

54.
Stokely
Slovanska knjižnica.

= Snopič 128—131. =

== Pripovedi ==

0
Petru Velikem

Poslovenil Ivan Steklasa.

o o o o o o o o V Gorici o o o o o o o o o

Tiskala in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabršček.

1904.

"SLOVANSKA KNJIŽNICA"

»Slovanská knihovna« — »Славянская Библиотека«

sm. 128 - 131

Izhaja v mesečnih snopičih

==== Urejuje in izdaja Andrej Gabršček ====

V Gorici 1903

Tiskala in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabršček.

PRIPOVESTI
O
PETRU VELIKEM

Po petem ruskem izdanju A. Petruševskega

poslovenil

== Ivan Steklasa ==

Natisnila in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabršček.

V GORICI 1903.

~~1597~~

46.797

030002297

1. Mlada leta in zabave Petra.

eta 1672. od rojstva Kristusovega, dne 30. maja, je dal Bog Moskovskemu carju Aleksu Mihajloviču sina Petra.

Mnogo pesem se je zložilo na Ruskem o carjih in drugih ruskih ljudeh, ali te pesmi pojejo o njih delih in tudi o njihovem življenju. Toda Petra Aleksejeviča je proslavila pesem celo že za njegovega rojstva, ker se je rodil vitez, kakoršnega ruska zemlja še ni videla.

Ужъ какъ свѣтель, радошенъ въ Москвѣ
Ласковый Царь Алексѣй сударь Михайловичъ:
Народилъ ему Господь сына царевича,
Что царевича, Петра Алексѣевича.
Какъ и всѣ-то русскіе плотнички,
Что плотнички—сами мастера,
Они ночку не спали, колыбель-люльку дѣлали;
А нянюшки, мамушки, сѣнны дѣвушки,
Онѣ ночку не спали, ширинку вышивали,
По бѣлому рытому бархату краснымъ золотомъ.
А въ тѣ поры затюремнички они всѣ распушались,
Царскіе погребы—они всѣ растворялись,
У Царя у ласковаго шель пиръ и столъ на радости

Всѣ князья-бояре къ Царю собиралися,
Всѣ дворяне ко ласковому съѣзжались,
Всѣ народъ Божій на пиру пьютъ, ѣдятъ,
прохлажаются,
Въ весельи не видали какъ и дни прошли;
Все для младшаго царевича Петра Алексеѣвича,
Перваго Императора по землѣ. *)

Detinstvo Petra Velikega je minevalo sred dojk in varuhinj navadnim redom; rasel je on vrlo brzo in v šestem mesecu je začel že hoditi. Carski otroci, razume se, so rasli v izobilju in udobnosti; ni jim manjkalo niti slasti niti raznih zabav, tudi jim niso manjkali mladi tovariši, s katerimi so tratili čas. Rasel je tako tudi Peter

*)

Už kak svjetel, radošen (radosten) v Moskve
Laskovij (prijazen) Car Aleksij sudar (gospod) Mihajlovič:
Narodil jemu Gospod sina careviča,
Čto (da) careviča, Petra Aleksjejeviča.
Kak i vse-to ruskiye plotnički (tesarji),
Čto (da) plotnički — sami masteri (mojstri),
Oni nočku (noči) ne spali, kolibel-ljulku (zibko) djelali;
A njanuški (varuška), mamuški (dojke), sjeni djevuški (dekličiči, ki pridejo
z dežele k gospodi v službo)
One nočku ne spali, širinku (štirioglata, platnena rjuha) višivali,
Po bjelomu nitnomu (šitem) barhatu (žametu) krasnim (svetlim) zlatom.
A v te pori (ob tem času) zatjuremnjički (zaprti) oni vse razpuščalis,
Carskije pogrebi (kleti) oni vse raztvorjalis (so jih odprli),
U Carja u laskavago šel pir i stol na radosti (je bila zabava in radost).
Vse knjazja-bojare k Carju sobiralisja (zbirali se),
Ves narod Božij na piru pijut, jedjat, prohlažajutsja (veseli se),
V veselji ne vidali kak i dni prošli;
Vse dlja (radi) mladšago careviča Petra Aleksjejeviča
Pervago Imperatora po (na) zemlje.

prva leta, samo nenavadno živ je bil in pa okreten v igrah in vojaških zabavah ni stavljaj svojih mladih tovarišev pod svoje zapovedništvo, nego se je ž njimi skupaj zabaval.

Car Aleksij Mihajlovič je umrl, ko Peter ni spolnil še štiri leta. Aleksej Mihajlovič se je ženil dvakrat; od prve žene, iz rodovine Miloslavskih, je zapustil sina Fedora in Ivana in pet hčerá; od druge žene, iz rodovine Nariškinov, — sina Petra in dve hčeri. Na carski prestol je sel starejši carjevič Feodor (1676—1682).

Moskovski carji se niso ženili s tujimi princesami nego z ruskimi bojarkinjami in dvorjankami. Ženino rodovino je držal vladar pri sebi v časti in milosti; če se je pa zgodilo, da je postal udovec, pa se potem zopet ženil, je pregnala po navadi rodovina druge žene prvo ter je sama prišla do moči na carskem dvoru. Zatorej so po smrti carja Alekseja z vcarenjem Feodora prišli v milost Miloslavski, katere so bili pred tem pregnali Nariškini. Carica Natalija zdaj ni vživala poprejšnje časti; Miloslavski je niso ljubili, včasi celo žalili. Carica se je pritoževala; car Feodor se je ogibal nadlegam ter prenehal ž njo občiti. Carica Natalija je morala živeti oddaljena od carskega dvora, kakor v kakšnem častnem prognanstvu, a ž njo tudi Peter.

Prišla je doba učenja. Učenja v starem času ni bilo veliko: učili so se brati po azbuki, časoslovu in psalmniku, pa pisati; potem so se podučevali v cerkvenem petju, v cerkvenoslužbenih molitvah in obredih. Učenec, ki se je vse to naučil, se je moral potem sam spopolniti, kakor je znal in kakor je hotel. Vsled tega je imela skoraj vsa književna modrost tedanjih naobraženih ljudij stik in zmisel cerkven, a ne posveten. Skoraj ravno na ta način so podučavali carjeve otroke, a če se je še kaj dodalo v njihovem učenju, je bilo to sploh prav neznatno. Prvi učitelji carjevičev so bili djaki (pevčiki v cerkvi), dobri bralci in krasopisci, kateri so se umeli tudi jako lepo križati in prav učeno klanjati. Potem so za carja Alekseja imenovali carjevičem za učitelje učene menihe iz Zapadne Rusije in Male Rusije, da bi jih v vsem temeljitejše podučili. Toda Peter ni bil deležen tega poduka; njemu so dali za učitelja djaka Nikito Zotova, dobrega človeka, ali drugače zabitega, ki je znal samo dobro brati in pisati. Pa tudi v tem malem delu ni najbolje naučil Petra.

Leta 1682. je umrl car Feodor, otrok za seboj ni zapustil in carstva ni nikomur namenil. Njegov starejši brat carjevič Ivan Aleksejevič, takrat 16 let star, je bil slaboumen, jeclav, nemočen na telesu in na duhu; Peter pa ob tem

času še ni izpolnil niti 10 let. Jedni bojarji so bili za carjeviča Ivana, drugi za carjeviča Petra. Da ne bode zmešnjav, je zapovedal patrijarh, da se narod zbere na trgu ter vpraša, kateri od dveh carjevičev naj bo car? Malo ljudij se je zglasilo za Ivana, večina je bila za Petra. Tudi večje število bojarjev je hotelo Petra Aleksejeviča, in patrijarh ga je blagoslovil za carja.

V poslednjih letih so se začeli na carskem dvoru vpeljavati novi, evropejski običaji. Jedna takih novotarij je bila, da niso nič več držali žen strogo zaprtih. Malo kateri se je zljubilo okoristiti se s tem polajšanjem, vendar so se našle tudi med njimi nekatere, ki so bile zavzete za slobodo, med drugimi posebno carevna Sofija, hči carja Alekseja od Miloslavske. Ona je začela prva pozivati v svoje dvorane moške, shajala se z učeni in izkušenimi ljudmi, razpravljala ž njimi važna vprašanja, se učila, čitala knjige. Malo po malo se je začela zanimati za državne stvari ter soditi in razpravljati o njih; njej je bilo dolgočasno sedeti z navskriž rokami, ali tratiti čas z ničevnimi deli; njej se je hotelo sile in vlasti. In zategadelj je nakanila po smrti svojega brata Feodora prevzeti v svoje roke vladarsko vlast ter vladati s carstvom v ime bolnega in slaboumnega Ivana. Vendar je na prvi mah zadela na zapreke: carstvo ni pripalo Ivanu, nego Petru, a

radi njegove maloletnosti je pripadala po starem običaju vlada carici Nataliji. Nariškini so prišli zopet na prvo mesto ter so pregnali Miloslavske. Sofija pa ni morala samo odstopiti od svoje nakane nego je morala celo poslušna biti svoji neljubi mačehi. Ohola Sofija pa se je odločila, da čim preje na kakoršenkoli način spremeni ta odnošaj, namamivši na svojo stran vojaško silo.

Že Ivan Grozni (1534—1584) je zbral vojsko od dobrovoljcev, ki so bili pripravnih služiti doživotno. Ti vojaki so se zvali strelci, a bili so pri carju v milosti in časti. Strelci so živeli v Moskvi, po drugih večjih mestih in ob mejah carstva; oni so obdelovali polja, so vrtljari, trgovali skoraj čisto slobodno ter dobivali od vladarja tudi plačo. Živeč tako naseljeno in zadovoljno, so kmalu omehkužili, se odvadili prave vojaške službe, nevoljno hodili na pohode ter postali nemirni, svojeglavi in neposlušni. Poglavarstvo strelcev je pa še razvnemalo to zlo; razdraževalo jih je, ker jih je varalo, jim ni dajalo plače, jih jemalo k sebi za domačo službo in delo. Posebno mnogo grabeža so trpeli strelci od svojih polkovnikov za carja Fedora; potožili so se, ali ker niso našli zadovoljščine, so se pobunili. Ko je umrl car Fedor, so se oni še huje vznemirili ter predali prošnje za pravico. Bilo je zapovedano, da imajo obdolženi polkovniki iz-

plačati strelcem velike svote denarja. Zahteval pa se je denar po tedanjem običaju tako - le: pripeljali so jih na trg ter bili s palicami po nogah. Pripeljali so polkovnike, da jih prisilijo na plačanje; strelci so se postavili okoli njih ter so narekali, katerega je treba nabiti huje in katerega zopet manje. Zadobivši tako slobodo od polkovnikov, so se začeli zbirati v svojih izbah trumoma; tukaj so grdili načelnike, metali vanje kamenje, a druge so pometali s stolpov na zemljo. Miloslavski in Sofija Aleksejevna so jih še bolj vznemirjali ter jih strašili z velikim zlom, katero jim pripravljajo Nariškini; obenem so zatrjevali, da je sel Peter na carstvo proti postavi mimo starejšega brata. Ko so bili strelci s tem hujskanjem in nagovarjanjem dovoljno pripravljeni, jim je predala carevna s svojimi pomočniki popis bojarjev, katere je bilo treba pobiti kot izdajalce, ter jim zapovedala čakati na dani odlok.

Prišel je 15. maj 1682. leta. Zjutraj sta obletala strelske polke dva bojarja ter na ves glas kričala, da so Nariškini zadušili carjeviča Ivana. Strelci so začeli zvoniti v plat zvona, pa bobnati ter so za tem pohiteli v Kremelj. Samo Suharjev polk se ni dal pregovoriti, nego je ostal doma. Prihitevši k dvorcu se zgrnejo strelci okoli rudečih stopnic ter besno zarjovejo, da se jim izročé smrtni sovražniki Nariškini. Seznavši, zakaj

se bunijo strelci, pripelje carica na stopnice carja Petra in careviča Ivana. Strelci ostrmijo, ko zagledajo Ivana; nekoliko njih spleza na stopnice ter začno izpraševati Ivana, jeli on pravi Ivan Aleksejevič in kdo ga hoče uničiti? »Mene nobeden ne preganja in niman se na koga tožiti« je odgovoril carjevič. Strelci so sprevideli, da so jih prevarili; streznili so se ter se začeli že razhajati, da ni jeden nerazsoden človek pokvaril vsega dela. Glavni načelnik strelcev, knez Dolgoruki, izide na stopnice ter jim s psovkami in grožnjami zapovedal, da se nemudoma pobero v Kremelj. Strelci niso ljubili Dolgorukega, in ko so čuli neumestne njegove psovke in grožnje, so se razsrdili, skočili na stopnice, vrgli od sebe sulice ter prodri v dvorec iskat izdajalcev po svojem popisu. Tukaj so preiskali vse izbe, podstrešnice in skrivališča; vdrli so v cerkve, pehali pod altarje. Kogar niso našli v Kremlju, v carskih palačah, te so začeli iskati po dvorcih, po mestu; ubijali jih, vlekli jih na rudeči trg ter kričali mimgredočim radi smeha: »Na stran, bojarji gredo!«

Zvečer so se strelci razšli domov; toda drugi dan, v zoro, zopet začno zvoniti v plat zvona in bobnati ter se zgrnejo proti dvorcu z grožnjami, da pobijejo vse bojarje, ako njim, strelcem, ne predado brata carice, Ivana Nariškina. O tem Nariškinu se jim je govorilo, da je hotel

odstraniti Ivana in Petra Aleksejeviča ter si sam dati carsko krono na glavo. In čeravno so se bali v dvorcu, vendar Ivana Nariškina niso izdali. Strelci so ostali v dvorcu pol dneva, potem se pa razšli, ali so poprej poplenili dvorce nekih bogatih, neobljubljenih bojarjev ter pobili celo nekoliko ljudij. Drugo jutro so se strelci iznovič pojavili pred dvorcem ter predrzno zahtevali Ivana Nariškina, zaklinjaje se, da zdaj ne odidejo od tukaj praznih rok. Bojarji so se od strahu tresli ter prosili carico, da izda brata; carevna Sofija jej je sama rekla: »Brata tvojega ne moreš odbiti strelcem, razen da nam je vsem propasti radi njega.« Nekaj se je moralo storiti. Ivan Nariškin se je izpovedal, pričestil, sprejel tudi poslednje sv. olje ter šel k strelcem. Oni skočijo nanj s krikom ter ga denejo na tezo; toda od njega niso dobili niti besedice, zatorej so ga na rudečem trgu razsekali na kose.

To so bili grozni dnevi; Moskva je bila kakor izumrla; vrata in okna so bila zaprta; na ulicah ni bilo niti duše razven predrznih strelcev. V dvorcu se je vse poskrilo po skrivališčih ter se treslo od strahu; samo mali car je ostal neprestrašen in miren. Toda ta mir je bil potmajen on je le dokazoval za otroka nenavadno silo duha in volje. Peter je videl, da se izvajajo zlodejstva, razumel je, da je buna naperjena proti

njemu in njegovi materi, okorišče vaje se z njegovo mladostjo in nemočjo. Huda zamera in nenavist se je vcepila v njegovo srce proti sovražnikom in neizkoreninjen je ostal v njegovi pameti spomin na krvave dni strelske vstaje.

Ko so strelci obračunali, s komur so hoteli, so prenehali ubijati in pleniti, sicer so se ponášali tudi še na dalje čisto samopašno. Vsled ščovanja carevniških pomočnikov so oni zahtevali, da se pošljejo nekateri privrženci Petrovi v prognanstvo, a čez teden dnij so poslali v dvorec izvoljene ljudi prosit, da bi vladala oba brata zajedno. Nasnovali so delo nezaslišano, ali odreči se jim ni moglo: Ivan je postal prvi, a Peter drugi car. Čez teden dnij so zahtevali od bojarjev, da bi radi mladosti obeh vladarjev upravljala z državo carevna Sofija. Privolili so tudi na to, in Sofija je dosegla vse v kratkem času. A da bi slednjič vsa svoja bezzakonja potrdili kot postavna dela, so sklenili strelci postaviti na rudečem trgu stolp ter napisati na njem imena vseh onih hudobnežev, katere so oni pobili v teh dveh bunah. Ta zahteva je bila predrzna in sramotna, toda tudi le-ta se je izpolnila. Ni pomislila carevna, da more od samovoljnosti strelske postati za njo lahko kaj neugodnega. A to se je kasneje tudi zgodilo.

Od časa patrijarha Nikona, ko se je bil porodil na Ruskem razkol, je raslo neprenehoma

število razkolnikov brez obzira na progonstva in kazni proti njim. Bilo jih je mnogo tudi v Moskvi. Ko so sprevideli, kako veliko delo je uspelo strelcem, so se odločili, jih pridobiti tudi za drugo — poiskati staro vero. Med strelci je bilo mnogo razkolnikov; oni so se vznemirili ter začeli zbirati v trume. Poiskali so ljudi, ki so se smatrali za dobre poznavalce svetega pisma, ter sklenili, spustiti se s patrijarhom v razpravo o veri. Zastopnika sta bila mnih Sergij in odstavljeni duhovniki Nikita, nazvan Pustosvjatij (Svetohlinski.) Novi poglavar strelcev, knez Hovanskij, se je držal sam razkola ter obečal izposlovati, da strelci podpišejo prošnjo, katero je napisal mnih Sergij. In če tudi je od vseh 20 strelskih polkov podpisalo prošnjo le 10 njih, vendar razkolniki niso odstopili od svojega sklepa: po ulicah in trgih so zbirali narod, razlagali mu o Nikonovi krivi veri ter prosili Hovanskega, da čim preje skliče skupščino.

Skupščina se je zbrala v Granoviti (kameniti) palači; prišla je carevna Sofija s sestrami, carica Natalija, patrijarh, nadduhovni, bojarji. Razkolniki so prihrumeli v palačo šumno in nepriстойno ter začeli s pravoslavnimi ostro razpravo. Patrijarh jim je kazal starinske knjige, bral ona mesta, katera so bila kasneje pokvarjena in katera so zdaj branili razkolniki. Nič ni pomagalo;

razkolniki so hrumeli, se rugali. Nikita Pustosvjatij vendar ni mogel pobiti z dokazi nobenega nadduhóvnika. Sofija je upila na razkolnike ter se celo grozila, da odstopi od vlade vkup z obema carjevičema; šum je za nekaj časa potihnil, ali se potem zopet vzdignil; slišali so se glasi celo proti carevni. Ko so razkolniki prebrali svojo prošnjo, jim je bilo javljeno, da se jim bode izdal kasneje carski ukaz. Oni so na to šumno vdrli iz Granovite palače ter se po cesti hvalili na ves glas, da so pobili z dokazi vse nadduhovne. Čez nekoliko dnij so vjeli na zapoved carevne Sofije Nikito Pustosvjatega ter ga kaznili s smrtjo; druge vodje razkolnikov so polovili ter jih pregnali iz države.

Nemir razkolniški je potihnil, strah se pa ni polegel. Hovanskij je postajal carevni vsak dan bolj in bolj neugoden; z vsakim dnem se je kopičila mržnja proti njemu. On je ugajal strelcem na vse načine, da jih pridobi zase kot verne sluge in zaščitnike; njih predrznost in bezstidnost ni dala že nikomur v Moskvi mirno živeti; na ulicah so se jih sprehajalci ogibali, a žene so se skrivale po hišah. Strelci so zvali Hovanskega batjuška (očka) ter niso poslušali nikogar do njega; vsi so bili zavzeti zanj z vso dušo. Govorilo se je, da on kuje nov upor; pojavila so se tajna pisma, in strah je prešinil carski

dvorec, pa tudi narod. Sofija Aleksejevna se je začela bati sama zase. Z obema carjevičema odide za mesto ter prehaja iz jednega sela v drugo. Ko se je slavil god carevne, ni se čuval Hovanskij, nego je šel carevni srečo voščiti, pa se na tak način predal sam v njene roke. Vjeli so ga na cesti in še tisti dan usmrtili.

Komaj so to zvedeli v Moskvi, so se že vzdignili strelci, zavzeli Kremlj, postavili po zidovju topove, zaseli vse ulice ter nikogar pustili iz Moskve. Toda carevna se ni pleplašila, ona je zbrala jako vojsko služabnikov ter je začela strelcem groziti. A ko so strelci opazili, da se jih ne boji, se preplašijo sami. Oni izbero med seboj tri tisoč krivcev ter jih pošljejo s priznanjem v Trojico (samostan), kjer sta se takrat nahajala vladarja s carevno. Štelcem so odpustili, ali so jim dali novega poglavarja, Šaklovitega. On jih je sprejel pod svojo čvrsto upravo, a najuporneje je poslal iz Moskve na službo v daljna mesta. Strelci so se pomirili.

Ko se je Sofija Aleksejevna oslobodila upora, se je poprijela državnih opravil. Ona je sklenila s Poljsko večni mir (l. 1686.), obljubivši, da bode za to udarila na Krimce. Bližnji ljubimec in svetovalec carevne knez Vasilij Golicev se je vzdignil dvakrat nanje z veliko vojsko, toda obakrat brezuspešno. Razen vojaških stvari pa se je carevna

zanimala tudi z notranjim urejevanjem države ter izdala mnogo razumnih postav; vendar pa ni uvajala nobene korenite novotarije, nego je vladala po starem običaju in redu.

V tem času je car Peter precej dorasel. Od Zotova se je malo naučil, pa se je v zrelih letih večkrat radi tega potožil. Moral se je učiti sam; živi duh in iznajdljivi um mladega Petra nista dopuščala, da ostane v nevednosti. Zgodovino rojstne zemlje, rusko zgodovino, je on ljubil že od detinstva; dobro je znal sv. pismo, posebno poslanice sv. aposteljna Pavla; v 12. ali 13. letu je zapovedal, prevesti na ruski jezik knjigo o topničarstvu in ognjarstvu. Ko je dobil zemljemerno orodje, astrolabij (zvezdomer), je zapovedal poiskati človeka, ki razume ravnati s tem orodjem. Našli so v Nemški slobodi (predmestju) v Moskvi Holandeža Frančiška Timermana; Peter se je začel pri njem učiti merstva in utrjevanja. Car je vsekamor bežal, vse pregledoval, za vse popraveševal, ter vlekel povsodi svojega učitelja za seboj. Jedenkrat se je zavlekel v vasi Izmajlovi v skladišče, kjer so se hranile razne ropotarije. Tukaj opazi malo ladijo, pa vpraša, kaj je to. Timerman mu je odgovoril, da je to angleški čoln, ki ga trebajo pri ladjah za potovanje in vožnjo ter vozi na jadra po vetru in tudi proti vetru. Peter je zapovedal precej poiskati človeka, ki bi znal

popraviti čoln ter pokazati, kako se vozi po vodi. Šli so zopet v Nemško slobodo in pripeljali Holandeža Karštena Branta; on je sešil jadra, popravil čoln, ga spustil po Javuzi ter pokazal Petru, kako je treba s čolnom ravnati. Čoln se je hudo zavračal ter neprenehoma dotikal brega, ker je bila rečica ozka; tedaj je zapovedal mladi vladar prevleči čoln v Prosjani ribnik ter se je tukaj po volji zabaval.

Takemu ukaželjnemu in nemirnemu dečku, kakor je bil Peter, ni moglo goditi enakomerno in dolgočasno življenje v dvorcu sred ljudij, od katerih se nič ne naučiš, nič novega ne zveš. Vrhu tega je še mati žalovala, tožila na nezgodo, na žalitve, oponašala sovražnikom, potajno se jim grozila. Peter ni mogel pomoči bedi, in njega je vleklo nekaj ven iz dvorca; začel se je učiti in zabavati na svoj način, kakor se poprej ni delalo.

Carjeviči so navadno rasli kakor krasne device pod budnim očesom roditeljev in odgojiteljev za dvorskimi stenami, nevede, kaj jim je delati na božjem svetu. Celo do 15. leta se je vozil carjevič v cerkev v zaprti kočiji ter stal tamkaj z materjo na posebnem mestu, pokritem s svilnim pregrinjalom. Njega so varovali vsakega zla bodisi že od besede, vida ali že od zapeljave; on je rasel skoraj sedeč, kar se je videlo tudi na

njegovem zdravju. V tem običaju je bilo nekaj slabega, nekaj pa dobrega. Od tatarščine in drugih nezgod, katere je trpela Rusija skoz stoletja, so se razširile med Rusi mnoge napake. V vsakdanjem življenju po mestih, vaseh, trgih i potih je mogel nedorasel mladenič najti malo koristnega, pač pa mnogo škodljivega. Posebno je udarjalo tujcem v oči tedanja grda ruska navada — grozno, brezumno pijanstvo. Opijalo se je z vinom skoraj vse, od starega do mladega, od kmeta do mniha. Razume se, da se je mogel carjevič, živeč neprehome v dvorcu, do nekega časa obvarovati mnogega zla in pohujšanja. Petra je zadela druga usoda: on je živel v Preobraženskem selu popolnoma slobodno, za njegov odgoj niso skrbeli; odvzeli so mu celo Zotova; Peter je rano videl tedanje surovo življenje ter se od mladosti navadil pohajkovanja. Vsak drugi na njegovem mestu bi se bil slednjič pokvaril, ali Petra je Bog obdaril z velikim duhom in nenavadnim razumom, in radi tega slabi plevel ni zadušil v njem dobrih sposobnostij, ali je rasel vendar skupaj z njimi v znak nedovršenstva človeškega.

V 11. ali 12. letu si je nabral Peter mladih dobrovoljcev izmed dvorjanikov in tujcev, sestavi od njih malo vojsko, četo, katero je nazval po-tešno (zabavo). Četa je bila urejena na tuji

način, zato ker je ruski vojaški ustroj bil neurejen in slab. Petru so pomagali tujci iz nemške slobode (t. j. tujci, ki so bili v ruski službi in so stanovali okoli rečice Kokuje.) Vsi so pristopili k potešni četi kot prosti vojaki; vsak je opravljal svojo službo brez razlike; služil je tako tudi Peter. Bil je takrat star 15 let: bil je lep, visoke postave; na glavi so se mu vili črnomanjasti kodri, na licu se je igrala rdečica, iz velikih črnih očij je žarel um in ogenj, glas je bil zvočen, hod in držanje smelo in živo. On je dolgo časa služil v potešni četi kot priprost vojak; v službi je spal z drugimi v šatoru ali v stražarnici na klopi; po noči in po dnevu je stal na straži, kadar je bil njegov red; v društvu z drugimi je jedel prosto vojaško hrano; pri zemeljskih in vseh drugih delih je delal vkup z drugimi. Potešna vojska se je množila z vsakim letom, v njo so se zapisovali za voljo mlademu carju ljudje raznega stanu in tujci, deca bojarjev in priprosti. Leta 1687. je število potešnih tako naraslo, da je Peter sestavil od njih dva polka, Preobraženski in Semenovski; vojaške zabave so se razvile takrat na široko. Zraven zabave na suhem se je razvijala tudi druga na vodi. Na Prosjanem ribniku je postalo Petru tesno; on je izprosil pri materi, da sme iti na Perejasljavsko jezero; tukaj je začel prirejevati ladje

po napotku mojstrov Branta in Korta ter lastno-ročno tesal, kot prosti tesar. Carica Natalija je jako ljubila svojega sina; ona mu ni hotela prečiti zabav, ali se je bala radi njegove smelosti, da se ne pohabi in sploh ne dogodi kakšna nesreča. Da bi odučila sina nemirnega življenja, dolgega ostajanja z doma, je sklenila ga oženiti. Peter je bil sporazumen, ter se je oženil leta 1689., ko ni izpolnil še 17 let, z devojko Evdokijo Lopuhinovo. Toda nada carice Natalije se ni izpolnila: v aprilu je bil car že na Perejasljevskem jezeru; pripravljal je ladije, da se spuste v vodo, pisal materi o svoji zabavi, prosil blagoslova ter se imenoval: »sinek tvoj Petruška, na delu prebivajoči.«

In mladi Peter je imel zares mnogo opravka: učenje pri Timermanu, vaje na suhem in na vodi, zidava potešne trdnjave Presburga, vaje polkov in za počinka med delom vesele zabave s tovariši. Carevna Sofija se ni protivila njegovim podjetjem, ali je v razgovoru nazivala potešne predrzneže, a na tihem razširila glas, da je Peter postal ničvreden pijanec. Ni se mešala v bratove stvari, zasledovala pa ga je z bistrim očesom, in kdor je prišel pri njem v milost, temu je zapretila od Sofije beda. Ni se zastonj bala carevna: Peter je postal mladenič, si uredil svojo lastno silo — potešne ter se začel ustavljati Sofiji. Leta 1689

je zapovedal v cerkvi svoji sestri, da ne gre s procesijo; carevna ga ni poslušala, nego je vzela sv. podobo ter šla z drugimi v svečanem sprevodu. Peter se je razsrdil ter odšel nemudoma iz Moskve. Posle drugega krimskega pohoda je Sofija nagovorila Petra, da izda knezu Vasilju Golycinu zahvalno pismo za njegovo službo ter obenem tudi zasluženo nagrado. Toda ko je prosil knez z vojvodami, da se pridejo zahvalit za sprejete darove pred carsko lice, ni Peter tega dovolil ter jih ni pustil pred sebe.

Tako ravnanje mladega carja je silno vznemirjalo Sofijo in njene privržence. Ona se je zvala že samodržkinjo ter se odločila tudi za predrzno delo — ovenčati se s carsko krono. Šakloviti je začel nagovarjati strelce, da bi predali radi tega carjevičema prošnjo, a da se vzdignejo, ko ne bi bilo uspeha. Toda strelci se niso podali: najsmelejih in najnevarnejih ni bilo več v Moskvi. A ker je vsa sila Šaklovitega bila odvisna le od milosti Sofije, je sklenil, da ne pride carska vlast iz njenih rok v druge, ubiti Petra in njegovo mater. Njemu se ponudi za to delo pet strelcev.

Zvečer, 7. avgusta leta 1689. je zbral Šakloviti strelce v Kremlju, razširivši poprej glas, da se je vzdignil Peter proti Sofiji s svojimi potešnimi. Dva strelca skočita na konje ter pohitita

v Preobraženskoje sporočit vladarju o slabih namerah Šaklovitega. Preplašeni Peter je skočil iz postelje, tekel v konjušnico, zajahal konja ter pohitel v bližnjo šumo. Semkaj so mu prinesli obleko; on se hitro opravi ter pohiti s svojimi, kolikor je bilo gotovih, k Trojici. Semkaj je prišla 8. avgusta tudi carica Natalija s hčerjo in sinaho; prišli so tudi mnogi bojarji, dospeli potešni in Suharev strelski polk. Razvijal se je nečuven dogodek: pretila je državljanska vojna; Moskva je bila vsa preplašena. Peter je izdal ukaz, da pridejo zapovedniki strelcev in vojaških polkov ter po deset prostih vojakov od vsakega polka v Trojico. Sofija jih ni pustila, nego je odpravila tjekaj patrijarha pomirit jo z bratom. Patrijarh je sicer odšel, ali tudi tamkaj ostal. Na drugi ukaz Petra so odšli zapovedniki strelcev in po deset strelcev od vsakega polka v Trojico. Ko je carevna videla, da se njeno podjetje obrača na zlo, se odloči ter gre tudi sama v Trojico; toda na potu je srečala bratovega poslanca: Peter se je zagrozil, da se bode ž njo ravnalo nečastno, ako se ne povrne nemudoma v Mosko: Carevna se je vrnila, ali se pri vsem tem še ni umirila. Peter je poslal ukaz, da mu izdado Šaklovitega s pomočniki njegovimi vse po imenih; Sofija ni poslušala. Car je poslal drugi ukaz; strelci so prišli v Kremelj trumoma ter se začeli groziti, da

vzemo Šaklovitega s silo, če jim ga carevna ne izroči z lepa. Sofija si ni mogla nič več pomagati, vse jo je zapustilo; ona je izročila Šaklovitega ter pričakovala mirno svojo usodo.

Šaklovitega so kaznili s smrtjo, bližnjega ljubimca carevne, Vasilja Golicina, so pa pregnali prav daleč. Sofijo Aleksejevno so posadili v samostan. Vsa samodržavna vlast je prešla v roke carja Petra; brat njegov Ivan se vse do svoje smrti ni mešal v nobeno državno zadevo.

Toda Petra je med tem zanimala samo želja za učenjem; on je prepustil državno upravo zanesljivim ljudem, a sam je nadaljeval z učenjem. Pravega rednega učenja ni bilo ni prej ni kasneje, ker ni bilo rednih učiteljev; moskovski Nemci so se sami učili največ iz vsakdanjega izkustva: tuje so preiskovali, od drugega se naučili ter znali tako od vsakega nekaj. Res pa je bilo, da se je Peter učil kot samouk in da si je pridobil s svojim velikim trudom raznega znanja. Moskovski Nemci so mu samo pomagali, s čemur so mogli. Pomagali so oni njemu tudi pri drugem delu, pri prepiru s carevno Sofijo; vendar pa ni bilo modro, da se je hotelo Petru približe ž njimi družiti. V aprilu leta 1690. je on prvi izmed moskovskih vladarjev posetil dom tujca, spretnega in izkusnega vojaka Gordona; potem je obiskal tudi drugega tujca Leforta, ter začel vedno bolj

pogostoma zahajati v nemško slobodo. Tukaj so mu pripovedovali o inostranih običajih, o uredbi zunanjih držav, o tamošnjem življenju, obrtu, trgovini. Društvo je bilo vse veselejše, brezskrbnejše, pravi radovoljci pijače in zabave; pirovali so po dva, tri dni zaporedoma, ter se niso vlegli niti spat; pili so do nezavednosti, plesali do pada. Vkup z moškimi so se zabavale tudi ženske. Peter se je bil že poprej odvadil rednih in težavnih dvorskih običajev, a zdaj, ko je našel zabavne in vesele tovariše, se je predal ž njimi v široko veselje.

Piri in razno veselje vendar ni motilo vojaških in brodarskih podjetij Petrovih; narobe, car se jih je oklenil zdaj še srčneje, ne žaleč niti sebe niti drugih. Pri naskoku na Semenovski dvor se mu je opalilo lice; v nekem poskusnem boju je bil Lefort tako hudo ranjen, da ni mogel štiri tedne od doma; knez Ivan Dolgoruki je zadobil tako težko rano, da je od nje umrl. Leta 1694. je bila velika vojaška vaja pri Kožuhovini vasi ter je trajala čez mesec dnij; jedna vojska je branila, druga pa osvajala trdnjavo. Tukaj so se delali podkopi, proizvajali napadi; delo ni minilo brez ranjenih, bilo je celo nekaj ubitih. Ravno tako, če še ne bolje, se je zabaval Peter po vodi. Na Perejasljevskem jezeru so se tesale ladje; Peter je bil v neprestanem delu,

bližnji bojarji so ga mogli le s trudom nago-
voriti, da je prišel v Moskvo sprejet perzijskega
poslanca. Začeli so spuščati ladje v jezero, začele
so se tudi vaje ž njimi; toda jezero se je po-
kazalo Petru pretesno, in meseca julija leta 1693.
se napoti k morju v Arhangelsk, kjer še do
zdaj ni bilo nobenega moskovskega vladarja.
Tukaj so znali Rusi, pomorci, tesati morske la-
dje, sicer ne po novih naukih, nego po starem
običaju. Pēter je sam zasnoval ladjo, drugo na-
ročil v Holandiji, pogostoma zahajal k nadškofu
Afanaziju, se razgovarjal ž njim o brodarskih
stvareh, obedoval in južinal pri tujih trgovcih in
ladjinih poveljnikih.

V tem času je umrla carica Natalija. Peter
je tužno plakal za materjo, toda dela ni zavrgel,
in že rano spomladi je bil zopet v Arhangelsku
Od tukaj je šel v Solovke se poklonit sve-
tinjam sv. Savatija in Zosima. Na morju ga
je vlovila strašna nevihta, nevarnost je bila ve-
lika; prečastni Afanazij je podelil vladarju sv.
obhajilo. Jeden izmed potnikov na ladji, bivši
mornar in izkušen kormilar, po imenu Anton
Timofejev, se je odločil, prepeljati ladjo med
podvodnimi pečinami k bregu. Vladar mu je
začel zapovedati, toda Timofejev mu je odločno
odvrnil, rekoč: »Pojdi proč, ne mešaj se v moje
delo,« in kmalu je pripeljal ladjo v zaliv ter

spustil sidro blizu brega. Zdaj pade Timofejev carju pred kolena ter ga prosi odpuščenja radi svoje grobosti; Peter ga objame, trikrat poljubi v čelo, obilno nadari z denarjem ter mu izroči svojo mokro opravo. Ko je stopil na suho, stesal je vladar svojeročno križ, visok $1\frac{1}{2}$ sežnja, ter ga postavil na bregu v spomin svoje rešitve.

Med tem, ko je Peter pričakoval ladjo, katero je naročil v Holandiji, se je marljivo vadil v pomorski službi, počevši od najnižega čina. Priповедуje se, da se je šel učiti k nekemu holandeškemu mornarju; le ta mu je velel, ko se je uveril, da hoče car prave službe, da mora s početka služiti kot mornarček, kasneje kot ladjar in še le potem kot mornar. Peter je moral nažigati in podajati lulo, dvoriti z žganjem, plezati na jambore, privezovati jadra, vezati vrvi ter vršiti vsako mornarsko delo brez izjeme. Ko je mornar videl, da Peter opravlja rad tudi težko delo, ni se mogel vzdržati, in ko je Peter plezal bodisi že za karkoli na jambor, je vrgel v zrak svojo kapo ter zavpil na ves glas »ura«, a za njim tudi vsi ostali na brodu.

Ko je priplula slednjič iz Holandije naročena ladja s 40 topovi, ni bilo radosti Petrovi kraja ni konca. Dajale so se šumne zabave, a posle njih je vozil vladar tuje trgovce na novi

ladji ter brodil daleč, do skrajnega kraja Belega morja.

Le - ta in druga podjetja je obavljal car s svojimi vsakdanjimi tovariši. V njegovo društvo so prihajali imenitni in priprosti ljudje, bogati in siromaki, Rusi in tujci, ljudje raznega poklica in stanu. Peter je bil še mlad, ali njegov bistri pogled je že tako natančno razsojal ljudi, da se mu je v starejših letih redko kdaj pripetilo, menjati radi nesposobnosti one, katere je sprejel med svoje tovariše v mladosti. Seveda je bilo v številu bližnjih ljudij tudi nekaj takih, katerim je godila le zabava in veselje, toda Peter jih je odstranil precej s početka. Največega med njimi, Nikito Zotova, poprejšnjega svojega učitelja, je imenoval Peter v šali kneza-očaka ter mu dodal še »najbolj šaljivi in najbolj pijanski zbor« od najhujih pijancev. Za ta zbor je on sam lastno-ročno napisal kasneje šaljiv ustav s posebnimi obredi, poredkom in najvišim poveljstvom. Kasneje je uredil vladar tudi čast kneza-carja ter podelil to čast knezu Fedoru Romodanovskemu, mu skazoval carske časti, se podpisoval njegovim najpokornejim podanikom, sprejemal od njega povišenja v časti in dr. Pri šaljivih zabavah so jezdili na kozlih, svinjah, psih; oblačili se v žaklje iz ličja, obuvali slamnate čevlje ter se pokrivali s klobuki od ličja: piri so bili omamljivi

in šumni, vse se je radovalo od srca; dapač niti knezu očaku niti knezu carju ni bilo težavno nju dostojanstvo, niti je bilo njima težko opravljati svojo šaljivo službo. Petru pa so bili piri in zabave za odpočinek; tam so bili vsi jednaki, sam je pozabil na svoje visoko dostojanstvo ter se veselil kot priprost človek. In od tega ni nikakor trpelo njegovo delovanje.

II. Ruzovski pohodi.

Na početku carstvovanja Petra Aleksejeviča je mejila Rusija na severju z Ledenim in Belim morjem; zapadna njena meja pa je šla mimo Onežkega in Ladožkega jezera na Čudsko jezero, a od tukaj za Dnjeper, tako da je Finska, Pribaltijske pokrajine in ves sedanji zapadni kraj ležal za mejo. Južna meja se ni daleč širila naproti Črnemu morju, a raztezala se je po stepah, skoz nižave Dona na Terek. V Sibiriji ni bilo prave meje, kraji so ležali odprti.

Veliko je bilo moskovsko carstvo, toda ta veličina mu ni služila za silo, marveč za slabost. Meje so se raztezale večidel odprte, dolge in za čvrsto obrambo nepripravne; morja so bila odročna. Po Ledenem morju je bilo mogoče brodiriti in trgovati na leto v vsem le tri do štiri mesece. Skoraj tako je bilo tudi Belo morje: po njem se je že nekaj trgovalo skoz Arhangelsk,

toda morska pot v Evropo je bila dolga in težavna. Bilo je na Ruskem še jedno morje na jugu, namreč Kaspijsko, toda ono se je širilo znotraj raznih, večidel nebogatih in divjih krajev.

Morske sile niti bojne niti trgovske ni bilo v moskovskem carstvu; bila je le sila na suhem, toda tudi le-ta je bila strašna le po svojem številu. Oddavnaj se je ruska vojska zbirala od plemičev in dednih gospodarjev, ki so dohajali na vojaško službo na zapoved vladarjevo ter vodili s seboj ljudi, kolikor jih je vsak izmed njih potreboval. Zbirala pa se je vojska le v nemirnih časih, a po sklenjenem miru se je razpuščala domov. Take čete so bile včasih jako velike, do sto tisoč mož in še več, toda pravega vojaškega ustrojstva niso imele. Ljudje so šli na vojsko od pluga ali pa od obrta, v vojaški službi niti najmanje izurjeni. Ravnati z orožjem so se učili še le na bojnem polju; orožje jim je bilo sploh slabo. Branili so se najbolje z ročnim orožjem, zarjavelimi sulicami in bradnicami. Konjico je bilo pa kar sramotno gledati: konji slabi, sablje tope, ljudje goli. Pri topničarjih se je skoraj vsak top razlikoval od drugega ter se je moglo streljati le tudi z različnimi kroglijami. Vsakdo se je moral hraniti na svoje stroške, zategadelj se je vozil za vojsko ogromen živež; ko je pa zmanjkalo hrane, so bežali vojaki domov, ali so plenili,

ali pa ginili od glada. Taka vojska se ni mogla hlabro bojevati; saj tem vojakom ni bilo mar, kako sovražnika pobijejo, marveč kako sebe obvarujejo v boju. V bojih se je dogajalo, da so menjali po tri do štiri svoje zapovednike proti jednemu neprijateljskemu, pa to se je smatralo še za veliko zaslugo. Mnogi so razmišljali, kako bi si zadali lahko rano, da bi dobili od velikega carja nagrado; nastal je vsled tega pregovor: »daj Bog služiti velikemu gosudarju (vladarju), toda sabljo iz nožnice ne potegniti.«

Rus ni bil nikdar strahopetec, in celo oni ljudje, ki so se bali boja, se skrivali za grmovje in bežali pred maloštevilnim sovražnikom, bi bili dobri vojaki, ko bi se bila vojska urejevala, oskrbovala in urila, kakor je potrebno. Nauk je vsemu začetek in duša, a ravno njega ni bilo. Brez dvoma so se Rusi vsled tega ogibali vojaške službe, se lotevali drugega posla, ublaževali vojvode in sodnijske preiskovalce ter se tako oproščevali vojaške službe. Podkupovaje vojvode in stotnike so bežali iz polkov svojevoljno. Kazni za pobeg so bile ostre, toda pomagale niso.

Ivan Grozni (1534—1584) je uvel stalno vojsko, strelce; toda tudi to niso bili pravi vojaki: prebivali so v svojih hišah, bavili se z rokodelstvom in trgovino. Carja Aleksij (1645—1676) in Feodor (1676—1698) sta skušala urediti in

izuriti jih na evropejski način, toda strelcem to ni ugajalo, pa ni bilo iz teh poskusov nobenega napredka in koristi. Od Ivana Groznega in Borisa Godunova (1598—1605) so začeli moskovski vladarji najemati tujce, ali država je bila revna, pa ni mogla vzdrževati velike vojske od samih tujcev. Pa so bili ti tujci najemniki tudi nezanesljivi, služili so vsakemu, kdor jih je bolje plačal, in moskovsko carstvo je pretrpelo od njih več hudega nego dobrega. Uredile so se tudi nekakšne pomejne vojaške naselbine; ali jih je bilo malo; pojavili so se polki urejeni kakor na zapadu, toda tudi oni so se zbirali le pred vojno, v mirnem času so živeli po hišah, kot priprosti kmetje, in le jeden ali dva dni so se urili v orožju. Od 20 ljudij je komaj jeden razumel ravnati z orožjem; na vojski se je vsak sam hranil od plače, katero je dobival; ni bilo v teh polkih niti vojaškega duha niti reda. Služili so v vojski tudi Kazaki, toda oni so bili navajeni vojevati le za plen, pa se niso mogli smatrati za zanesljivo vojsko.

Takšna je bila vojaška sila, ko se je zacaril Peter Aleksejevič. Pridržati jo takšno, kakoršna je bila dozdej, je bilo za carstvo nevarno, ker bi se ne moglo obraniti hrabrega in dobro urejenega, dasi maloštevilnega sovražnika, a sovražnikov je bilo na okrog mnogo. Potrebno je bilo, ustrojiti

čisto novo vojaško silo, a ne šivati krpe na staro obleko, kakor se je delalo do zdaj. Zabave Petra Velikega na suhem in na vodi so dovele do tega. Zabavaje si je uredil in izuril Peter po evropejskem obrazcu malo redovno vojsko, kakoršne do zdaj v moskovskem carstvu še niso videli. Trebalo je le še dokazati, jeli je izvedeno dobro delo in je li bilo potrebno tako nadalje delati. Vladar se je tega tudi lotil; največ mu je med vsemi pri tem podjetju pomagal tujec Frančišek Lefort.

Lefort je bil rodom iz Ženeve ter je prišel še za Aleksija Mihajloviča na Rusko iskat službe in sreče. Pred vsemi drugimi tujci se je on izjavil za Petra, ko je med njim in carevno nastal prepir, in tega Peter ni pozabil. Lefort je bil človek malo naobražen, tudi ni bil poseben poznavalec vojaških stvari, a še manje pomorskih. Pač pa je on v svojem življenju mnogo videl in izkusil; govoril je skladno in krasno štiri jezike, bil vsele in odkritosrčne čudi, bistrega uma in dobrega srca. Nobeden ni razumel tako lepo prirejevati zabave, kakor Lefort; nobeden ni znal Petru tako ugajati kakor on s svojim pripovedovanjem. Radi vseh teh svojstev se je mladi car počasi sprijateljil z Lefortom ter ga tako volil kakor nobenega drugega. Tudi Lefortu se je omilil Peter pa se mu je zato prodal z vso dušo ter

mu ostal veren sluga do smrti. On ni zlorabil naproti njemu neomejene carske milosti, nikomur ni škodil ter se ni ponašal oholo naproti Rusom; ni jih odganjal od carja, marveč ga je nagovarjal, da sprejema Ruse v službo in da jih pusti v svojo bližino. On se ni mešal v državne stvari, ni hrepenel za častmi in vlastjo, ni se vsiloval s svojimi sveti in zapovedmi, kakor po navadi delajo carski ljubimci. Morebiti, da je car cenil svojega ljubimca bolj nego je bil vreden; resnično je pa tudi to, da ga on ni čislal samo radi zabav. Sicer pa car Leforta ni popraševal za svet v važnih stvareh, niti mu je dajal visokih državnih služb, nego ga je uvrstil med zabavnjake kakor Nikito Zotova; zategadelj tudi ni Lefortu obvezana Rusija za dela svojega carja. Lefort je bil človek veseljak, a velika dela se rode le v veliki duši ter se ne stvarjajo od tujega glasa. Vendar pa je car vsled dobrega sveta Lefortovega prestopil od zabav k delu.

Mladega vladarja je mamilo najbolj morje; nastalo je tedaj vprašanje, katerega morja bi se trebalo polastiti. Belo morje je ležalo daleč, v hladnem in ledenem kraju; na Baltijskem morju so gospodarili Švedu, vrlo silen narod na severju; zaprtega Kaspijskega morja zares ni kazalo osvajat. Lefort je svetoval osvojiti morje Azovsko, ki se zliva s Črnim. Za silo bi ono veljalo: po

reki Donu je bilo mogoče voziti vanj rusko robo ter tujo prevažati v Rusijo. Toda kdor bi hotel zapovedati na Azovskem morju, ta bi moral imeti v svoji oblasti tudi Azov; tjekaj je namenil car tudi svoj pohod. Povodi za vojsko so bili ti-le: Tatari so zaporedoma nekoliko let pustošili obmejne zemlje; Tatari pa so živeli pod vlastjo turško, a s Turki so takrat vojevali Avstrijanci — to je bil ugoden čas za vojno. Zapovedano je bilo, poslati vojsko starega ustroja k nizinam Dnjepra, a polke novega ustroja z Kamoskovskimi strelci in Kazaki v boj na Azov.

V ruskem narodu živi še dandanes pesem o pohodih na Azov. V jedni izmed njih se poje:

Собирается Православный Царь подь крѣпкій
Азовъ-городь,
Собираеть онъ телѣжепокъ сорокъ тысячей,
Въ кажду телѣжку сажалъ по пяти молодчиковъ,
По шестому приставливалъ по извозчичку,
Укрывали сукнами багрецовыми,
Убивали гвоздочками полужоными.*)

Starega ustroja vojska je odšla z doma; v aprilu leta 1695. so se vzdignili tudi polki novega ustroja po vodi in po suhem k ustju Dona.

*) Sobirajetsja (zbira) Pravoslavnij Car pod krepij (uèvrščen) Azov-gorod, Sobirajet on telježenok (voz) sorok tisjačej (štiridesettisoč), V každu telježku (voz) sažal (zmašil) po pjatu (po pet) molodčikov, Po šestomu (šestega) pristavljival (postavil) po izvozčiku (za izvozčika). Ukrivali (pokrivali se) suknami bagrecovimi (bagrenimi), Ubivali (ubijali) gvozdočkami (čekom) polužonimi (pokositrenimi).

Zapovedništvo nad temi tremi vojskami je bilo izročeno generalom — Atamanu Golicinu, Lefortu in Gordonu. Vladar pa je vodil pod naslovom bombardirja Petra Aleksejeva bombardirsko četo. Vojske je bilo 31.000 mož, a vrhutega je prišlo še 7000 donskih Kazakov ter 5000 Kalmikov in Kazakov jajckih (uralskih*) in astrahanskih. Pohod je bil težaven: zbog pomanjkanja konj so morali ljudje tri dni in tri noči sami vleči topove in strelivo; zalagalci niso pošiljali hrane; rečje ladje so propadale z živežem. Po velikem trudu se je vojska zbrala pod Azovom ter začela mesto oblegati.

Turkom so dovažali vso potrebno hrano po morju, a za Ruse je bil dovoz težaven; na obeh bregovih Dona sta stala dva turška trdnjavska stolpa, med njima pa so bile potegnjene verige in nabiti koli. O tem se poje tudi v pesmi:

Ой не дай, Боже, Азовцамъ ума-разума того,
Не поставили бѣ они на усть-рѣчки каланчи,
Не перекинули бѣ цѣпи черезъ слабный тихій Донъ,
Не подвели бы они струны къ звонкимъ колоколамъ.**)

Donski Kazaki so osvojili jeden stolp, toda Turki so se osvetili za to nezgodo: nekega prav

**) Oj ne daj Bože, Azovcam uma-razuma toga (tega).

Ne postavili bi oni na ust-rječki (ustju reke) kalanči (trdnjavske stolpe),

Ne perekinuli (čez potegnili) bi cjepi (verige) čerez slavnij tihij Don,

Ne podveli bi oni struni ko zvonkim kolokolam (zvonom).

*) Reka Ural se je prej zvala Jajk.

soparnega dne, ko so vsi spali, prodero Turki v ruski tabor, pobijejo speče, otmo 9 topov a mnoge poškodujejo.

На сонныхъ на нихъ добрыхъ молодцовъ понаѣхали,
Сонныхъ добрыхъ молодцовъ всѣхъ порубили,
Казачьяго атаманушку въ полонъ взяли,
Посадили его добра-молодца въ темну темницу.*)

Kmalu potem so Turki sami zapustili drugi trdnjavski stolp ter ga zasedli Kazaki, in Rusom je postalo lažje, toda podjetje vendar pri vsem tem ni napredovalo. Dvakrat je ruska vojska napala Azov, toda obakrat brez uspeha, a jesen se je že približevala. Pustili so v trdnjavnem stolpu 3000 ljudi ter se vrnil domov.

Pohod se ni posrečil. Sam vladar je polnil bombe s smodnikom, sam namerjal topove, streljal iz njih ter delal v obkopih, ko so frčale svinčenke in kroglice okoli njega. Gledaje svojega hrabrega in pogumnega carja so služili Rusi z veseljem ter se bili hrabro. Posebno se je odlikoval Gordon; on je ravnal obakrat z napadom na trdnjavo, in vojska je prodrla že v mesto zadaj od Dona, toda vzdržati se še ni mogla. Podkopi, katere so Rusi naredili pod trdnjavo ter jih potem razdjali, niso končali Turkov, nego

*) Na sonnih (speče) na njih dobrih molodcov ponajehali (napali),
Sonnih dobrih molodcov vseh porubili (pobili),
Kazjačjago (kozaškega) atamanuška (atamana-zapovednika) v polon vzjali
(zarobili).
Posadili (zaprli) jago dobra molodca v temnu temnicu.

svoje. Trije zapovedniki so zapovedovali, toda vsak po svojem, a od tega je nastajal nespozum. Z jedno besedo, mnogo je bilo truda in smelosti, ali ni bilo dosti razumnosti. Da bode še huje, so zasačili vojsko na povrnitvi rani mrazi, in tudi hrane je zmanjkalo; vsled tega je pomrlo mnogo naroda od mraza in glada; 800 vrst *) daleč so se valile od mraza otrple čete.

Koncem novembra je prišel Peter slovesno v Moskvo; vendar so videli vsi njegovo nepri-liko ter si tolmačili na tihoma, da Bog ni blagoslovil carja zato, ker je prodal pravoslavne pod zapovedništvo Nemcem. Kakor v osmeh in ob-sodbo osnov Petrovih je osvojila vojska starega ustroja, ki je bila odšla k ustju Dnjepra, dve trdnjavi ter se vrnila srečno domov.

Ta neuspeh je Petra silno razžalil, toda od zasnovanega podjetja ga ni odbil. Na potu v Moskvo je pisal pisma drugim vladarjem, da bi mu poslali prihodnjega leta izkušenih mernikov in podkopnikov. A da bi ne mogli Turki poma-gati Azovu z morske strani, je sklenil vladar po zimi iztesati mnogo ladij. Osnova je bila ogromna in skoraj neizvedljiva; v moskovski državi ni bilo izkušenih brododelcev, niti ladjišč, kjer se tešejo ladje, niti ljudi sposobnih za mornarsko službo. Le enkrat, za carja Alekseja Mihajloviča, so se

*) 1 vrsta 1'067 kilomet.

tesale ladje za Volgo in Kaspijsko morje, pa še te je sežgal upornik Stenka Razin. Časa za tako delo je bilo tudi malo — vsega jedna zima. Peter je vse to vedel, ali ostal vendar pri svojem.

Prispevši v Moskvo je zapovedal poslati iz Arhangelska vse mojstre angleških in holandskih ladij, kar jih je ostalo tamkaj čez zimo. V selu Preobraženskem so začeli tesati 26 ladij iz svežega in zmrzlega lesa, katere bi potem razstavljene prepeljali na določeno mesto. Delali so Preobraženski in Semenovski vojaki; zbrali so tesarjev iz raznih mest; vzeli v delo tudi tujce, kakoršne so našli. Na Donu pod Voronežem so sklenili urediti ladjišče, ter je bilo zapovedano, sekati in rezati les, pripraven za tesianje ladij; po zapovedi se je zato zbralo 26.000 delavcev, jedni so pobirali od prebivalcev smolo in tuljavo, drugi iz tovarn za železo sidra, kaveljne in žeblje.

Delo se je začelo, a glavni delavec — car je obolel: zbolela ga je silno noga, tako, da ni mogel stopiti na njo. Šele na početku februarja je malo okreval ter se napotil s še ne ozdravljeno nogo v Voronež. V tem času je umrl car Ivan; do njegove smrti je bil Peter samovladar v resnici, zdaj pa je postal kot tak tudi po zvanju. Prispevši v Voronež je pozabil car bolečine in žalost za bratom, in naselivši se v mali hišici v dveh izbicah je hotel zgubljeni čas nadomestiti.

Cele dni od jutra do večera je sestavljal črteže za ladje ter delal na ladjišču s sekiro v rokah. Zaprek je bilo mnogo: ladjini mojstri iz Arhangeljska so zakasnili, delavci bežali od dela na tisoče, vojaki na potu v Voronež so uganjali burke ter tratili dragoceni čas, vozniki so bežali s cest ter puščali državno robo vkup z vozovi. Da bode beda še večja, je zmanjkalo po kovačnicah oglja; zgorel je les, kjer so tesali struge (vrsta velikih ladij); v marcu je hudo deževalo, a potem je prišla tako huda zima, da je reka znovič zamrznila, les zaledenel in delo prenehalo.

Mnogo je stala i vladarja i narod ta huda doba; Peter si je dal mnogo truda, pretrpel mnogo duševnih muk; mnogo je trpel tudi narod, zgnan iz raznih mest na vladarjevo delo, od dela, zime in glada. Zato je bilo v aprilu spuščeni v Don 30 bojnih ladijin 1300 natovorjenih splavov. Najbolja galeja je bila ona, katero je izdeloval vladar svojeručno.

Ne gubeč časa so odpluli splavi z vojsko po reki; za splavi se je vzdignilo tudi ostalo brodovje, in koncem maja leta 1696. so dospeli vsi v Čerkask. Vojska je bila mnogo bolja nego prošlega leta, ker so nabrali mnogo dobrovoljcev, celo iz sužnjev. Seveda dobro izučeni in izurjenih je bilo malo kakor poprej, samo štirje polki potešnih; toda nevspeh prvega pohoda ni bil

brez koristi. Vso vojsko na suhem je izročil Peter samo jednomu zapovedniku, bojarinu Alekseju Šejnu, zapovedništvo nad brodovjem pa je izročil Lefortu, dočim je sam kot barkador plul na galeji, katero je izdelal sam.

Ni se zbralo še vse brodovje, ko se je začelo bojno gibanje. Na morju nasproti Azovu je stalo turško brodovje; donski Kazaki so ga stražili, skriti na svojih ladjicah oddaleč. Turki so poslali v Azov 24 lahkih ladij s hrano; ko so te ladje iztovorile robo ter plule nazaj od trdnjave, jih napadejo Kazaki iznenada ter vlove 10 ladij. Ostalim se je posrečilo uiti, ali so prouzročili med svojimi tak strah, da je vse turško brodovje hitro vzdignilo sidra ter odplulo v morje. Zakasnili ste samo dve ladji, jedno so potopili sami Turki, da je ne dobe Rusi, drugo so vlovili Kazaki. Vladar se je jako vzradoval radi te zmage, in čim je veter nagnal morske vode v preplitko reko, se je spustil z galejami na ustje ter zaprl Turkom pot do Dona. Kmalu se oni pojavijo, pripeljavši pomoči Azovcem, in premda so bili mnogo jači od Rusov, se vendar niso odločili za boj, nego so ostali na svojem mestu dva tedna ter pričakovali pomoči, a ker le te ni bilo, so se povrnili ter odpluli v morje.

Tuji merniki niso prispeli, a obsedanje brez njih ni moglo napredovati. Z ruskimi bombami

so bile razbite mestne hiše, toda vojaške utrdbe so stale cele. Rusi so začeli nasipati po starodavni navadi zemljeni nasip, ki je imel biti raven s trdnjavskim zidom; z delom sta ravnala oba zdavnaj zaželjena mojstra. Ona sta izvela delo na slavo; trdnjavsko zidovje se je začelo obsipavati. Kazaki se pripravijo za napad, zavzemo nasip, prodro v ulico in skoraj osvoje trdnjavski stolp, vendar pa jih za zdaj sovražnik še odbije ter zasedejo samo nasip.

На восходѣ было краснаго солнышка,
На закатѣ было свѣтлаго мѣсяца,
На зорѣ они на приступъ пошли
Подъ тотъ-ли подъ славный подъ Азовъ-городъ,
Что подъ тѣ-ли стѣны бѣлокаменные,
Что подъ тѣ-ли раскаты высокіе.
Что не съ горъ бѣлы камни покатилися:
Покатились со стѣнъ непріятели;
Не бѣлы снѣга въ полѣ забѣлѣлись:
Забѣлѣлись бѣлы груди бусурманскія;
Что не съ дождика потоки разливалися;
Разливалася ручьями ихъ баgroва кровь.*)

*) Na voshode (izhodu) bilo krasnago solniška,
Na zakate (zapadu) bilo svjetlago mjesjaca,
Na zore oni na pristup (napad) pošli
Pod tot-li (ta-le) pod slavni pod Azov gorod,
Čto (da) pod tje-li (te-le) stjeni bjelokamennija,
Čto pod tje-li raskati (ostrog) visokije:
Čto ne s gor (odzgor) bjeli kamni pokatilisja (popadali):
Pokatilis so stjen neprijatelji;
Ne bjeli snjega v polje zabjelilis (zabliščeti):
Zabjeleli bjeli grudi (prsa) busurmanskija (nevernikov)
Čto ne s doždika (dežka) potoki razlivalisja (razlivali se):
Razlivalasja ručjami (potokoma) jih bagrova (rudeča) krov.

Vojskam je bilo že zapovedano, da se pripravijo za napad, vendar na srečo do njega ni prišlo. Turki niso imeli pričakovati od nikoder pomoči, hrane jim je že zmanjkovalo, svinca niso imeli nič več, tako, da so streljali z razkosanim srebrnim denarjem. Sprevidevši, da ne morejo računati na nobeno pomoč, se predado.

Velika je bila radi tega radost med Rusi, ali najbolje od vseh se je radoval car. Galeje so se približale z morja ter začele streljati na radost in veselje. Peter je napisal poročila o vzetju Azova z lastno roko: »Zdaj se s svetim Pavlom radujte vedno v Gospodu in zopet pravim radujte se.« Ko je dobil patrijarh veselo vest, je dal zvoniti v Moskvi z velikim zvonom; vse je hvalilo Boga za veliko darovano milost: kajti prvikrat so Rusi pridobili znatno zmago nad vsej Evropi strašnimi Turki.

Jedno delo je bilo dokončano, ostalo je še drugo: učvrstiti za seboj Azovsko morje, da ga ne bi samo Turki znovič osvojili, nego da bi Rusi po njem prodrli v Črno morje ter odprli tje kaj pot ruski trgovini. Zato je sklenil car postaviti na Azovskem pribrežju nekoliko trdnjav ter osnovati jako pomorsko silo. Ne gubeč časa se odpravi on sam z galejami na morje, pregleda bregove, naznači na Taganovem rogu postaviti trdnjavo in luko ter izbere tudi mesto za drugo

manjšo trdnjavo. Celi dan je sprovel vladar v težavnem delu; noč je prespal na ladji, na goli klopi, gladen; drugi dan je pregledaval morje ter se vrnil šele zvečer v Azov. Tudi tukaj se je vse vrtelo v delu; vojska se je trudila noč in dan brez počinka; tudi za praznike niso znali; delali so celo na Preobraženje. Nastala je grozna trdnjava. Car je postavil v njo veliko posadko, a z drugo vojsko se je povrnil domov.

Med tem je delal v Moskvi zaupnik vladarjev Vinius, sin nekega tujca, ki se je naselil v Rusiji, slavolok, da bi dostojno počastil zmagovalca. To je bilo nekaj novega na tuji način, kajti do zdaj se v Rusiji ni znalo za takšna vrata. Slavolok je bil visok pet sežnjev, 7 do 8 sežnjev pa širok, okrašen z zastavami in raznim orožjem, slikami, kipovi in mnogimi napisi, ki so odgovarjali temu dogodku. Vladar je precej zakasnil, ker je obiskal v Tulskem okrožju železne tovarne, pregledaval livarnice za topove in bombe, kovačnico za sidra in dr. Šele 30. septembra se je slavilo slavje, pri katerem se je zbralo naroda trumoma. Zapovedniki so se vozili v bogatih, pozlačenih kočijah šesteroprežno, peli so pevci, v sprevodu so peljali ukrašene konje, in potem je šla vojska. Vladar v obleki pomorskega kapitana je šel peš s svojo četo od Serpuhovskih vrat do Preobraženskega. Starček Vinius je pozdravil z

vrha slavoloka zmagovalce. Posle slavnega vsprejema je car nagradil vse po zaslugah s kupami, kožuhi, denarji, kmečkimi dvori.

Kmalu po povrnitvi v Moskvo je sklical car bojarsko dumo (svet) radi važnega podjetja. Duma je sklenila: stesati brodovje ter naseliti Azov z ruskim prebivalstvom, opredelivši za to 3000 družin iz nizovih (južnih) mest. Čez malo časa je sklical car dumo vdrugič ter protivno običaju poklical v njo tudi tujce. Svetovalo se je: brodovje hitro delati ter ga naorožiti s topovi in z drugim strelnim orožjem kot bojne ladje; patrijarhu, duhovnim oblastim in samostanu z 8000 dvorci je bilo zgotoviti po jedno ladjo; bojarjem in služočim plemičem z 10.000 domovi tudi po jedno ladjo; mestom je bilo zgotoviti 12 ladij. Zapovedano je bilo ladje dogotoviti do aprila leta 1698. in sniti se v društvo, pa je radi tega bilo priti vlastelinom in dednim gospodarjem v Moskvo razen maloposestnikov, katerim je bilo plačati pol rublja od dvorca; kdor se ne bi prijavil, tega posestvo pripade vladarju. Izdelovanje ladij je bilo izročeno vladarjevemu učitelju Frančišku Timermanu, a obenem zapovedano, poklicati iz tujine ladjinih mojstrov.

Ni pozabil Peter tudi malo popirovati s svojim društvom na radost srečnega pohoda.

Mnogi so mislili, da je zdaj nastopil čas neprestanega veselja in miru, a delu nastal konec. Toda leti so se silno prevarili: ni prenehalo delo, marveč se je začelo težavno, neprestano delo za imenitne in proste, za bogate in bedne. Vladar se ni precej poprijel dela; toda ko se ga je lotil, ni ga pustil do konca svojega carstvovanja.

III. Inostrani nauki.

Azovski pohodi so pokazali Petru, kakšna sila živi v znanju in naukih in kako malo znajo Rusi. On je sprevidel, da tudi sam malo zna in da je do mnogih stvari dospel le kot samouk, pa da je neobhodno potrebno se učiti še mnogo in dolgo: in sicer samemu sebi se učiti in druge podučevati. Zvati v Rusijo za vsako delo tujce, ni bilo mogoče, kajti na tisoče bi se jih moralo najemati, a za to ni bilo tudi toliko denarja v blagajnah, ne glede pri tem tudi na to, da bolji in umneji ljudje ne dohajajo, — njim je tudi doma dobro. Pa tudi postavljati jih povsodi kot glavarje in načelnike nad Rusi je bilo težavno, razžaljivo in za državo nevarno. Vrhutega so tujci najemniki, pa jih je treba nadzirati, jeli prav in dobro podučujejo, a nadzirati jih nima kdo, ker med domačini ni za to sposobnih ljudij. Iz tega je sledilo, da so se morali tujci zvati v Rusijo, a Ruse pošiljati na nauke v tuje zemlje.

Neodložljiva potreba je bila za ladjine mojstre zato, ker se je moralo osvojiti morje ter osnovati pomorska sila. Peter je tudi s tem začel: zbral je 50 hišnih stolnikov in spalnikov ter jih poslal se učiti ladjedelstva na Angleško, v Holandijo in na Laško. Zapovedano jim je bilo, učiti se pridno ter prinesiti spričevalo od tujih mojstrov, da so dobro dovršili nauke, sicer da jim bodo njih posestva odvzeta za kazen. Rusom ta novotarija ni bila všeč; oni so se bali tujih dežel kakor kuge, smatrali občenje z drugoverci za greh, a iti k njim v nauk pa še tem huje. Pokojni patrijarh je celo v svoji duhovni poslanici prosil vladarja, ne družiti se s krivoverci in ne postavljati jih polkom za zapovednike, kajti oni prinesejo pravoslavni vojski srd Božji. Radi tega so se odpravljali na pot vsi, ki so bili opredeljeni za inostrane nauke, prav težko, s solzami; očetje so jih odpuščali, kakor da gredo v smrtno nevarnost, a matere so jih smatrale že za mrtve.

Kmalu za tem je zasnoval vladar še bolj nenavadno delo. Sicer je bilo za drugi azovski pohod dogotovljeno mnogo brodov ter zapovedano skoraj celi zemlji, stesati novo brodovje za trgovsko društvo, vendar se je vse to storilo le za silo. Peter je vedel, da on ni dosti izurjen v ladjedelstvu. A ker je mogoče delo vršiti in učiti druge samo onemu, ki se ga je sam izučil od

kraja do konca, je sklenil vladar, iti se učiti ladjedelstva k boljim tujim mojstrom. Lefort je že zdavnaj mamil Petra v tuje kraje, da si razgleda tamošnje uredbe in da vidi s svojimi očmi obrt, tovarne, življenje raznih narodov in njih običaje. Peter je rad poslušal svojega ljubimca zato, ker je tudi sam tako mislil; toda s početka se je zanimal za razne zabave, potem z azovskimi pohodi, pa se radi tega ni precej odločil. A čim je dovršil drugi azovski pohod, je hotel precej, da se izpolni nova njegova misel.

Peter je zapovedal prirediti poslanstvo za dogovore z nekimi tujimi vladarji glede vojne s Turki. Za poslance so bili imenovani Lefort bojar Fedor Golicin in dumni tajnik Prokop Voznicin. Vsakemu je bilo dano 70 ljudi za počast razun tega je bilo poslanstvu prideljeno 20 dvorjanov in 35 mož dobrovoljcev. Poslanstvu je bilo zapovedano razen svojega pravega dela opraviti še drugo: poiskati in pridobiti za Moskovsko državo raznih mojstrov, zbirati in pridobivati koristne uredbe, stroje in dr. Dobrovoljci so bili razdeljeni na tri desetke; desetnik v drugi desetki je bil sam vladar, a imenoval se je Peter Mihajlovič. Peter se je napotil za morje radi učenja, pa da se ogne raznim paradnim sprejemom, poždravom, sprevedom in vsakim drugim sitnobam, se je odpravil v tuje kraje kot priprost človek

pod tujim imenom. Uprava države za ta čas je bila izročena trem imenitnim bojarjem.

Zvečer istega dne, ki je bil opredeljen za odhod, je bil Peter na gostiji pri Lefortu. Pred večerjo pokličeta vladarja dva strelca iz dvorane ter mu povesta, kako državni dvorjanin nago-varja strelce, da ubijejo vladarja; pokazala sta mu tudi stan, kjer so se do zdaj zbirali zarotniki. Peter se povrne v sobo, pokliče s seboj nekoliko ljudij ter pove gazdi, da odhaja za malo časa po poslu. S to malo četico gre on k Ciklerju ter ga zapove vloviti. Začela se je sodnijska preiskava; odkrilo se je, da so z vladarjem mnogi nezadovoljni in da se nanj jeze, ker se druží z Nemci, ne ljubi svoje žene, se zabava z nepotrebnimi stvarmi, se trudi za pomorstvo, se je odločil na pot v krivoverske zemlje in da snuje še mnoge druge take reči. Zapletena je bila v zaroto tudi Sofija Aleksejevna s svojimi davnimi dogovori in zvijačami; vpleli so v zaroto tudi pokojnega bojarina Ivana Miloslavskega. Petru je zavrelo v glavi od srda: on je zapovedal šest krivcev usmrtiti, a truplo Ivana Miloslavskega izkopati iz zemlje, ga pripeljati in postaviti pod ploč, da bi tekla kri usmrčenih po njem v grob.

Čez pet dnij je odposlanstvo odrinilo iz Moskve; dan kasneje je odšel tudi vladar. Prišli so čez mejo. Prvo večje mesto za popotnike je

bila Riga, katera je skoraj z vsem baltijskim pobrežjem pripadala Švedom. Poslanstvo so sprejeli v Rigi s počastjo, toda trdnjave pregledati jim niso dovolili, kakor je želel vladar; prepovedali so jim celo razgledavati mestne utrdbe od daleč z daljnogledom. Ker se je prav takrat po reki Dvini valil led, je moralo moskovsko poslanstvo ostati tukaj nekoliko dnij. Peter se je jako dolgočasil ter proglasil Rigo »prokletim mestom«, in pri prvi priložnosti se je spustil čez Dvino v Kurlandijo. Tukaj je najel trgovsko ladjo ter se odpeljal z malim spremstvom po morju na Prusko, poslanstvu pa je zapovedal, da gre tjekaj po suhem. V Kraljevcu se je začel učiti topničarstva, in dasi se ni dolgo učil, vendar se je prav dobro izuril. Učitelj mu je izdal tudi spričevalo, da se mora Peter Mihajlovič smatrati za točnega, opreznega, izkusnega in neustrašljivega topničarskega mojstra. Poslanstvo so tukaj sprejeli in pozdravili z velikimi častmi in gostijami ter ga zabavali z raznimi igrami. Petru se je posrečilo, izvršiti prav važno delo, sklenivši s tamošnjim vladarjem, Braniborskim volilnim knezom, zavezni dogovor.

V Kraljevcu se je zadržal Peter dolgo, zato ker so Poljaki v tem času sebi volili kralja, a za Rusijo je bilo važno, da oni ne bi izvolili takega, ki bi se hotel pomiriti s Turki. Petru se je trud

posrečil: Poljaki so si izvolili za kralja saksonskega volilnega kneza Avgusta, ki je prisegel, da bode vojeval s Turki. Izvršivši to delo, se je odpravil Peter dalje vkup s poslanstvom.

Petru ste prišli nasproti v mestu Koppenburgu dve nemški princesi; volilna kneginja hanoveranska Sofija in njena hči volilna kneginja braniborska Sofija Šarlota. To ste bili jako nabraženi gospi; oni ste slišali mnogo čudnih pripovedij o Petru ter ste se hoteli ž njim spoznati. Prav tisti dan zvečer je prispel tudi Peter v Koppenburg; sklenil je prenočiti v kmečkem domu ter ni niti slutil o nameri obeh princes. Komaj je stopil v hišo, se je že prijavil glasnik s povabilom, da bi prišel k princesama na večerjo. Peter se je jako začudil ter ob kratkem sporočil, da je hotel, da bi ga vsi sprejemali kot priprostega človeka. Mati in hči ste poslali k njemu drugega glasnika in Peter se je udal njunim prošnjam, pod pogojem, da ne bode pri večerji razen princesinj nikogar drugega. On je prišel k njima v dvorec skozi zadnje stopnice, samo da se ne bi sešel z dvorjaniki. Princesinji ste sprejeli svojega gosta radostno ter se čudili njegovemu vitkemu vzrastu, lepi postavi in moški krasoti. Peter je bil zares jako krasen in postaven; toda nezgode njegovih mladih let, neumorno delo in preobilne zabave so zapustile na njem

sled: Glava Petrova se je tresla, po licu njegovem so proletavali krči, in njegov oster in prebadljiv pogled je vzbujal strah pri ljudeh, ki ga niso poznali. Ko se je sešel Peter s princesama, je bil s početka plah in malosrčen, zakrival lice z rokama in na vsa vprašanja odgovarjal po nemški: »ne morem govoriti.« Vendar pa se je kmalu obodril ter se začel razgovarjati pogumno in živo, na vsa vprašanja princes je odgovarjal bistro, toda počasi, včasih sam, včasih pa po tolmaču, zato, ker je on govoril nemški le prisiljeno. Pri koncu večerje se je car tako ohrabil, da je dovolil car dvorjanikom v jedilnico, kjer je gostil viteze z vinom, priganjal jih piti po dve do tri kupice; celo princesi je nagovarjal piti. Pozneje je postalo še vse bolj veselo. Princesi ste pozvali laške pevce ter jim zapovedali peti. Car je rad poslušal ter podal celo glavnemu pevcu veliko čašo vina; ali je rekel princesama, da ne ljubi posebno glasbe. Po večerji so poklicali moskovske godce ter začeli plesati. Tudi ruski poslanci so prišli semkaj na zapoved carjevo. Lefort je začel ruski ples ter zapovedoval, kaj ima kdo delati, kako in na katero stran iti. Ples je bil princesama jako všeč, oni ste tudi sami plesali do četrte ure zjutraj; plesal je celo Peter, dasi se je s početka branil. Vsi so sproveli ves čas prav veselo, in zjutraj ste odšli obe princesi naravnost

s plesa iz Koppenburga. Princesi ste si zapisali vse o svojem poznanstvu s Petrom in zapiski njuni so prišli do nas. Petra imenujete princesi nenavadnega človeka ter se divite njegovemu velikemu umu, živosti značaja, krasoti in postavi. Toda poleg dobrih njegovih svojstev pokazujete oni o njem tudi, kar ni dobrega: pravite, da je on vrlo dober človek, ali tudi vrlo priprost, pa ko bi bil dobil v svoji mladosti dobro odgojo, bi bil lahko dovršen v vsakem pogledu.

Iz Koppenburga se je odpravil car s poslanstvom, potem pa je pohitel naprej z 18 ljudmi v Holandijo. V Moskvi, v nemški slobodi je živelo mnogo Holandcev, ki so carju hvalili svojo domovino; in Holandija je bila zares bogata zemlja, napredna, z razvito mornarico. Peter je hitro prispel v glavno holandsko mesto Amsterdam ter ni hotel čakati na ostalo poslanstvo, marveč se je lotil precej posla. Okoli Amsterdama in v bližnjih mestih se je takrat nahajalo do 50 ladjedelnic; bile so lastnina bogatih ljudij ter se je na njih neprenehoma delalo; ladjo so stesali delavci v 5—6 tednih. Jedno takih mestec je bilo Sardam; Peter ga je poznal po pripovedanju sardamskih tesarjev, ki so delali v Rusiji; zatorej najme čoln, pa odplove tjekaj s 6 ljudmi. Približevaje se mestu, opazi na morju ladjo in v njej poznatega mu kovača Garitta Vista, ki je

lovil jegulje. Car se je bil spoznal ž njim v Moskvi, pa ga pokliče po imenu. Kist je zagledal pred seboj moskovskega vladarja, ali je malo posumil se li ni prevaril. Peter je bil namreč oblečen kot holandski tesar, v krasnem frizijskem kožuhu v belih, platnenih hlačah in v nizkem, lakiranem klobuku. Peter mu je razjasnil, zakaj je prišel v Sardam, mu rekel, da ne pové nikomur, kdo je on, ter ga prosil, da ga vzame v stanovanje. Siromašni kovač se je začel izgovarjati s tesnobo v svojem stanu, toda car je ostal pri svojem ter zapovedal, da mu priredi sobo. Hišica Kistova je imela v vsem dve sobici, vsaka z jednim oknom, in jedno brez okna, v kateri je mogla stati le postelj. Pri Kistu je stanovala vdova dninarja; on jo je nagovoril, da se je izselila, obljubivši jej, da jej bode za to še plačal; potem je začel urejevati hišico za novega stanovalca. A Peter je med tem šel s svojimi spremljevalci v gostilnico. Bila je nedelja; naroda se je potikalo mnogo po ulicah; cela truma se je zbrala okrog gostilne, da vidi nepoznate tujce, kajti vsi Petrovi sopotniki so bili oblečeni kot Rusi. Popraševalo se je: kakšni so ti ljudje, odkod in zakaj so prišli semkaj? Peter je odgovoril po holandeški, da so vsi priprosti tesarji in da so prišli semkaj se učiti in delati. Iz gostilne je šel Peter h Kistu v najdaljni in najmirnejši kraj Sardama ter se vlegel spat.

Drugi dan, prav zgodaj je izšel Peter iz hiše, kupil v prodajalnici tesarsko orodje, odšel na ladjišče ter se zapisal tam med delavce kot Peter Mihajlovič, a v torek je že delal na ladjišču od izhoda do zahoda solnčnega. Vračaje se zvečer domov, je kupil sliv, jih djal v klobuk ter jedel po cesti. Okoli njega so se zbrali dečki ter ga prosili sliv; Peter je dal jednemu, drugim ne; le ti so začeli metati vanj blato, potem celo kamenje, tako da se je moral Peter skriti v gostilnico. On se je silno razsrdil, poslal po župana ter se mu potožil radi surovosti teh dečkov. Župan je zdajci izdal oglas, v katerem se je zagrozil s hudimi kaznimi za metanja blata in vamenja na odlične tujce, ki hočejo ostati nepoznati v Sardamu. Razun tega je postavil stražo na mostu, da ne dopusti narodu, da bi se zbiral pred Kistovo hišo.

Kist je ostal mož beseda; ni se mu zareklo, kdo je ta njega stanovalec; toda Sárdanci so pri vsem tem izvedeli resnico. Jednemu starcu tesarju je pisal sin iz Moskve, da pride v Holandijo veliko poslanstvo, med poslanci sam car, ki se more razpoznati po teh le svojstvih: on je jake postave, trese z glavo, maha z desno roko, na desni čeljusti ima bradavico. Stari tesar je odšel K brivnico ter prebral tamkaj pismo na glas, kakor nalašč so prišli prav takrat v brivnico

ruski tesarji, in jeden izmed njih, Peter Mihajlovič, je bil prav tak, kakor je bil opisan v pismu. Glas o tem se je raznesel povsodi, pa tudi sam Peter ga je potrdil, četudi proti svoji volji. Lice njegovo, jezljiva, nestrpljiva nprav in druge narave so pokazivale, da on ni priprost delavec. Jedenkrat je kupil za 49 goldinarjev ladjico; drugikrat je plačal 450 goldinarjev za polpalubni jadnik. Ko je delal celi dan na ladjišču, je sprovedl drugi dan na morju ter se vozil na svojem jadniku. Tako prosti delavci ne delajo. In četudi je na vsak počastni poziv v goste, na ponudbo za boljše in ugodnejše stanovanje odgovarjal: »mi nismo znamenita gospoda nego priprosti ljudje,« vendar tem besedam že ni nikdo več verjel. Trume so se valile za njim po ulicah ter mu zapirale pot. Peter se je skrival, ostal zaprt po nekoliko ur, — vse ni nič pomagalo: radovedni ljudje so drugi dan zopet zijali. Neki tepec je raztegnil usta, stopil pred samega Petra ter zijal vanj glupo skoraj kakor na odločen odpor. Car se je razsrdil ter mu dal zaušnico. Bil je pa pri vsem tem stanoviten ter preživel v Sardamu osem ali devet dnij, toda slednjič je tudi njegova strpljivost prenehala: on se je vsedel v svoj jadnik ter se ne glede na burjo odpeljal v Amsterdam.

Drugi dan je prišlo tudi rusko poslanstvo v mesto. Sprejem je bil sijajen in časten; vsi so

že vedeli, da se nahaja pri poslanstvu tudi sam car. Peter je poznal jednega amsterdamskih županov, Vitzena, ki je bil nekaj časa v Rusiji ter izvrševal v Holandiji naročila ruskega carja. Tega Vitzena je Peter poprosil, da bi mu preskrbel dobro ladjišče. Vitzen je nemudoma izpolnil željo vladarjevo ter je uredil tako, da se je prav za ta slučaj začela tesati nova ladja. Da ne bi gubil časa, je odplul Peter po noči v Sardam na jaderniku, pobral tam svoje orodje, a drugi dan zgodaj pohitel na svoje novo mesto, kjer je prebival pri ladjiškem mojstru Klasu Polju, pri katerem je sklenil, nadaljevati nauke pomorske. Vse svoje sopotnike dobrovoljce je nastanil pri raznih ladjinih mojstrih, le desetero njih je pridržal pri sebi.

Lotili so se dela. Prve tri tedne je pripravljaj Peter gradivo, a potem po napotku mojstra zasnoval ladjo ter jo začel tesati. Z zoro je hodil on na delo ter se jako trudil. Jako se utrudivši se je vsedel po navadi na bližnji panj, spustil toporišče med kolena ter si brisal pot. Tako počiva se je prav po domače razgovarjal s tovariši delavci; razgovarjal se je tudi s tujimi delavci, kateri so ga imenovali »tesar Peter Sardamski« ali pa »mojster Peter«; če so se mu pa odkrivali, jim je obračal hrbet. Vsem je bilo znano, kdo je ta Peter Mihajlov, toda Peter je pri vsem tem hotel, da bi

ga vsaj po vidu ne priznavali za carja, samo da bi se na ta način ognil vsem sitnobam ter slobodno in brez vsake zapreke delal svoj posel. Ko se je dnevno delo končalo, je hodil domov peš, stisnivši sekiro pod pazduho. A doma ga je čakalo zopet drugo delo: on je čital pisma in poročila iz Moskve, z utrujeno roko pisal odgovore kratko in hitro, silno in grozno.

Prišlo je do nas sporočilo, kako je Peter utrudivši se jedenkrat od dela, sedel na lesenem hlodu ter počival. V tem trenutku pride na ladjišče neki imeniten tujec gledat carja delavca. Mimo Petra so delavci nosili težko bruno. Mojster Polj je želel pokazati gostu, da je car pravi delavec, kakoršen mora biti, pa mu je zaklical: »Peter Sardamski, pomози tovarišem, vidiš, težko je.« Peter, ne odgovorivši besedice, podstavi pleča pod bruno in ga pomore odnesti na mesto. Morebiti je ta pripoved izmišljena, ali je pri vsem tem vendar jako podobna resnici; saj so v Amsterdamu dolgo časa očetje pripovedovali svojim otrokom ta dogodek za primer, kako je treba delati.

Peter se pa v Amsterdamu ni zanimal samo z ladjedelstvom. Vitzen ga je vodil povsodi ter mu vse pokazival: ladje za boj s kiti, bolnišnice, šolske zavode, tovarne in delavnice. Posebno ga je vzradovala zbirka anatomskih predmetov ne-

kega učenjaka Rjujša, ki je umel prav izborno ohranjevati človeška in živalska telesa; Peter se je počel učiti pri Rjujšu anatomije ali raztelesovanja, po katerem se je naučil razpoznavati vse dele telesa. Od anatomije je prešel on na gravirovanje ali vrezovanje ter je izrezal z lastno roko angela, kateri gazi z ного polumesec in turška znamenja. Petrovim očem ni sploh nič uteklo, on je vsako stvar razgledaval in za vse popraševal ter poskrbel, da se mu razjasni vsaka reč, katera mu je bila nova. Vse oblasti so uga-jale vladarju, ga gostile, in kar mu je posebno godilo, pripravile mu navidezno morsko bitko. Borile so se ladje, postavljene v dva reda, druga proti drugi; boj je trajal od jutra pa daleč čez poldne. Peter se je pripeljal na bogato urešeni jahti; pozdravili so ga s počastnim strelom iz vseh topov. Potem je stopil na bojno ladjo ter jo ravnal tjekaj, kjer je bilo huje streljanje. Prizor je bil vrlo lep, in vladar ruski je ostal jako zadovoljen.

Slednjič je bila ladja, katero je delal Peter s svojimi tovariši, gotova in spuščena v morje. Nazvali so je »Peter in Pavel«. Ladja je bila dobra ter je vozila mnogo let robo v Iztočno Indijo in druge daljne azijske kraje. Mojster Polj je izdal Petru spričevalo, da se je on, Peter Mihajlovič, obnašal pri izdelovanju ladij kot

dober in izkuseñ tesar in da vrlo dobro razume tesianje ladij in črtanje obrisov.

Učitelj je bil zadovoljen z učencem, ali učenec ni bil zadovoljen z učiteljem. On se je hotel izučiti, po katerih pravilih se mora izdelovati ves načrt za vsako ladjo, hotel se je naučiti umetnosti ladje delati, a ne samo rokodelstva. Tega ga pa v Holandiji niso mogli naučiti, in Petru je bilo žal, da je šel v tako daljavo radi neznatnega uspeha; hodil je žalosten po mestu, na zabavah je sedel zamišljen. Ko je izvedel neki Anglež, kaj je ruskemu vladarju, mu pove, da na Angleškem dobro razumejo ladjedelniki nauk, in da se ga more tamkaj naučiti v kratkem času. Peter se je razveselil. Ob tem času je bil angleški kralj Viljem Oranski (1689—1702.) namestnik holandske republike; on se je pred nedavnim sešel s Petrom v Holandiji, in povrnivši se na Angleško, mu poslal svojo lepo jahto. Petru je bil ta dar posebno všeč; on je poslal posebnega poslanca zahvalit kralja ter mu sporočit, da želi priti na Angleško, ali povsem nepoznat, da se bolje poudči v pomorstvu.

Kralj Viljem je poslal moskovskemu vladarju naproti štiri ladje za počast. Početkom januarja l. 1698. se je spustil Peter za burnega vremena na morje ter odplul na Angleško. Viljem je poslal svojega svetnika s spremstvom pozdravit

Petra; potem se je ž njim sam sešel ter se dolgo razgovarjal. Peter je pohajal kraljevsko društvo za nauke, kjer je videl mnogo nenavadnih stvari, hodil je v gledališče in v dvorec, kjer se denar kuje, ter ni propustil nobene stvari, da se ne bi bil zanjo zanimal. On je obiskoval celo skupščino kvekerjev (posebna krivoverska krščanska družba) in večkrat se razgovarjal z angleškimi škofi, prepiral se ž njimi o veri ter odločno branil rusko staroverstvo. Toda pred vsem se je on zanimal za nauke o ladjedelstvu, odšel radi tega v Deptford, ne daleč prestolnega mesta Londona, ter se naselil v hiši, katere zadnja stran je bila obrnjena proti ladijšču, tako da je hodil lahko na delo, a da ni moral na ulico. Tukaj se je vadil pridno, dokler ni razumel prav popolnoma ladjedelne umetnosti. V tem času je obnovil tudi pomorsko-topniški nauk ter je radi tega odšel v gornji Vulič, kjer je bila že takrat orožnica, livarnica in velika zaloga raznih topničarskih predmetov.

Tako so pretekli trije meseci; car se je začel pripravljati na pot. Pozneje je večkrat govoril, da se je izučil le na Angleškem ladjedelstva, in ko ne bi bil prebival tamkaj, bi bil ostal za vselej le brodarski tesar in nikdar pravi ladjedelec.

Kralj Viljem je razveselil ruskega vladarja tudi z morskimi vajami. Vaje so se prikupile carju še bolj nego v Holandiji; on je bil na

vseh ladjah, obiskoval vse njihove zapovednike ter osebno poljubil jednega, ki je razumel tudi kovaštvo. Na Angleškem je najel Peter mojstrov za razne obrti ter zapovedal poslanstvu, da stori isto tudi v Holandiji; toda denar je trošil pri tem prav štedljivo. Za rudarskega mojstra pa so zahtevali od njega preveliko plačo; on je proračunal, da ga dobi na Saksonskem ceneje, zategadelj ga ni vzel na Angleškem. Pred svojim odhodom je bil Peter še jedenkrat pri Viljemu ter je njegovi prošnji ugodil, da ga slikar naslika, in potem je odšel v Holandijo.

Delo, radi katerega je bilo odšlo moskovsko poslanstvo na tuje, ni vspelo. Holandija ni samo odkazala svoje pomoči Rusiji v vojni s Turki, nego se je celo trudila vkup z Angleško, pomiriti Turško z Avstrijo. Moskovskemu vladarju je bilo neobhodno potrebno, vzeti Turkom morje; sam brez zaveznikov ni mogel tega storiti, pa se je radi tega odločil za sledečo politiko: ali nagovoriti nemškega cesarja, da nadaljuje vojno s Turki, ali pa v skrajnem slučaju, da se on sam ž njimi izmiri. Radi tega se zdaj ni zadržaval v Holandiji, nego je pohitel s poslanstvom v Avstrijo.

Pot je vodila skozi mnoge dežele, obrtne in bogate; in četudi je Peter hitel, vendar je razgledaval po poti vse, kar se je moglo gredé vi-

deti. Na cesarskem dvoru na Dunaju se je razpravljalo dolgo o vходу poslanstva. Oholi in gizdavi dvor avstrijski je smatral to stvar za vrlo važno, kajti moskovskega vladarja ni cenil za ravnega nemškemu cesarju, ter se prepiral radi tega skoraj za vsak korak. Vhod moskovskega poslanstva je bil čisto priprost in jednostaven; za nameček so ravno pri mitnici prehajali čez cestó vojaki ter zaprli pot poslanstvu, katero jih je moralo čakati ter stati na jednom mestu več ur. Vladar ni bil prisoten; on je tri dni preje prispel na Dunaj s pošto kot priprost človek.

Uvidevši, da se s cesarskimi ministri in dvorskimi svetniki ne da nič opraviti, je sklenil Peter, obiskati samega cesarja ter se ž njim osebno porazgovoriti o vseh važnih politiških vprašanjih. Toda ludi to ni bilo lahko; dogovarjalo se je, v kateri sobi bi se vladarja sešla, pri katerem oknu bi stala in dr. Takšni so bili avstrijski dvorski običaji; od njih niso odstopali nikdar in nikomu na voljo. Še nedavno pred tem so Turki razbili Avstrijance in skoraj zavzeli Dunaj; toda poljski kralj Ivan Sobjeski je premagal Turke ter jih odgnal od Dunaja. In vendar, ko sta se imela oba vladarja prvokrat sniti, se je začel cesar s kraljem prepirati, kateri je dolžan prvi pokloniti se drugemu. Ni bilo modro, da so z moskovskim vladarjem avstrijski dvorjaniki isto počeli. Slednjič

sta se vladarja vendar sešla. Cesar se je oblekel v baršun in čipke, suknja njegova je bila vsa okrašena z dragim kamenjem; car pa je bil oblečen v priprosti črni suknji in na vratu je imel celo ponošen ovratnik. Dočim je cesar Leopold I. počasi korakal, ko je šel naproti svojemu gostu, je pristopil Peter hitro k njemu, in sicer ne pri označenem oknu, objel Leopolda po ruskem običaju ter se začel živahno razgovarjati. Iz tega dogovora vendar ni bilo nikakega uspeha. Leopold je govoril tako samo nekoliko besed, katere so mu bile že poprej narekovane. Po dokončanem dogovoru s cesarjem je odšel Peter v cesarski vrt ter je tukaj iznovič vznemiril avstrijske dvorske svetnike. Zapazivši jezero in na njem ladjice, se vsede Peter v jedno ter se začne voziti po vodi, mesto da je po nazoru dvorkih svetnikov s cesarskim dostojanstvom čedno in pristojno odšel v svoje stanovanje.

Vrnivši se domov je poslal car državnemu kancelarju avstrijskemu zapisek o turških zadevah, in dokler je pričakoval odgovor, je pregledoval po Dunaju knjižnice, orožarno, palačo, kjer so se čuvale redkosti in znamenitosti, in mnoge druge znamenite zavode. Bil je tudi pri nemški cesarici; ona ga je sprejela prav prijazno in lepše nego cesar ter se mu je prikupila posebno radi svoje prijaznosti; car pa je zopet iznenadil cesarico s

svojim bistrim umom ter pobudil v nji veliko spoštovanje do njega. Sešel se je tudi s prestolonaslednikom ter povabil in pogostil v ime poslanstva do 1000 ljudij viših činov; na maškaradi, katero je priredil za njega Leopold, so bili vsi oblečeni v obleko raznih narodov; Peter se je oblekel kot frislandski seljak, plesal in se zabaval pri večerji; prisoten je bil tudi cesar s cesarico v lišpu gostitelja in gostiteljice. Pri večerji je on pil s Petrom iz prav dragocene kupe, katero mu je cesar podaril za spomin.

Uredil se je tudi nekako poslaniški posel. Rusi so prosili, da Avstrija ne bi sklenila s Turki miru, dokler oni ne odstopijo Rusiji po Petru osvojeno pobrežje Azovskega morja in še trdnjavo Korč. Cesar je obljubil, da bode na to mislil, ko se začnejo dogovarjati s Turki o miru, pa da se ne odloči prej za nobeno rešitev, dokler se ne dogovori s carjem.

Cesar je obiskal Petra in Peter Leopolda v drugič pred slovesom. Po dolgih dogovorih se je priredil slednjič tudi svečani sprejem ruskega poslanstva na cesarskem dvoru, čemur se ni dalo izogniti. Na to se je priredil velik obed. Peter je stal za stolom Leforta, a ko so pili vino, mu je podal Lefort prvo čašo, in sicer zato, da bi ga prej on poskusil.

Dela so bila zdaj sploh vsa rešena in Peter se je opravljal dalje v Benetke, da se nauči delati galeje, t. j. velike veslarnice. Kar pride iz Moskve glas, da so se strelci vzdignili; car je že drugi dan pohitel v Rusijo.

Tako se je dovršilo potovanje Petrovo v tuje kraje radi evropejske omike. Poldrugo leto mu ni prešlo brez pomena. Na vse je pazil, vse raziskoval, gredé po poti je večkrat stopil z voza, razgledoval domača in poljska dela tujih kmetov ter hodil tudi v njih hiše. Doma in na poti je imel vedno pri sebi zapisnika; on je zapisoval vse, kar je videl novega, a včasih je zapovedal razne stvari narisati ali pa narediti za nje črteže. Celo kjer so se konji menjali na poštnih postajah, je vladar popraševal, ni li v bližini kaj znamenitega, in če je bilo količkaj vredno, je šel precej gledat. Trudnosti on ni poznal; v Holandiji so mu opešali njegovi ljudje, bežé po navadi za njim. In zares je njih služba bila težavna: Peter je skušal vse, kar je le moglo prinesiti koristi in pogodnosti njegovi državi. Zabav bogatih ljudi, sjaja in gospodstva ni cenil ter se jih vsekakor ogibal. Volilni knez braniborski je poslal za njim krasno kočijo, Peter pa je odšel z doma skozi zadnje stopnice ter prišel k njemu peš. Ogledovaje dvorec nekega nemškega kneza (kneževina njegova je bila jako mala), je opazil, da je kuhinja prevelika.

Vse je on meril po svojih gospodarstvenih odnošajih, vse je urejeval po potrebi svoje nebogate države, in primeri tujih dežel ga niso odvrnili z njegovega pota. Obvzela ga je tuja omika in presenetil prosvetljeni človeški um, kateri je vse sebi pokoril in nad vsem zmagal. Car se je podal tej sili velikega evropskega uma, pa je vsled tega videl v tujih zemljah več dobrega nego slabega, kakor je tudi v resnici bilo. To se je pokazalo kasneje tudi pri nekaterih njegovih delih; saj dobro nikdar ne živi brez hudega.

IV. Strelsko delo.

Ob času, ko je začel vladati Peter I., je hiralo moskovsko carstvo od hude bolezni. Kakor zla bolezen hujša mladeniča, mu daje starikav obraz, pojeda njegove sile ter mu jemlje vse, kar je drago mlademu življenju, tako je hujšala davna bolezen moskovsko carstvo. Pokazivala pa se je ta bolezen v bedi, nevednosti in onemoglosti.

Ruski zemlji je bilo več sto let živeti v sosedstvu in občenu z azijatskimi plemeni, na kraju Evrope, ker se je odtujila od krščanskih narodov. Za časa tatarščine se je vmešalo v ruske običaje in navade mnogo azijatskega, in temna poludivja Azija je bolj uplivala na Rusijo nego krščanska

toda neznana Evropa. Dober državni ustroj se temelji na obitelji, šoli, postavi; v moskovski državi je značil jedini oče vse; on je delal, kar je hotel, in z otroci je razpolagal kakor z robovi. Šol skoraj ni bilo; ljudje se niso pripravljali za življenje z učenjem, nego so prehajali v življenje kot veliki otroci. Postava je bila na papirju, a ne v djanju; v djanju je imel prav oni, ki je bil silen; sila je značila več kakor vse drugo; vsak človek se je podvrigel silnemu, a podvrigel je zopet sebi drugega, ki je bil slabiji. Niso se bali hudobni in nasilniki pravice nego samo palice in knute, celo tudi tega ne močno, kajti tudi udarcev so se bali le radi boli, a niso jih smatrali za nečastne.

Na Ruskem ni bilo tudi obrtnosti in trgovine; vsakdo je izdeloval za sebe vse sam; iz mesta v mesto so vozili samo žito, mast, brezovo smolo, med in neke druge surovine. Daleč niso vozili, kajti ceste so bile nevozne. Prostorčno se je izdelovalo le presno platno, a sukno, bolje platno, svilene tkanine in vse drugo, za kar se je potrebovalo boljše razumevanje, se je uvozilo iz tujih krajev. Tovarne so se začele še pred Petrom ustanavljati, ali so bile slabe in v rokah naseljenih tujcev. Razvila se je tudi neznatno pomorska trgovina, ali samo skozi Arhangelsk na Severnem ledenem morju, in še to so dobili v svoje roke Angleži. Tujci so delali skupno po dogovoru;

Rusi so pa delali vsako delo vsak zase; družili so se samo v bedi, pa se zato niso mogli v ničemer kosati s tujci. Našel se je neki Jaroslavec, Laptev, priredil ladjo ter odpeljal v Amsterdam tovor dragocenih kož, toda tamkaj ni hotel nikdo nič kupiti; Laptev se je vrnil v Arhangelsk in tukaj je razprodal svoj tovor tujim trgovcem. Splošni napredek je v tem, da se deli delo med ljudmi, jeden potrebuje drugega in vsi žive vkupno, skladaje svoja dela za splošno dobro; na Ruskem tega ni bilo.

Pisati in brati se je učil malokdo, in to tudi le za cerkveno potrebo; niso skrbeli za naobražanje in razsvetljenje uma z nauki, nego so se znanja ceio bali kakor kakšnega zla. Splošno dobro pri Rusih je bila vera, vera pravoslavna; toda niso je razumeli po duhu, nego le po črkah. Po ustanovah cerkve je pred vsem najpotrebneje pobožno življenje; vendar pa to pri posvetnjakih in mnihih ne more biti jednako. Cerkev uči, da se moreta izveličati posvetni človek in mnihi, živeča vsak po svojem, samo ako spolnujeta postavbo božjo. Vsak naobražen človek to razume, toda v starem času skoraj ni bilo na Ruskem naobraženih ljudij, in mniško pravilo je postalo sčasoma pravilom dobrega domačega življenja. Za bogoljubna dela so začeli v svetu smatrati le pobožne podvrge samostanske, a za to, kar bi mo-

rali posvetni ljudje delati na korist sebi in drugim, niso skrbeli. Posvetne pesmi, plesi, guganje na gugalnicah, skakanje na deskah in druge nedolžne zabave so smatrali za pregrešne ter jih preganjali; kadilcem tobaka so rezali nosove ter jih topli s knuto.

To ni vodilo k dobremu. Prenehali so razlikovati veliko od malega. Veliko niso čuvali, malo pa cenili; prilepnivši se črki in obredu so predali razum sveti veri. Razvilo se je in vgnездilo pri ljudeh praznoverje in svetohlinstvo, postilci so se valjali ob praznikih, sred postov, pijani po ulicah; živeli so grešno ter skrbeli le za to, kako se bodo klanjali in zavživali posvečeni kruh (hostijo); grešnik je neskesan veroval, da bo izveličan, če ga pokopljejo le blizu cerkve. Duhovniki so znali le službo božjo opravljati, pa včasih še to slabo, a o verouku niso nič razumeli. Prosti ljudje niso znali nič; izmed deset ljudij je znal komaj jeden prečitati očenaš; v vsem so videli neuki ljudje satansko zapeljevanje, a ne svojo krivnjo, češ, da Bog ni dal človeku slobodne volje. Nastala je mrtva vera; postala je navada, katero so cenili tem bolj, čim je bila stareja. Vse, kar je prešlo v navado ter se uko-reninilo kot običaj, pridjali so veri, smatrali svetim. »Nismo mi uveli, pa tudi ne smemo menjati« so govorili ljudje, »naj ostane tako do veķa.« Sma-

tralo se je nečastno ali celo za krivoverno, striči ali briti brado, nositi kratko obleko, voziti se na vozu z ojesom, kaditi ali nosljati tobak in mnogo drugega, kar se ni čisto nič tikalo vere.

Tako brezumno čislanje starine je privedlo do tega, da so Rusi vse svoje, če tudi je bilo slabo, držali za dobro in pravično; a vse tuje, če tudi je bilo dobro, za nečastno in oskrunjeno.

Književni ljudje so zvali v svoji oholosti ruski narod od Boga izvoljeni Izrael, a vse druge narode za božje nasprotnike. Druženje s tujci se je dovoljavalo le za silo; puščali so jih v moskovsko carstvo le iz skrajne potrebe ter jim odkazali v Moskvi posebno predmestje (slobodo) Kokuj. Semkaj hoditi je bilo za pravoslavne nepristočno; Nemcem ni bilo vselej varno hoditi iz svoje slobode. Če so otroci v kateri moskovski ulici zagledali tujca, so se zbrali trumoma ter upili; »Nemec, Nemec, hajdi v Kokuj, hajdi v Kokuj!« Inostrancem se ni dovoljalo, hoditi v rusko cerkev, a če se je to zgodilo, so jo kadili s kadilnico in škropili s sveto vodo. Še huje pa je bilo, če je šel pravoslavni v drugoversko cerkev. Jestli z inoverci je bilo spodtakljivo, držali so jih posebej od pravoslavnih.

Rusi pa niso tako ravnali samo iz gorečnosti do svoje vere, nego iz nevedne domišljivosti, saj so se skoraj prav tako ogibali tujcev

pravoslavnih. Njim so dajali milostinjo, častili nadošle škofe, pokazivali dobrosrčnost in gostoljubivost, ali jih niso spustili izpred svojih očij. Pravoslavnim tujcem je bilo treba le postati ali razgledati se po ulici, precej se je zbrala okoli njih radovedna množica. Za cara Aleksa je prišel v Moskvo Antijohski patrijarh ob času, ko je bil car na pohodu. Patrijarhu niso dovolili nikamor iti brez posebnega dovoljenja oblasti; on ni smel celo iz samostana gledati na carski izjezd. V jednom mestu je obstopil sopotnike patrijarhove narod, jih ogledoval od vseh strani, kakor redke zveri, in jih popraševal — jedó li oni kruh, živé li pri njih tudi žene, in druge take stvari. To pa vse zato, ker so pravoslavni tujci bili drugače oblečeni nego Rusi, niso govorili po ruski in se držali Rusom nepoznatih navad. In kakor je narod videl v jeziku, v obleki, v običajih svojih znamenja pravoslavja ter jih družil s svojo vero, tako je vse, kar ni spadalo pod to znamenje, smatral slabim in nečastnim.

Brez omike, brez obrta in brez trgovine, držeč vse svoje za dobro, a vse tuje za slabo, je bilo moskovsko carstvo bedno in neomikano, pa seveda tudi bezsilno, ker sila države zapopada prosveto in bogastvo narodno. In zares se je carstvo z znatno svojo vojsko le težko upiralo maloštevilnemu sovražniku. Krimska orda je pre-

drzno plenila na mejah, požigala polja in vasi ter vodila ljudi v sužnost. Da bi zadržavali Tatare, so pošiljali moskovski vladarji v Krim podarke; to je bil tisti davek, ki ga je Rusija v poprejšnjih časih plačevala veliki ordi; samo je bil zdaj mnogo lažji in navidezno ne tako sramoten. Od vseh stranij so pretili Rusiji sovražniki — zli sosede, lakomni za tujim blagom, in čim dalje tem nevarnij so postajali. Pokazalo se je jasno, da carstvo ne more tako dolgo ostati, da treba vpeljati novi red, obogatiti se, prosvetliti in učiti, sicer se ne reši bede.

Odličnejši Rusi so že zdavnaj žalostnega srca sprevideli potrebo državnega preporoda. Iz zapadne Rusije so začeli pozivati duhovne učitelje; za posvetne potrebe, posebno na razna mojsterstva in za vojaške stvari, so zvali že od zdavnaj, že od Ivana III. (1462—1505), tujce; od tega časa pa vsako leto več. Začele so se prevajati knjige na ruski jezik, posebno za dvor in za poslaniške potrebe. Za carja Alekseja so se pojavili učitelji izmed zapadnoruskih učenih ljudi, s početka na dvoru, potem tudi pri velmožah. Najznameniteji med njimi, Simeon Potocki, je v svojih propovedih prosil Ruse, da si priljubijo nauke. Bolji ljudje so kmalu razumeli, da je poduk potreben in da se ga ni treba nič bati: od ognja, železa in vode umre mnogo ljudi, pa vendar se

ne da brez njih živeti, zato je potrebno ž njimi ravnati pametno. Za carja Teodora (1584—1578), so se pojavile prve pošte, za carja Alekseja so se začeli uvažati izza morja prvi časopisi, odprli sta se v Moskvi tudi dve lekarni, bolj kakor poprej so se dopuščale posvetne igre in zabave, uvela so se celo gledališča za zabavo carsko. Začeli so posnemati tuje običaje, striči si in briti brado, pa obleči tudi po katero tujo obleko. Vse to je bilo znamenje novega časa; vse je kazalo, da se je začelo carstvo s pota starega življenja vračati na novo pot, po katerem je hodila že zdavnaj vsa Evropa.

In zares: Rusija se je vračala na novo pot, v nji ni še zadušil živi krščanski duh napredka in spolnovanja. Toda vsi poskusi — obnoviti in prosvetliti narod — so se činili kakor po sili, z nekim strahom in nestanovitnostjo; danes se je zabranilo to, kar se je včeraj dovolilo, in narobe; niti same bitnosti dela se niso držali. Začele so se odpirati šole, toda v njih se ni učilo, kar bi se moralo; pri vojaštvu so se uvajale razne spremembe, toda vse so bile podobne starim uredbam. Če tudi se je celo moskovsko predmestje naselilo z Nemci, jih vendar niso ljubili, nego se jih bali; pri vojski so jih še trpeli, toda kot učitelje jih niso puščali v šolo. Car Aleksij je gledal balet, ali je to zabavo smatral grehom,

ter je vselej prosil duhovnika oproščenja. Poslednje leto svojega vladanja je zapovedal, tujih običajev ne sprejemati, las ne striči, obleke tujega kroja ne nositi. A čez nekoliko let je zapovedal car Teodor dvorjanom in drugim činovnikom, da smejo v двореc in tudi v Kremelj hoditi le v kratkih kaftanih (suknjah).

Razume se, da delo obnovljenja pri takih pomislekih in nestanovitostih ni napredovalo in da je vse novo tonilo v starem skoraj brez sledú, tembolj, ker jih je za novotarije bilo malo, a večina ljudstva se le držala trdovratno starine. A med tem čas ni čakal. Potrebno je bilo, da se je lotila obnovljenja krepka roka, pokončati posebnosti, pregnati mrtvičnost, prisiliti Ruse na neumorno splošno delo ter čvrsto povzdigniti carstvo na pot, na katero se je ono tako bojazljivo navračalo. Kar je Bog v tem času poslal Rusiji prepotrebneга jej kormilarja — Petra Velikega.

V njem se je pokazal zdajci nov človek. On se je povsodi vozil in hodil kot priprost človek; oblačil se je priprosto, sprovajal čas s svojim društvom in tujci, zahajal v nemško predmestje, hodil v inozemne cerkve ter vodil tujce brez zapreke v pravoslavne cerkve. Za poprejšnjih carjev niso videli Rusi nič podobnega niti slišali. Moskovski vladarji niso potovali daleč iz

Moskve, obiskovali so samo samostane, hodili na lov, na vojaške pohode so zahajali pa le redko. Peter je več hodil nego je doma sedel, neprenehoma je potoval od jednega do drugega konca svoje države; služil na dveh pohodih kot priprost vojak in pod Azovom obavljal topničarsko in razno drugo delo. Poprejšnji vladarji niso zahajali v tuje dežele, a tudi svojih podložnih niso tjekaj pošiljali razen v poslaniških zadevah. Peter pa je šel sam v zapadno Evropo ter tamkaj ostal poldrugo leto. Bojarji in dvorjani so smatrali obrtnijo za nepristojno delo; Peter pa je odpravil v nauk k tujcem bojarsko in dvorjansko delo in sam ni delal nič manje kot dninar. Poprejšnji carji so preživeli večji del dne v molitvi; vsak dan so prisostvovali jutrnji, opoldošnji in večernji službi božji; tudi posta so se strogo držali; Kremlj, prebivališče vladarja, je bil kot velik samostan, a vladar je bil, razen svojega carskega dostojanstva, še kot vseruski cerkveni starešina. Tudi Peter je bil pravi pravoslavni kristjan, toda čisto na drugi način. On je živel življenje delavno, neumorno, oddiha skoraj ni poznal, slobodnega časa ni imel, in potemtakem ni živel in ni mogel živeti po samostanskih pravilih. On je bil vladar velike zemlje ruske, posveten človek, a ne mniha; skrbel je za dobro podložnih, za urejenje zemlje, njeno bogastvo in napredek, — to je bila njegova dolžnost pred Bogom, a ne mniško življenje.

Toda na Ruskem so bili običaji jačji nego vse drugo, a starina draža nego vse ostalo. Mladi vladar je narušil starodavne običaje in predrago starino, uvel nove dozdej nevidene poredke ter zadel Rusom udarec, kakršnega dozdej še niso doživeli. Zamolklo so začeli govoriti o brezbožnem postopku in ponašanju carja; med narodom se je širilo nezadovoljstvo; pojavili so se celo podpihovalci. Godrnjali in jezili so se vsi razen mnogih privržencev carjevih; hudovali so se tudi grdogledi privrženci starine, in ljudje, ki so želeli nekaj novega, ali so mislili, da se zgodi obnovenje lahko brez tegob in težav, kar na samo zapoved. Najhuje pa so godrnjali strelci.

Vladar je zahteval od svojih vojakov stanovitno službo, neumnornega napora; zahteval je to, kar je delal sam. Novi polki so se tega precej od prvega početka navadili, strelci so pa od zdavnaj služili lahkotno, a nova služba jim je bila neznosno breme. Posebno so se razvadili oni v poslednjem času za carja Teodora in carice Sofije, in te razvade niso mogli pozabiti. Spominjaje se dobrih starih časov, ko so zahajali samo po letu na pohode, in sicer zaporedoma, so živeli strelci v jedni nadi, da jim morda kmalu odlegne, pa da bodo mogli uživati zopet mirno obiteljsko življenje pri topli peči, mastni okusni juhi, prinosnem obrtu. Pod Azovom so bili oni

leni, brezskrbni, neposlušni, in po Azovskem zavzetju so samo mislili, kako bi prišli čim preje nazaj v Moskvo.

Мнѣ хотѣлось, добру молодцу, при Москвѣ пожить,
При Москвѣ пожить, при дворцѣ служить,
При дворцѣ служить при государевомъ.
Какъ не жаль-то мнѣ, молодцу, золотой казны,
Только жаль-то мнѣ, молодцу, зелена сада.
Что во зеленомъ во садикѣ три деревца:
Ужъ какъ первое въ саду деревцо кедровое,
А другое въ саду древо кипарисное,
А третье въ саду древо—сладка яблонька.
Что кедрово древо въ саду—родной батюшка,
Кипарисъ-древу въ саду—родна матушка,
Сладка яблоня въ саду—молода жена,
Отросточки у яблоньки—малы дѣтушки.*).

Toda ni se tako zgodilo: štiri strelske polke je poslal Peter izpod Azova na litvansko mejo; celo one, ki so bili ostali v Moskvi, je razmestil v službo po mejah. Izpod Azova so prišli strelci

*) Mnje (meni) hotjelo (se hotelo), dobru molodcu, pri Moskve požit (živeti)
Pri Moskve požit, pri dvorce služit,
Pri dvorce služit pri gosudarevom,
Kak ne žalj-to mnje, molodcu, zolotoj kazni (denar)
Toljko žalj-to mnje, molodcu, zelena sada (vrta).
Čto vo (v) zelenom vo sadike (v vrtu) tri derevca:
Už kak (kot) pervoje v sadu derevco kedrovoje (cedrovo),
A drugoje v sadu drevo kiparisnoje (cipresino),
A tretje v sadu drevo — sladka jablonjka (jablana).
Čto kedrovo drevo v sadu — rodnoj batjuška (rodni oče),
Kiparis-drevo v sadu — rodna matuška,
Sladka jablonja v sadu — moloda žena,
Otrostočki (odrastki) u jablonjki — mali djetuški.

v Velike Luke na tako težavo službo, da ni bilo mogoče hujše. 150 mož je pobegnilo v Moskvo, češ radi pomanjkanja hrane. Tukaj so se oni naslušali raznih pripovedij na trgih in na javnih mestih o Petru od nezadovoljnih ljudij, a po strelcih so jih izvedele tudi carevne, zaprte vladarjeve sestre. Carevna Sofija jim je poslala iz samostana pismo ter pozvala v Moskvo vse štiri polke strelcev. Knez Romodanovski, ki je upravljal v Moskvi mesto odsotnega carja, je gonil strelce iz mesta, toda oni ga niso ubogali; tedaj jih je pregnal s silo, z vojaki. Strelci so pobegnili k svojim polkom z zbranimi vesti in s caričinim pismom. Precej za njimi je prišel iz Moskve ukaz, poloviti begunce ter jih poslati v večno progonstvo v maloruska mesta. Strelci pa beguncev niso izdali, nego so začeli med seboj pripovedovati, da hočejo bojarji zadušiti carjevega sina, carjeviča Aleksija, da Nemci zasmehujejo vero, da je vladar umrl v tuji zemlji; in mnogo drugega so pripovedovali, kar so strelci begunci slišali na moskovskih trgih. Za nesrečo so radi povodnji takrat pošte zakasnile, in od Petra ni prišel glas več mesecev, kar je tudi vzročilo vest o njegovi smrti. Pravega, javnega upora vendar še ni bilo, dokler ni jeden izmed strelcev polkom prebral pismo carevne Sofije. V trumah je nastal šum; strelci so kričali, da treba iti v Moskvo pokončat

nemško slobodo, pobit Nemce in bojarje, vladarja ne pustit v Moskvo, ter ga ubit, a na vlado poklicat Sofijo. Zbirali so se krogi, pregnali svoje poglavarje, izbrali nove ter zares odšli v Moskvo, sklenivši, poklicati semkaj tudi še druge strelce in donske Kazake.

Срдце каменно молодецкое
Леденѣтъ лишь да упорствуеть
На царъ дышетъ злобой дерзкою,
Злобою дерзкоюю, богомерзкою.*)

Moskva je prišla v zmešnjavo; ona je videla strelske nemire in znala, kakšna beda jej grozi. Premožni ljudje so se začeli z vsem imetkom preseljavati iz mesta v daljne vasi; bojarji so se po noči posvetovali, kaj jim je storiti. Zjutraj so odločili: poslati proti upornikom bojarja Šeina z generaloma Gordonom in Kolcovim-Masalskim izročiti jima 4000 mož vojske in 25 topov. Carska vojska je srečala strelce pod Voskresenskim samostanom; bilo jih je 2200 mož. Gordon je odšel v strelski tabor se dogovarjat z uporniki; strelci niso hoteli o tem nič slišati, nego so hudo kričali, da rajše vsi pomró, če ne pridejo v Moskvo, če tudi samo na kratek čas. Ko jih je začel Gordon

*) Srdce kamennno molodeckoje (mladeničevo)

Ledenjejet (odreveni) liš da (skoraj da) uporstvujet (je uporno),

Na carja dišet (piha) zloboj derzkoju (s predrzno zlobo)

Zloboju derzkoju, bogomerzkoju.

podučevati, zagrozili so se mu, da mu zamaše usta. Ni uspel tujec in Šein je poslal Rusa, kneza Kalcova-Masalskega; toda tudi on jih ni pomiril. Pripravljali so se za bitko; na obeh straneh se je opravljala molitev; strelci so se izpovedali. Šeinu je bilo žal nerazumnih upornikov ter jih je poskusil najpreje preplašiti; zapovedal je ustreliti iz topov prek njihovih glav. Vsled tega pa so se strelci še bolj obodrilili; začeli so metati kape v vis ter se prav predrzno ponašati. Sedaj zapové Šein, streljati vanje; komaj pa so s puškami trikrat ustrelili, so se razpršili strelci na vse strani. Polovili so jih, začela se je preiskava. Na mukah so strelci priznali svojo krivnjo; toda nikdo njih ni omenil pisma carevne Sofije Aleksejevne. Bojarji so obsodili na vislice 74 največjih krivcev, 1900 njih pa v progonstvo.

25-avgusta je prispel v Moskvo iz tujih krajev sam car. On ni bil zadovoljen s strelsko preiskavo, nego je sklenil, zaslediti vso resnico. Jedna zarota ga je zadržala v Moskvi pred odhodom v tuje kraje, a druga ga je prisilila, da se je moral ranije vrniti. V pameti vladarjevi so se obnovile vse strahote in grozote strelskega upora za njegovih mladih dnij: zvijače in sleparije Miloslavskih, progonstva Nariškinovih, telesa od strelcev ubitih ljudij, truplo njegovega strijca po trinogih izmučenega, strah in solze matere, nepostavni

nastop vlade Sofijine. Od tistega časa se je Peter trudil neprenehoma, da zatre nevedno starino, a zdaj vzdiguje ona zopet svojo glavo, grozi s pogubo. Od gneva je vzkipelo srce Petrovo, in on je odločil, izkoreniti sovražnike do kraja brez žalosti in brez usmiljenja tako, da ne bi ostalo ni zaroda.

Vladar se je lotil precej nove preiskave. Strelci so bili izpraševani natančno; začeli so dolžiti nekatere iz vojaških polkov ter so jih celo imenovali; toda ni se jim posrečilo, vmešati vojakov v to preiskavo. Od nekaterih strelcev so slednjič vendar izvedeli, da je bilo razglašeno pismo carevne Sofije; še bolj nego Sofija se je pokazala zapletena v to delo njena sestra carevna Marta. Peter je izpraševal svoji sestri: Sofija je oholo tajila, Marta je priznala, vendar ne vsega. Peter je zapovedal, postriči obe za nuni in poslati ju v dva različna samostana. Sofiji je postavil za stražo stotnijo vojakov; dovolil, da jo smejo sestre obiskati na leto le dvakrat, ter odredil, kako jo imajo čuvati in na njo paziti.

Sodna preiskava s strelci je trajala dolgo; 30. septembra so se začele kazni. Na ta dan so odpeljali 200 strelcev iz Preobraženskega k Pokrovskim vratam; v vsakem vozu sta sedela dva in držala v roki gorečo svečo; za vozovi pa so bežali strelčiki jokaje na ves glas.

Голова-ль ты моя головушка,
Голова моя послуживая!
Послужила моя головушка
Ровно тридцать лѣтъ и три года.
Ахъ, не выслужила головушка
Ни корысти себѣ, ни радости,
Какъ ни слова себѣ добраго
И ни рангу себѣ високаго;
Только выслужила головушка
Два столбика высокіе,
Перекладину кленовую,
Еще петельку шелковую.*)

Kazni so trajale s prenehljajem skoraj štiri mesece. Jedenkrat je zapovedal vladar svojim bližnjim ljudem, da odsekajo glave nekaterim strelcem, a tudi sam je odsekal brez milosrdja glave peterim obsojencem. V celem je bilo usmrčenih okoli 1110 ljudij, večidel obešenih po moskovskem obzidju, tako da je od tega časa v Moskvi pregovor »čto (kar) zubec (sleme pri zidu),

*) Golova-lj ti moja golovuška (glavica),
Golova moja posluživaja (služeča)!
Poslužila moja golovuška
Ravno (ravno) tridcat ljet i tri goda.
Ah, ne vislužila (zaslužila) golovuška
Ne koristi sebe, ni radosti.
Kak ni slova sebe dobrago
I ni rangu (cina) sebe visokago;
Toljko vislužila golovuška
Dva stolbika (stebra) visokije,
Perekladinu (vprečnik) klenovuju (javorov),
Ješće (pa) peteljku (vrvico) šelkovuju (svileno).

to strelec.« Do 200 ljudij je bilo obešenih pred Novodjevičim samostanom, kjer je živela carevna Sofija, in 3 strelci pred samimi okni njene sobice s pismenimi prošnjami v rokah. Celih 5 mesecev se niso odstranila trupla z morišč.

Nekaj strelcev, najhujih zločincev in podpihovalcev, je ostalo zaprtih v stolpih radi nove preiskave, in čez leto dnij so bili nekateri usmrčeni drugi pa pregnani. Gnev carjev se je med tem polegel, in z drugimi je ravnal milostnejše nego z njihovimi brati.

Gneven in razdražen je bil vladar ves čas strelske pravde. Sedeč v veseli zabavi se je zamislil večkrat popolnoma, postal mračen, molčljiv, strog. On se je spomnil tujih zemelj, primerjal jih s svojo državo, in bridkost mu je grizla srcé, ga obvzel dvom, — bode li on mogel obnoviti rojstno zemljo, in ne bode li čez mero dela? Pa če tudi se je on trudil, se vendar ni mogel osloboditi duševne muke, in večkrat ga je v tej dobi napadala jarost. Ko je Peter izvedel, da Šein povišuje ljudi v službo za denar, je zamahnil na gostbi pri Lefortu nanj z nožem, a ko sta ga hotela bojarja Romodanovski in Zotov obraniti, je udaril car Zotova po glavi a Romodanovskega po roki ter mu odsekal skoraj palec. Prišel je v pomoč Lefort, toda tudi ta je dobil, a pomiril je Petra še le njegov novi ljubimec Menšikov.

Dobili so svoj del tudi drugi; izlil se je gnev vladarjev celo nad ljubimci.

Kaznivši krivce in poslavši jih nekoliko v progonstvo je zapovedal Peter vse ostale moskovske in azovske strelce razpustiti po mestih v posadke, kamor je kdo hotel. Dovolil je, da so se ž njimi preselile žene in otroci. Strogo pa je zabranil te bivše strelce puščati iz njih novih mest v Moskvo.

Velika je bila trdokornost Petrova, neusmiljeno je ravnal s strelci; toda ne sme se mu hudo zameriti. Dokler je bilo kaj od starega časa poddedovanega strelskega kvasú, moglo se je že naprej pričakovati veliko zló. Trebalo je preseči to zló za večne čase in dokončati ž njim jedenkrat za vselej; Peter je tudi tako storil. Morda bi bil drugi vladar ravnal drugače, toda o tem se ne da niti govoriti, s kakšnimi grozotami in strahotami bi bili strelci proslavili svojo zmago, ko bi bili ojačali svojo poprejšno vlast. Pri mukah in kaznih proti strelcem se je ravnal Peter po nazorih svojega časa ter provel preiskavo popolnoma po zakonitem načinu; v starem času ni bilo vselej tako.

V. Od starega k novemu.

Pohitevši iz tujih dežel v Moskvo udušit začeti strelski upor, je razumel Peter prav dobro,

da za uporniki stojé mnogoštevilni njegovi sovražniki in protivniki. Oni niso prigovarjali javno, toda od njih bi mogla nastati za njegova dela zapreka in ovira, topa in uporna, katero bi bilo teže premagati nego javni metež. Odločivši se dokončati s strelci, je sklenil vladar obenem začeti borbo s starimi običaji in uredbami, ki so najbolj delile Rusijo od Evrope. Po svojem običaju se je lotil dela mahoma, čvrsto in odločno.

Že drugi dan po vladarjevi vrnitvi 26. avgusta 1698. rano zjutraj so se mu prišli poklonit znameniti in navadni ljudje. On se je laskavo pozdravljaj z vsemi, z mnogimi tudi objel in poljubil ter lastoročno strigel velmožam brade, le najčastnejših starčkov se ni dotaknil. Na dan novega leta, 1. septembra, je bila pri Šeinu gostba; gostov se je zbralo mnogo, raznega čina in stanu. Peter je bil vesel, se šalil ter po starem običaju razdaval jabolka, in ko so se vsi razveselili, je začel carski šaljivec striči brade onim, ki so prišli bodisi po svoji nespretnosti ali pa iz uporstva neobriti na to zabavo. Posle tega je bilo zapovedano vsem, briti brade, razun dohovnikom in kmetom. Čez nekaj časa je bilo naloženo vsem z isto izjemo nositi obleko tujega kroja, kratko, kakoršno je nosil že sam car.

Med vsemi starimi običaji se je smatralo nošenje brade skoraj najstarejim. Sicer se je za-

čelo že zdavnaj, za Borisa Godunova, v Rusiji britje brad, ali od tega časa so se vzdignile proti novotarijam tožbe. Za brade se je zavzel tudi car Aleksej ter zapovedal, da se mora onemu, ki bi si dal briti brado, odvzeti služba. Zavzelo se je za brado tudi duhovenstvo. Patrijarh Joakim je nazval novi običaj gnusnim in nesramnim, izobčeval ljudi radi britja brad iz cerkve, proklel tudi one, ki so z obritimi občili. Patrijarh Adrijan je sedem let poprej govoril, da dela britje brad ljudi podobne mačkam in psom, ter se grozil novotarjem s strašno sodbo, češ, da bodo morali stati z grešniki na levi strani. Še pred tremi meseci ni hotel verjeti neki vladarju bližji človek, da si je dal njegov prijatelj na Dunaju obriti brado in da se je oblekel v nemško obleko. Toda Peter ni molčal in miroval in vsi so ga morali ubogati. Mnogi, ki so brili brade, so se jih spomnili na smrtno uro ter jih zapovedali položiti s seboj v grob, da ne bi morali stopiti z nesramnim licem pred strašno sodbo. Drugi so popraševali duhovne očete, bi li brili brade, ali bi raje za spas duše dali glavo? Jednemu takemu, ki ga je vprašal, je odgovoril sv. Dimitrij Rostovski: »Obriješ li brado, zopet ti naraste, če ti vzemo glavo, ta ti več ne naraste.«

Tudi sprememba obleke je vzročila velike zmešnjave; mnogi so postali trdovratni, in vladar

je bil prisiljen, potrditi svojo zapoved z novimi ukazi. Da se ne bi nikdo izgovarjal, da nikdo ne razume krojiti obleko po novem, so bili obešeni po ulicah modeli, odeti v obleko po novem propisanem obrazcu. Zapovedano je bilo tudi ženam oblačiti se po novem kroju, toda še dolgo po tem so mnoge moskovske bojarinje bliščale v nemških oblekah le pred vladarjem, a ko so odhajale iz mesta, oblekle so se zopet po starem.

Spočetka so imeli Rusi novo leto 1. marca; za tatarske sužnosti so začeli računati s 1. septembrom, in tako so računali do Petra. V Evropi je bil drugi račun, tam se je začelo novo leto s 1. januarjem. Peter je odločil to uvesti tudi na Ruskem, in leta 1699. je zapovedal, da se ima začeti novo leto 1700. s 1. januarjem. Začel se je novi ropot. Govorili so, da je prenos novoletja s Semena na Vasilja krivoverska naprava. Toda protiviti se vladarjevi volji niso smeli, pa se je tako od tega časa začel račun od 1. januarja vsako leto; vendar pa so se mnogi držali še vedno starine doma ter še kakih 15 let praznovali po svojih stanovanjih novo leto 1. septembra.

Za velikega kneza Ivana III. (1462.—1505.) so se začeli uvajati na dvoru svečani obredi in poredki. Vsak izhod vladarja je bil paradni sprevod; na velike praznike je bilo na carski obleki nanižano toliko dragocenega kamenja, da so vodili

carja pod pazduho ne samo radi svečanosti. Car je obedoval po navadi sam; jed se ni nosila poprej na njegovo mizo, dokler je niso pokusili mnogi dvorjaniki; v slučaju bolezni, je okušal zdravnik tudi zdravila, ki so jih dajali carju. Bojarji in drugi činovniki so dohajali vsak dan na dvor. Opazivši presvetle carske oči so se klanjali do zemlje in sicer večkrat zaporedoma, posebno ako je vladar izkazal kakšno milost; nekemu bojarju se je dogodilo, da se je poklonil vladarju do nog tridesetkrat zaporedoma. S carico se ni mogel nikdo sestajati brez hudih posledic niti neprevidoma; precej se je začela preiskava in zaslišanje, ni li bilo pri tem sestanku zlé nakane. Celo zdravnik ni mogel videti carice niti carevne; kadar so ga potrebovali, so ga pustili v sobo, ali so poprej okna zavesili. Vladar je obedoval sam, toda običaj je bil, da so se jedi razpošiljale bližnjim dvorjanom s carske mize; za to so potrebovali vsak dan več nego 3000 obrokov. V prošnjah so ljudje poveličevali carja do nebes, a sebe so čez mero poniževali; imenovali so se človečki, podpisovali se Vanjki, Fedki. Na ulicah so padali ljudje pred carjem na kolena, a grede mimo dvorca se odkrivali celo po zimi. Priti do carja v kakoršnikoli potrebi ni bilo mogoče pri prostemu človeku.

Vse to je Peter spremenil. On ni trpel ceremonij in službenih dvorskih poredkov, ni ljubil

robskega občenja, a radi tega tudi ni zapovedal, padati pred njim na kolena, se klanjati do zemlje, se odkrivati pred dvorcem, pisati s pomanjševanimi imeni. Peter je govoril, da želi od ljudij manje ponižbe in več ljubezni do službe ter vernosti. Obedoval je vedno v društvu popolnoma priprosto; paradne obede, pri katerih je moral car sam jesti pod raznimi ceremonijami, je on mrzil ter govoril, da so oni izmišljeni le za kazen velikim gospodom. Pošiljati s carskega dvorca podarke je prepovedal, odstranil je tudi običaj, hraniti v dvorcu siromake. Na spomenske dni se je hranilo v zadnjem času na carskem dvoru 1370 ljudij; spočetka je Peter zapovedal, ta denar, kar je stajala hrana, deliti med siromake po ulicah. Pristop k carju je postal lajši; vsakomu je bilo slobodno, predajati in pripošiljati prošnje o raznih zboljških. Na ta način je bil po misli priprostega človeka Kurbatova, kasneje dvorskega grofa Šeremeteva, uveden kolkovani popir; le ta Kurbatov in kmet Posoškov sta večkrat vladarju predlagala osnove o raznih stvareh.

Med Rusi tega časa so se ohranile poleg dobrih svojstev ruske nravi tudi grde razvade. Glavni vzrok tega so bili od tatarskih časov ukoreninjeni običaji: držati žene in hčere zaprte v sobah ter jih ne puščati v moška društva, možiti devojke in ženiti sinove ne po srčnih nagnjenih

nego po volji roditeljev. Tako so ravnali bojarji, dvorjani in sploh odličnejši ljudje. Uvidevši, kakšno častno mesto zavzemajo žene v evropejskih obiteljih in kako slobodno temkaj živé, je sklenil Peter, tudi v Rusiji tako urediti. Zato je bilo zapovedano, da naj bi se na svatbah in splošnih zabavah žene sestajale z moškimi in ne posebej; ustanovljeno je bilo tudi, da naj se devojke možé po svoji volji. Do tega časa sta se videla ženin in nevesta prvokrat, ko je bila že vsa stvar gotova, včasi celo še le pod vencem. Dogajale pa so se pri tem grde prevare: oče je ženil svojo hčer, a pod venec je postavil daljno svojo sorodnico, ali celo deklo. Dogajalo se je tudi tako, da se je pri ogledih pokazovala kakšna lepa devojka, če hčer gospodarjeva ni bila lepa, a pod venec so postavili hčer. Peter je izdal ukaz, da so morale biti šest tednov pred poroko zaroke, in če sta hotela nevesta in ženin pred poroko svoje mnenje spremeniti, sta morala biti v tem slobodna, da ju ni smel nikdo siliti na zvezo.

Družabnega življenja sploh na Ruskem niso poznali nobenega; samo na jednom mestu so se zbirali vsi poznati in nepoznati, namreč v cerkvi, toda ne radi posvetnih rečij. Bilo je treba urediti bodisi že kakoršnokoli mesto za posvetne društvene skupščine. Peter je uvel gledališče.

Gledališče so imeli tudi že pred Petrom, toda ne za vse, nego samo za dvorjanike. Peter pa je zapovedal v Moskvi urediti gledališče za vse ter dajati v njem predstave posvetnega sodržaja (do zdaj so bile samo duhovnega). Ob dneh, ko so se v gledališču dajale predstave, je zapovedal car, mestna vrata kasneje zapirati nego sicer, da se ne prepreči obisk. Razglašena je bila tudi želja vladarjeva, da ne hodijo samo moški v gledališče, nego tudi ženske brez tančice in zavoja prek lica. Tudi ta novotarija ni bila mnogim všeč; začeli so govoriti, da pomeni v gledališče hoditi vruga razveseljavati, a voditi tjekaj žene in devojke, — javno jih sramotiti.

V Rusiji je vladal nekrščanski običaj, da so ubijali otroke, ki so bili potvare. Vladar je zabranil to strogo ter se zapretil celo s smrtno kaznijo vsakemu, kdor bi se temu ustavljal; obenem je zapovedal, da se imajo vsi takšni novorojenčki oblastim prijavljati. Takrat je bilo tudi zapovedano, ne pokopavati mrličev prej nego tri dni po smrti.

Tobak so Rusi poznavali že zdavnaj, toda proti tobakarjem so odločno vstajali privrženci starine. Še pred odhodom v tuje zemlje je dovolil Peter prodajo tobaka, a potem je dal tobakno prodajo v zakup. Nastal je silen vrišč, govorili so, da duhovniki niso nič več služabniki

božji nego volki in cerkve božje zasramovatelji, ker rabijo tobak in sprejemajo sv. obhajilo. Neki opat je razjasnil, da je kajenje tobaka zabranjeno že po božji besedi: dim tobačni izhaja namreč iz ust, a v sv. pismu se govori: ne oskrunjuje to človeka, kar gre v usta, nego ono, kar gre iz ust. Opat ni razumel, da sv. pismo govori o besedah, ki sramoté človeka.

Spočetka so moskovski vladarji poklanjali svojim vernim služabnikom denar, posestva, kupe zajemalnice in kožuhe. Da bi v tem carskem darovanju bilo več časti nego koristi, je ustanovil Peter po primeri tujih držav red, in sicer Andreja Prvozvanega, s katerim je obdaril samo odlične ljudi po njihovih zaslugah.

Rusija je trpela mnogo od razbojnikov, a za Petra se je to zlo razširilo še v posebno velikem obsegu. Robili in palili so mnogi potepuhi, katerih ni bilo mogoče zatreti radi neprestanih državnih nemirov. A niso bili ti sami. Marsikateri bojarin je prebival v bednem stanovanju, a družine je imel na stotine, vse narod bos in gladen, ker jih je bojarin slabo hranil in oblačil. Ta družina je uganjala po bližnjih cestah burke, napadala mimogredoče ter se ni zdržala svojega razbojniškega posla niti v Moskvi. Dogodilo se je, da so ropali ob velikih cestah tudi sami vlastelini ter napadali cela sela; v razbojniških četah

so vlovili celo mnihe. V Moskvi so bili razbojniki neko vreme tako predrzni in nebojazljivi, da je vladar končeval svoje obede raneje, da so se mogli gostje brez nevarnosti raziti po svojih stanovanjih. Peter se je odločno vrgel na razbojnike ter jih kaznoval nemilosrčno; poseben strah pa jim je zadal knez-cesar Romodanovski, ki je vodil razprave o razbojstvih.

Nič manje niso Rusi trpeli od nasilja in samovoljstva vojvod. Vladar je začel borbo proti temu zlu s tem, da je dovolil posadskim trgovcem (prebivalcem v predmjestih) in obrtnikom svoje zadeve opravljati le po izvoljenih zastopnikih, a ne po vojvodih in činovnikih. Vsem tem zastopnikom je bilo zapovedano, obavljati svoje posle v moskovski mestni hiši, in za to polajšanje je ustanovil dvojni novi davek. Za svoja nova velika dela je potreboval Peter denarja, in zato je začel poboljševati promet in trgovino; izdaval je tudi druge postave, po katerih so se Rusi imeli privaditi novih podjetij ter jih vkupno izvajati, in da sami poskrbe za svoje potrebe in koristi. Toda najedenkrat ne more biti vse. Ljudje so bili neuki in nenavajeni, in zdajci so med svojimi lastnimi izvoljenci dobili nasilnike in zatiralce. Vendar pa vse to vladarja ni motilo, nego je strogo zapovedal, da se po mestih opravljajo vkupno vsa dela z vojvodami, dvorjani, vlastelini in ded-

nimi gospodarji; sam vojvoda ni mogel brez dvorjana obavljati nobenega opravila in izdavat o njem nobenega ukaza. A da bode manje samovolje in tolmačenja zakonov v državnih, sodnijskih in drugih delih, je zapovedal vladar nekim svojim svetovalcem, sestaviti nov zakonik (uloženije).

Sploh so bile vse misli Petra s početka obrnjenje na to, da Rusi ne bi pričakovali vseh ukazov iz Moskve, nego da bi upravljali s svojimi zadevami sami vkup z mestnimi oblastmi. Toda v moskovski državi so vladali od zdavnaj taki odnošaji, da so živeli vsak zase kakor ptujci: mesto, samostan, graščinska vas, davčna sloboda (predmestje); četudi so bili v sosedstvu, vendar ni težil drug k drugemu, nego vsak zase k Moskvi.

Vsled take splošne nesličnosti so ruski trgovci vedno zaostajali za tujimi trgovci ter vedno mnogo pretrpeli. Peter je zapovedal trgovcem trgovati v družtvih, kakor je to bilo v navadi v tujih deželah, kjer so imeli med seboj ustanove od splošnega sveta.

Zavzet za trgovino je mislil Peter tudi na denar. Na Ruskem so računali na rublje, altine (3 kopejke) in denge (pol kopejke), a imeli so samo srebrne kopejke in denežke, pa so celo kopejke, ker jih je bilo malo, sekali na dvoje, a mesto denežek plačali s kožnatimi in drugimi

vrednotami. Peter se je upoznal s kovanjem denarja na Angleškem, pa je ustrojil kovnico tudi kmalu doma. Po njegovem ukazu se je izdaval različen denar — bakren, srebrn in zlat; zlati so se kovali s podobo Petrovo; zabranjeno je bilo, razsekovati kopejke in trgovati z raznimi vrednotami. Do tega časa se je skovalo v moskovski denarni kovnici srebrnega denarja na leto 500.000 rubljev, včasih celo manje, leta 1700. pa se je skovalo že do 2 milijona, a leta 1702. celo $4\frac{1}{2}$ milijona.

Razume se, da vladar, ki je šel v tuje zemlje radi naukov, jih je zahteval tudi doma, pa je zato pošiljal Ruse se učiti v Evropo ter pozival v svojo državo vešče tujce. A da bi raje dohajali, je bilo potrebno, da se jim uredi življenje na Ruskem bolje nego je bilo dozdaj. Do Petra Velikega so oni živeli v moskovski državi dovolj slobodno, in celo svojo cerkev so imeli v slobodi, toda brez zvonov. Manje nego drugim je bilo dano slobode katolikom, zato ker so Rusi mislili, da rimski papeži radi posegajo za vsako drugo vero ter svojo širijo z laskanjem in s silo. Vendar pa so pri vsem tujce na Ruskem trpeli le kot potrebne ljudi; imeli pa so mir le po milosti in dovoljenju carja od časa do časa, od slučaja do slučaja. Peter je dovolil tujcem večjo slobodo nego so jo imeli do zdaj; dovolil jim je

slobodno opravljati službo božjo ter pohajati tudi pravoslavne cerkve, zidati svoje, rabiti zvonove in pomagati pri zidanju cerkva. Skrbeč za učitelje je poskrbel vladar tudi za učilišča. V Moskvi se je takrat nahajalo za vso Rusijo razun Male Rusije samo jedno učilišče: slavjano-grško-latinska akademija, pa tudi le-ta v vrlo slabem stanju. Peter je zapovedal odpreti šolo matematično in brogarsko ter postavil v njih s početka za učitelje same Angleže. Pevsko šolo je utemeljil pastor Gljuk, ki je znal pa dobro ruski. Začele so se tiskati in prodajati učne knjige. Da bi mogli Rusi v kratkem času zvedeti o vseh dogodkih v moskovskem carstvu in iz ostalih držav, je odredil car, izdajati v Moskvi »V j e d o m o s t i« (Novice) o vojaških in drugih delih, vrednih znanja in spomina. Poprej so tak časopis sestavljali samo za carja.

Pravi učitelji naroda — duhovni — so mogli bolj nego vsi drugi pomagati Petru snovati šole in podučevati narod. Toda tedanje rusko duhovenstvo je bilo skoraj tako nevedno, kakor sam narod, a selski duhovni se niso skoraj nič razlikovali od prostih kmetov. Vrhu tega se ni noben stan tako odločno držal starine, kakor duhovski, posebno še veliki duhovni. Zadnja dva patrijarha sta bila dobra duhovna, pobožna škofa, toda neučena. V blagih podjetjih Petrovih nista

slutila nič dobrega, in če tudi sta spoštovala v mladem carju maziljenca božjega, sta se vendar včasih zavzela za starino, grajala tuje uredbe, ter skoraj v nobeni stvari vladarja podpirala. Peter je na primer pogledal, da bi se patrijarh zavzel za snovanje učilišč, toda pri njem ni dosegel nič. Peter pa je vkljub temu sklenil urediti vsa potrebna dela, stalo ga, kar si bodi.

Leta 1700. je umrl patrijarh Adrijan. Pod njegovo upravo so mnoga dela nazadovala in cerkveni nered se je množil. Trebalo je postaviti novega patrijarha. Vladarju je bil potreben tak, ki bi mu bil pomagač; toda takšnega ni bilo med višjimi duhovni. A ko bi postal patrijarh škof jake volje in trdega značaja ter se zavzel z vsem veličjem svojega dostojanstva za starino, bi se precej pojavili tajni sovražniki novega poredka na njegovi strani, in porodila bi se takšna zmešnjava, tako pohujšanje, kakoršnega še ni bilo. Patrijarh je imel svoje bojarje in druge činitelje kakor dvor; narod se je navadil smatrati patrijarha za duhovnega gospodarja, ki je posvetnemu carju raven, in še celo večji od njega. Po narodovem nazoru se je mogel patrijarh mešati v take zadeve, ki se niso tikale samo cerkve, nego so postale svete kot stari običaji. Že o Adrijauu so upili: »Kakšen je on patrijarh, živi udobno, spal bi in jel, a ne prepričuje.« Peter ni mogel dovo-

liti take dvojne vlade tem manje, ker je on živel v Moskvi le redko kdaj, pa se je za njegove odsotnosti povzdignil ugled patrijarha pred narodom še bolj kakor sicer. Vladar se seveda ni moral ozirati na velikoruske velike duhovne, nego je mogel izbrati za patrijarha Malorusa, ali tudi med njimi ni našel nobenega po volji. Razun tega so gledali Rusi na maloruske mnihe srpo kot na tujce ter jih zvali latince, oblivance, (ker se pri krstu polivajo a ne potapljajo v vodo) in Poljake. Patrijarha Malorusa bi vsi mrzili ter ga dolžili krivoverstva, ko bi tudi le malo odstopil od starine. Radi tega je Peter odredil, da se za nekaj časa ne postavi novi patrijarh. Da bi cerkev upravljala samo s svojimi cerkvenimi zadevami, jej je odvzel vladar vse kazenske stvari ter jih predal državnim sodnijam, kamor so tudi spadale. Upravo cerkvenih zadev je potem Peter izročil Štefanu Javorskemu metropolitu Rjazanskemu in Murmonskemu; obenem mu je bil izročen v varstvo patrijarhov prestol.

Precej za Štefanom je bil posvečen Dmitrij učeni maloruski mnih, za metropolita Rostovskega, a tretji Filofej je postal Sibirski metropolit. Vladar ni računal na nje zaman: spremembe so se precej opažale. Sv. Dmitrij se je vzdignil z božjo besedo in propovedjo proti praznoverju, odprl učilišče v svojem nadduhovniškem domu, podučil

val in nadgledoval vse sam. Filofej je utemeljil tudi učilišče v Sibiriji, a Štefan se je zavzel za moskovsko akademijo.

Nauk je najverneja pot do sreče in blagra, samo je ta pot dolga zato, ker se ona ne doseže nakrat, nego mine mnogo časa, dokler postanejo njeni dobri plodovi splošnim dobrom. Zraven skrbi za naobrazbo je uvajal vladar red tudi s strogimi ukazi. Med mnihi so se nahajali zares pobožni možje, ki so izpolnjevali svoje zvanje sveto ter služili za primer bogoboječega in pravičnega življenja. Toda še več je bilo takih, ki so živeli nedostojno ter sramotili svoje dostojanstvo z raznimi zanikernostmi, sprejemši postriženje ne radi spasa svoje duše, nego da bi se ognili težavnemu posvetnemu življenju, da bi v miru jeli svoj kruh, ali se celo gostili. Samostanov se je takrat naštelo 557; oni so imeli ogromna posestva s 130.000 dvorci; najbogatejša je bila od vseh Troicko-Sergijevska lavra (samostan sv. Trojice pri Moskvi), katera je imela 20.000 dvorcev; 14 samostanov je posedovalo po 2000 dvorcev in še več. Od tega je trpela vladarjeva blagajna, in marsikateri zaplečnik se je odtegnil v njih vsaki službi. Car je zapovedal, popisati samostane, mnihe in nune; posvetne pa, ki so živeli po samostanih, odstraniti; niti v mnihe niti med nune niso smeli sprejemati nikogar brez car-

skega ukaza; v izbicah ni bilo dovoljeno pisati, nego samo pri glavni mizi, po ustanovi drevnih očetov, ker se je v izbinah spisih mnihov in nun spravilo med narod mnogo psovk na vladarja. Mnihom in nunam naj se daje na leto po 10 rubljev in 10 četrti žita na vsakega, a z dedinami in dednimi zemljišči ni bilo dovoljeno nič več upravljati mnihom ne radi pokončanja samostanov nego radi točne izpolnitve mniške obljube. Kar bi ostalo od samostanskih dohodkov, to naj se daje siromašnim samostanom, ki nimajo dednega posestva, in za prehranjenje siromakov v bolnišnicah, ki so se imele osnovati. Vladar je tako ravnal zato, ker je v cerkvenem premoženju smatral premoženje vse cerkve, a ne posameznega samostana ali cerkvene občine posebej. Potepuhe in malovredne je zapovedal loviti; strogo je bilo zabranjeno dajati jim miloščino ter zapovedano dajati več na bolnišnice, kjer se vzdržujejo le pravi siromaki.

Vsi ti novi poredki so uvedeni v prvih letih izza carjeve vrnitve iz tujih dežel. On se je lotil obenem mnogih, važnih in nevažnih poslov, zato ker se velika osnova o obnovljenju države ni že v njegovih mislih popolnoma ujemala v vseh delih in tudi še ne popolnoma dozorela; vse to je prišlo s časoma vkup z izkustvom. Sicer so marsikatera dela, ki se nam zde po današnjih

pojmih neznatna, v tem času bila važna, na primer britje brad in obleka novega kroja. Peter je hotel zblížati Rusa s tujcem Evropejcem, ju izjednačiti za prvi čas vsaj po zunanosti, da se ne bi drug drugemu čudil. Toda po tedanjih nazorih ruskega naroda je bila brada in starinska obleka narodna svetinja, katero so rabili pravoslavni za razliko od poganske nezaupnosti; brez le-te svetinje niso upali v zveličanje svojih duš ter so se radi tega za njo tako odločno zavzeli. Peter je začel po svojem krutem običaju z delom, ki je bilo za privržence starine tako dragoceno.

Tudi v samem zasebnem življenju Petra se je zgodila velika sprememba: razporočil se je s svojo soprogo carico. Moskovski vladarji poprejšnjega časa so po navadi, ko so se namenili ženiti, zbirali mnogo devic okoli sebe ter si izvolili izmed njih ono, katera jim je bila najbolj všeč. Zbirali so, razume se, jedino po krasoti; če je bilo že to malo, bilo je Petru dano še manje: carica Natalija mu je izbrala sama nevesto. Peter se je oženil brez ugovora, po volji materini, misli njegove pa so bile posvečene čisto drugim stvarjem. Evdokija, mlada in krasna soproga Petrova, je bila odgojena po tedanjih ruskih nazorih; ona bi bila dobra žena carjem starega časa Mihajlu, Aleksu, Fedoru, ali ne novemu človeku — Petru. Ona ni nič razumela o osnovah svojega moža,

ljubila starino, sovražila tujce. Petru je postala radi tega kmalu nadležna. On jo je puščal samo, zahajal v nemško slobodo, sprovajal tam čas v društvu z moškimi in ženskimi gosti, ki niso bili Rusom nič podobni, se niso bali slobodnega občenja, bili veseli, zabavni in ugodni. Carica je postala ljubosumna, začela možu oponašati in se tožiti, in čim dalje tim huje je bilo. Car se ji je ogibal in le redko kdaj jo je videl; slednjič se mu je ona popolnoma omrzila. V tujih deželah je videl Peter še večjo razliko izmed ruskih in evropejskih žen, izmed svoje in med ono, kakoršna bi bila njemu potrebna. Iz Angleške je on sporočil, naj nagovarjajo carico, da stopi v samostan; toda Evdokija ni bila s tem sporazumna. Ko se je vladar vrnil v Moskvo, se je lotil sam tega dela; štiri mesece je nagovarjal carico, da gre v samostan, toda brez uspeha. Tedaj se je odločil Peter jo postriči s silo, kakor se je to godilo v poprejšnjih časih. Evdokijo so odpeljali v Suzdaljski Pokrovski ženski samostan, kjer je bila postrizena in dobila ime Helena.

Vsa ta vladarjeva dela so porodila v narodu nezadovoljstvo, in sicer ne samo tajno nego tudi javno. Posebno so obsojali britje brad in sirotstvo patrijarhovega prestola. Raznesel se je glas, da Peter ni vladar: pravi vladar je na tujem umrl, in za carja se je izdal neki žid iz rodu Danovega;

drugi so govorili, da ni pravi carski sin, nego da je rojen od Nemke ter carici le podvržen, a da vsled tega ljubi le vse, kar je nemško. V Peskovskih krajih se je pojavil tudi že samozvanec, nazval se stotnikom preobraženskega polka kot Peter Aleksejev ter tako varal lahkoverne ljudi. Še mnogo drugega so pripovedovali o Petru. Le-ti glasi so Petra samo srdili, toda od podjetij njegovih ga niso odvrnili.

VI. Okno v Evropo.

Napotivši se v tuje dežele, je zapustil Peter v Rusiji važna dela — snovanje brodovja, luk, trdnjav. Iz Moskve so mu pisali, da njegovo delo dobro napreduje; toda posle tega, kar je videl vladar v Holandiji in na Angleškem, ni hotel več verjeti temu. Ko se je povrnil domov, je šel precej, čim je utegnil, v Voronež, čmeren, nevesel, ker se je bal v vsem le zaprek in nesreč. Strah vladarjev je bil neopravičen: on je videl na vodi 20 dobrih ladij, a na suhem skladišča polna raznega blaga in zalog. Peter se je razveselil ter nemudoma se je lotil novega posla.

Izdelovanje brodovja, na stepni reki, do tisoč vrst od morja, je bil do zdaj nevidljiv čudež; mnogi tujci, ki so prišli v Moskvo, niso hoteli tega verjeti. In ta čudež se je izvršil na očigled

in na veliko uteho samega Petra, če tudi so mnogi Rusi smatrali dogotovljenje brodovja za nepotrebno podjetje. Mnogi so zopet odobraval delo Petrovo. V Voronežu je takrat živel škof, znamenit ne po učenosti, nego po strogi pobožnosti in svetem življenju, po imenu Mitrofan. Cerkev ga je kasneje uvrstila med svetnike. Sv. Mitrofan je proslavljal vladarja za podvzetno težavno delo ter nagovarjal narod, pomagati carju pri tem z vsemi silami. Jedenkrat je prinesel vladarju 6000 rubljev za vojsko proti nevernikom, in potem je še večkrat pošiljal denar z nadpisom »za vojsko.« Zato ga je Peter ljubil z vso dušo ter celo poklonil škofovskemu domu nekoliko kmetov za spodbujanje drugim; a ko je sv. Mitrofan umrl, je nosil Peter sam z drugimi pogrebci krsto ter jo spustil v grob.

V vladarjevi glavi je dozrevala v tem času nova osnova. Rusiji je bilo potrebno morje; najkoristneje bi bilo seveda za Rusijo, da bi se moglo osvojiti Črno morje z izhodom v Sredozemno morje; toda na prelivu izmed jednega in drugega stoji Carigrad, turška prestolnica. Vojsna s Turško pa je bila ob tem času za Rusijo nemogoče, skoraj brezumno podjetje. Turška je bila takrat silna; vkljub zavzetju Azovskega morja vendar Turki niso pustili Rusov v Črno morje; niso jih pustili skozi Kerč ter pričakovali celo priložnost,

kako bi iznovič osvojili Azov. Ko bi bilo takrat mogoče, osvojiti obalo baltijskega morja, bi bilo to mnogo boljše in koristnejše od malega in zaprtega morja Azovskega. Toda ko je car zasnoval azovski pohod, ni bilo nobene nade za osvojenje Baltijskega morja; zdaj pa se je pojavila in Peter se je je poprijel z radostjo.

Švedija je bila slavna po svoji vojaški sili. Tedanji Rusiji ni bilo mogoče niti misliti, da bi mogla nadvladati. Toda ko je Švedija posegnila za tujimi zemljami, je razdražila svoje sosede; oni so od zdaj pričakovali le priložnost, da bi vzeli svoje, a v srečnem slučaju tudi se okoristili na njen račun. Zjediniti sosede švedske v zvezo proti njej ni bilo težavno, samo človeka ni bilo, ki bi bil znal to izvesti; vendar pa se je kmalu našel tudi mož za to. Liflandija (današnja Liflanska rus. gubernija) se je nahajala pod švedsko oblastjo, in liflandsko dvorjanstvo je bilo jako razžaljeno, ker si je švedski kralj prisvojil mnogo zemlje, katera je pripadala dvorjanstvu že od zdavnaj bodisi že po pravici ali krivici. Radi te razžalitve se je vzdignil liflanski Patkul; on je pobunil dvorjanstvo, ga nagovarjal na odpor proti tlačiteljem, pisal kralju pisma. Patkul je provzročil take nemire ter se grozil Švediji s takim uporom, da so ga obdolžili državnega izdajstva. Zategadelj pobegne on v tuje zemlje ter začne nago-

varjati Švediji sosedne vladarje, da bi ji odvzeli one tuje zemlje, katere si je prisvojila. Liflandijo je namenil Patkul zjediniti s Poljsko, ker je dvorjanstvu na poljskem bilo bolje nego v vsaki drugi zemlji. Zato je nagovoril saksonskega volilnega kneza in poljskega kralja Avgusta II. (1696—1733) za to osnovo. Avgust je pridobil za zvezo danskega kralja, in prav radi te zadeve je poslal tudi poslanstvo v Moskvo.

Petru je bila ta osnova prav po volji; on je bil sporazumen za vojno proti Švediji v zvezi s Saksonsko in Dansko. Sklenili so dogovorno, da napadejo švedsko zemljo iznenada. Prisegli so vsi, da bodo čuvali ta sklep kot tajno. Peter sicer ni privolil, da precej začne vojno, nego je za trdno obljubil, da se loti nemudoma tega dela, čim sklene mir s Turki.

Dogovori o miru s Turčijo so bili prav težavni; zveza njenih sovražnikov se je počasi razpadla, a same Rusije se Turki niso posebno bali. Peter se je odločil, da jih preplaši z brodovjem. Zapovedal je, prirediti večjo ladjo ter poslati na nji poslanca tajnika Ukrajinceva v sam Carigrad. A da Turki ne bi zadržali ladje v Krču, pri vltodu z Azovskega v Črno morje, je sklenil vladar, spremiti poslanca s celim brodovjem. Meseca avgusta leta 1699. je odšlo v morje 18 raznih ladij in 4 večje kazačje splavi. Zapovednik vsemu

brodovju je bil Teodor Golovin, ladji »Apostol Peter« je zapovedoval sam car. Poprejšnji admiral Lefort je umrl že v zgodnji spomladi od mrzlice, ko se je Peter nahajal v Voronežu. Seznavši za to je pohitel vladar nemudoma v Moskvo, zapovedal odkriti krsto, pa se vrgel tarnaje na truplo svojega druga; na pogrebu je jokal neutešljivo ter dolgo časa žaloval za pokojnikom.

Brodovje je zadela na Azovskem morju huda nevihta, toda vzdržalo se je izvrstno v borbi ter prispelo h Kerču.

Напередъ корабль бѣжить,
Что соколъ летить:
Во томъ во корабликѣ
Императоръ-Царь сидить.
Во другомъ корабликѣ
Все князья-бойре сидятъ;
Во третьемъ корабликѣ
Все солдатушки сидятъ.*)

Kerčanski paša se je jako preplašil, ko je opazil tako veliko morsko silo. Seznavši, zakaj je prišlo brodovje, paša ni hotel pustiti Ukrajinceva

*) Napered (naprej) korabl (ladja) bježit,
Čto (kot) sokol letit :
Vo tom vo korablike
Imperator car sidit,
Vo drugom korablike
Vse knjazja bojare sidjat ;
Vo tretjem korablike
Vse soldatuški sidjat.

po morju, nego je predložil, da hoče odpraviti njega v Carigrad po suhem; ali slednjič je moral vendar popustiti. Na ladji je odplul poslanec v Črno morje, a ostalo brodovje se je vrnilo domov. Čez nekoliko dnij je priplula ruska ladja z razpetimi jadri in s pozdravnim strelom v carigradsko luko. Preplašile so se vse oblasti, celo nekateri tuji poslanci. Veliki vezir je dolgo hodil okoli ladje ter jo ogledoval. Prišel je celo sam sultan. Turki so neprenehoma popraševali, imali car mnogo takih ladij, so li vse tako preskrbljenje z vrvmi, in vse tako velike. Ukrajincev se je začel dogovarjati o miru: Turki so mešetarili uporno, zavlačili delo vsled hujskanja nekaterih tujih poslancev, in še le čez nekoliko mesecev so dokončali dogovore s primirjem na 30 let. Obrežje Azovskega morja je ostalo Rusiji ter bilo ustanovljeno, da moskovski vladar ne pošilja več krimskemu kanu navadnih podarkov.

Peter je ostal mož beseda: 18. avgusta leta 1700. je izvedel, da je sklenjem mir s Turki, a že drugi dan je najavil švedskemu kralju vojno. Vojna je bila napovedana radi velikih krivic švedskega kralja in še posebno zato, ker so Švedi hudo razžalili carja, ko je potoval v tuje zemlje skozi Rigo. Peter se je pripravil za vojno zarana, že jedno leto je zapovedal jemati v vojsko vse slobodne ljudi ter vse vojski podvržene od du-

hovnih oblasti, samostanov, bojarjev in drugih činov. Začela se je velika zavezna vojna (1700—1721), odprla se za Ruse tudi vojna šola.

Kralj švedski je bil takrat Karol XII. (1679—1718); izpolnil je komaj 18 let. Bil je on pravičen in pošten mladenič, toda preveč samosvesten in jako svojeglav; malo se je učil; bolj kakor vse na svetu je ljubil vojsko in nad vse je cenil dobra vojaška svojstva. On ni slušal razuma, nego strasti svoje, smrtnega strahu ni poznal; tudi nevarnosti se ni bal, marveč jih je iskal. Vroča mlada kri je burila in kipela v njem; sila duševna je bila velika, toda trošil jo je brezsmiselno. Iz jedne neumnosti je padal v drugo; ko je bil 16 let star, je naganjal zajce v veliki dvorani, kjer se je zbiral državni zbor; se klatil po mestnih ulicah ter razbijal stekla po nastanjenih hišah; razbijal v dvorcu pohištvo ter ga metal skoz okno na ulico; s sabljo je sekal ovnom in teletom glave v svojem stanu. Potem se je umiril, da se ni niti vedelo zanj, a kmalu se je zopet podal raznim zabavam in razveseljevanju. Car moskovski, s katerim je moral kmalu voditi dolgotrajno vojno, ni bil tak, in ta razlika se je kmalu pokazala sama od sebe.

Koncem avgusta se je vzdignila ruska vojska proti Narvi. Peter v činu stotnika topničarske čete, je korakal s Preobraženskim polkom. Vkljub raznim zaprekam so dospeli koncem septembra

pod Narvo in Peter se je nemudoma lotil dela. On je zapovedal nasipati obkope; v zimi in hudem vremenu in pod streljanjem je sam zapovedoval, na katerem mestu se ima kaj storiti in popraviti. Motril je od daleč mestne trdnjave ter jih načrtal. Neki tujec se tej njegovi delavnosti ni mogel dosti načuditi; ali on mu odgovori z besedami sv. Pavla: »Kdor noče delati, ta naj tudi ne jé.« Delo pa pri vsem tem vendar ni napredovalo, ker je bil v vojski še v vsem prevelik nered. Streliva in živeža je bilo premalo pripravljenega, preme pod topovi so se lomile, in smodnik je bil v vsakem pogledu slab. Šele 20. oktobra so začeli z ruskih obkopov streljati na mesto; toda dolgo niso streljali; zmanjkalo je bomb in smodnika.

V tem času Karol ni dremal. Hitro je spravil svojo vojsko na ladje ter se pokazal pred Kopenhagnom, glavnim mestom Danske, čisto nepričakovano. Danski kralj se ni bil pripravil za obrambo, Karol ga prisili na mir po svoji volji ter odplovi s svojo vojsko braniti Narvo pred Rusi.

Ruska vojska je vsak dan pričakovala bomb, krogelj in smodnika; neki tujec je rekel tedaj, da so Rusi hodili okoli Narve, kakor mačka okoli vrele kaše, in da si nobeden ni hotel speči palcev. Karol je prišel trdnjavi hitro na pomoč z vojsko kakih 8500 mož; Peter pa jih ni imel manje od

40.000 mož. Car je računal, da Švedi se ne bodo upali na napad, ker so imeli tako malo silo, in da bodo čakali na pomoč; zato je odšel v Novgorod, da prihiti v pomoč tudi z drugimi polki, a zapovedništvo nad vojsko je izročil tujemu generalu, vojvodi Krui.

Ruski tabor se je protezal 7 vrst daleč, dal bi se bil braniti za silo še proti dvakrat večji vojski. Zjutraj 17. novembra je bilo jako hladno, vojaki so stali na svojih mestih malosrčni, od glada izstradani. Začel je padati gost sneg, vzdignila se huda metelica, ter nosila Rusom sneg ravno v lice. Ob onem času so Švedi kakor iz zemlje izrasli. Karla so bližnji njegovi ljudje odgovarjali iti v boj s tako malo vojsko, toda on je odgovoril: »Ali se je Švedom bati Moskovskih kmetov?« ter udaril na Ruse z vso silo na jedno mesto. Komaj so Švedi prodrli v tabor, so se začuli med Rusi kriki: »Nemci so nas izdali« ter so vsi zbežali. Pred vsemi je zbežala konjica Šeremetova ter se spustila čez reko Narovo; pešaci so se zgrnili na most. Vsled težine pa se je most podrl in ljudje so popadali v vodo: neprenehoma so povzdigovali glave iz vode zdaj konji zdaj ljudje. Švedi so streljali na nje, kakor na divje race. O redu zdaj ni bilo nič več govora: vojaki so se vrgli na svoje zapovednike tujce ter jih bili radi izdajstva. Zapazivši to vojvoda Krui, je za-

kričal: »Samo vrag naj se bori s takimi vojaki,« ter se predal Švedom.

Vendar pa vsi niso bežali. Oba polka preobraženski in semenovski sta se ogradila z okovanimi bruni in vozovi ter odbijala Švede, dokler ni noč storila konec boju. Držal se je tudi oddelek generala Vejde. Le-ta sila je strašila Švede, in sicer tem bolj, ker je bila tudi med njimi samimi zmešnjava. Kralj je zabredel v močvirje, pod njim so ubili konja; dva švedska oddelka se nista prepoznala ter se začela med seboj bojevati; vojaki, ki so zabredli v ruski tabor, so se opili. Ko bi bili imeli Rusi smelega zapovednika, bi se bilo moglo Švedom proti jutru ravno tako trdo goditi, kakor dan poprej Rusom. Toda ruski generali niso o vsem tem nič vedeli, niti čuli o Vejdi, pa zbavši se novega boja se začeli s Švedmi dogovarjati. Karol je obljubil, da pusti Ruse na slobodo, če mu predado topove; Rusi so bili sporazumni. Švedsi so začeli nemudoma delati most ter ga dogotovili do zore; potem so odpravili Ruse čez reko; toda proti dogovoru so vjeli vse generale in častnike. Razbiti ruski polki so se kar razbegli v največem neredu proti Novgorodu, do 6000 mož je pomrlo na cesti od glada in zime.

Ko bi bil prodiral Karol XII. posle narovske bitke v sredo Rusije, Bog vé, kakšna beda bi

bila zadela moskovsko državo. Toda švedski kralj se je odločil iz sovraštva proti Avgustu II., da najpreje obračuna ž njim. Do Rusov ni mnogo držal, tudi do Petra ne; skovala se je spomenica, na kateri je bilo prikazano, kako je Peter bežal izpod Narve, zlomil meč ter si otiral solze. Prav slabo je poznal še takrat švedski kralj moskovskega carja.

Od narovskega poraza ni Peter niti za trenutek obupal niti srca izgubil. On je sprevidel, da mu je vojska slabo izurjena, da se nauka ne more spotoma dobiti in da bi trebalo za poduk vrlo mnogo plačati, ko bi dal Ruse podučevati v vojaških stvareh Švedom, kajti dobri učitelji se za podučevanje ne dajo slabo plačati. V bližnjih pomejnih mestih je zakipelo delo: nasipali so se obkopi, kopali rovi, postavljali ostrogi; delali so pa draguni, vojaki, prebivalci, celo žene, duhovni in cerkveniki. Od narovskega poraza je ostalo 23.000 vojakov; vladar je zapovedal, nabrati deset novih dragunskih polkov od dobrovoljcev; spomladi so bili polki že gotovi. Pod Narvo je propalo vse topništvo, in medi za topove ni bilo. Peter je zapovedal po nekaterih večjih mestih, cerkvah in samostanih, sneti neko število zvonov za topovnino pri zlivanju topov. Zvonove medi se je zneslo v maju l. 1701. do 96.000 pudov (à 16,34 kg); in v novembru je bilo dogotovljeno

že 268 topov, brez dvoma boljih nego so bili poprejšnji. Zbral je v šolo 250 dečkov, da se izuče za mojstre v mašinskih in topniških stvareh.

Vojna se je med tem nadaljevala. Karol je iznenada napadel saksonsko vojsko ter jo popolnoma premagal. Kmalu potem pa je bilo odbitih od Arhangelska švedskih 7 ladij, in dve od njih so Rusi zajeli. Peter se je silno vzradoval zbog te sreče, še bolj pa radi zmage Šeremeteva nad Švedi pri prednjem ogradju Jerestferju. Četudi je bilo Rusov pri tem boju mnogo več nego Švedov, vendar je to bila prva velika zmaga: 3.000 Švedov je palo in 350 je bilo ujetih.

Какъ во тысяча во семьсотъ во первомъ году,
Да и шестого мѣсяца іюня,
Какъ шестого-на-десять во числахъ,
Какъ во томъ было во чистомъ полѣ,
Пролегала тамъ дороженька широкая,
Долиною, пробойная, краю нѣту.
Какъ по той по широкой по дорожкѣ,
Тамъ шель-прошолъ царскій большой бояринъ,
Кавалеръ Борнсъ Петровичъ Шереметевъ.*)

*) Kak vo tisjača vo semsat vo prvom godu (v 1701. letu).

Da i šestogo mjesjaca junja,

Kak šestogo-na-desjat vo čisljih (16. po številu),

Kak vo tom bilo vo čistom polje,

Prolegala tam (raztezala se) dorozenjka (cesta) širokaja,

Dolinoju (po dolini), probojnaja, kraju njetu (kateri ni kraja)

Kak po toj po širokoj po dorožke,

Tam šel-prošol carski boljšoj (veliki) bojarin,

Kavaler (vitez) Boris Petrovič Šeremetev.

Не двѣ тучи на небѣ сходились:
Сходились два войска въ чистомъ полѣ,
Русское войско со шведскимъ.
Что не молнія на небѣ поблеснула:
Голубецъ, наша пушка, разряжалась;
Не громкій громъ на небѣ взгрянулъ:
Запалила Шереметева пѣхота.
Ни денно, ни ночью нѣтъ покою,
Ни много, ни мало не отступятъ,
Они крѣпко къ Швецу приступаютъ,
Шведскую силу побиваютъ.*)

Peter je povzdignil Šeremeteva za feldmaršala ter mu podaril red Andreja Prvozvanega. Celi dan se je razlegalo po Moskvi radostno zvočenje, grmeli so topovi, na kremeljskih zidih se razobešale v boju osvojene švedske zastave.

Leta 1703. zopet nova zmaga: Šeremetev je s 30.000 vojske strašno potolkel 8000 Švedov pri Humelshofu; pobito, ranjeno in zajeto je bilo 6.000 ljudij; vzeto jim je bilo tudi vse topništvo. Posle tega je opustošil Šeremetev po carski zapovedi Liflandijo, da ne bi neprijatelj imel nikjer

*) Ne dve tuči (nevihti) na nebe shodilis (strnili):

Shodilis dva vojska v čistem polje:

Ruskoje vojsko so švedskim.

Čto ne molnija (blisk) na nebe problesnula:

Golubec, naša puška (top) razrjažalas (ustrelila);

Ne gromkij grom na nebe vzgrjanul (zagrmel):

Zapalila (ustrelila) Šeremeteva pjechota.

Ni denno (po dnevu), ni nočno (po noči) njet pokoju (ni pokoja),

Ni mnogo, ni malo ne otstupjat;

Oni krjepko k Švedu pristupajut,

Švedskuju silu pobivajut (pobijajo).

pristanišča. Ljudi in živine je bilo zajeto prav mnogo; prodajali so se ljudje po grivni (10 kopejk) in po 4 altine (12 kopejk); otroke celo po dengi ($\frac{1}{2}$ kopejke), krave po 3 altine (9 kopejk), ovce po dve dengi (1 kopejka). Posle Šeremetevga pohoda se Liflandija ni mogla dolgo pomoči, a mnogi bivši bogati dvorci leže v razvalinah še dandanes.

Leto 1702. je preživel Peter v ArhangelSKU za slučaj, da prispejo semkaj Švedci; toda oni niso prišli. V jesen je odšel v Ladogo osvajat Ingrijo semkaj je zapovedal tudi priti Šeremetevu.

Во славномъ городѣ Орѣшкѣ
Пролегала тутъ широкая дорожка.
По той по широкой по дорожкѣ
Идетъ тутъ царевъ вольшой бояринъ,
Князь Борисъ сынъ Петровичъ Шереметевъ,
Со тѣми онъ со пѣхотными полками,
Со конницею и со драгунами,
Со удалыми донскими казаками.*)

Ko je prispel Šeremetev, se je vzdignil Peter z vojsko proti Noteburgu; tako se je zvala mala toda silna trdnjava na otoku pri izlivu reke Neve

*) Vo slavnom gorode Orješke
Prolegala tut (tukaj) širokaja dorozhka.
Po toj po širokoj po dorozhke
Idet tut carev boljsoj (veliki) bojarin,
Knjaz Boris sin Petrovič Šeremetev,
So tjemi (temi) on so pjehotnimi polkami (pešpolki),
So konjicej (konjico) i so dragunami,
So udalimi (smelimi) donskimi Kozakami.

iz Ladoškega jezera. Ona je stala tukaj od zdavnaj, ko je vladal s to zemljo še Veliki Novgorod. Takrat se je zvala Orešek. Peter je zapovedal, narediti prekop v šumi, od Ladoškega jezera tri vrste daleč; pri tem delu se je trudil tudi on sam kot priprost delavec. Ko je bil prekop gotov, so prevlekli po njem 50 ladij, narejenih že na reki Sviru; v enem dnevu je bilo delo gotovo, in iznenadjeni Švedi so videli 50 ladij pod trdnjavo. Začelo se je obleganje. Peter je zapovedal jedni bateriji kot topničarski stotnik. Od ruskih bomb in razžarelih krogelj je trdnjava hudo trpela, a držala se je vendar: zapovednik je bil pravi junak. Hočeš nočeš se je morala osvojiti z napadom.

Что воговорить надежа Государь-Царь :

„Ахъ вы дѣтушки мои, солдаты!

„Вы придумайте мнѣ думушку, пригадайте:

„Еще брать ли намъ городъ Орѣшекъ?“

Что не ярыя тугъ пчелы зашумѣли,

Что возговорятъ російскіе солдаты :

— Ахъ ты гой еси нашъ батюшка, Государь-Царь,

— Намъ водою къ нему плыти, не доплыти,

— Намъ сухимъ путемъ итти, не досягнути :

— Мы не будемъ-ли отъ города отступати,

— А будемъ мы его бѣлой грудью брати. —*)

*) Čto vozgovorit (kaj je (spregovoril) nadeža (nada) Gosudar-Car:

— Ah vi djetuški (otroci) moji, soldati!

— Vi pridumajte mnje (uganite) dumuški (misel), prigadajte (ugibajte):

Trinajst ur je trajal hud boj; Švedi so se bili obupno; naskočne lestve so se pokazale prekratke; ruskih vojakov je popadalo na stotine. Nenavadno hrabrost je pokazal knez Goligin, ki je zapovedoval oddelku telesne straže. Trdnjava se je slednjič predala. Od 450 Švedov je ostalo v nji 83 zdravih in 160 ranjenih; odpustili so jih s častjo. Rusov je bilo ubitih in ranjenih 1500 od 12.000 mož. Car je pribil na neki stolp ključavnico od trdnjaviških vrat ter nazval trdnjavo Šliselburg (ključ-grad) za to, ker je bila v resnici ključ do morja, katero se je začinjalo 60 verst daleč od tukaj. Peter je bil zadovoljen, kar je bilo sicer redko kdaj; napisal je lastoročna pisma svojim bližnjim ljudem v Moskvo, v Azov, celo v Sibirijo; pozdravljal z zmago, rekoč: trdnjava je bila trd oreh, in vendar je srečno strl.

Naslednjo spomlad je šel Peter z vojsko doli po Nevi. Tam, kjer se izliva v Nevo reka Ohta, je stal majhen grad od zemlje, nazvan Nienšanc ali Kanci, za stražo nevškega ustja; naproti gradiču, za Ohto, se je širilo predmestje

Ješče brat li nam (je li nam je vzeti) gorod Orješek?

Čto (kot) ne jarija (razdražene) tut pčeli zašumjeli,

Čto vozgovorjat rossijskije soldati :

— Ah ti goj (hejsa) jesi naš batjuška (očka), Gosudar-Car!

— Nam vodoju k njemu pliti, ne dopliti,

— Nam suhim putem itti, ne dosjagnuti (doseči) :

— Mi ne budem-li ot goroda odstupati,

— A budem mi jego bjelaj grudju (prsi) brati (vzeti). —

do 400 hišic. Trdnjava se je predala 1. maja, a drugi dan zvečer je prišel od stražę glas, da so priplule k ustju Neve sovražne ladje. Na ladjah niso vedeli nič o vzetju Kanceva ter so navestili svoj prihod z dvema streloma. Tudi Šeremetev je zapovedal kot na pozdrav dvakrat ustreliti, češ, da streljajo Švedi iz trdnjave. Čez tri dni proti večeru, ste odpluli dve sovražni ladji toda radi teme in deževnega vremena ste spustili sidra nedaleč ustja. Car je sklenil, vzeti te ladje, ter zapovedal, na skrivaj postaviti v jednom pritoku Neve 30 ladij z gardisti. Zjutraj 7. maja je odplula polovica ladij pod zapovedništvom samega Petra doli proti švedskim barkam, a druga polovica pod zapovedništvom Menšikova se je spustila na nje z druge strani. Švedi so bili napadeni iznenada. Peter in Menšikov sta hitro poplula ter jih zajela od vseh stranij. Peter je skočil prvi na sovražno ladjo. Švedi so se branili hrabro, in ko so zakričali milost, je bilo že prepozno: vojaki so bili razdraženi ter so pobili skoraj vse: od 77 mož jih je ostalo le 13. Radost Petra je bila nepopisna — dobljena je bila prva pomorska zmaga. Peter in Menšikov sta sprejela red sv. Andreja Prvozvanega, častnikom in vojakom so bile razdane zlate spomenice.

Peter se je slednjič polastil morja, onega morja in tistim potem, po katerem je prišel Rjurik

do kneževanja skoraj pred 850 leti in odkoder ni bilo daleč, kjer se je začela ruska država Peter je pohlepno gledal na to davno zaželjeno morje, in v glavi svoji je snoval velike osnove.... Čez nekoliko dnij, 16. maja leta 1703., so na Zajačjem otoku nevskega ustja zadonele sekire; začeli so graditi mesto S a n k t - P e t e r b u r g (mesto sv. Petra), ki je zdaj prestolnica ruske države, najpravilnejše, najbolj ljudnato in najbogatejše mesto v državi.

Prostor, na katerem stoji Petrograd, se je nahajal v Ižorski zemlji (Ingermanlandija) ter je s početka pripadala Votski petini Velikega Novgoroda. Ižorsko zemljo je odtrgala od Rusije Švedija l. 1617., in če tudi je ta zemlja bila naseljena s čudskim plemenom, je zapustilo vendar rusko vladanje v nji takšen sled, da ga Švedi niso mogli popolnoma zatreti. Ob Nevi, proti Kancevu, je stala vas Spaskoje, s pravoslavno cerkvijo; doli ob reki in ob njenih pritokih se je prostiralo razstrešenih kakih 30 vasij, pristav in krčem; toda oni kraji, kjer zdaj stoji večidel mesta, so bili takrat popolnoma pusti. Mejnice so imele po dva naziva — ruski in finski; druga ruska imena so se ohranila od davnih časov. Tako se je označevalo Vasiljevski ostrov pod tem imenom po švedskih zapisniških knjigah še leta 1640., a tri Pargolova, Toskovo in dr. so nosili ta imena še

leta 1500. Ob Nevskem pribrežju in dalje okoli je rasla šuma, toda le nizka; povsodi so se širili močvirni in kalni predeli, zarasli z grmovjem. Tukaj je vodila samo jedna cesta, kjer je zdaj Ligoški prekop, pa tudi po tej se je moglo voziti le v lepem in suhem vremenu. Prebivalci nevski so se bavili večidel z ribolovom, ali so obdelovali tudi zemljo, kjer je bilo bolj suho, ter sejali žito. Močvirja so se napolnjevala z vodo ter se vzdržala, ker se je Neva od silnega južnozpadnega vetra, kateri jo je ustavljal v teku, razlivala čez bregove ter poplavlila okolico včasih prav na daleč. Velike poplave so bile pogostoma in l. 1691. je Neva narasla več nego za tri sežnje ter poplavlila vso zemljo do Kanceva. Prebivalci so podizali svoje kočice, zbijali jih v splave, spravili nanje domače pohištvo ter privezovali splave k drevju, a sami so pobegli na ladjah na višja mesta. Kraj je bil nezdrav in vreme jako spremenljivo. Peter je bržkone vse to vedel, a če ni vedel, je vsaj slutil, toda od svojega namena ni mogel in ni hotel odstopiti; tukaj je bilo davno zaželjeno morje, široka in globoka reka; tukaj je bilo najpripravnejše — narediti okno v prosvetljeno Evropo.

Pred vsem je bila postavljena trdnjava in cerkev v ime sv. Petra in Pavla; da bi delo hitreje napredovalo, je bilo poslano 2000 galijašev

v ta kraj. V oktobru je delalo že 20.000 ljudij; imenitni ljudje so nadzirali dela zaporedoma, med njimi tudi sam car. Za prvi čas je naredil Peter sebi na bregu Neve blizu trdnjave hišico po obrazcu sardamskih, z dvema sobicama in z vežo posredi. Ta hišica je cela še dandanes ter se hrani kot svetinja; v tisti sobi, v kateri je Peter obedoval in spal, stoji zdaj podoba Odrešenikova, katero je Peter jemal s seboj v mnoge pohode; 20 sežnjev dalje od vladarjeve hišice je bil postavljen dom Menšikova; še dalje pa so se raztezale kočice delavcev in vojakov.

Car ni zaman hitel z delom: na morju so stražile švedske ladje, s suhe strani pa je mogel priti sovražnik danes ali jutri. Peter je hitel zdaj na Sjasko ladjišče, zdaj na Lodejno polje, kjer so se tesale ladje, hitel je z delom ter celo sam pomagal. V oktobru je priplulo slednjič k Petrogradu rusko brodovje in sam vladar na fregati »Standart,« ki je imela 24 topov. V tem času je že švedsko brodovje radi slabega vremena odplulo od tukaj, a če tudi je s suhega sovražnik napadel, je bil vendarle pobit. Na Nevi se je pokazal že led, ko se je vladar spustil k morju. 25 vrst od Nevskega ustja je ležal pusti otok Kotlin. Peter je stopil na otok: ga pregledoval natančno, izmeril na okoli svojeročno globino vode neglede na zimo in plavajoči led. Tukaj je odločil posta-

viti trdnjavo za obrambo novega mesta z morske strani. Na to je odšel vladar v Moskvo, a za gubernatorja Peterburga je imenoval Menšikova.

Menšikov je bil človek nizkega rodu; oče njegov je služil kot dvorski konjušnik; sin mu je prodajal s početka kolače, potem pa je stopil v službo pri Lefortu; tukaj ga je videl car, ga vzel k sebi ter ga zapisal med potešne (drugove). Menšikov je bil carju vedno bolj všeč, postal je njegov najbliži človek, potem prvi ljubimec, a kasneje prvi velikaš v državi. Peter se je redkokdaj prevaril, ko si je izbiral ljudi; ni se prevaril tudi v Menšikovu. Po umu, po sili volje, veliki nadarjenosti in po pripravnosti, pomagati vladarju pri velikem delu, ki ga je on zasnoval, je bil Menšikov med najbližnjimi ljudmi carjevimi, prvi in najsposobnejši. Vladar ga je imenoval Alešček, Aleško, potem tudi Danilič; s početka mu ni podeljeval niti milosti niti nagrad, toda kasneje ga je po meri zaslug obsipal s častmi in bogastvom, kakor nobenega drugega. Menšikov je vse to stekel s svojimi naravnimi sposobnostmi; kajti sam se ni nič učil, ni skoraj nič znal, in četudi je govoril nemški in holandski, je vendar v ruskem pisanju bil jako slab. Kakor pri večini ruskih imenitnikov tega časa tako so tudi pri Menšikovu dobra svojstva zatemnevala mnoge hibe; on je bil ošaben, ohol, brez mere lakomen,

samovlasten do okrutnosti, ter se ni ničesar zdržal, samo da se popne čim više in se čim bolj okoristi. Čim bolj se je Menšikov povzdigoval, tem bolj so rasle tudi njegove hibe, tako da ga je Peter malo po malo prenehal ljubiti, kakor je to bilo s početka, ter ga je pridržal pri važnih državnih podjetjih in v svoji bližini le radi njegovih sposobnostij. Toda ob tem času, ko se je zidal Petrograd, je Menšikov zahajal mnogo med ljudi ter bil pri vladarju v popolni milosti. Potrebno je bilo, postaviti pri oknu, ki je bilo probito v Evropo, najvernejega, najsposobnejega človeka. Peter se je odločil za Menšikova.

Pozno v jeseni je priplula v Nevo holandska trgovska ladja z vinom in soljo. Ker je Menšikov vedel, da se car razveseli radi takih gostov, jih je sprejel radostno, podaril škiperju (upravitelju) v carskem imenu 500 cekinov, a mornarjem je razdal po 30 srebrnih efimkov (Albertovi tolarji). Druga ladja, ki je prispela v Nevo s tovorom, je bila angleška; škiper je dobil 300 cekinov; tretja ladja je bila zopet holandska, in škiperju je bilo izročenih v dar 150 cekinov. Tako radodarno so sprejemali v Petrogradu prve goste na novem selišču.

A v Moskvi so slavili premagovalce Ingrije: vojaki so korakali skozi slavoloke, streljali so s topovi in govorili pozdravne govore. V Moskvi

je car izdelal svojeročno načrt male trdnjave za obrambo Petrograda od morske strani ter ga poslal Menšikovu z nalogom, da naredi na določenem mestu po tem načrtu trdnjavo na ledu, od brun sestavljenih obojev s kremenom napolnjenih, in ko se spomladi otopi led, je spustiti v morje. Carsko zapoved so izpolnili, vladar je prišel k posveti nove trdnjave ter jo nazval Kronšlot (venec-grad). Na veliki ladji je pripeljal semkaj sam topove, sam jih razmestil po Kronšlotu ter izdal zapovedniku strogo zapoved, streljati na vsakega, ki bi hotel prodreti v Nevo s silo, sovražniku se ne predati v nobenem slučaju do poslednjega človeka.

Nova dela so zvala Petra v Narvo. V prošlem letu je njegova vojska osvajala v Pribaltijskem kraju stara ruska mesta in Šeremetev je pustošil in požigal Estonsko zemljo kakor pred tem Livonsko. Toda ostali ste v rokah švedskih dve silni trdnjavi: Derpt (Jurjev) in Narva. Morali ste se osvojiti, dokler se je Karol vojskoval na Poljskem, a Šeremetev je pod Derptom mečkal, zavlačil delo ter se izpričeval, da je bolehen. Ko je bil Peter v Narvi, je pohitel še v Derpt, in čez 11 dnij po njegovem prihodu se je predal Derpt po uporni močni bitki. Iz Deprta se je vrnil Peter iznovič v Narvo, ker je ruski vojski bil zapovednik tujec Ogiljvi. Iz Petrograda so pripe-

ljali možnarje, in obleganje se je hitro približalo koncu. 9. avgusta so Rusi naskočili trdnjavo; težavno obleganje in uporna obramba jih je tako razjarila, da so vojaki, prodrevši v mesto, morili in klali vse, niso prostili ni ženam ni otrokom. Ko je vladar videl, da vojaki besnijo in nemilosrčno plenijo, je dal trobiti na zbor ter postavil pri velikih hišah straže. Vsi vojaki niso poslušali zapovedi; Peter je zaklal jednega izmed njih ter pokazal svoj meč narvskim prebivalcem, rekoč: »Ne bojte se, ni to švedska nego ruska kri.« Čez nekoliko dnij se je predal tudi Ivan-Gorod.

Zemlja južno od Neve in čudskega (finskega) zaliva je bila premagana, in Petrograd je bil zdaj od te strani varen. Mogli so Švedi priti samo od zapada po morju, tudi s severja po suhem; in zares so se približevali. Njihova vojska je napala ta kraj dvakrat, toda bila je odbita obakrat. Priplulo je tudi brodovje, toda Kronšlot se mu je uprl z malim ruskim brodovjem ter ga ni pustil do Petrograda. Zdaj Švedi niso imeli sreče, ali v bodoče je moglo biti drugače; potrebno je bilo zategadelj učvrstiti položaj novega mesta. Izpod Narve je šel Peter naravnost v Lodejno polje; spustil ladije z ladjišča v morje ter se s tem novim brodovjem odpravil v Petrograd. Na Ladoškem jezeru je pa vihar tako hudo razmetal brodovje, da se je še le čez dolgo časa moglo zopet zbrati

na Nevi. Da bi se ognil takim zaprekam v bodoče, je sklenil Peter, urediti ladjišče bliže na Nevi. Šest dnij je razgledoval z Menšikovim vsa mesta ter izbral ostrov naproti trdnjavi. Tukaj je postavil pomorski dom in potem dal obed v jedini petrogradski gostilni Nemca Feiltena.

Na zimo je prišel vladar v Moskvo. Storjenega je bilo mnogo, osvojena cela krajina, utemeljeno novo mesto; toda ostalo je še večje delo. Potrebno je bilo, učvrstiti se v Ingermanlandiji ter gledati za tem, da bi vsi pripoznali novega gospodarja. A do tega je bilo še daleč.

VII. Vojna, nemiri in izdajstvo.

Kralj Avgust je bil za Petra nenadomestljiv zaveznik. On se ni odlikoval z velikim umom, niti s spretnostjo, niti s prizadevnostjo v državnih opravilih, nego je ljubil samo nečimerne in drage zabave; toda za Petra je bil dober radi tega, ker ga je Karol mrzil z vso dušo ter sklenil, ga pregnati s prestola. Zatorej se je ž njim vojskoval ter dal tako Rusom priložnost, da so se mogli posle poraza pri Narvi odpočiti in ojačati. Radi tega se je trudil Peter, pomagati Avgustu na vse načine, samo da zadrži Karola čim dalje na Poljskem. Avgust je pred vsem potreboval denarja,

sicer ne toliko za delo, kolikor za zabave in veselje; Peter mu je dajal denarja, četudi je to bilo vrlo težko njegovi državi. Ko so se pa Poljaki razdelili ter se jedni odločili za Avgusta, drugi se pa sporazumeli s Švedi, da postavijo za kralja Stanislava Leščinskega, se je Peter silno vznemiril. Tedaj bi se poljski kralj pomiril s Švedi, in Peter bi se moral vojskovati sam s Karolom. Da bi to osnovo pomešal, je poslal on v Litvo dve vojski pod zapovedništvom feldmaršalov Ogiljvija in Šeremeteva ter obavil v februarju leta 1705. prvi vojaški nabor.

V vojaško službo niso šli radi Rusi; o tem se poje tudi mnogo v narodni pesmi.

У дороднаго добра-молодца
Во три ряда кудри завивалися,
Въ четвертый рядъ по плечамъ лежать,
А во пятый рядъ съ плеч валилися.
Ой почувяли черны кудри
Что невзгодушку великую,
Что служить службу государеву :
Записали добра-молодца*)

*) U dorodnago (lepe postave) dobra molodca
Vo tri rjada (red) kudri (kodri) zavivalisja (zavijati se),
V četvertij rjad po plečam ležat,
A vo pjatij rjad s pleč valilisja.
Oj počujali (slutiti) černi kudri,
Čto nevzgođušku (nesreča) velikuju,
Čto služiti službu gosudarevu :
Zapisali dobra molodca

Во драгуны государевы.
Ой не жаль-то мнѣ черныхъ кудрей,
Только жаль мнѣ своей стороны;
Разставался я съ отцомъ, съ матерью,
Съ отцомъ, съ матерью, съ молодой женой,
Съ сиротами-ребятками,
Съ моими малыми дѣтками.

V juliju leta 1705. se je strnil Šeremetev s švedskim generalom Lövenhauptom pri Murmizu. V bitki je bil sam ranjen, Rusi hudo pobiti ter izgubljeni vsi topovi. Šeremetev se je silno vznemiril, Peter pa ni pokazal niti srditosti, nego je kot pravi učitelj obodril feldmaršala, napisavši mu pismo, da se ne žalosti radi minule nesreče, kajti vedna sreča biva ljudem za pogubo; pozabil je staro ter ljudi obodril. Za Lövenhauptom pa je udaril sam car, ali ga ni došel, zato je oblegel glavno mesto Kurlandije Mitavo ter jo osvojil.

Semkaj je prispelo nepričakovano in grozno poročilo: Astrahan se je pobunil.

Ko je Peter zasnoval obnovenje svoje države, ni se mogel baviti samo z jednim delom, mnogih drugih pa niti dotakniti se: vsa dela so

Vo draguni gosudarevi.
Oj ne žal-to mnje černih kudrej,
Toljko žal mnje svojoj storoni (kraj);
Razstavalsja (ločiti se) ja s otcom, s materju,
S otcom, s materju, s molodoj ženoj,
S sirotami — rebjatkami (otroci),
S mojimi malimi djetkami.

bila v zvezi drugo z drugim. Da bi storil Rusijo bogato ter razširil v nji nauke, je bilo potrebno, polastiti se morja; da se dokopa morja, potrebna je bila dobra vojaška sila; da se ustroji zanesljiva vojska, je bilo potrebno znanje in denar, česar ni bilo. Trebalo je upotrebiti vse načine, da se dobé sposobni ljudje in pridobi čim več denarja. Ruski narod je zadela vsled tega časna, ali velika težava; nastopila je za vse ljudi brez razlike dolga doba potreb, dela brez oddihljeja ter raznih žrtev in zgub. Le malo število Rusov je videlo v osnovah svojega vladarja koristi, zategadelj so pa tudi neradi nosili njim naložena bremena, s tiho nezadovoljnostjo, a ubogali so samo radi tega, ker je bila gosposka jaka in grozna. Na mejah pa so vojvodska nasiljstva povečavala splošno nezadovoljstvo, tako da je bilo tamkaj narod lažje pobuniti nego v notranji Rusiji. Na mejah se je tudi vzdignil nemir, najprej v Astrahanu.

Zlovoljneži so razširili po mestu glas, da Peter ni pravi ruski vladar nego krivi, češ, da je krščansko vero osramotil s tem, da jo je hotel polatiniti, da so imenitni ljudje pravo vero zavrgli ter se podali kumirstvu, da se bodo morala ruska dekleta močiti z Nemci a ne z Rusi. Širile so se še tudi druge puste vesti, ki so nastale vsled čisto nepoznatih vzrokov. Tako je na primer glas o poklonstvu kumirskim bogovom

nastal samo od tega, ker so ljudje iz viših stanov po evropejskem običaju nosili vlasulje in doma jih natikali, ko so jih snemali z glave, na lesene glave, da se tako bolje vzdrže. Le-te bedaste govorice bi bile morda same od sebe utihnile, da ni bil narod ozlovoljen na svoje oblasti. Vojvoda astrahanski je izsiljeval prislužke ter delal ljudem raznovrstne krivice; ni dal roka za spremembo ruske obleke z nemško in je zapovedal po cerkvah in večjih ulicah, da morajo vsi utrjevati obrežja; brili so kmetom brade nalašč neoprezno, se jim rogali ter jim s premislekom pri tem rezali kožo in meso. Vznemiril se je Astrahan, njemu so se pridružila druga bližnja mesta in uporniki so se začeli dogovarjati o pohodu na Moskvo.

Vladar je poslal Šeremeteva umirit upor ter mu zapovedal, vzeti v to svrho iz Moskve državnega denarja. V marcu leta 1706. je vzel Šeremetev Astrahan. Začetnike upora so polovili ter odpravili v Moskvo; tukaj je bilo obsojenih in je umrlo za preiskave do 365 upornikov.

Med tem je Šeremeteva zamenil v Litvi Menšikov, ki je bil že takrat povzdignjen v kneževski stan. Med njim in Ogiljvijem ni bilo sloge, ni bil zadovoljen z delom tudi Patkul. On se je z vsemi sprl; saksonski ministri kralja Avgusta so ga tako sovražili, da so svojega gospodarja

nagovarjali, naj ga zapre v trdnjavo. A Karol je kronal v Varšavi novega poljskega kralja, Stanislava Leščinskega, in koncem decembra v hudi zimi se je iznenada vzdignil s svojo vojsko ter udaril na Grodno, kjer so stali Rusi. Peter je bival ob tem času v Moskvi in odtukaj je nemudoma pohitel k vojski, četudi je bil mrzliččen. V Grodno pa vendar ni mogel priti: vsa pota so zaseli Švedi ter rusko vojsko odrezali od ruskih mej. Ne gubivši časa je zapovedal Peter, zavaliti meje s pregrajami ter nasipati nasipe. To delo so morali opraviti obmejni prebivalci vsi brez izjeme. Maloruskemu hetmanu Mazepi je zapovedal, pomakniti se s Kozaki naprej ter vznemirjati Švede; razposlal je generalom zapovedi, kako naj ravnajo, da rešijo vojsko. To je popravilo v marsičem rusko podjetje, toda beda se še ni končala. V Grodnu je pričakoval Ogiljivi saksonsko vojsko za pomoč; toda Saksonce, njih 22.000 mož, so popolnoma pobili 12.000 Švedov pod vodstvom Renšeljda. Tedaj je dal Peter Ogiljviju strogo in natančno zapoved, kako treba oditi iz Grodna ter uiti Švedom. Ogiljvi je zapoved izpolnil; s prvim ledohodom se je spustil čez reko Njeman ter pobegnil; Karol je udaril sicer za njim, ali radi slabe poti ga ni mogel zasačiti. Ruska vojska se je tako srečno rešila, a Karol se je vrnil, da dokonča s kraljem Avgustom.

Ko se je vse to dovršilo, je vladar delal že v Petrogradu ter hodil osvajat Viborg, vendar brez sreče. Viborški neuspeh je nadomestil Menšikov, pobivši pod Kališem Švede in Poljake, privržence Stanislava Leščinskega. Pobito je bilo do 6000 sovražnikov. Rusi so se bili hrabro, z novim orožjem, vrh tega jih je bilo štirikrat več od sovražnikov. Ali za to radostjo je prišlo zopet zlo: kralj Avgust se je pomiril s Karolom, samo da reši svojo Saksonijo, ter je odstopil Poljsko in izstopil iz zveze s Petrom, izdal Patkula in ruske vojake, ki so se nahajali na Saksonskem; ta sramotni mir je podpisal v Altranstadtu. Peter je v strahu pohitel k vojski.

Bilo se je tudi česa bati: zavezniki so odstopili, s Karolom bi se moral sam boriti. Peter je poskusil, pomiriti se, ter obljubil, odstopiti vse, kar je osvojil, razun Petrograda; Karol pa še slišati ni hotel nič o tem, in neki švedski general je rekel: »Mi že preženemo z vsega sveta to rusko kanaljo ne z orožjem nego z bičem.« Carski poslanci so poskušali nagovoriti tuje vladarje, da bi pomogli k miru, toda brez vsakega uspeha.

Nastopilo je leto 1707., teško leto za Petra in za Rusijo. Peter je zapovedal, da bi ljudje žito, seno in razno drugo hrano za ljudi in konje skrili spomladi pod zemljo ali pa po gozdnih jamah; zapovedal je tudi, Moskvo utrditi za vsak

slučaj. Vojska je bila popolnjena s pevčiki, podpevčiki in cerkvenimi služabniki, ki so tavalili okoli brez posla, štela pa je vojska 90.000 mož. Po izurjenosti se le-ta vojska ni mogla vsporediti z drugimi evropskimi vojskami, zato, ker se je moralo vselej hiteti, in mnogi novi polki so šli v boj neizurjeni. Častnikov je manjkalo, in bili so tudi slabi, vendar pa bolji nego poprej, zato ker je vladar pri sprejemu tujcev v službo bolje pazil, a tudi nič več delil nepotrebnih činov. Vsako leto je pregledal po nekolikokrat vse polke, poskrbel za njihovo izurjenost in od nemarnih zahteval red z nepopustljivo strogostjo. Sploh se je uvela v vojaški službi večja strogost nego se je nahajala do zdaj v ruski vojski; nepokornim, beguncem, nemarnim stražarjem je bila namenjena jednaka kazen — smrt. Vladar je bil strog, ali zato pravičen, pa je točno pazil, da je bil vojak sit, oblečen in da mu ničesar ne manjka. Naznačivši vojaku mesečni obrok moke je Peter tudi sam proživel ob njem celi mesec, da se prepriča, jeli ta obrok dostaten za delavnega in zdravega človeka. Skrbeč za potrebe vojske, za obleko, hrano in ustrojstvo je povzdignil Peter še posebno vojaški duh, da bi se vojska ne bala sovražnika, zaupala svojim silam, ji ne upadalo srce vsled nesreč ter bodro prenašala vsake nezgode. Trudi skrbnega vladarja niso propali: ruski

vojski se sicer še ni posrečilo, odbijati sovražnika s svojim ustrojstvom in izurjenostjo, ali za to je ona začela izvajati taka podjetja, kakoršnih malodušni ljudje ne poznajo.

V avgustu leta 1707. je udaril švedski kralj, pomirivši se s Sasko, na Rusijo s 45.000 vojaki; razun teh je vojevalo v Liflandiji in Finlandiji še 30.000 mož. Gredoč proti ruskim mejam se je grozil švedski kralj, da osvoji Moskvo ter Petru odvzame carstvo; toda ta prešernost Petra ni preplašila.

Какъ не золотая трубонька вострубила,
Не серебряна сиповочка возыграла,
Какъ возговорить нащъ батюшка православный Царь,
Всей ли же Россіи Петръ Алексѣевичъ :
„Охъ вы гой еси, князья со боярами!
„Пьете вы ѣдите все готовое,
„Двѣтное платье носите припасенное,
„Ничего-то вы не знаете, не вѣдаете :
„Еще пишеть король Шведскій ко мнѣ грамотку,
„Онъ будетъ, король Шведскій, ко мнѣ кушати.
„Ужъ мы столики разставимъ—Преображенскій полкъ
„Скатерти разстелемъ—полкъ Семеновскій,
„Мы вилки да тарелки—полкъ Измайловскій,
„Мы поильце медяное—полкъ драгунушекъ,
„Мы кушанья сахарны—полкъ гусарушекъ,
„Подчивать заставимъ—полкъ пѣхотушекъ.*)

*) Kak ne zolotaja trubonjka (troblja) vostrubila (zatrubila),
Ne serebrjana sipovočka (piščalka) vozigrala (zaigrala),
Kak vozgovorit (spregovori) naš batjuška pravoslavnij Car,
Vsej li že Rossiji Peter Aleksjejevič:

V Karolu so govorile strasti, a razum je molčal: švedski kralj ni razumel, da Rusi niso nič več tisti, kakoršni so bili pred 5—6 let, in da Peter ni Avgust. A Peter je vse okoliščine dobro sprevidel; on je videl, da ruska vojska še ni kos švedski, pa je radi tega zapovedal — se umikati splošnemu, večjemu boju, nego se uklanjati in biti z malimi četami, to je napadati iznenada z malimi oddelki, vznemirjati Švede ter ne dati jim miru, jemati jim prtljago, pokončevati hrano. V resnici se je pokazalo, da jo Peter imel prav in da ni gubil časa zaman.

Toda tudi v tem težavnem času ni mogel vladar obrniti vse svoje skrbi in sile proti zmagovitemu in strašnemu Švedu. Astrahanski upor je bil udušen, ali so se vzdignili nemiri na drugih krajih.

Na daljnem severoiztoku evropske Rusije je prebival baškirski narod, nedavno premagan od

»Oh vi goj (hejsa) jesi, knjazja so bojarami!

»Pjete (pijte) vi jedite (jejte) vse gotovoje,

»Cvjetnoje platjice (pisana obleka) nosite pripasennoje,

»Ničego to vi ne znajete, ne vjedajete:

»Ješče pišet korolj Švedskij ko mnje (meni) gramotku (pismo),

»On budet, korolj Švedskij, ko mnje kušati (jesti).

»Už mi stoliki razstavim (postavim mize) — Preobraženskij polk,

»Skaterti (prte) razstelim (razprostrem) — polk Semenovskij,

»Mi vilki (vilice) da tarelki (krožniki) — polk Izmajlovskij,

»Mi poiljce medjanoje (pitje medeno) — polk dragunušek,

»Mi kušanja sahari (jedi sladkorne) — polk gusarušek,

»Podčivat (postreči) zastavim (postavim) — polk pjehotušek (pošcev).

Rusov; bil je mohamedanske vere, živel kot kočovnik in trpel rusko podložnost prav nevoljno. Ko so se povečale razne težave za Petrovega carstvovanja, so jih morali trpeti tudi Baškiri. Že pred dvema letoma so se začeli buniti, a ko se je pojavil med njimi smel človek ter se proglasil kanom, se je razširil upor, in z Baškiri so se zjediniili tudi sosedni Tataři. Gorela so ruska sela in vasi. Vladar je zapovedal, umiriti upor iz lepa in dobra, toda to ni pomoglo. Vojske v tem kraju ni bilo skoraj nobene, poslati jih od švedske meje ni bilo mogoče; zato je vladar dovolil zbirati prostovoljce, ki naj bi radi plena bili upornike, požigali in robili njih prebivališča. Jednemu vojskovodji se je posrečilo, da je naletel v čvrstih in šumskih krajih na začetnike upora. On je pobil upornike v mnogih bitkah in potirah, požgal prebivališča, pobral mnogo plena, konj in goved. Baškiri so prosili milosti ter obečali zanaprej biti verni in poslušni. Početkom leta 1709. se je umirila vsa Baškirska zemlja, toda štiriletni upor je zapustil grozne nasledke: požgano in podrto je bilo okoli 300 sel in vasij; ljudij je bilo pobitih in odpeljanih v plen več nego 12.000.

Še je besnil baškirski upor, ko se je pojavil nemir na Donu, groznejši in nevarnejši od baškirskega. Že prej so prebivalci moskovske države bežali na don pred davki, nasiljem voj-

vodskim in pred raznimi težavami; za Petra so začeli še huje bežati. Ker vladar ni trpel, da se lenari, je zahteval odločno, da Kazaki ne sprejemajo pri sebi beguncev, in da one, ki so se že na Donu naselili, prisilijo na vrnitev. Kazaški starešina ni rad izpolnjeval vladarjevih ukazov, vendar navidezno; begunci so še dalje bežali na Don. Bežali so kmetje, bežali delavci od graščinskih del, sprejemši poprej denar; bežali tudi vojaki iz službe. Vladar je poslal leta 1707. kneza Jurja Dolgorukega, naročivši mu, da poišče begunce ter jih vrne na poprejšnja njihova bivališča.

Какъ у насъ-то на тихомъ Дону нездорово:
Какъ приѣхали къ намъ на тихій Донъ все раз-
сылъщики,
Въ разсылъщикакъ были два боярина,
Безъ указа-то они Государева насъ разоряють,
И они старыхъ стариковъ всѣхъ ссылають
Молодыхъ, малолѣтковъ берутъ во солдаты.
Оттого-то нашъ славный тихій Донъ возмутился,
Возмутился славный тихій Донъ вплоть до устья,
Какъ до славнаго до города Черкаска.*)

*) Kak u nas-to na tihom Donu nezdorovo :

Kak prijahali (prišli) k nam na tihij Don razsilščiki (beričij,
V razsilščikah bila dva bojarina,
Bez ukaza-to oni Gosudareva nas razorjajut (pokončujejo),
I onih starih starikov vseh ssilajut (odpošiljajo),
Molodih, maloljetkov (maloletne) berut (jmljejo) vo soldati.
Ottogo-to naš slavnij tihij Don vozmutiljsja (se vznemiril),
Vozmutiljsja slavnij tihij Don vplot (tik) do ustja,
Kak do slavnago do goroda Čerkasska.

Bezposlenih ljudij se je nakopičilo na Donu mnogo; našli so si tudi glavo, jednega izmed donskih atamanov, Kondrata Bulavina. Nabral je četo, po noči napal Dolgorukega ter ga pobil do kraja. K Bulavinu so drle tolpe golih brez konj in brez orožja. Za prostovoljci se je spustil tudi on v Zaporožje in meseca marca se je pojavil na reki Hopri. Nanj se je vzdignila iz Azoya vladarjeva vojska vkup z vernimi Kazaki; Bulavin jih je napadel iznenada, Kazaki so se izneverili, prešli na njegovo stran, vojska carjeva je bila do kraja pobita in bogate blagajne so se polastili uporniki. Lopovi so se grozili iti na Tambov in Tulo; vladar je poslal na Don brata ubitega Dolgorukega, kneza Vasilija, ter mu zapovedal, zbrati od povsodi, kjer je bilo le mogoče, vsaj 7000 mož; obenem mu je naložil, da ravna milostljivo z onimi, kateri pokažejo kesanje. Toda Bulavinova sila je o tem času rasla, upor se je širil povsodi; jedni so se družili z uporniki javno, drugi pa tajno. Pustivši večo četo, da pazi na carsko vojsko, je udaril Bulavin s 15.000 uporniki na Čerkassk ter ga osvojil v dveh dnevih. Vladar se je jako preplašil ter sklenil, da pojde sam na Don; toda delo se je skončalo srečno tudi brez njega. Četa, katero je postavil Bulavin proti carskim vojvodom pod zapovedništvom atamana Hohlača, je bila popolnoma premagana; tudi drugi

Bulavinov ataman Dranij je bil razbit ter je izgubil v boju sam glavo; tretja četa kakšnih 5000 mož je udarila proti Azovu, ali je bila pregnana z velikim gubitkom. Pribežavši izpod Azova v Čerkassk so začeli begunci grajati Bulavina za to, ker jim ni prišel na pomoč, ter so se mu grozili s smrtjo. Bulavin je ušel v svoj šotor ter se zaprl; Kazaki so napali šotor; Bulavin se je branil ter ubil dva vojaka, toda ko je videl, da se ne more obraniti, ustrelil sam sebe.

Nemir je ponehaval, ali se ni precej zadušil. Čete so še razsajale okoli Dona in Volge ter

Дотолева зеленый садъ зеленъ стоялъ,
А нынѣ зеленый садъ присохъ-приблекъ,
И приуныли въ саду пташечки.
Дотолѣва-то Государь-Царь казаковъ любилъ,
Казаковъ любилъ и много жаловалъ,
А нынѣче Государь-Царь на казаковъ прогнѣвался,
На казаковъ прогнѣвался, разсердился,
И сталъ казаковъ казнить-вѣшати
И сажать по темнымъ тюорьмамъ.*)

*) Dotoljeva (dozdaj) zelenij sad zelen stoyal.

A ninje zelenij sad prisoh — priblek (se posušil),

I priunili (žalostni so bili) v sadu ptašečki (ptičice).

Dotoljeva-to Gosudar-Car Kazakov ljubil,

Kazakov ljubil i mnogo žaloval (daroval),

A ninjče (zdaj) Gosudar-Car na Kazakov prognjevalsja (razsrdil se),

Na Kazakov prognjevalsja, razserdilsja,

I stal (začel) Kazakov kaznit-vješati

I sažat (zapirati) po temnim tjurmam.

počenjale veliko zla; preganjali so jih carski vojskovodje, bili jih, morili upornike, požigali mesta.

Šele v decembru leta 1708. se je vse poleglo in potihnilo. Povrnivši se švedski kralj me-seca avgusta iz Saske v Rusijo, se je zadržal na Visli 4 mesece brez vsake koristi in še le koncem decembra se je vzdignil proti Litvi, ali se je zopet ustavil dolgo časa v Rodoškovičah. Švedi so gospodarili in grabili po Poljskem brezvestno, tako da so se proti njim vzdignili prebivalci ter skrivaje se za poslopja, za drevje in grmovje jih ubijali z orožjem; pri neki priliki so ustrelili skoraj samega kralja. Karol je zapovedal, obešati te strelce ter požgati njih prebivališča. Švedi so izpolnjevali vneto kraljevo zapoved; jedenkrat so ulovili 50 ljudij pa jih prisilili, da je drug drugega ubil. Niso bili samo v ruski vojski ob tem času tako okrutni vojaški običaji.

Ob tem času je ležal Peter bolan v Petrogradu in, komaj je malo ozdravel, je začel precej utrjevati Petrograd ter izdal tudi ukaz, da se učvrsti Moskva, a za slučaj, da jo Karol napade, so pripeljali v njo mnogo hrane in odpeljali svetinje. Švedski kralj se je zopet vzdignil, ko Petra še ni bilo pri vojski, toda ruski zapovedniki so se držali njegovega ukaza, da se neprenehoma ogibljejo udariti se ž njim v večji bitki. Pri Goločini so vendar udarili Rusi na Švede, ali brez

sreče; mnogi ruski polki so se zmedli ter se niso bili po vojaški nego po kozaški navadi, pustili topove in neredno pobegnili. Peter je dobil poročilo o tej bitki na poti k vojski. On je zapovedal, preiskati vso zadevo ter krivce soditi rednim vojaškim sodnijam; vojaška sodnija je sklenila, uvrstiti generala kneza Repnina med proste vojake. Golovinsko nesrečo je vladar kmalu popravil; po njegovi zapovedi je general knez Golicin napadel švedskega generala Rossa pri vasi Dobrem, jih silno pobil ter zajel nekoliko zastav in topov. Sam Karol je pohitel svojim na pomoč, toda Golicin se je mogel v tem času že povrniti. Vladar se je jako vzradoval novi milosti božji ter je bližnjim svojim ljudem pisal, da od onega časa odkar je začel vladati, ni videl take spretnosti in reda pri svojih vojakih.

Ruska vojska se je zopet umaknila; Karol je udaril navidez za njo, ali prestopivši rusko mejo, se je ustavil. Švedi so hodili že dolgo po krajih slabo naseljenih in nalašč opustošenih ter se pomikali počasi po blatnih in pokvarjenih cestah v deževnem vremenu. Nikjer niso mogli dobiti strehe niti se posušiti, z ničemer nahraniti; vojaki so smukali po polju klasje ter ga mleli s kamni; slednjič so se morali hraniti s samim mesom, brez kruha in soli, ter piti gnilo, močvirno vodo. Od mokrine in glada so nastale bo-

lezni, ljudje so padali kar na stotine, vendar vrli vojaki niso zgubili srca. K njim se je približeval general Lövenhaupt s silno prtljago in ogromnim podvozom hrane; njega je tudi pričakoval Karol, stoječ na enem mestu dva tedna.

Sam Peter Aleksejevič je udaril na Lövenhaupta, hitro, brez prtljage, posadivši vse pešce na konje, in koncem septembra se je strnil ž njim pri Lesni. Švedov je bilo 16.000 s 7000 vozovi, Rusov pa 14.000 mož. Vnel ze je hud boj ter trajal šest ur do večernega mraka. Švedi so bili čisto pobiti, oteti jim vsi topovi in mnogo zastav. Švedov je palo več nego 8.000, a 2.000 njih je bilo vjetih. Rusov je bilo ubitih in ranjenih k večjemu 4.000. Še nobenkrate se Rusi niso borili v takem redu kakor pri Lesni, zategadelj do zdaj tudi še niso slavili nobenkrate take odločne zmage nad Švedi. H Karolu je dospelo komaj 6.000 ljudij, zmučenih, gladnih, brez hrane in brez orožja. Pribralo se je gladnih ust in praznih želodcev, ko kralj sam ni vedel, kako prehrani svoje dozdanje vojake. V ruski vojski pa se je vse obodrililo in razveselilo. Peter je nazval zmago pri Lesni »prvo vojaško skušnjo«, drugi dan pa je opravil svečano službo božjo, za katere se je streljalo iz topov in pušk; tudi je podelil vsakemu spomenico z nadpisom: »dostojnemu dostojno.« A da bode radost še večja,

je prišlo ugodno poročilo od Apraksina, z bregov Neve. Švedi, ki so nakanili, razrušiti Petrograd, so bili pobiti in pregnani iz Ingermanlandije; oni so zgubili 3.000 ljudij, vse konje ter pustili vso vojaško prtljago.

Radost pa vendar ni bila trajna ter se je zamenila s strahom; vladar je dobil slabo poročilo, hujšo od vseh poprejšnih bed; maloruski hetman M a z e p a je postal izdajica ter prestopil k Švedom.

Pod Petrom je bilo vsem težko, zadele so težave tudi maloruske Kazake. Med njimi se je vzdignil nemir, začeli so kazaški starešine zahtevati od Mazepe, da brani njihove stare pravice in svoboščine. Vladar pa je zahteval od Mazepe, da bi Kazaki služili vneto in da se ne bi nikdo službi ogibal. Mazepa je prišel zares med dva ognja, trudil se je ugoditi i vladarju i starešinam, a to je postajalo od časa do časa težavneje. Vladar je hetmana Mazepo vrlo čislal ter mu vse veroval; toda v tedanjem težavnem času so zadele tudi Mazepo neugodnosti in žalitve; marsikaj je moral delati proti svoji volji; napolnila ga je hudovoljnost in nevolja. Našli so se ljudje, ki so podlili olja v ogenj, prišepniviši Mazepi, da dobi knez Menšikov njegovo hetmanstvo in da se to zgodi v kratkem času. Mazepa je bil razumen človek, ali lokav in zvit; on

je začel razmišljavati in tajno dopisovati s kraljem Stanislavom, četudi takrat še ni imel nobene prave namere o izdajstvu. In četudi je previdno lokavil, so vendar sovražniki izvedeli; neprijatelj je pa je imel hetman med samimi starešinami. Mazepa se je zaljubil v hčer generalnega sodnika Kočubeja, in Kočubej mu tega ni mogel oprostiti. Vkup z bivšim polkovnikom Iskro je poslal v Moskvo poročilo, da hoče Mezepa Gosudarja izdati, pristopiti k Poljakom, pleniti Ukrajino in vladarjeva mesta. Vladar sporočilu ni verjel, vendar je zapovedal, reč preiskati; Kočubeja in Iskro so po navadi mučili; ne strpivši muke sta izpovedala, da sta hetmana oklevetala po krivici.

Kočubej in Iskra sta bila usmrčena, toda Mazepa je postal oprezniji ter sklenil, da bo čakal. Vladar mu je priposlal zapoved, da gre s polki k Starodubu; Mazepa se je hlinil bolnega. Menšikov ga je zval na dogovore radi hitrega rešenja cele zadeve; hetman je odgovoril, da leži na smrtni postelji in da se pripravlja sprejeti sv. poslednje olje. Mazepa je lokavil zato, ker je bil kriv ter se je bal, ne mamijo li ga v mišjo past. Verjetno je, da bi bil ostal veren svojemu vladarju, ko bi bila vojska prešla iz Poljske v Veliko Rusijo. Toda Karol je odšel v Malo Rusijo, in v glavi Mazepovi se je rodila nova misel. Začel je razmišljati, da tudi Peter ne premaga

Karola, katerega do zdaj ni še nikdo nadvladal; a držati se carjeve stranke, ne pomeni nič drugega nego pokončati sebe in Ukrajino, pristopiti pa k Švedom ter priznati poljskega kralja, pomeni zemljo rešiti in sebi pridobiti moč. Tako je razmišljal Mazepa, ali se ni za nič odločil. Ž njim sporazumne starešine (takih ljudij je bilo malo) so se srdili in priganjali hetmana, da se loti čim preje dela. Mazepa je odpravil glasnika k švedskemu ministru Piperu s pismom, v katerem mu javlja, da se jako raduje prihodu Karola v Ukrajino, da ga prosi pokroviteljstva za se, za zaporožki in veš maloruski narod; prosi ga tudi, da jih pride oslobodit težke moskovske sužnosti ter pošlje vojsko na obrambo. Toda odpravlja pismo je Mazepa še vedno lokavil: pisma ni podpisal niti priložil nanj pečata. Pričakovaje odgovor, je dobil glas, da se hoče knez Menšikov na vsak način ž njim sniti in da gre radi tega k njemu v Borzno. Zdaj se ni dalo nič več lokaviti niti delo zavlačiti. Sluteč nad seboj bedo ni Mazepa nič več razmišljeval, nego je tisti dan pohitel iz Borzne in tretji dan z 2.000 Kazaki prispel k švedskemu sprednjemu polku.

Bilo je treba zadušiti zlo, ki se je na novo pokazalo, v samem začetku. V Baturinu, sedišču hetmana, so se zbrali zarotniki, privrženci Mazepe; semkaj so šli tudi Švedi s hetmanom.

Peter je zapovedal Menšikovu čim preje pokončati upornike. Menšikov je prišel v Buturin 31. oktobra, in 2. novembra ravno zjutraj je vzel na oči Švedov mesto z naskokom, pobil vse ljudi ter zaplenil bogato blagajno. Štiri dni kasneje je bil v Gluhovem izvoljen novi hetman Skoropadskij; v Moskvi je sveti zbor proklel Mazepo; maloruski nadduhovni so storili isto.

V tem času je razpošiljal Karol po Malorusiji pisma, s katerimi je pozival narod, da strese s sebe jarem moskovski; strašil ga je s tem, da hoče Peter izkoreniti pravoslavno vero ter uvesti latinsko. Tudi Peter je razpošiljal carske razglase, miril narod, svaril ga glede Karolove in Mazepove laži, obečal držati narodu maloruskemu vse njegove pravice in svoboščine, zapovedal uporabiti proti neprijateljem vsa sredstva, biti ga in zajemati. Za vsakega vjetega generala je obljubil 2000 rubljev, za polkovnika 1000, za ostale po činu, za redovitega vojaka po 5 rubljev, za vsakega ubitega po 3 rublje.

Maloruski narod ni šel za Mazepo; nič niso koristili razglasi Karolovi, niti pisma Mazepova. Kmetje so skrivali žito in vse svoje imetje po šumah, odganjali Švedom konje, kjer je bilo mogoče, lovili sovražnike, a kjer so se le-ti približali, so zapuščali cele vasi. V živi pameti je bil še vsem poljski jarem in roganje radi vere, ža-

litve in nasilstva. Narod se je odvrnil od pre-kletega hetmana, ostal pri državi carja iste vere in istega naroda, in od tega časa ni izumria v njem psovka z Mazepovim imenom.

VIII. Poltava.

Nedaleč druge od drugih so stale čete ruske in švedske. Delo se je približevalo koncu, ono veliko delo, za katero je Peter potrošil toliko truda, naložil narodu toliko bremen in prolil toliko ruske krvi. Sosedni vladarji so nestrpljivo pričakovali, kako se konča ta borba dveh vitezov; da, oddaljena zapadna Evropa je z zanimanjem sledila razvitek te vojne. Jedni so želeli uspeha Petru, drugi Karolu, toda nikdo se ni vmešal v delo, vsi so se držali na strani. Karol in Mazepa sta se trudila namamiti na svojo stran Turke; toda tudi Turška se ni ganila, nego je čakala, kakor vsi drugi. Moral je tedaj Karol kakor tudi Peter razpolagati le s svojimi lastnimi silami; samo časi so nastopili drugi. Peter je bil v svoji zemlji, pa je mogel dobiti brez velikega truda ljudi in hrane in vse, kar je bilo potrebno; Karol je pa zabredel daleč od svoje države, in česar je njegova vojska potrebovala, je moral vse upleniti: niti pomoči niti hrane ni mogel pričakovati od nikoder.

Zima leta 1708—9. je bila ostra, kakoršne niso pomnili niti dedi niti pradedi. Ruski vojaki so sicer dobili toplo obleko, vendar so trpeli od prekomerne zime. Švedi pa niso imeli niti obleke niti obuže; vse so pričakovali le od boja; oni so umirali na stotine. Peter je sledil bistro te neprošene goste ter jih zajel s svojimi vojskami od treh strani; ni jim dajal miru, nego jih vznemirjal neprenehoma. Vsa zima je minula brez posebnih dogodkov. Švedov je mnogo pomrlo v tem času, a pomoč jim ni prispela od nikoder; Mazepove obljube se niso izpolnile; narod maloruski se ni združil s Švedi, nego jim je delal vsakovrstno zlo. Jediní Zaporožci so se družili z Mazepo, a da ne bi oni vznemirili prosti narod s svojim izdajstvom, je zapovedal vladar, osvojiti in pokončati zaporoško Seč.

Nastopila je spomlad. Vladar je bil odsoten. Že meseca februarja je odšel na Don pripravljat brodovje za vhod v morje, ko bi se Turki odločili pomagati Karolu. Peter je delal tamkaj vkup z mojstri, popravljaj za tisek prirejene koledarje, učne knjige, časopise, se bavil z državnimi zadevami ter se vozil na ladjah po Azovskem morju. Turki niso prišli, nada na nje je Karola prevarila; ali on se vsled tega ni zmedel, nego se je bal samo jedne stvari, da se Rusi ne bi umikali kakor poprej veliki bitki. Da bi jih prisilil na boj, je

odločil Karol osvojiti Poltavo ter jo je oblegel s svojo vojsko na desnem bregu Vorskli; na levem bregu pa se je zbrala ruska vojska. V početku maja leta 1709. so Švedi napali nekolikokrat prav besno in vstrajno Poltavo, ali Rusi, ki so se tamkaj utrdili, so jih odbili vsakokrat pod zapovedništvom polkovnika Kelina. Mnogo je palo tukaj Švedov, toda Karol se ni umaknil izpod Poltave, in ko ga je začel jeden njegovih bližnjih na to nagovarjati, ga je zavrnil tako-le: »Ko bi mi poslal sam Bog po svojem angelu iz nebes zapoved, da se umaknem od Poltave, tudi tedaj se ne bi umaknil.«

*) Какъ подь славнымъ городомъ подь Полтавой,
Туть стояль-постояль король Шведскій.
Къ королю кавалеры подходили,
На рѣчахъ кавалеры доносили:
„Ахъ ты батюшка, король земли Шведской!
„Сколько подь городомъ не стояти
„Намъ Полтавы-города не взяти;
„Во Полтавѣ есть московская пѣхота,
„Самъ Царь Государь поспѣшаетъ“.

*) Kak pod slavnim gorodom pod Poltavoj,
Tut (tukaj) stojal-postojal korolj Švedskij,
K korolju kavaleri (vitezi) podhodili (prihajali),
Na rječah (besede) kavaleri donosili:
»Ah ti batjuška, korolj zemlji Švedskoj!
»Skoljko pod gorodom ne stojati
»Nam Poltavi-goroda ne vzjati;
»Vo Poltavi jest moskovskaja pjehta,
»Sam Car Gosudar pospješajet (dohaja v pomoč).«

Peter je bil bolan in, komaj je malo ozdravel, je precej pohitel k vojski, ko je dobil poročilo od Menšikova. Prispevši na mesto sklene, ne umakniti se Švedom nego z božjo pomočjo glavno delo ž njimi tukaj dokončati. Približal se je dan, ki ga je iskal Karol že 9 let, a Peter se ga ravno toliko časa ogibal na razne načine, dan velike bitke za življenje in smrt. Ni prevarila vladarja njegova navadna bistrournost: nastopil je najugodnejši čas za obračun s Švedi. Švedi so iznemogli vsled dolge vojne in težkih pohodov, zgubili pogum vsled mnovega stradanja in raznih nezgod in hoteli oddahniti v domovini, katere niso videli že tako dolgo. Red je v švedski vojski oslabel; vojaki niso često izpolnili zapovedi svojih častnikov, niso opravljali kakor poprej vsako nevarno in težavno službo s slepo pokornostjo, a razsojevali so, kaj je težavno in kaj lahko. Njih kralj se pa ni spremenil, kakor poprej tako tudi zdaj ni skrival svoje glave, nego se izpostavljal svinčenkam in kroglijam hladnokrvno; toda vojaki tega ponašanja niso mnogo cenili ter se med seboj pogovarjali, da Karol išče smrti za to, ker vidi žalostni svoj konec. Protivno pa se je ruska vojska obodрила in dovršivši dobro bojno šolo tudi duhom okrepila. V njej se je povzdignilo tudi mnogo dostojnih ljudij. do višjih častij; vladar je dajal naslov vsakemu, pri katerem je

opazil sposobnost, marljivost in razumnost. Nad vse tujce je postavil on Šeremeteva in Menšikova za to, ker sta bila oba prava vojaška zapovednika ter nista zaostajala v nobenem pogledu za poljubnim evropskim generalom, posebno še Menšikov. Sploh ruska vojaška sila ni bila nič več ona, kakoršna je bila na početku vojne, in zdaj so se mogla podvzeti ž njo tudi taka dela, na kakoršna se ni moglo misliti pred 6—7 leti.

Poltava se je držala proti Švedom z velikim trudom. Ne dolgo pred prihodom vladarjevim je nastal v mestu od švedskih bomb požar, in ko je začela poltavška posadka ogenj gasiti, so napali Švedi trdnjavo, se popeli na nasip ter zatakneli na njem zastave. Poltavci so udarili na sovražnika pogumno in po dveurnem boju ga pregnali iz mesta. Peter je zapovedal, streljati v mesto s praznimi bombami, v katerim so se nahajali oglasi, s temi oglasi je on bodril obsedene ter jih nagovarjal, držati se čvrsto. Poltavci so se ohrabрили, se zbrali v zborni cerkvi ter prisegli, se braniti do poslednjega vzdihljeja in stati proti Švedom do poslednjega človeka. A Peter je srečno prevel svojo vojsko čez Vorsklo, zavzel dobro mesto ter ponudil Švedom bitko. To se je dogodilo 19. junija; ruska vojska se je ustavila 8 verst od Poltave, potem se je pomaknila k njej na 3 vrste ter se tukaj utaborila, a po noči od

25. do 26. se po zapovedi vladarjevi na potrebnih mestih zavarovala z nasipi.

Celi sledeči dan je Peter Veliki razgledaval okolico, zapovedal nasipati nove obkope, ustanovil bojni razpored. V sredini je stal Šeremetev s svojimi polki, na levem krilu Menšikov, na desnem Renne. Vse vojske se je zbralo nekaj čez 40.000 mož z 72 topovi; Švedov je bilo veliko manje, vendar pa je Peter po svoji navadni opreznosti poslal glasnika k hetmanu Skoropadskemu z nalogom, da pride pod Poltavo nemudoma. Pričakoval je on tudi Kalmike in računal, da mora vsa ta pomoč priti do dne sv. Petra in Pavla. Toda Karol je to zvedel ter se odločil mahoma za boj, da osvoji Poltavo še prej, pa naj ga stoji, kar hoče. 21. junija so napali Švedi trdnjavo z naskokom ter se bili celi dan. Posebno so se oni oslanjali na svoje podkope s smodnikom, ali Poltavci so našli te podkope ter odstranili smodnik. Napad je bil odbit, toda zjutraj, pred zoro, se je zopet začel. Vkup z Zaporožci so udarili Švedi na trdnjavo od raznih strani, sesekali palisade ter poskakali na nasip; znotraj trdnjave so zadoneli neprijateljski bobni, se razlegali zmagovalni kriki. Zdelo se je, kakor da je bilo delo dovršeno, vendar pa so zbrali poltavski branitelji svoje poslednje sile ter udarili z besno zdvojnostjo iznovič na sovražnika. Bili so se vsi, kdor se je le mogel

in s čimerkoli se je dalo, bile so se tudi žene. Do poznega večera je odmeval nad Poltavo odjek bojnega krika in slednjič je utihnilo: sovražnik je bil pobit ter je zbežal. Rusov je bilo ubitih in ranjenih do 900, a še jedenkrat toliko Švedov. Drugi dan so se Švedi umaknili izpod trdnjave, ostali so samo Zaporožci: Karol se je pripravljaj za boj s Petrom.

Švedov je bilo vseh 25.000 mož ali ne mnogo več; imeli so samo 4 topove; drugi so ostali pod Poltavo, ker niso imeli, za boj potrebnega streliva. Švede je vodil feldmaršal Renšled; sam Karol ni mogel zapovedati, ker je bil ranjen. Malo pred tem se je vtihotapil po noči razgledavat ruski tabor, pa je zadel na kazaške prednje straže. Kazaki so mirno in nemarno sedeli pri ognju. Mesto da je odšel tiho, kakor je prišel, je skočil Karol s konja in s samokresom ustrelil v jednega Kazaka, ostali so skočili na noge ter vstrelili trikrat s svojim orožjem; jedna svinčenka je zadela Karola v nogo.

27. junija ob 2. jutraj so se vzdignili Švedi proti ruskemu stanu; spredaj je šla peš vojska štirih večjih polkov, za njo pa konjiki. Karol ni mogel sedeti na konju, nego se vozil v nosilki, zapreženi s parom konj. On ni niti najmanje zdvajal; premagovaje hude bolečine od rane, se je šalil s častniki in z vojaki, omenjal

Narve, zval jih na gostbo v šotor carja moskovskega. Toda posle Narve je preteklo mnogo vode...

Švedi so se pomikali k ruskemu stanu, ruski polki so stali pod orožjem in poslušali zapoved svojega carja. »Prišel je čas, ko se ima odločiti usoda domovine,« je bilo napisano v zapovedi: »vi ne smete misliti, da se bijete za Petra, nego za državo, Petru izročeno, za rod svoj, za domovino, za našo pravoslavno vero in cerkev. A o Petru vedite, da mu življenje ni drago, samo ko bi Rusija živela v slavi in sreči.« Ko so prebrali zapoved, se je pokazal vladar sam v zeleni monturi in trioglatem klobuku. Na brzem kostanjevcu je obletel on vso vojsko, dajal zapovedi generalom, zbiral častnike ter jih bodril. »Vstrajajte tovariši,« je govoril Peter: »to zahteva od nas vera, cerkev in domovina.« Glasni in hrabri »urá!« je zadonel in se razširil po bojnih vrstah.

Ob štirih zjutraj so prišli Švedi k prvim obkopom; dva nasipa, ki še nista bila dovršena, osvoje Švedi hipoma, pri ostalih zadenejo na hud odpor. Vse rusko konjištvo je prispelo semkaj ter pomagalo braniti obkope; Karol je poslal proti njemu svoje konjištvo. Knez Menšikov, generala Ronne in Bour so vodili sami svoje polke v boj. Pod Menšikovim sta bila ubita dva konja, Renne je bil odnešen iz boja ranjen. Ko je Peter uvidel,

da ne opravi s samim konjištvom nič proti Švedom, mu zapové oditi na desno krilo tabora. Švedi so napali iznovič nasipe ne trateč časa; na nje so letele izza obkopa svinčenke kakor dež; toda oni so smelo dalje prodirali ter se razširili kraj šume, pod ruskim stanom. Odzadaj na obkoku je ostal samo jeden večji oddelek švedske vojske, okoli 5000 mož, pod zapovedništvom generala Rossa. Neizvestno je, kaj ga je zadržalo na tem mestu; toda Peter je to opazil ter zapovedal, udariti na Rossa. Rusi so napali hipoma, pregnali Švede v šumo ter večji del pobili in polovili.

V tem času se je vzdignila ruska glavna vojska iz tabora ter se postavila v boj. Švedi so stali pripravno ravno nasproti, pri šumi. Ob 9. se je Peter vzdignil s svojo vojsko, Švedi so se jim postavili ravno nasproti. Pred polki desnega krila se je nahajal Karol, pokrivši si nogo z vanjkušnico. Ob 9. ste se sešli obe vojski na streljaj in zadonelo je grozno streljanje. Polki desnega švedskega krila so prodrli besno naprej ter potolkli Ruse. Peter privede zdajci pomoč ter vodi sam polke naprej. Vname se grozen boj, svinčenk je frčalo po zraku na tisoče; jedna probije Petru klobuk, druga udari pa v njegovo sedlo, kjer obtiči, tretja pa se splošči na njegovih prsih, na zlatem križu. Oba sovražnika se spopadata sled-

njič s pestmi ter bijeta zdvojno napenjaje vse sile. Karol je bil v bližini; stražilo ga je 24 vojakov; od njih so samo trije ostali neranjeni. Posle polurnega hudega boja se Švedi zmedejo, in ko udari na nje rusko konjištvo z desna in leva, se preplašijo in zbeže. V tem času razbije kroglja Karolovo nosiljko, kralj se zruši nezaveden na zemljo. Njega vzdignejo in posade na navskriž zložene sulice; odtukaj je videl, v kakšnem neredu beže njegovi polki. »Švedi, Švedi« je upil v zdvojnosti, toda Švedi niso več slišali svojega kralja in preplašeni bežali po polju k taboru. Priletel je tudi feldmaršal Renšeld. »Tovariši, rešite kralja« zakriči bližnjim vojakom in skoči med zmedene vrste vojske, da bi pomogel kolikor mogoče v bedi; toda popraviti dela ni bilo nič več mogoče.

Švedi so bili popolnoma razbiti; od izurjene nepremaljive vojske, katera je zadajala strah vsej Evropi, so ostale zmešane trume, katere so Rusi preganjali ter bili brez vsakega odpora; vse polje je bilo posejano s trupli. Tudi v taboru ni bilo rešitve. General Rencelj, ki je preganjal precej na početku bitke razbite polke generala Rossa, jih je došel pod Poltavo ter vse zajel. Od tukaj je pohitel k švedskemu taboru ter ujel vse, kdor ni že poprej zbežal. Rusi so zaplenili kraljevsko blagajno, mnogo prtljage in raznega blaga.

Švedov je bilo ubitih in ranjenih do 9000 in do 3000 ujetih. Ujeti so bili feldmaršal Renšeld, prvi minister Karolov Piper in 4 generali: Rusi so osvojili tudi 4 topove in 137 zastav. Ruski polki so zgubili tudi mnogo mož: ubitih in ranjenih je bilo najmanje 5000 ljudij.

Подымалась полтавская баталья.
Не крупень чеснокъ разсыпался :
Смѣшалася шведская сила,
Распахана шведская пашня,
Разпахана солдатской бѣлой грудью ;
Орана шведская пашня
Солдатскими ногами ;
Боронена шведская пашня
Солдатскими руками ;
Посѣяна новая пашня
Солдатскими головами :
Поливана новая пашня
Горячей солдатской кровью.*)

*) Podimalas (začela se je) poltavskaja batalja (bitka).
Ne krupen (debel) česnok (česen) razsipalsja :
Smješalasja (zmedla se je) švedskaja sila,
Raspahana (zaorana) švedskaja pašnja (njiva),
Raspahana soldatskoj bjeloj grudju (prsa) ;
Orana švedskaja pašnja
Soldatskimi nogami ;
Boronena (branana) švedskaja pašnja
Soldatskimi rukami ;
Posjejana novaja pašnja
Soldatskimi golovami ;
Polivana novaja pašnja
Gorjačej (z vročo) soldatskoj krovju.

Pod grmenjem topov se je opravila zahvalna služba božja za veliko zmago. Vladar je obšel vse polke, zahvalil za pogumnost, hrabrost in pretrpljene muke. Trudni, izmučeni od težavnega boja so šli obedovat. Car je gostil v svojem šotoru ruske generale; na veliko zabavo so pozvali tudi ujete Švede viših činov. Vladar se je laskal feldmaršalu Renšeldu, hvalil njegovo hrabrost, mu podaril svoj meč. Veselo so pirovali s svojim vladarjen: carski služabniki in pomočniki, grmeli so topovi, lilo se vino, čule se razne zdravice; vzdignivši čašo je nazdravil Peter Švedom, ki so naučili Ruse vojaškega dela.

Drugi dan se je ovršil svečani pogreb padlih v hudem boju. Vladar je pel s cerkvenim pevskim zborom, jim govoril besedo k zadnjemu slovesu, se poklonil trikrat do zemlje ter prvi začel zasipati grob z zemljo. Na mogilo je zataknil z lastno roko križ z nadpisom: »Pobožni vojaki, ki so za vero prolili kri, od včlovečenja Božje Besede leta 1709., dne 27. junija.« Ubite Švede je pokopala švedska duhovščina v poseben grob, ki so ga izkopali ujetniki. Posle pogreba je šel Peter v Poltavo; hrabri mestni branitelji so z radostnimi solzami sprejeli carja osloboditelja.

Vladar je podelil vsem nagrade: vojakom srebrne svetinje in denarja, častnikom zlate sve-

tinje, Šeremetevu bogate vasi, Menšikovu čin feldmaršala. Nikdo ni ostal nedeležen carske milosti. Prav tako je pa tudi vojska prosila vladarja, sprejeti čin podadmirala, na kar je vladar tudi privolil.

Razbita švedska vojska je bežala ob bregu reke Vorskle k Dnjepru. V potiro za njimi je poslal vladar redno vojsko še le zvečer na dan bitke, zjutraj pa je odpravil za njimi tudi Menšikova. Še preden se je razdanilo, so pribežali Švedi 29. junija do Sandžarova; izmučenega vladarja so odnesli v izbo ter prevezali njegovo ranjeno nogo; on je trdo zaspal. Ko se je že čisto razdanilo, so se prikazali oddaleč Kazaki. Karola probude. »Rusi se približujejo,« so mu rekli; »ne zapové li Vaše veličanstvo, iti dalje?« — »Delajte, kar hočete« odgovori kralj, ubit od žalosti. Izpregli so vozove ter jih sežgali, na konje posadili peš vojake in bežali dalje. 30. junija popoldne je zableščal očem beguncev Dnjeper; prišli so v Perevoločno, toda mesto mestéca so štrlele v zrak same razvaline in nikjer v okolici ni bilo videti žive duše; vsi so se razbežali. Ni bilo mogoče niti misliti, da bi prepeljali čez reko vso vojsko: saj niso imeli nobene priprave pri rokah za prevoz in tudi vojaki niso mogli nikamor vsled malodušnosti in utrujenosti. Generali so nagovarjali Karola, da zapusti vojsko, udari čez Dnjeper in pohiti dalje. Poiščejo nekje dve ladji, ju zvežejo,

postavijo na nji kraljev voz in na tak način prepeljejo kralja pozno po noči na drugi breg. Dobilili so tudi nekakšno ladjo za Mazepo; ostali, ki so morali iti s kraljem, so prešli čez reko, kakor je kdo mogel; pomogli so jim mojstri dela — Zaporožci, pri vsem tem se jih je vendar mnogo potopilo.

Vsa vojska, ki je ostala na levem bregu, je prišla pod zapovedništvo generala Lövenhaupta. Ko se je zdanilo, je začel zbirati in vrejevati svoje čete, toda nič ni mogel izvesti. Polovica ljudij se je zbrala pod zastave po stari navadi, ali so gledali topo, malodušno in obupno. Ostali niso niti prišli, češ, da niso slišali zapovedi; jedni so bežali po raznih kotih, drugi so stali kot slopi ter gledali brezsmisleno, ker niso razumeli, kaj se godi v njihovi bližini. Ko se je čisto razdanilo, se je pokazala na bližnjih holmih ruska vojska, so zadoneli bobni, zabrenčale troblje. Lövenhaupt ni mogel niti misliti na boj, saj ni imel niti smodnika. On se je predal Menšikovu četi, ki je štela komaj 9000 mož, z vsem ostankom švedske vojske z najmanj 14.000 vojaki.

S kraljem je šlo za Dnjeper komaj 1000 mož in pa 1000 Mazepovih Zaporožcev. Ta oddelek je bežal skozi stepo k turški meji; toda na reki Buga ga je došla ruska vojska ter ga pobila in polovila. Karol in Mazepa sta pa vendar

ušla z bližnjimi svojimi ljudmi, ker so se prepe-
ljali poprej čez Bug nego ostali.

Po vsej Rusiji se je razširil glas o veliki
dokončani zmagi in o zajetju vse neprijateljske
vojske. V Moskvi je priredil Aleksij Petrovič bo-
gato gostbo za odlične Ruse in tujce; carevna
Natalija Aleksejevna in mnogi velmoži so gostili
goste nekoliko dnij zaporedoma; zvečer so po
ulicah goreli kresovi; pred hišami so stale pre-
grnjene polne mize; naproti hiši zapovednika
Gagarina so bile izpostavljene za narod in šved-
ske ujetnike razne jedi in steklenice z vinom,
žganjem, medico in pivom. Osem dnij zapore-
doma so doneli v Moskvi topovi in zvonovi;
zvonile so ženske kakor na Sveto nedeljo (veli-
konočno). Velika je bila radost, a še večja je na-
rasla, ko je vladar zapovedal, zljajšati narodu
bremena ter mu oprostiti zaostanke za več let.

Po pregovoru — kuj železo, dokler je raz-
beljeno — se je Peter pospešil, dovršiti svojo
poltavsko zmago: v polovici julija je poslal on
Menšikova, da prežene Stanislava Leščinskega, a
Šeremeteva je odpravil osvajat Rigo. Tudi sam
vladar je odšel na Poljsko; Avgust ga je sprejel
prijazno, ga gostil sijajno ter sklenil ž njim proti
Švediji nov dogovor; privrženci Leščinskega so
se hitro pomirili z Avgustom; švedski general
Krasov je pobegnil iz Poljske, a za njim tudi

Leščinski. Pruski kralj (on je bil tudi braniborski volilni knez) je čestital Petru radi zmage ter želel sniti se ž njim, da bi sklenila obrambeni dogovor; prijavil se je tudi poslanec danskega kralja in celo francoskega. Peter je sklenil dogovor z Avgustom in s kraljem pruskim; kakor poprej je stopila Danska tudi zdaj v zvezo z Rusijo, če tudi ste jo nagovarjali Angleška in Holandija, da ne odpade od Švedske. Dovršivši ta dela, je odšel Peter za kratek čas v svoj ljubljeni Petrograd, za kateri se zdaj ni trebal več bati: poltavska zmaga ga je zvezala z rusko državo za vselej. A potem je videla svojega vladarja tudi Moskva: 31. decembra 1709. je bil velik slavnosten vhod skozi 7 slavolokov, s švedskimi ujetniki, topovi in zastavami.

IX. Prutska nezgoda.

Do poltavske zmage se ni mogel Peter mnogo zanimati z notranjimi državnimi uredbami; ves svoj čas je upotrebil le na uravnavo vojske in brodovja, na borbo s Švedi, na udušenje uporov in nemirov. Posle Poltave pa je malo odleglo, in od te dobe je posvetil vladar več časa in skrbi za mirna podjetja.

V 4 ali 5 letih do in posle poltavske bitke je bilo mnogo storjenega. Prva skrb Petra je bila

kakor poprej, da se pomnože dohodki državne blagajne, kajti potrebovalo se je za vse neobhodne izdatke vrlo mnogo denarja. Poprejšnjega domačega opravnika Kurbatova, kateri je uvel kolekovani popir, je vladar imenoval za svojega oskrbnika (finančnega ministra), t. j. izročil mu je službo, da pazi vedno in povsodi na korist državne blagajne, množi dohodke ter pregleduje, da se ne krade in odira. Mnogo je bilo opraviti v tem pogledu: nabrani davki niso prihajali v državno blagajno, od vladarja potrjeni izvoljeni načelniki so gulili siromašne in bedne ljudi z vsakatero lokavščino in krivico. Vladar je dajal nove ukaze ter krivce pozival nemilosrčno na račun, toda volilne in zborne uprave vendar ni odstranil, zato ker je bila ona za Ruse potrebna kot nauk — opravljati dela splošno, kot šola — naučiti se samim spoznavati svoje zadeve. Trebalo je izmisliti nove davke: zapovedano je bilo, pobirati od izvoščikov deseti del pogojene plače, naložen davek na brade, hrastove krste je bilo zapovedano prodajati le z dovoljenjem blagajne za visoke cene, in mnogo drugega. Ali v zameno tega so bili ustavljeni nekateri poprejšnji davki, kateri so bili narodu posebno težki: od kopelj, gostilen, trgovine z lanom in dr.

V Moskvi so se po ukazu vladarjevem ustrojale ubožnice; na račun dohodkov samostan-

skih je bila urejena bolnišnica, ker je v Moskvi umiralo naroda nenavadno mnogo: l. 1703. se je rodilo 2000 ljudij manje nego jih je pomrlo. V tej bolnišnici jih je bilo ozdravljenih več nego 1000. Poleg bolnišnice je bila ustrojena tudi zdravniška šola; zdravništvo se je učilo prav dobro. Do Petra ni bilo na Ruskem državljanskega pisma, nego samo slavjansko, cerkveno. Za posvetne nauke in posvetno znanje je Peter uvel državljansko pismo; naročil je iz Holandije tiskarje in tamkaj izgotovljene črke ruskega pisma, ter so začeli tiskati knjige l. 1708. Nove črke so bile nepravilne in nespretne; Peter se je lotil tega posla sam, popravljal in predelaval; sam je izbiral knjige, katere so se prevajale iz tujih jezikov na ruski ter učil, kako je treba prevajati, da bode knjiga razumljiva za vsakega.

Da bi narod bolje spoštoval duhovščino, je bil izdan l. 1708. ukaz, da se morajo otroci duhovnov in dijakonov učiti v šolah, a kateri se ne bi hoteli učiti, tisti se ne smejo posvetiti za duhovne niti za dijakone ter nikamor sprejemati, razen med sluge. Poprej je vladar opredelil, da se daje iz samostanskih dohodkov mnihom na leto 10 rubljev in 10 četrt žita; kasneje je sprevidel, da je ta plača precej velika, pa je zaukazal, dajati za polovico manje; a malim samostanom je dovolil, da upravljajo s svojo dedščino in ma-

limi dohodki kakor poprej. Ostanki od samostanskih dohodkov so se porabili za ubožnice, bolnišnice in tiskanje knjig. Viši duhovni so bili vrlo nezadovoljni z novim poredkom, jeden se je celo grozil, da ukaže zapreti cerkve, ter je odložil više pastirstvo; in zares je včasi upravitelj samostanskih dohodkov Musin Puškin posegel čez mero, tako da je razžalil celo nesebičnega sv. Dmitrija Rostovskega. Tožili so se tudi niži duhovni na nenavadne davke in bremena.

Leta 1708. je bila Velika Rusija razdeljena na 8 gubernij; kasneje se je število gubernij povečalo. Nad vsako gubernijo je bil postavljen gubernator. Gubernatorjem so bile izročene njih dolžnosti ter jim ukazano, da jim je glavno delo, pošiljati v Moskvo vse dohodke sploh. Dve leti kasneje je Peter prvokrat zapovedal, da se prišpodobijo državni dohodki s stroški, dokazalo se je, da se je več izdajalo nego dobivalo. Zategadelj je bilo potrebno izvesti bolji red v upravi, ter se ne oslanjati na same gubernatorje, kajti drugače bodo državni dohodki, ki prehajajo skozi roke tudi nepoštenih, dohajali v državno blagajno z vednim gubitkom. Zavaljotega je Peter uredil l. 1711. viši upravni urad — senat.

Do tega časa je obstojala v Moskovski državi bojarska дума (svet), v kateri so zasedali viši čini: bojarji, okolniči (činovniki starih carjev,

ki so pazili na mejah in urejevali pomejne pre-pire), in dumni dvorjani. Toda ta duma ni bila nič drugega nego svet, kateremu je vladar izročal svoja dela na pregled po svojem izboru, pa jih potem tudi sam rešaval. Peter je spremenil samo bistvo dela, ko je uredil mešto dume senat ter ga postavil za viši upravni, zakonodavni zbor in za vrhovno sodnijo. Zapovedano je bilo, da imajo biti vsi poslušni senatu, kakor samemu vladarju; ukazano pa mu je bilo soditi, skrbeti za trgovino in promet, nadzirati vse upravne urade, nadgledati stroške ter skrbeti za točno ravnanje z dohodki. Vladar je sestavil senat od 6 svetovalcev, kateri so morali vsi podpisati vsak ukaz, a če ga kateri ne podpiše radi nepravčnosti, potem ne velja tudi razsodba. Poleg senata je uvel vladar tudi še posebne nadglednike, fiškale, kateri so morali tajno nadzirati pri pravosodju, paziti na natančnost blagajniških uradov, pozvedovati o nepravčnih načelnikov ter poročati o vsaki nepostavnosti.

Toda komaj se je lotil vladar notranjega urejenja svoje države, že se je pokazala zopet nova zadrega, ter se je moralo vse odložiti. S početka, posle poltavske zmage, je šlo vse dobro: mnoga švedska mesta so prešla v ruske roke, posle osvojenja Viborga se ni trebalo nič več bati za Petrograd, in vladar se je pripravljaj, da

popluje drugo leto z brodovjem v samo Švedsko, da jo prisili slednjič na mir. V tem času pa je Turška iznenada napovedala Rusiji vojno.

Ruski car ni dal nobenega povoda, da se je narušil mir, to delo je skoval švedski kralj. Izpod Poltave je zbežal na Turško, ostal tamkaj, ter z raznimi obljubami in spotikami mamil Turke na novo vojno z Rusi. Več nego celo leto se je za to trudil, slednjič pa se mu je vendar posrečilo s pomočjo francoskega poslanca, in Peter se je moral vojskovati s Turki proti svoji volji.

Meseca marca l. 1711. je odšel iz Moskve k vojski z novo carico Katarino Aleksjejevno. Katarina je bila hči priprostega Liflandca Skavronskega ter prebivala v Marienburgu pri luteranskem pastorju, Gluku. Ko so Rusi leta 1702. osvojili mesto, je bila tudi ona vkup s pastorjem ujeta. Peter jo je opazil pri Menšikovu; bila mu je vrlo všeč, pa jo je vzel k sebi in potem za soprogo in carico. L. 1703. je sprejela Katarina pravoslavno vero in počasi je pozabila tudi svoj materinski jezik.

Car je s carico potoval skoz Poljsko. Bil je jako žalosten ter je kmalu tako hudo zbolel, da se je bilo bati za njegovo življenje, vendar pa je pretrpel bolezen in ozdravel. Potem so se začele svečanosti; imenitni Poljaki so dajali gostbe ter slavili Katarino kot carico. Odpravljaje se k vojski

je hotel Peter Katarino pustiti na Poljskem, toda ona je izprosila, da je šla ž njim. Da bi obvaroval svoje zemlje vojaške bede, je odločil Peter, udariti z vojsko naproti Turkom v turške zemlje in to tem lažje, ker sta mu podložna turškega sultana, gospodarja Moldavske in Vlaške, obljubila pomagati s svojo vojsko ter preskrbeti hrane.

Изъ-за горъ было, горъ высокихъ,
Изъ-за лѣсу, лѣсу темнаго,
Не бѣла заря занималася,
Не красно солнце выкаталося,
Выходила тутъ наша армія,
Наша армія Государева,
Государя Царя Бѣликаго,
Царя Бѣлаго, Петра Перваго.*)

Osnova se vendar ni izpolnila: Vlaški gospodar Brankovan se je izneveril ter pristopil k Turkom, a Moldavski Kantemir ni pripravil hrane, ker so kobilice opustošile ves kraj. Peter je poslal generala Renneja z oddelkom vojske radi hrane pod Brajlo. Vsa zadeva pa se je kmalu še bolj zamotala: Turki so udarili čez reko Prut ter

*) Iz-za gor bilo, gor visokih
Iz-za ljesu (šume), ljesu (temnago),
Ne bjela zarja zanimalasja (kazala),
Ne krasno solnce vikatalosja (izhajalo),
Vihodila tut naša armija,
Naša armija Gosudareva,
Gosudarja Carja Bjelago,
Carja Bjelago, Petra Pervago.

zaprli ruski vojski pot. V ruski vojski je bilo komaj 40.000 mož, a bili so izmučeni vsled trudenega pohoda skoz vroče stepe in vsled pomanjkanja hrane, Turkov pa se je zbralo, vkup s Tatarji, skoraj 200.000 mož. Po noči je sklical vladar vojaški svet in le-tá je sklenil, umakniti se nazaj ob Prutu. Drugi dan, 9. junija l. 1711., ob prvi zarji se je vzdignila vojska na pot; Turki so udarili za njimi ter jih začeli tako hudo napadati, da so se morali Rusi vsak čas ustavljati ter sovražnika odbijati. V 6 urah so se pomaknili dalje komaj 7 verst, ljudje in konji so se komaj premikali od znoja in žeje; ko je vladar to videl, je zapovedal, ustaviti se ter ob bregu postaviti tabor. Kmalu se prikažejo Turki ter napadejo srdito. Boj je trajal tri ure, vladar je obhajal vojsko pod kroglijami ter bodril vojake. Kakor kamenita stena so stali ruski polki ter odbijali vse napade; zvečer so Turki zbežali v neredu; imeli so ubitih in ranjenih 7000 ljudij, Rusi le 1500.

Celo noč so Turki streljali iz topov na ruski tabor ter ga objeli od vseh strani kakor z obročem, s hitro narejenim nasipom. Rusi so popolnoma oslabeledi od pohoda, boja in glada; konjištvo je ostalo že skoraj brez konj, toliko je bilo pomanjkanje hrane. Peter je sklenil, dogovarjati se s turškim glavnim zapovednikom, vizirjem Baltaždijem Mahomedom, o miru; da dobi mir,

sklenjeno je bilo mnogo odstopiti, celo ruske zemlje, le Petrograda ne in Ingrije; če ostanejo pa Turki trdoglavi in bi hoteli sklepati mir po svoji volji, potem udarijo Rusi s silo skoz turško vojsko.

10. julija zvečer je poslal feldmaršal Šeremetev trobljača k vizirju; v pismu je sporočil, da je vladar pripravljen, skleniti mir, vendar pa zahteva hiter odgovor. Nastopila je noč, odgovora od vizirja ni bilo. Vladar je zapovedal, postaviti vozove za prtljago tik drug do drugega, da ne bi, za slučaj nove bitke, turško konjištvo moglo probiti na ruski tabor. A turški topovi so gromeli neprenehoma, kroglice se vsipale v ruski tabor, brazdile v njem navzdol in poprek, bile ljudi; na tej strani je stala tudi tatarska orda ter tudi streljala s topovi in tako Rusom branila pristop k vodi. Tako je minula noč, začelo se je daniti. Poslali so vizirju drugo pismo; v njem se je sporočilo, da bode Šeremetev čakal na odgovor samo še nekoliko ur. Prešlo je tudi teh nekoliko ur, toda odgovora ni bilo.

Peter je sprovajal na Prutu težke ure; malokoga je zadela tako težka duševna muka, kakoršno je imel on pretrpeti; ali ravno v takih časih se poznajo veliki ljudje, izvoljenci božji. Peter je sporočil senatu v pismu, da grozi njemu, vladarju, popolni poraz od Turkov, a morda ga

še celo vjemó. »Če se dogodi poslednje,« piše Peter »potem me ne morete nič več smatrati svojim vladarjem in nič izpolniti, kar bi se zahtevalo, če tudi z mojim lastoročnim podpisom, dokler ne pridem zopet sam med vas. Če pa umrem, potem si izvolite med seboj za naslednika meni najdostojnega.« S tem pismom si je vladar očistil svojo vest, olahkotil svojo dušo teškega bremena ter se začel pripravljati z vojsko za poslednjo zdvojno bitko spredaj pred taborom. V tem času je prispelo pismo od vizirja, da je on pripraven skleniti povoljen mir. Vojska, pripravljena za bitko, se povrne zopet v tabor ter pošljejo k vizirju radi dogovorov podkancelarja Šafirova. Le temu je bilo dovoljeno, obljubiti vizirju za nagrado 150.000 rubljev in še več nego polovico te svote drugim višim načelnikom. Tuji zgodovinarji so pa zapisali, češ, da je Katarina Aleksjejevna predložila, da se dado vizirju vse njene dragocenosti in denar.

Vizir se je odločil dogovarjati o miru, ker sam ni bil v nič manji zadregi nego Peter. Posle 10. julija, ko je hotel on iznovič udariti na rusko vojsko, niso hoteli janičarji iti v boj, boječ se včerajšnjega neuspeha; kričali so, da hoče sultan mir, a vizir da dela proti njegovi volji. Vizir je že izkusil, kakor hrabro se bijejo Rusi, pa je vedel, da se pripravljajo za novi boj na življenje

in na smrt; beda ruske vojske pa mu ni mogla biti popolnoma znana. Vrhutega je bil ruski general Renné pod Brajlo ter je mogel zabraniti Turkom vsak dovoz hrane in drugih potrebščin. Vse to je pobudilo v vizirju željo za mirom, in ta njegova želja je bila mnogim znana, kajti že 10. julija so o tem govorili ujeti Turki.

Šafirov se je vrnil v ruski tabor še tisti dan. Turki so zahtevali Azov za se, potem pa še, da se pokončajo vsa na novo sezidana mesta ob Azovskem morju, da se Rusi ne mešajo v poljske zadeve in da pustè švedskega kralja v njegovo zemljo. Ko je odpravljajl Peter I. Šafirova v turški tabor, ga je pooblastil, da Turkom odstopi še mnogo več; kazalo je tedaj te turške zadeve nemudoma brez vsakega prigovora sprejeti. Car je tudi tako storil; on je precej poslal Šarifova nazaj k Turkom napisat in podpisat dogovor. Drugi dan, 12. julija, je bilo delo že končano.

Na prva poročila o dogovorih med Rusi in Turki skoči Karol XII. na konja ter pohiti izpod Bender k vizirju, da bi zabranil mir. Švedski kralj se je srdil, se grozil vizirju s sultanovim gnevom, ga prosil, da preneha z dogovori, se bahal, da razbije popolnoma moskovskega carja; toda vizir je ostal trdovratno pri svojem in ni poslušal kralja. Vizir slednjič seveda ni ravnal pametno, da je izpustil iz svojih rok Petra z vso njegovo

vojsko za tako malo ceno. Neki tujec, ki je služil takrat v ruski vojski, je rekel: »Ko bi bil kdo 12. julija rekel, da hode mir sklenjen pod takimi pogodbami, kakor se je dogodilo proti koncu dne, bi nazval vsakdo takega brbljavca neumnežem.« Ko je bil trobec odpravljen 10. julija k vizirju s prvim pismom, je rekel feldmaršal Šeremetev: »Oni, ki je to svetoval vladarju, se mora smatrati največim bedakom na svetu, a če vizir pristane na mir, potem ima on še manje smisla.« Toda vizir ni ravnal pri vsem tem glupo, nego se je držal ruskega pregovora — bolje senica v rokah nego orel v oblakih — vrhutega ga je mikal tudi obljubljeni podarek. Vendar pa se mu ni posrečilo dobiti obljubljenega denarja. Vladar je ostal mož beseda ter poslal denar po noči v turški tabor, toda vizir ga ni sprejel, zbavši se krimskega kana, ki je takrat v prevozu ž njim nočil. Drugikrat pa se je zbal sprejeti podarek, ker ga je švedski kralj pri sultanu očrnil.

14. julija se povrne ruska vojska izpod Pruta domov. Rusi so bili veseli, da so se rešili strašne bede; radovali so se pa tudi Turki, ker so se vračali zdravi v svojo domovino. Žalosten je bil le Peter Veliki; grizla ga je toga in spanec je zgubil popolnoma. Težki trudi, katere je prenašal Peter z vso Rusijo skozi petnajst let, so propali: Azovsko morje, brodovje, trdnjave: vse je odnesel

prutski mir. Samo jedna tolažba je ostala vladarju v tem velikem zlu: izgubivši jedno, je dobil na drugem mestu, kajti ko bi se bila vojska s Turki zategnila, Švedi bi se bili streznili ter zbrali nove sile.

Pred vsem je bilo treba poskrbeti, da Karol ne bi mogel nič več motiti Turkov ter odvracati od Švedije vojno. Zatorej je Peter zapovedal, da se Turkom Azov ne odstopi in ne odstranijo ruske vojske iz Poljske, dokler ne odpravi sultan Karola iz Turške. Vsled tega se je zopet skoraj vnela vojska: Šafirov se je grozno mučil, urejvaje ta dela: podkupljeval, pošiljal podarke, zdaj se grozil, zdaj zopet laskal in dobrikal. Šafirovu pa je pomogel sam Karol, kajti radi njegove trmoglavosti in oholosti se je sprl tudi s sultanom. Leta 1713. se je sultan odločil, držati z Rusijo sklenjeni mir, ter zapovedal krimskemu kanu s Tatari, odpraviti Karola na Švedsko skozi Poljsko. V tem času je prebival Karol v vasi Varnici s počastno stražo, ki je štela 500 janičarjev; rano svojo je izlečil ter bil zadovoljen in vesel. Ko je dobil zapoved od sultana, nalašč ni hotel oditi. Prišla je druga zapoved, potem tretja: Karol se ni zmenil za to. S početka je krimski kan držal z njim, toda posle tretje zapovedi se je zbal sultanovega gneva ter začel v društvu z benderskim pašo priganjati kralja na odhod. Karol se je uprl

ponosno in oholo, a ko mu je sultanov konjkušnik zagrozil, da mu odsekajo glavo, je potegnil švedski kralj meč in rekel, da se hoče biti, ali sultanove zapovedi ne bode poslušal. Tedaj so mu Turki odvzeli hrano, mu požgali zaloge ter ga objeli z vojsko. Karol je naredil obkop okoli svojega dvora, se pripravil za boj, zapovedal pobiti prebitečne konje ter pripraviti od konjskega mesa slanino (slano meso). Ko so videli, da je hrabri in zmešani Karol pripraven na vse, so poslali k sultanu po novo zapoved. Sultan je naložil, ujeti Karola s silo. Turki in Tatarji so šli na švedski obkop, Karol pa je začel streljati na nje iz svojih dveh topov in s puškami ter jih pobil mnogo. Turki so na to pripeljali nekoliko topov iz Bender ter razmetali švedski obkop. Karol je zasedel svoje stanovanje ter streljal skoz okna. Turki zažgó hišo. Da se reši plamena in dima, se je hotel švedski kralj rešiti v drugo hišo, toda na potu so ga ulovili janičarji, s katerim se je nemudoma spopadel. V hudi borbi so mu odsekali štiri palce, kraj ušesa in košček nosa, ga ujeli in zaprli v benderski stolp.

Nekoliko mesecev kasneje je bil mir med Rusijo in Turško potrjen. Peter je mogel zdaj zbrati vse svoje sile proti jedini Švedski ter poravnati prutsko nezgodo.

X. V tujih zemljah.

Peter je bil krepkega vzrasta in ne star, vendar so ga začele obiskovati že zdavnaj bolezni, katere so postajale z vsakim letom uporneje in huje. Za Petra je pomenilo živeti delati, delati pa je značilo živeti, a za delo je potrebno zdravje. On se je dolgo držal, toda prutska nezgoda ga je strla ter ga prisilila, da poskrbi tudi za zdravje. Vladar je sklenil, da gre zdravit se v tuje zemlje, še posebno radi tega, ker je imel tamkaj še druga opravila: vojna s Švedsko se je vodila leno, zavezniki so vlekli vsak na svojo stran in splošno njih delo ni bilo složno, ker za to niso skrbeli tudi poslanci carja Petra pri tujih vladarjih.

Med potjo skozi Poljsko in Saksonsko se je Peter malo mudil, pa je prišel v Karlove vari, v to po svojih zdravnih vrelcih tako znamenito mesto, 15. septembra l. 1711. ter začel piti тамошнo vodo. Lečenje ni trajalo dolgo: že 3. oktobra je on odšel iz Karlovih varov, se zadrževal v raznih mestih ter proslavil svatbo svojega sina Alekseja Petroviča s princesinjo Wolfenbüttelsko. Sešel se je potem s pruskim kraljem in danskimi ministri, a za tem se vrnil na Rusko; ker pa delo zaveznikov ni napredovalo, se je povrnil zopet na tuje; obolel je od gnjeva in nevolje ter se ves oktober l. 1712. lečil zopet v

Karlovih varih. Po zdravljenju se je on sešel z zavezniki radi dogovorov; dobil je prav malo obljub. Danski kralj ni hotel počakati nekoliko ur, dokler pride ruska pomoč; napadel je Švede ter bil silno pobit. Peter je udaril precej na Švede, jih razbil in pregnal iz mesta Fridrichstadta, a potem pohitel v Petrograd, da bi tudi tam zadel sovražniku hud udarec, kakoršnega niso mogli izvesti zavezniki. Tudi pohodi na morju in po suhem v Finlandijo so bili srečni, a sledečega leta 1714. se je posrečilo Petru, dobiti nad Švedi znamenito pomorsko zmago pri prebrežju Ganguendu ter uloviti švedskega admirala, več nego 600 mornarjev, veliko fregato in 10 galij. Za to zmago je podelil senat vladarju čin podadmirala.

V tem času se je vrnil k svojim vojskam Karol; jahaje in pod tujim imenom, z dvema spremljevalcema, je on prešel mnoge dežele. Od prihoda kralja se vendar ni povrnila sreča k Švedom, in vojna se vodila kakor poprej počasi in leno. Da se pride preje do miru, je sklenil Peter, postaviti vojsko na švedsko obrežje. Radi tega pa je bilo potrebno, dogovoriti se z danskim kraljem; jako potrebno je bilo tudi, da se še zdravi, pa je zato odpotoval vladar koncem januarja l. 1716. iznovič v tuje kraje, ali zdaj s carico.

Zadrževaje se radi opravkov v raznih mestih, je prispel vladar v Gdansko ter živel tukaj dolgo

časa. Tukaj se je sešel s poljskim kraljem in po svojem poslancu Dolgorukem se je dogovarjal z Dansko glede napada na Švedsko. Ker pa delo ni napredovalo, se je odpotil v maju dalje, obiskal pruskega in kasneje tudi danskega kralja ter, sporazumevši se slednjič glede napada, odšel v Pirmont lečit se s tamošnjo zdravilno vodo. Tukaj se je razgovarjal z znamenitim evropskim učnjakom Leibnitzem, katerega je bil sprejel že l. 1711. v službo. Že takrat, ko se je Rusija komaj začela približavati društvu evropskih držav, se je izjavil Leibnitz, da čakate Rusijo dve veliki nalogi — pregnati Turke iz Evrope ter razširiti prosveto v daljne iztočne kraje. I v Pirmontu i v Karlovih varih je dajal on Petru in njegovim bližnjim ljudem svete o razširjenju prosvete na Ruskem; dokazoval, da se morajo šole odpreti v samostanih; se ponudil, da ustroji na Ruskem akademijo ali učeni zbor, kateri bi ravnal z vsemi učenimi zadevami. Toda bližnji vladarjevi svetovalci so bili za svete modroslovca ravnodušni, a sam Peter, četudi je razumel veliko resnico njegovih besed, ni smatral za mogoče, lotiti se tega posla pred koncem vojne. Ne glede na to, da se mnogi nazori moskovskega carja niso strinjali z Leibnitzevimi, je bil vendar le-ta zavzet radi njegovega nepresegljivega uma ter je govoril o njem vedno z največjo spoštljivostjo.

Okrevavši v Pirmontu je odšel Peter v Kopenhagen, prestolnico danske, pripravljat davno željeni napad na Švedsko. Tukaj so ga sprejeli z veliko častjo, z delom pa so vendarle odlašali. Peter je pisal Katarini, da tava zastonj po Kopenhagnu, zato ker se zavezniki — kakor mladi konji v kočiji — ne morejo vsi složno zbrati. Da ne bi gubil zastonj časa, se je vozil Peter po morju ter ogledoval švedsko obrežje; obale so bile silno učvrščene, Švedi so streljali na ladje ter napali tudi na ladjo Petrovo. Dokler so se Danci pripravljali, je prišel september, a tedaj tudi sam Peter ni bil za napad: vreme je bilo jesensko, hrane ni bilo pripravljene za potrebo, sovražnik pa je za obrambo vse dogotovil. Četudi so Danci ugovarjali, je vendar le Peter odložil delo za bodoče leto.

Iz Danske se je napotil vladar v Holandijo, tjakaj se je odpravila tudi carica, toda po drugi poti. Peter je le včasi potoval vkup s Katarino, a večidel sam; spremstvo carjevo je bilo vedno majhno in priprosto, caričino veliko in sjajno. V Holandijo je prispel Peter prej nego so se ga nadejali; vsi, ki so bili opredeljeni za sprejem ruskega vladarja, niso prispeli za časa na svoja mesta, celo ruski poslanec je zakasnil. Tudi v Amsterdam je prišel car nepričakovano zvečer; še le drugo jutro so se mu predstavile oblasti.

Petra so tukaj sprejeli radostno, mu prirejevali gostbe in sprehode po vodi, se zanimali zanj splošno. On je obiskal svoje stare prijatelje in znance, a najpoprej bivšega mestnega župana Vitsena, ki ni hodil nič več z doma radi starosti in bolehnosti. Sešel se je vladar tudi z anatomom Rjujšem; obiskovaje mojstre, se je klanjal laskavo delavcem, ki so ga prijazno pozdravljali z besedami: »Ste li zdravi, mojster Peter?« Enkrat ga pozdravi tudi jedna žena. »Kaj me vi poznate?« jo vpraša Peter. »Kako vas ne bi poznala,« odgovori žena, »pred 19 leti ste vi pri nas pogostoma obedovali, jaz sem žena mojstra Polja.« Peter jo od radosti objame ter gre po stari navadi obedovat k Polju. Namerivši se na starega znanca, tesarja Petra Jejna iz Sardama, se je razgovarjal Peter ž njim več nego tri ure; porazgovoril se je tudi s Tomažem Jozijasom, sinom siromašne žene, ki je pred 19 leti trgovala z brynovcem, in sploh vsakega izmed poznatih je sprejel z največjo prijaznostjo.

Pripravlja se za odhod v Sardam je zbolel car silno, ležal bolan več nego mesec dnij ter se dogovarjal v postelji s poslanci tujih vladarjev. K tej nezgodi so se pridružile še druge: obtožili so ga krivično, češ, da on snuje sovražne osnove proti Angleški, tako da se je sprl ž njim angleški kralj; vsled težavnega potovanja in strahu je ca-

rica prerano rodila, in novorojenček je umrl že v enem dnevu. Katarina pa je kmalu okrevala, prišla v Amsterdam ter vkup s Petrom skoraj ves februar l. 1717. razgledovala razne znamenitosti. Potem je šel Peter v Sardam, odpeljal carico k Gerritu Kistu pokazat svoj stan, toda Kista ni našel doma, pa je šel sam za njim v kovačnico. Za Petrom so se valile povsodi trume naroda, mnogi so prihajali iz sosednih vasij pogledat si carja tesarja, in vladar se jih ni ogibal. Carica je bila bogato oblečena, na njej je bliščalo vse polno dragega kamenja; vladar pa je bil, kakor po navedi, v prostem suknenem kaftanu. Dolga in težka bolezen je zapustila na njem sled; v licu ni bilo krvi, in vsled tega so se kazali lasje in brki še mnogo črneji, tudi oči so mnogo ostreje gledale izpod obrvi.

Car je prebival s carico tudi še v mnogih drugih mestih Holandije, vse pregledaval, opazoval, popraševal. Potem je potoval na Francosko, ki je do zdaj držala s Švedsko; zdaj pa, ko je Švedska oslabela ter se v njej pojavili veliki neredi, je sklenila stopiti v dobre odnošaje z Rusijo in Prusijo. Peter ni vzel seboj na Francosko čarice, samo da se ogne svečanim sprejemom in dvorskim ceremonijam. Ž njim so odšli samo njegovi bližji ljudje, ki so bili potrebni za delo, pa nekoliko slug in vojakov.

Stopivši na Francosko je prenočil vladar v prvem mestu Bulonju, a v drugem, Abbovilu, je obhajal celi dan tovarne za sukno ter razgledaval, kako barvajo volno z rdečo barvo. Na potu v prestolno mesto Francoske, Pariz, je sprejel Petra maršala Tesse, kateremu je bilo zapovedano, da ostane v spremstvu carjevem. Rano zjutraj se je odpeljal Peter s Tessejem iz Bomona v kraljevski kočiji, radi počasti ga je spremljal oddelek garde; ob desetih zvečer je prispel car v Pariz. Za carja so bile pripravljene dvorane pokojne kraljice, a v obednici je bila pokrita miza za 60 ljudij. Carju ni bilo nikakor všeč to veliko bogastvo in sjaj; on je zahteval le kruha in redkve, jedel malo, pokusil šest vrst vina, popil dve čaši piva ter odšel; zapovedal je, da ga odpeljejo na drugo mesto, kjer je priprosteje. Prišli so v hišo nekega znamenitega moža, nasproti je prišel sluga s svečo. Peter je vzel svečo, pregledal spalnico, ali je bil iznovič nezadovoljen s paradno posteljo, zapovedal postaviti v slugino sobo popotno postelj ter se vlegel tamkaj spat. Drugi dan zjutraj ob petih je bil Peter že na nogah; k njemu so začeli dohajati francoski višji činovniki, prišel je tudi regent, začasni upravitelj države, vojvoda Orleanski. Vladar je sprejel vojvodo, ga poljubil ter odšel ž njim v sobo, on prvi a za njim vojvoda. Tukaj se oba vsedeta ter

začneta razgovor; ruski poslanec v Parizu, knez Kurakin, ostane pri njih kot tolmač. Razgovarjala sta se pol ure in oba ostala prav zadovoljna, posebno regent: njega je Peter popolnoma predbil s svojim velikim umom. Posle razgovora vstane Peter in izide iz sobe, za njim regent, nizko se klanjaje. Potem mu kine z glavo, in regent odide.

Car bi bil zdaj vrlo rad odšel v mesto razgledavat razne znamenitosti, toda on se je zdržal ter ostal doma, pričakovaje kralja, ker ga je imel obiskati tudi on, kakor je to zahteval dvorski običaj. Kralj je prišel čez dva dni; bil je star še le 7 let, zatorej ga je spremljeval nerazdružljivo varuh, vojvoda Viljrua. Peter je sprejel kralja pri kočiji, Viljrua ga je pozdravil v ime svojega gojenca, in oba vladarja sta šla skupaj v sobo. Tukaj sta sedela četrť ure ter se razgovarjala, a knez Kurakin je bil tolmač razgovora. Potem je car vstal, vzel malega kralja na roke, ga poljubil nekolikokrat ter ga spremil po poprejšnjem redu. Drugi dan pa se je odpeljal Peter obiskat kralja z velikim spremstvom v bogatih kraljevskih kočijah; ob potu je stala vojska in ob prihodu carjevem so zadoneli bobni. Prispevši h kraljevskemu dvorcu je videl car, kako mali kralj hiti njemu naproti h kočiji; Peter je skočil iz kočije, pohitel h kralju, ga vzel v naročje ter ga odnesel po stopnicah gori.

Po teh neizogibnih ceremonijah je bil Peter sloboden ter je mogel sprovajati čas po svoji volji. Od jutra do večera je on hodil po mestu ter razgledaval tovarne, peneznico, kraljevsko knjižnico, sodnijsko palačo, akademijo, dom za invalide, kjer so prebivali stari in ohromeli vojaki. Peter je laskal starčkom, jih nazival svojimi tovariši, pokušal njih juho in kruh ter pil na njih zdravje vino. Vladar je pregledal tudi mestno okolico, obiskal imenitne osebe, bil pri regentu, kralju, pregledaval francosko vojsko, sprejemal poslance, se razgovarjal z učenjaki. Bogoslovci so mu predali osnovo o zedinjenju iztočne in zapadne cerkve. Peter jo je poslal ruskim višjim duhovnom. Mnogo je videl tukaj novega in ne- navadnega, toda on je ostal slednjič samo pri tem, kar je bilo koristno in potrebno. Na najdragoceneje kraljeve bisere se je ozrl samo mimogrede ter šel dalje.

Peter je odšel na Francosko brez carice, da se ogne sitnim ceremonijam, toda on se jim vedno ni mogel izogniti zato, ker ni potoval pod tujim imenom nego pod svojim vladarskim imenom. Pred dvorom, v katerem je on prebival, je bila postavljena straža, ki je štela 50 mož; 8 stražnikov z jednim častnikom je spremljevalo vladarja povsodi. Toda car se je malo držal teh dvorskih in obrednih običajev: hodil je v prosti

sukneni obleki, obedoval ob enajstih, južinal pa ob osmih. Kralj mu je pa poslal za vožnjo bogato kočijo s 6 konji; Peter je prosil, da mu puste samo 2 konja. Kadar mu je truma obiskovalcev postala nadležna, jo je odpravljaj ven bodisi z migljejem roke bodisi s pogledom, ali je pa sam odšel. Če je hotel kam oditi, a kočija ni bila še pripravljena, se je vsedel v prvo, katero je opazil, ter zapovedal voziti tjekaj, kamor je hotel on iti. Tako se je enkrat vsedel v kočijo neke prav imenitne gospe, ki je prišla k njemu, ter zapovedal, odpeljati ga precej daleč. V takih slučajih je moral maršal Tesse s svojim gardisti bežati za vladarjem ter ga iskati Bog ve kje.

Ko je Peter tako preživel v Parizu poldrugi mesec, je odšel v Spa, kjer se je zdravil mesec dni s tamošnjo vodo, potem pa se vrnil h Katarini v Amsterdam, kjer je ona ves ta čas živela v velikem spoštovanju in pristojni časti. Holandeži so se pokazali posebno prijazni in postrežljivi, so dajali zabave in prirejevali posebno zabavne morske boje. Holandska vlada je hotela na te način pridobiti carja, da bi izposlovala za Holandeže na Ruskem posebne pogodnosti; toda Peter je prav dobro razumel to nakano, pa se ni udal. On je v prejšnjih časih iskal v Holandiji večkrat posojila, ali so ga vselej odbili; Holandeži so upotrebili vse, kar je bilo mogoče, da se

okoristijo, a da nič ne žrtvujejo. Imenovani prijatelji ruskega vladarja so kmalu sprevideli, da se je on izmuzil iz njihovih pohlepni rok. Kancelar Golovkin, podkancelar Šafirov in poslanec knez Kurakin so se dogovarjali s pruskim in franco-skim poslancem ter sklenili dogovor med tremi državami, da se obrani mir in dokonča severna vojna; a ko bi katerega od njih napadel sovražnik, sta mu dolžna oba druga pomagati z vojsko ali z denarji. Holandska vlada je bila jako presenečena, ko je izvedela o tem dogovoru, toda spremeniti ga zdaj ni mogla.

V tem času je bil položen temelj drugemu, posebno važnemu delu: svojeglavi kralj švedski je popustil nagovorom in svetom novega svojega ministra Gerca, ki je razložil kralju, da Švedska ne more z vsemi svojimi sovražniki obračunati, in da je potrebno, pomiriti se z najsilnejim in najnevernejim nasprotnikom, carjem Petrom, ter potem svobodno razpravljati z ostalimi. Karol je bil sporazumen, da se začno dogovori z ruskim carjem in njegovi poverljivi ljudje so se posvetovali s knezom Kurakinom, kje in kdaj bi se sešli pooblaščenca obeh strank. Petru je bilo to prav po duši: vojna se je zavlačila ter ga zadrževala, da se ni mogel baviti z notranjimi državnimi uredbami. Z Angleško so se sprli; Danska ni verovala Petru in radi tega nezaupanja

je zavlčila splošno delo; prijaznost Petrova do poljskega kralja je tudi ohladnila; ker se je vladar prepričal, da je Avgust malovreden in nezanesljiv človek. Zveza, kakor je videti, se je komaj držala: vse težave dolge in uporne vojne je imela nositi jedina Rusija. Petru je ostal veren jedini zaveznik — kralj pruski. Cenila sta drug drugega, in car, poslavši že poprej svoje ministre na dogovor, pride tudi kmalu sam v Berlin. Delo je vspelo, poprejšnji dogovor je bil potrjen in zveza s Prusko izvršena in pojačana.

Posle dolgega prebivanja v tujih zemljah se povrne vladar slednjič domov, v svoj ljubljeni Petrograd. Prispevši semkaj meseca oktobra l. 1717. se pozdravi lepo s svojimi otroci, obeduje ž njimi ter precej potem gre k pomorski oblasti pogledat, kaj se je brez njega storilo. Tamkaj je on ostal do večera, pozval bližnje svoje na južino in od sledečega dne se je začel navadno delo s svojim poredkom od ranega jutra do poznega večera.

XI. Carjevič Aleksej Petrovič.

Mnogo očitkov je sebi nakopal Peter z deli svojega carevanja, toda nobeno izmed vseh ni dalo njegovim sovražnikom povoda k tako težkim

okrivljenjem, kakor nesrečni konec carjeviča Alekseja Petroviča.

Carjevič Aleksej se je narodil leta 19. februarja l. 1690., ko oče njegov ni izpolnil še 18 let. Prvih 9 let je bil carjevič pri materi; od nje in od nje rodbine se je naslušal on marsikaj slabega o svojem očetu, in te besede so zapustile v njegovem srcu trajni sled. Ko je Peter spraval carico Evdokijo v samostan, je bil predan carjevič v tuje roke, zato, ker je oče njegov bil vedno na potovanju ter ni mogel sam skrbeti za odgojo svojega sina. S početka je podučeval carjeviča Nikita Vjazemskij, vrlo vešč branju in pisanju, ali sicer plitkega uma; potem so dali Alekseju Petroviču za učitelja tujca Neugebauera, ki se je pa sprl skoraj z vsemi bližnjimi carjevičevimi ljudmi ter ga je vladar moral odpustiti. Potem je predal vladar carjeviča v poduk baronu Gujsenu, vrlo razumnemu in iskusnemu možu; poduk je vrlo napredoval, toda ne dolgo. Čez tri leta je potreboval vladar Gujsena za druga važna dela in štiri leta je boravil v tujih zemljah. Carjevič je ostal sam ter začel živeti po svoji volji; oče je bil daleč z drugimi deli, prav tako tudi Menšikov, kateremu je bil izročen nadzor nad odgojo carjeviča. Alekseju Petroviču je to godilo, ker mu književno, mirno učenje ni bilo jako sitno, pač pa se je bal in ni ljubil drugega učenja, pri

katerem se ne da niti naspati niti najesti, nego se mora delati brez oddihljeja, neglede na trudnost, na znoj, na zimo. Ni ljubil, kakor je bilo videti, tudi onega dela, v katerem je živel brez prenehljeja njegov oče. Peter je to opazil, ko je vzel sina dvakrat na pohod, a leta 1704. se mu je zagrozil. »Zmage so od Boga,« je govoril Peter sinu, »toda mi smo dolžni, upotrebljati vse sile, da jih izvojujemo. Jaz sem vzel tebe na pohod, da ti pokažem, da se jaz ne bojim niti truda niti nevarnosti; ti moraš nasledovati moj primer, moraš ljubiti vse, kar služi na korist in čast domovini in ne gledati na trud. Če raznese moje svete veter, in ti nočeš delati tega, kar jaz želim, potem jaz ne priznajem tebe za sina, in bodem molil Boga, da kazni tebe na tem in drugem svetu.«

Bojazen Petra je bila opravičena, in vendar ni vedel še vsega o svojem sinu. Vladar je imel sila sovražnikov, a oni so vsi svojo nado polagali na carjeviča: on ne mara za vojno, tudi ne za morje, on išče le mir ter tiho in nemoteno življenje; on bode car, kakoršni so bili pred Petrom; Peter tako ni večer, enkrat pride tudi že carjevič na prestol. Tako so mislili in natihoma govorili mnogi; te misli in besede so se vcepile v dušo carjeviča ter rasle v njem z leti. Teško mu je bilo pod Petrom, kakor tudi drugim, a

obenem vendar tudi milo, da on ni sam, da je ž njim veliko število, ki to odobrava, kar je drago samemu carjeviču, a ono graja, kar je drago njegovemu očetu.

V takih mislih se je carjevič okrepil posebno tedaj, ko je ostal sam v Preobraženskem, po odhodu barona Gujsena v tuje kraje. Tukaj se je obkrožil z duhovniki in mnihi, a duhovniki so bili s Petrom bolj nezadovoljni nego vsi drugi. Med njimi so se nahajali celo taki, ki so podpihovali sina proti očetu, posebno duhovnik carjevičev, nadduhoven Janko Ignjatijev, vrlo umen in odločen mož. Alekszej Petrovič je bil malodušen, nestalen, plašljiv; Bog mu sicer ni vzel razuma, vendar pa mu je bil le ta navaden in plitek. Jakob Ignjatijev ga je podložil svoji volji nemudoma in sicer v vseh rečeh. Položivši roko na sv. evangelje je zahteval on od carjeviča obljubo, da bode držal svojega duhovnika za angelja božjega, za aposteljna Kristusovega, za sodnika svojih del, in da mu bode v vsem pokoren; carjevič je prisegel. Jakob Ignjatijev je bil tedaj glavni začetnik vsega prihodnjega zla, a za njim še 24 carjeviču bližnjih ljudij, ki so sestavljali njegovo družbo. Vkup ž njim so oni razvnemali dušo carjevičevo proti Petru, sprevračali in obsodjevali njegova dela; vkup ž njim so se oni zabavali in razveseljevali. Carjevič se je rad zabaval

in tudi napil, potem pa je dolžil Menšikova in druge, češ, da ga le-ti nalašč prikrajšujejo, kjer le morejo. Tudi ga Menšikov ni okrožil z neumnimi in nevrednimi ljudmi, nego je carjevič živel čisto slobodno ter se ni samo razveseljeval in zabaval po običaju tega časa, marveč se s tem celo hvalil.

Tako je živel carjevič v popolnem miru, a bal se samo jedne reči, da ne bi naletel oče na to. pa ga poslal na kakšen pohod, na težavno delo, v nadležno službo. Počasi se je privadil strahu pred očetom, v srce njegovo se je vkralo sovražstvo k roditelju in vzkipelo potem v mržnjo, skrivno, plaho, toda tvrdovratno. Iz te mržnje se je rodila misel: »dočakati časa, da očka umre, do te dobe pa na kakršenkoli način potrpeti.« Grešna misel je težila vest carjeviča, in on je hotel olajšati svojo dušo na izpovedi, pred sv. križem in evangeljem. Oče Jakob ga je izpovedal in rekel: »Bog tebi odpušča, mi vsi želimo smrt tvojemu očetu.« Leta 1708. je šel carjevič v samostan, da obišče mater, in mržnja proti očetu ga je prevzela še bolj, in sicer zato, ker je za ta obisk trpel od očeta silno preganjanje.

Prešlo je več let; carjevič je nadaljeval v raznih naukih, se naučil francoskega in nemškega jezika, vmes med učenjem pa je opravljal včasih tudi službo; v Smolensku je prigotavljal hrano

in nabiral vojaške novince, v Moskvi je upravljal z državnimi stvarmi ter pripazil pri utrjevanju Moskve, pri naboru vojaških novincev in Kazakov, vodil je tudi polke pred očeta. Koncem leta 1709. ga je poslal vladar v tuje zemlje dokončat učenje ter si izbrat nevesto izmed tujih princes.

Vladar je dal sinu polno svobodo, izbrati si nevesto po srcu, samo da je ona princesa. Carjevič si je izbral Šarloto Walfenbüttelsko. Svatbo so slavili 14. oktobra l. 1711. v saksonskem mestu Torgavi, v prisotnosti Petra, a že čez tri nedelje potem je moral carjevič otiti na Poljsko pripravljat hrano za vojsko; za njim je kmalu prišla tudi carevna. Sledečega leta je bil poslan carjevič v službo na druga mesta, potem pa je odšel z vladarjem na pohod proti Turški, šel v Staro Rus in Ladogo nadzirat pripravljanje lesa za brodovje, in avgusta leta 1713. se je vrnil v Petrograd. Še pred njim je semkaj prispela Šarlota.

Dolgo je prebival carjevič v tujih zemljah, se mnogo učil, videl mnogo novega, ali domov se je vrnil tak, kakoršen je odšel. Vladar ga je sprejel milostljivo in vprašal, ni li kaj pozabil, kar se je naučil. Carjevič je odgovoril, da ni nič pozabil; vladar mu je zapovedal, da prinese črteže, ki jih je sam narisal. Zbavši se, da ga ne bi oče

prisilil, črteže delati pri njem, je nabil carjevič pištolo ter se ustrelil v desno dlan. Peter opazi njegovo obstreljeno roko ter ga vpraša, od kod je to, a carjevič se je zlagal ter navel kakoršnokoli že nezgodo.

Razpor med vladarjem in njegovim sinom je ostal kakor poprej, bil je celo huji od poprejšnjega. Peter se je srdil, zmerjal sina, v jezi ga celo tepel, kakor je tepel s palico mnoge druge krivce; potem pa je zopet pustil vse ter prenehal ž njim govoriti. Aleksej Petrovič je moral razumeti, da je to zanj huje nego vse drugo; kajti kjer je gnev, tam je tudi milost, a kjer je največa ravnodušnost, tam gotovo ni ljubezni. Toda carjevič že od zdavna sam ni ljubil očeta, ni maral za njegovo ljubezen ter mislil samo o tem, kako bi bil proč od njega čim dalje. A med tem ga je oče poprej pošiljal na pohode in mu izročal razne službe ne radi nadlege, nego radi nauka, kateri se ne da iz knjig naučiti niti doma pretuhtati. Vladar je slednjič sprevidel, da je Aleksej proti njemu in da ne more niti polovice dela dogotoviti; toda on tega ni zahteval od sina, tudi ga ni radi tega zmerjal in tepel: on je zahteval od njega samo volje za delo. Vladar je moral preskrbeti, da po njem začeta preosnova države ne umre vkup ž njim, nego da se vedno bolj razvija. Mesto tega je videl, da sin dela vse iz

strahu, samo da se reši in uide gnevu očetovemu; da nima sam nobene volje za delo, nego da pokazuje zanj pravo nevsečnost in stud. Tedaj je car zavrzel svojega sina ter začel snovati osnovo, katera se je mogla končati za carjeviča z veliko bedo.

Tej osnovi ni nikdo pomagal razen samega carjeviča. Carica mu ni bila naklonjena, ker je imela dosti svojih otrok; Menšikov ga tudi ni ljubil, kajti posle Petra bi se mu pred Alekszejem gotovo slabo godilo. Toda vladarja niso mogli podpihovati na carjeviča. Peter je bil bistroumen in oprezen, pa bi nemudoma opazil naklepe. A za Katarino bi bilo tako delo tem težje, ker je ona bila vedna posrednica miru: tolažila je carski gnev, bila zavetnica onih, ki so pali v carsko nemilost, ter se trudila zadobiti ljubezen vseh. Neki velikaš je rekel: »Da ne tolaži carica nagle čudi vladarjeve, ne bi bilo za nas življenja.« Ni niti najmanje verjetno, da bi bila mogla vladarica bodisi že na kakoršenkoli način podkopavati svojega pastorka ter razpaljevati proti njemu carski gnev. Tudi Menšikovu je bilo kaj takega težko: on ni imel pri vladarju nič več onega zaupanja, kakor poprej; on je imel dosti skrbeti sam za sebe.

Tako je v glavi vladarjevi dozorela misel, da obrne carjevič Alekszej, čim postane car, vse na stari način, a iz te misli se je začela druga, carjeviča ne pripustiti do carstva. Zadeva bi se

bila mogla že poravnati, ko bi bil hotel Alekszej Petrovič in ko bi bil mogel po svoji naravi sam sebe spremeniti; ali to se ni zgodilo. Ni spremenila njega tudi ženitev. Peter Veliki je ženin svojega sina s tujo princeso, da bi zvezal svojo državo z Evropo, da bode jednak s tujimi vladarji. Razen tega je on računal, da se morda njegov sin spremeni, ko se oženi, za to mu je vladar dal tudi popolno svobodo pri izbiranju neveste. Nada se ni izpolnila. Šarlota je bila dobra žena, ali je bila v marsičem podobna možu; tudi ona ni marala za nobeno delo, če jej ravno ni bilo po volji; ona je ljubila mir, smatrala Rusijo za tujino in Ruse za tujce; Nemkinja je bila, Nemka je tudi ostala. Tudi njeno dvorjanstvo je bilo nemško; od 18. ljudij je bil komaj jeden Rus. Carjeviča ni posebno ljubila, pa ni mogla tudi od njega ljubezni pričakovati. Alekszej Petrovič je živel ž njo nesložno, celo za njene domače potrebe ni skrbel; v društvu ni govoril ž njo, zabaval se je z drugimi. Peter se je popolnoma prevaril, ko je računal, da mu pomore Šarlota carjeviča privezati na pravo pot.

Alekszej Petrovič je bil slabega zdravja, a leta 1714. je še posebno obolel ter odšel lečit se v Karlove vari. Čez pol leta se povrne; ko je boravil na tujem, se mu je rodila hči; koncem leta 1715. mu je dal Bog tudi sina. Novorojen-

ček je ostal živ, ali mati je umrla. Peter je uvidel, da zdaj ruski prestol ne ostane prazen in čez nekoliko dnij pošlje carjeviču pismo, katero je napisal še pred rojstvom svojega unuka. V pismu je omenil vladar o nesposobnosti Aleksjeja Petroviča za upravo državnih zadev, o nejevolji njegovi za vojaška in razna druga dela; povedal, da ga niso mogle popraviti niti kazni in da ni pomoglo nič tudi to, da ne govori oče že zdavnaj ž njim niti besedice. Radi vsega tega ga vladar zopet opominja, in hoče še malo počakati, ne bi li se morda popravil. »Če se pa ne popraviš,« skončal je Peter pismo, »potem te odstavim od nasledstva; ne misli, da te samo strašim, nego zares izpolnim, kajti če mi ni bilo žal in mi še tudi zdaj ni mojega življenja za domovino, kako bi mogel žalovati za teboj tako nepotrebni?«

Drugi dan po izročitvi tega pisma je dal Bog vladarju sina Petra. Carjevič je postal žalosten; posvetoval se je z bližnjimi ljudmi, posebno s svojim bivšim učiteljem in Aleksandrom Kikinom. Svetovali so mu: odpovedati se nasledstvu, samo da ostane v miru. To je bilo carjeviču po volji; on je napisal očetu pismo, v katerem se je izjavil za nepotrebne pri državnih poslih; proglašil se za bolnega in lenega človeka; govoril, da ne posega za nasledstvom in da tudi ne bode posegal, pri čemur je pozival Boga za pričo.

Vladar je bil vrlo nezadovoljen z odgovorom; on je hotel sina prestrašiti ter ga prisiliti, da se zanima z delom, a sin se odpoveduje naravnost nasledstvu. Kmalu potem je Peter jako obolel, tako da je, pričakovaje smrt, sprejel svetotajstva umirajočih; vendar pa je zopet okreval in sledečega leta 1716. napisal carjeviču poslednji opomin. Car ga je pokaral, da on govori o nasledstvu in da prepušča vladarjevi volji to, kar je že tako v njegovi volji, a o nejevolji svoji k delu pa molči popolnoma. Prisegi njegovi vladar ni verjel, zato ker se more on po smrti očetovi drugače odločiti; na prekršitev prisege ga morejo zapeljati ljudje, katerim sedanja dela carja niso po volji, in tedaj postane sin razrušiteljem očetovih osnov. Potrebno je torej ali spremeniti svojo naravo ter se pokazati vrednega za naslednika, ali pa stopiti v samostan za mniha.

Zopet so se začela posvetovanja pri carjeviču z bližnjimi ljudmi; sklenili so: »Stopi v samostan, kukulica ni prikovana z železom na glavo, pa jo je moči zopet sneti; samo duhovnemu očetu povej, da greš pod silo.« Aleksej je ubogal ter pisal očetu, da želi stopiti v mniški stan.

Ni se posrečilo tudi zdaj vladarju prisiliti sina, da živi in dela tako, kakor se spodobi nasledniku Petra I.; carjevič se ni zbal sprejeti mniške kukulice, samo da ostane v miru, da se

reši vznemirivanja in sitnega dela. Vladar je moral zdaj ali izpolniti svojo grožnjo, ali pa še počakati, ali se mu sin ne premisli. Car je sklenil počakati, saj se vse to ponašanje ni vjemalo z njegovo naravo. Carjevič je v tem času obolel; vladar, ki se je za dolgo časa pripravljaj na pot v tuje kraje, je prišel k sinu in rekel: »Ne prenašli se, razmisli in potem mi napiši, za kaj si se odločil.« Aleksjeju Petroviču je odleglo, toda ne za dolgo; čez sedem mesecev ga je že opomnil Peter s pismom, da pričakuje odgovor — v samostan ali na delo. »Ako hočeš biti naslednik, pridi nemudoma semkaj; ako misliš v samostan, odpiši, kdaj si vstopil.«

Carjevič se je odločil nemudoma oditi v tuje kraje navidezno k očetu. Že zdavnaj mu je šinila v glavo, ubežati pred očetom pod obrambo bodisi že kateregakoli tujega vladarja, a navel ga je na to misel Kikin. Toda po svoji navadni neodločnosti je propustil carjevič za to najugodnejši čas, ko je bil v Karlovih varih. Zdaj mu je pomogel sam oče, kateremu se ni o nakani carjevičevi niti sanjalo. Alekszej Petrovič se je hitro pripravil ter odšel iz Petrograda meseca septembra leta 1716. Vzel je s seboj nekoliko slug in devojko Afrozino, bivšo sužnjo Vjazemskega, v katero se je zaljubil še za žive Šarlote.

Na potu se je sešel Alekszej Petrovič s Kikinom; Kikin mu je svetoval, da gre na Dunaj

k svojemu svaku, avstrijskemu vladarju Karolu VI, češ, da ga tam ne izdajo. »A z očetom se ne spuščaj v pregovore, on ti da javno glavo odsekati,« mu je govoril Kikin.

O carjeviču ni bilo ni sluha ni duha, kakor da je v vodo propal. Toda Peter si ni dolgo razbijal glave, kmalu se mu je začelo pozdevati, kaj se je zgodilo s sinom, ter izdal zapovedi v razna mesta, da iščejo begunca. Carjevič je med tem tajno odšel na Dunaj, kamor je prispel 19. novembra kasno zvečer ter se prijavil podkancelarju grofu Šönbornu. Oziraje se na vse strani in begaje od ogla do ogla se je izjavil carjevič, da je prišel prosit svaka cesarja obrambe in pomoči; da mu hoče car Peter oteti krono in življenje ter vskratiti njegovi bedni deci prestol brez vsakega vzroka; da sta začetnika vsega zla carica in Menšikov; da ga hočejo zastрупiti; da Rusi ljubijo njega, carjeviča, vladarja pa mrzijo radi njegove krvoločnosti, radi novotarij, radi neznosnih bremen, katere je on naložil vsem, in radi katerih more nastati še upor in nevarnost za vladarja. Ker je vedel, da je poznata vsem njegova neljubeznivost naproti pokojni soprogi, je zatrjeval Aleksjej Petrovič, da ni on, nego njegov oče vkup z mačeho ravnal ž njo tako grdo, ter hotel, da jima služi kot prosta dekla. In še mnogo drugega je govoril carjevič ter ni razlikoval resnice

od laži; zdaj je hvalil, zdaj zopet grajal svojega očeta, pobijal sam sebe ter končal s tem, s čemer je začel — prosil je cesarja za se obrambe, a za otroke pomoči. On je zaželel obiskati samega cesarja, ali Šönborn je rekel, da se potem vse razglasi, a potrebno je, da se drži vse tajno, da ne bi nikdo zvedel o prihodu carjevičevem na Dunaj.

Na Dunaju so sklenili, skrivati carjeviča, dokler se ne ponudi priložnost, da ga pomirijo z očetom; radi tega so ga odpravili v gornjo stran Tirolske ter ga zместili tamkaj v zatišju, v trdnjavo Eggenberg. Če tudi se je vse tajno ravnalo, sta vendar zasledila carjeviča od Petra poslani stotnik Aleksander Rumjancev in ruski poslanec na Dunaju Veselovski ter zvedela, da živi on v Eggenbergu pod imenom Kohanovskega. Tedaj je dala dunajska vlada carjeviču na izbero — ali vrniti se k očetu, ali pa oditi dalje, v Napolj. Carjevič se je radostno izjavil za daljno potovanje, pustil v Eggenbergu svoje sluge ter odšel z Afrozino, preoblečeno v možko obleko. Toda Rumjancev ga je zasledoval bistrim okom, odšel za njim ter sporočil carju, da je sin njegov odšel v Napolj, kjer se je naselil v gradu Sant Elmo.

Na Dunaju so skrbno skrivali svoj sklep ter so se jako začudili, ko sta od ruskega carja prišla

stotnik Rumjancev in tajni svetnik Peter Tolstoj zahtevata, da jima predado carjeviča. Njima je bilo zapovedano razjasniti, da cesar ne more biti sodnik med carjevičem in njegovim očetom, samodržcem ruskim; ako nočejo predati carjeviča, potem zahteva car, da puste k njemu oba poslance radi dogovora, in kadar jim dopuste, naj nagovarjata carjeviča, da se povrne, a zato mu obečata roditeljsko odpuščenje; če pa ne puste poslancev k carjeviču, naj se cesarju sporoči, da car ne pusti te razžalitve brez osvete.

Na Dunaju so se zamislili, ruska vojska ni stala daleč od avstrijskili mej, a Peter Veliki ni govoril praznih besed. Posle raznih izgovorov in razjašnjenj je bilo Tolstemu in Rumjancevu dovoljeno, oditi v Napolj, se sniti in pogovoriti s carjevičem, a tamošnjemu namestniku je bilo zapovedano, upotrebiti vse načine, da bi se carjevič odločil za povrnitev k očetu.

Koncem septembra leta 1717. sta prispela Tolstoj in Rumjancev v Napolj ter jima je bilo dovoljeno stopiti pred carjeviča. Alekszej Petrovič se je silno prestrašil, ko ju je zagledal; on se je bal, da ga umorita. Nekolikokrat sta se poslance sešla ž njim, toda brez vsake izjave. Tedaj se je odločil namestnik, preplašiti carjeviča s tem, da mu odvzame Afrozino; bilo mu je tako zapovedano z Dunaja, kjer so mislili, da se car

najhuje jezi na sina radi Afrozine. Razun tega sta poslanca nagovorila tajnika namestnikovega za dragi podarek, da pové carjeviču na svojo odgovornost, da ne more na obrambo cesarjevo računati, češ, da je cesar izpolnil svojo besedo, ker mu je dal pribežališče, dokler ni prišlo od carja oproščenje; a posle tega ga ne more cesar nič več držati, ako se noče zaplesti radi njega v vojno s carjem. Slednjič je preplašil carjeviča še sam Tolstoj, rekoč, da ga dá pripeljati car brez vsakega dvoma pod orožjem in da pride sam v kratkem času v Napolj.

Strah in obup sta spreletela nesrečnega carjeviča, in on je po nasvetu Afrozine obljubil, da se vrne k očetu, če mu dovoli, oženiti se z Afrozino ter živeti na svojih posestvih. Tolstoj je obljubil, če tudi ni imel za to ukaza. Carjevič je napisal očetu pismo, ga prosil odpuščenja, se zahvalil za obljubljeno milost ter odšel iz Napolja z Afrozino, Tolstim in Rumjancevim. Na potu je sprejel od očeta odgovor: Peter je obljubil svoje odpuščenje; mu dovolil oženiti se z Afrozino, ali samo ne v tujini, da se izogne sramoti, nego na Ruskem; dovolil je tudi to, da more carjevič živeti na svojih posestvih. Početkom leta 1718. je bil carjevič Alekszej že v Mosvi; Afrozina pa radi bolezní ni mogla potovati ter je radi tega zaostala.

3. februarja so se zbrali v Kremeljskem dvorcu ljudje viših činov, duhovnih in posvetnih, prišel je car, pripeljali so tudi carjeviča. Ostro je pokaral vladar sina, carjevič je padel na kolena ter prosil odpuščenja. Vladar je obljubil milost, če se sin odreče nasledstva ter pové svoje so-krivce, ki so mu svetovali bežati. Carjevič je bil z vsem sporazumen. Odšli so v cerkev Vnebo-vzetja, pred sv. evangeljem se je carjevič odrekel prestola in podpisal prisego v tej obljubi. Isti dan je bil razglašen manifest, v katerem so bili šteti vsi prestopki carjeviča Aleksjeja ter mu oglašeno odpuščenje; a da od takšnega vladarja ne bi država prišla v gorji položaj, nego je bil poprej, vskračuje vladar sinu Aleksjeju nasledstvo prestola, tudi ko ne bi po vladarju v carski rodovini ostal nobeden človek; obenem razglašuje in opredeljuje za naslednika drugega svojega sina Petra.

Drugi dan je dal vladar carjeviču pismena vprašanje o krivcih, mu zapovedal, napisati vse kar se tiče tega dela, in naj se očisti, kakor na spovedi, ter se mu zagrozil, da se ne izpolni včeraj pred vsem narodom razglašeno odpuščenje, ako ne izpove popolne resnice.

Carjevič je napisal odgovor ter ga predal očetu, toda vse resnice ni povedal: nekaj je utajil, nekaj lažnjivo prikazal, nekoliko njih po krivem

obdolžil; vse to se je sicer kasneje izvedelo v Petrogradu. Začela se je preiskava, zaslišano je bilo čez 50 ljudij, med njimi carica kot redovnica Helena (Evdokija), carevna Marija in še nekatere odlične osebe; mnoge so pri preiskavi mučili, nekatere celo po trikrat in po štirikrat. Posle preiskave je bilo usmrčeno 9 ljudij, med njimi Nikin in Ignjatijev, toliko jih je poslano na galije, še več pa v Sibirijo in daljna mesta.

Preiskava se je s početka vodila v Moskvi, potem pa v Petrogradu. V Moskvi je ravnal vladar s sinom prav blago, očitno je hotel opravdati carjeviča, kolikor je bilo mogoče, ter govoril, da se Alekszej ne bi bil lotil tako predrznega dela, ko ne bi bilo zapeljivcev in podpihovalcev. Iz Moskve v Petrograd je potoval carjevič vkup z očetom, potem je ostal pri očetu ter živel svobodno. Toda vse to se je kmalu spremenilo.

Afrozina je prispela iz tujih krajev 0. aprila. Zaprli so jo v trdnjavo Petropavlovsk, in sam vladar jo je izpraševal; Afrozina je povedala vse, kar je vedela. Dokazalo se je, da je carjevič pri preiskavi v Moskvi marsikaj zatajil, celo najvažnejše stvari. Izpraševali so ga iznovič, on je tajil, celo v navzočnosti Afrozine, a potem priznal. Krivnje njegove so bile težke. Bilo je očitno, da se je carjevič odrekel carskega prestola le navidezno, a v mislih je želel prav pohlepno nasled-

stva ter računal na pomoč Rusov; ko bi bilo prišlo do upora še za vlade očetove, bi se bil pridružil upornikom; radoval se je glasom in poročilom o nemirih in uporih v ruski vojski in državi; snoval je odstraniti vse bližnje vladarjeve ljudi, čim zadobi carstvo, postaviti vse v staro stanje, živeti v Moskvi, zapustiti Petrograd kot navadno mesto, brodovja ne držati, zadovoljiti se s staro vlado; iz Napolja je hotel oditi k rimskemu papežu, ali ga je Afrozina zadržala; pisal je avstrijskemu vladarju pisma polna tožb na očeta, in mnogo drugega.

Le-to niso bile tiste krivnje, katere je objavil carjevič v Moskvi in katere je bilo mogoče odpustiti. A med tem je obljubil vladar sinu, ko ga je zval iz tujih dežel, pomiloščenje in odpuščenje; kako je imelo biti zdaj in kako je bilo storiti? Vladar je sklenil, da odstopi kot sodnik proti svojemu sinu in da preda vso zadevo drugim. On je sklical imenitne duhovne ter jim izročil v razsodbo carjevičev prestopok, prosil jih samo pravice brez vsake pristranosti in upozarjal posebno na to, da je on, vladar, obljubil svojemu sinu odpuščenje. Razun duhovnov je zbral vladar tudi senatorje, generale in druge činovnike, jim dal skoraj ravno takšno sporočilo, ter jih prosil, da postopajo po čisti pravici, da ne pogube svojih duš in vladarjeve, da jim vest ostane čista na sodnji dan.

Duhovni sod je napisal in predal vladarju razsodbo, izpisavši primere in pregovore iz starega zakona za obtožbo in iz novega zakona za zagovor; o obljubi carjevi, da odpusti sinu, če se povrne iz tujih krajev, se ni izjavil, a na kraju je napisal: »Srce carjevo je v roki božji; naj izbere oni del, kamor ga nagiblje roka božja.«

Posvetni sod je povel razpravo po tedanjih postavnih propisih. Že nekoliko dnij je bil carjevič zaprt v trdnjavi; pripeljali so ga v senat ter izpraševali, a dva dni potem, 19. junija, mučili, raziskovaje resnico; 24. junija so ga mučili drugič, in ta dan so sklenili enoglasno obsodbo, da je zaslužil carjevič Alekszej Petrovič za svoje krivnje in namere proti očetu vladarju in proti državi smrtno kazen. 26. junija, ob 7. zvečer je umrl carjevič.

O njegovi smrti so se razširila razna poročila; dva domnela samovidca sta napisala: jeden, da so carjeviča zadušili, drugi, da so ga zastrupili. Tajno usmrčenje carjeviča je delo nemo-goče, popolnoma protivno naravi Petra Velikega, okrutni in nemilosrčni, toda vedno odkritosrčni in pošteni. Ko bi se bil odločil vladar usmrtiti carjeviča po sodnijski razsodbi, on bi ga bil dal usmrtiti ter ne bi bil oprezoval; zato so porok vsa njegova dela in vse njegovo življenje. Po

primerjanju raznih poročil se more sklepati, da je najbrže skončal Alekszej Petrovič tako-le. Na duhu in telesu slabi carjevič ni mogel pretrpeti muk ter je obolel, a seznavši za smrtno obsodbo, se je še huje razbolel; zadela ga je, kakor se pravi, kap. — 26. junija je bil že hudo bolan; vladar je prišel ta dan z nekaterimi svetovalci v trdnjavo na preiskavo; kaj so preiskovali, ni znano; posle preiskave so prišli k carjeviču, kateri je po sprejemu svetotajstev prosil očeta odpuščenja solznih očíj in popolnoma skesan. Vladar mu je odpustil, ostal pri njem pol ure in ob 11. predpoldne odšel, a zvečer, okoli 6 ure, je carjevič umrl.

Mesec dnij kasneje je pisal vladar iz Revelja carici, da je slišal o pokojnem sinu tako redkost, ki je huja od vseh poprejšnjih. Na kaj je vladar v tem sporočilu mislil, ni poznato; morebiti, da je carjevič, ko je bil na tujem, prosil pomoči švedskega kralja po ministru njegovem Gercu. Je li verno to poročilo, ali si je kdo izmislil, ni dokazano, vendar pa je prišlo do nas.

Žalostnega konca si je kriv največ sam carjevič a ne car. Ne bi ga bila zadela tako žalostna usoda, ko bi bil, pobegnivši od očeta pod obrambo tujega vladarja, objavil pred celim svetom, da hoče živeti kot sloboden človek, da se odreka

carstvu in da ne kani v bodoče posegati za carsko krono. Tedaj bi se ga car ne bal niti glede svoje rodovine niti glede carstva, nego bi ga pustil na miru. Carjevič pa je ravnal čisto nasprotno; doma se je odrekel nasledstvu, na tujem pa je objavil svoja prava na prestol. Ko se je v Moskvi odpovedal drugikrat, je spremenil zopet kmalu svoje misli ter ni ostal veren obljubi, četudi ne sam od sebe nego po tujem nagovoru. Peter bi bil moral preživeti še ves čas svojega življenja v strahu, da se vzdigne vsak čas upor, nered in nemir v državi, ali pa se bati, da se vzdigne po njegovi smrti beda in da v tej bedi propade njegova rodovina, njegovi bližnji in vse njegovo delo. Petru je bila draga rodovina, dragi so mu bili njegovi sotrudniki, a še draže mu je bilo delo preporoda države, dovršenega s tako nečloveškim trdom. Da vzdrži čvrsto tako veliko delo, ni on varoval sebe, niti krvi in mesa naroda svojega, pa ni mogel prizanesti tudi svojemu sinu.

Kaj se je zgodilo z Afrozino, ni točno znano. Ohranilo se je sporočilo, da sta jej car in carica izkazala milost, zato ker je nagovorila carjeviča, da se vrnil v Rusijo, in da se je po njegovi smrti omožila z nekim častnikom ter živela še 30 let.

XII. Mirna dela in konec vojne.

Vojna se je nadaljevala, toda Švedski niso bili za Rusijo nič več strašni; oni sami so se morali braniti ter misliti o tem, kako bi z najmanjšo izgubo zadobili mir. Okoristivši se s takšno spremembo vojske in s turškim primirjem, se je lotil Peter I. urejavanja notranjih državnih zadev s posebno gorečnostjo.

Uredivši pred prutskim pohodom senat, je gledal vladar strogo na to, da on vrši svoja opravila hitro in pravilno. Ali senatska služba se ni vršila popolnoma gladko in izjeme so se dogajale v njem pogostoma, tako da je vladar imel mnogo sitnosti in nezadovoljstva. On je sam preiskaval dela, priganjal vršiti jih nemudoma, ter grozil s svojim gnevom; od senatorjev, ki so se prijavljali bolnimi, je zahteval dokaze, zakaj ne dohajajo v urad; lenim je nakladal kazni 50 rubljev na dan. Pri vsem tem ni odstopil on od svoje misli, dobro umevaje, da se vsako novo delo ne ujema mahoma, ter ni radi tega oblasti senata zmanjšal, marveč razširil. Še posebej je senatu zapovedal, da predlaže vladarju najvažnejša dela, a vsa ostala vrši naposled sam; pritožbe na senat je zabranil pod strahom smrtne kazni; uredil je nova viša upravna mesta, kolegije (zboje), ter jih podvrgel senatu. Do zdaj je bilo

mesto takih uradov 40 prikazov (sodnijskih stolov); izročala so se jim dela brez vsakega poredka, včasih drugo drugemu neslično. In če tudi je pri vsakem prikazu bilo nameščenih več ljudi, je vendar najstareji med njimi pomenil več nego vsi drugi ter se je v njegovem imenu »s tovarišt« izdajal vsak odlok. Peter je imel manje kolegij nego prikazov, porazdelil med nje delo bolje nego po poprejšnji razdelitvi, imenoval za vsak kolegij nekoliko ljudi, za predsednika postavil povsodi le Rusa, za podpredsednika pa po navadi tujca, ter zapovedal vsa dela razpravljati zborno, a odločevati z enakimi glasovi. Težko je bilo, nabrati za kolegije sposobnih ljudi, vendar so jih nekako zmogli, in od leta 1720. so začele kolegije redno uradovati.

Zborna uprava je bila uvedena tudi v gubernijah, katere so bile v tem času podeljene na provincije. Gubernatorju (upravitelju) so bili prideljeni deželni svetovalci, katere so volili dvorjani; brez deželnih svetovalcev ni mogel gubernator nič sklepati, a zapovedati jim ni mogel nič nego samo predsedati. Vendar se je pa ta zborna uprava pri vseh oblastih pokazala nemogoča, ker se je zato potrebovalo mnogo ljudi, a bilo jih je jako malo, zato ker se je službena družina (dvorjani) nahajala večidel v vojaški službi, in vendar je bila tudi daleč od prestolnice potrebna čvrsta

uprava. Zatorej je vladar potem zamenil deželne svetovalce z vojvodami. Poskrbel je postaviti tudi prisežne sodnije, ker je narod vsled bezvestnosti in odrtije poprejšnjih sodnij pretrpel mnogo težav in krivic. Peter je ustanovil sodnije treh stopenj; prvo stopnjo so sestavljale niže mestne sodnije, srednjo provincijalne, a najvišo, po večih mestih, naddvorske. Da obrani in obvaruje trgovce nasilstva in propasti, je uredil glavni magistrat (poglavarstvo), dal mu ustav, ter zapovedal, ustrojiti magistrature po vseh mestih. Uvedeno je po mestih tudi redarstvo, izdana razna pravila za zmanjšanje požarov, zapovedano postaviti najdenišnice, uvedena pošta. Po mnogih storjenih spremembah so postale potrebne tudi nove postave; vladar je zapovedal, da se ruske postave strinjajo s švedskimi, kakoršne so bile takrat, in ker ni mogel dočakati novega zakonika, je odpravil že prej strogo iztirjevanje dolgov.

Peter se je mnogo trudil, da priuči Ruse na društveno življenje, pa je med drugimi sredstvi izumil še jedno, namreč: zbirati znance in neznance, da bi sprovajali čas v društvu. Takšna dobrovoljna društva so se zvala v tem času asambleje (družbe). Oglašeno je bilo, da more priti na asamblejo vsakdo, možki in ženske, — častniki, dvorjani, imenitni trgovci, viši mojstri. Hišni gospodar, pri katerem se je priredila asam-

bleja, ni moral gostov sprejeti, sprovajati, ali dvoriti; on je mogel celo za ta čas oditi od doma, le sobe so morale biti pripravljene z mizami, svečami, pijačo in raznimi igrami. Vsakemu gostu je bilo slobodno priti in oditi, kadar je hotel, hoditi po asambleji, sedeti, igrati, razgovarjati se; tudi ni bilo zapovedano vstajati pred komersi-bodi ali sprovajati ga; sploh je bila tukaj odstranjena vsaka razlika med stanovi. Kdor se je proti temu pregrešil, ta je moral zato izprazniti velikega orla (ogromna kupa vina).

Napredek v trgovini in obrtnosti je bila vedna skrb Petra I., a zdaj še posebno. On je odstranil državno prodajo robe, razun prepelike in smole, pa je bila tudi ta ustavljena radi ohranitve šum; vsa ostala roba se je slobodno tržila, čim je bila plačana carina. Z raznimi ukazi so preselili skoraj vso arhangelsko trgovino v Petrograd, sklenili so tudi trgovske zveze s Francosko in Španijo. Kožarska obrt je mnogo značila v zunanji trgovini, ali ruska juhta za obuvala je bila slaba, propuščala je vodo ter razpadala. Peter je zapovedal, delati juhto z ribjo mastjo, a ne z brezovo smolo; odredil je, da se pošlje v Moskvo nekoliko ljudij, ki so se morali izučiti te obrtnije, a kdor bi izdeloval juhto na stari način, temu se je zagrozil, da pride na galijo in da izgubi vse premoženje. Ker na tujem niso marali

za ozko platno, je zapovedal Peter s posebnim ukazom, da se ne sme tkati ožje platno nego $1\frac{1}{4}$ aršina (vatel). Da bi se razmnožila lanena in konopljena obrt, je bilo zapovedano, nabaviti semena, a kmetom se je moralo razjasniti, da se vse to dela le za njihovo korist. Utemeljeno je bilo mnogo tovarn za razne obrti, zvali so tudi iz tujih krajev mojstre za poduk ruskih delavcev. Radi strahu, lotiti se neznanega dela ter pri tem propasti, se je našlo le malo podjetnih ljudij, ki bi bili utemeljevali tovarne. Vladar je zapovedal, ustanavljati tovarne na državni račun, in kadar so se dobro razvile, jih dajati voljnim na leta prav po ceni; če ni bilo najti voljnih, pa s silo. Zanesljivim ljudem je Peter večkrat podaril take gotove tovarne. Nekemu tovarnarju platnene robe je poslal tujega mojstra ter napisal: »Ako ti bode težko plačati mu dogovorjeno nagrado, jo bom plačeval jaz sam.« Drugemu kupcu je podaril zemljo ter mu dal 5000 rubljev; tretjemu tovarno za sukno z zemljo in kmeti. Da tovarne ne bi delale v zgubo, so bili izdani mnogi ukazi in za nekaj časa je bil zabranjen uvoz iz tujih dežel te ali druge robe. Za papir potrebne krpe in cunje so se morale pošiljati v Petrograd; bila jim je opredeljena cena po pudu. Ukazano je bilo, kupovati za vojake in za bojarsko potrebo rusko sukno. Vladar sam je nosil ne samo navadno

obleko nego tudi praznično iz ruskega sukna. Da se more dobivati dobra volna, se je poboljšalo ovčarstvo ter se namestili v to svrho večji ovčarji. Uvele so se v treh gubernijah pastuharne, ukazano je bilo, sejati dober tobak, pomnožile so se tovarne za soliter in vitrijol, s strogimi ukazi so se čuvale stare šume in zasajale nove v brezlesnih krajih. Sodeč, da je koristneje žito kositi nego žeti, kakor se je to na mestih delalo, je razslal vladar za obrazec kose z izučeni ljudmi. On je posebno skrbel za kopanje in izdelavo rud, da ne bi ostal božji blagoslov zastonj pod zemljo; strogo je bilo ukazano, ne zatajevati rude ter ne braniti drugim ustrojavati tovarne. Prvikrat so se lotili iskati in izpirati zlati pesek, prvokrat so zasledovali premog. V slučaju vojne in denarnih zadreg je bilo zabranjeno, prevažati iz tujih dežel, zbirati in nositi predeno ali kovano zlato in srebro, zabranjene so bile tudi raznovrstne igre za denar z velikimi kaznimi.

Zraven skrbi za blagostanje jih je bilo dovolj tudi za prosveto. Izdan ja bil ukaz, da se dvorjani, ki se niso učili računstva in merstva, ne smejo ženiti. Zapovedano je bilo tudi podučevati otroke cerkvenih pevcev, pisarjev in sploh duhovnov; povečana je bila inžinierska šola, v Petrogradu urejena pomorska akademija. Pošiljanje mladih ljudij v tuje kraje radi naukov ni

prenehalo; pisale so se, prevajale in tiskale knjige o raznih naukih; zapovedano je bilo, poiskati po samostanih in zbrati stara ustanovna pisma, in tudi knjige, kakoršne se kje najdejo. Ukazano je bilo, zbirati redke starine, nenavadne kosti človeške, živinske in ptičje, staro orožje in nenavadne stare posode, za kar je bila obljubljena nagrada. Zapovedano je bilo tudi, odpraviti dva vešča in spretna moža, preiskavat na daljno mejo 10.000 verst (10.760 kilometrov), je li se drži Azija z Ameriko z zemsko ožino, ali je razdeljena z morskim prelivom.

Strožje nego prej je Peter pazil, da se nobeden ne ogiblje službe; zategadelj je večkrat sam nadziral zbrane dvorjane in maloletne, sam odločeval, kam se ima kdo poslati v službo, izdaval stroge ukaze proti onim, ki se niso prijavili, se grozil nepokornim z odvzetjem posestev. Okoli 300 navidezno maloletnih, ki so izbegavali službi, je bilo zapisanih v šolo. Car je zapovedal, vzeti jih od tukaj ter jih poslati v službo. Neki graščak je zbežal radi pomorskih naukov v tuje kraje, postal mnih in celo duhovni dijakon; ko se je povrnil v Rusijo, je zapovedal vladar, da ga ujemo ter pošljejo v Petrograd. Po primeru nekih tujih dežel, je izdal on ukaz, da se ne bi delila nepremakljiva dvorjanska posestva, nego da bi po smrti očetovi pripadala jednemu sinu,

a ostali da ne bi tratali časa, nego da bi iskali kruha v službi, učenju, trgovini in na druge načine, na korist države. V ukazu je objavljeno, da bodo dohodki, če ostane posestvo v jedni roki, pri večem premoženju posestnika pravilnejši, pa tudi kmetom bode lažje pri bogatem graščaku nego pri mnogih siromašnejih. Vendar pa je bil ta ukaz kmalu po smrti Petra Vel. odpravljen, ker je starešinstvo v rodovini bilo čisto protivno prvotnim običajem in postavam ruskim.

Vojaško ustrojstvo se je spopolnjevalo. Izdali so vojaški ustav, da bi vsaki čin poznal svojo dolžnost ter se ne izgovarjal z nevednostjo; v ustavu je bilo zapovedano urejenje graditeljske, gospodarske, vojaškopoštne, vojaškosodnijske in druge službe; ni bilo dovoljeno imenovati dvorjane za častnike, ako niso služili v vojski; da bi se pridobili ljudje raznih stanov za službo ter za njo sposobni tudi nagradili, je bilo ustanovljeno, da postane vsakdo, čim bode imenovan za častnika, dvorjanik z vsem svojim potomstvom.

Da se zboljša življenje kmečkega ljudstva, je odredil vladar z ukazom, da se odvzema uprava vasij takim graščakom, ki jih pokončujejo ter kmetom nakladajo neznosna bremena. Potem je izdan drugi ukaz, da se kmetje ne smejo prodajati kakor druga roba, kot živina, kar se ne godi na celem svetu; v sili se smejo prodavati le cele

rodovine. Ukaz o majoratih je tudi služil za zboljšanje kmečke usode. Ali zato se je pojavil nov razred sužnjev. Ko so se pomnožile tovarne, so potrebovali za nje delavcev; vladar je pripisoval odzdaj zemlje in kmete tovarnam, tako da zdaj ljudje niso bili podložni zemlji nego tovarni. Radi množine begunov in radi skrivanja rabotnih ljudij je bil popis dvorov zlohотно netočen; vladar je zato zapovedal popis po glavah, a za utajevanje duš se je zagrozil s smrtno kaznijo.

Taka grožnja ni prodrla iz ust vladarjevih za časa srditosti. Želja, hraniti se na tuji račun, se je ukoreninila od zdavnaj, in denarni dohodki niso dohajali v celosti v državne blagajne, nego so ostajali v veliki množini v žepih onih, ki so bili pri delu. Od 100 rubljev, ki so bili zbrani od naseljenih dvorov, je dohajalo v blagajno komaj 30. Vladar je navestil tatovom neusmiljeno vojno. Izdan je bil ukaz, da bi vsak, kateri bi vedel za take blagajnične tatove in narodne odeduhe, sporočil o njih samemu carju; za resnično poročilo je bilo obljubljeno tožniku posestvo krivčevo. Vendar se pa pravih poročevalcev ni našlo, nego so se pojavila v veliki množini podvržena pisma, v katerih so se opisovali zli prestopki. V ostalem se je tudi brez dobrovoljnih poročevalcev odkrilo mnogo brezpostavnosti, ker je bilo mnogo neutrudljivih ljudij med fiskali

t. j. med službenimi poročevalci. Zadele je beda mnoge svetovalce in ljudi visokega čina. Sibirski gubernator Gagarin je bil obešen, petrogradski podgubernator izšiban s knuto, senatorjema Opuhtinu in knezu Volkonskemu so žgali jezik z razbeljenim železom. Skrivil je mnogo v tem pogledu tudi najsilnejši človek, sijajni knez Menšikov. Vladar mu je pokazal svojo nemilost že poprej radi čezmernega grabeža na Poljskem posle poltavske bitke, in od tega časa ni imel proti njemu nič več neomejene ljubezni in zaupanja, ali radi njegove sposobnosti in velikih zaslug ga je pridržal pri važnejih službenih delih ter ga ohranil v večji časti. Večkrat ga je vladar grajal, pismeno in ustmeno, surovo in grozno, radi oderuštva in blagajnične tatvine; slednjič ga je kaznoval l. 1718. z ogromno denarno kaznijo radi primankljeja, ki ga je sodnija dokazala. Niso se popolnoma čisti pokazali tudi mnogi drugi.

Peter je imel mnogo tajnih sovražnikov in protivnikov, vendar so med njimi bili skoraj najhujši razkolniki. Na početku carstvovanja se jih vladar ni hotel dotakniti, samo da ostanejo verni in dobri podložniki. Seznavši, da so trgovci med razkolniki pošteni in marljivi, je spregovoril tako-le: »Dokler so oni takšni, naj verujejo, kakor hočejo; nad vestjo je jedini gospodar Kristus; če jih ni mogoče odvrniti od praznoverja z razumom, potem

ne pomore tudi ogenj niti meč, a da postanejo mučeniki za glupost, niso oni te časti niti dostojni, niti bi država od tega imela kakšne koristi.« Oloneckim razkolnikom je zmanjšal celo davke, ker so mu služili kot delavci v tovarni za železo, a starešina njihov Andrej Denisov je bil v železarstvu prav izurjen mojster. Toda pod Petrom so trpeli vsi velika bremena, in če so olonecki razkolniki služili s tlako, so morali drugi plačevati pa v denarjih. Vladar je zapovedal, popisati vse razkolnike, jim naložil dvakrat večji davek nego pravoslavnim, in potem jim dovolil moliti po svoje brez bojazni. Razkolnikom ni stalo do denarja, ali popis jih je preplašil: zdaj ne bode nič več mogoče zapeljevati pravoslavne, kajti novi privrženci bodo javni, in ni li to antikristova lokavost? Oni so podkupili domače duhovne, in popis se ni izvršil. Vladar se je silno razsrdil. Kar pride poročilo iz Nižjega Novgoroda, da razkolniki trumooma beže v šume in puščave, zapeljujejo pravoslavne, skrivajo begune, razbojnike in ljudi raznih stanov ter tako prikračujejo vladarjevo blagajno zbog zastanka davkov. Peter tega ni dopustil: začeli so loviti in pošiljati na galije one, ki so se skrivali pred plačanjem dvojnega davka, a razkolne mnihe in nune so postavljali v samostane, kjer so morali dvoriti in služiti. Radi vere ni bilo nobenega progonstva;

Peter ni hotel kaznovati radi razkola niti začetnikov, nego je naložil preganjati samo one, ki so se pregrešili razen razkola še s kakšno drugo pregreho. Toda razkolniki tega niso razumeli, ali niso hoteli razumeti, pa so se začeli dobrovoljno sežigati in Petra so mrzili skoraj huje nego njegovega očeta, posebno po smrti carjeviča Aleksjeja; imenovali so ga antikrista, zamenjenega Šveda, obsojevali vsa njegova dela. Upotrebile so se krute mere in na koncu se je dogodilo to, česar Peter na početku ni niti najmanje hotel.

Ali tudi razen razkola je bilo v ruski cerkvi mnogo in velikega nereda. Mesta duhovnikov so prehajala po nasledstvu in se prodajala; pri mnogih cerkvah je bilo duhovnov in dijakov čez potrebo; vsled tega se je pomnožilo njihovo siromaštvo in nedelavnost; dogodilo se je, da se je o veliki noči opravljala na nedeljo samo jedna velika maša, če tudi so bili trije duhovniki pri cerkvi; ljudje se niso izpovedali često do same starosti, v cerkev so hodili redko kdaj in obnašali se v njej nepristojno. Vladar se je trudil, da odstrani te in druge nereda, ali brez uspeha. Višji duhovniki se v mnogem niso strinjali z nazori carja, ter tajno, a večkrat tudi javno obsojevali razna njegova dela, posebno če je posegal za starimi svobodami duhovništva. Vladar je sklenil, dobiti sebi gorečega pomočnika za cer-

kveno upravo ter si izvolil za tega rektorja kijevske akademije Teofana Prokopoviča.

Vladar je poznal Prokopoviča zdavnaj ter si ga zadrževal v svoji pameti posebno po propovedi, katero je Teofan govoril povodom poltavske zmage. Teofan je bil naobražen mož, kakršnih se je v tem času nahajalo malo; njega so poznali vsi učeni ljudje, posebno na Nemškem. Od kijevskega duhovništva je bil on jedini iskreno udan Petru, zavrgel in obsodil stari red ter se zavzel za novi, ne iz usluge do vladarja, nego iz prepričanja; takih mislij je bil celo že kot neznan mnih. Res je, da je imel tudi velike pogreške, bil je zvijačen, priliznjeno poslužljiv, srdit, toda vse to se je na njem pokazalo še le po smrti Petra, ko so postali skoraj vsi taki ter vsakdo gledal pokončati drugega, samo da sam ne propade. Jedini Teofan se je vjemal v mislih z vladarjem, da je za upravo ruske cerkve najbolje, ustrojiti duhovni zbor mesto patrijarha. Vladar je zapovedal, posvetiti Teofana za škofa ter mu naložil, napisati ustav za duhovni zbor.

Ko je bilo delo dogotovljeno, ga je car pregledal, popravil, dopolnil in v januarju l. 1721. izdal reglement, to je ustav. V manifestu je bilo povedano, da je imel vladar, ko je urejeval vojaško in državljansko službo, skrb tudi za ure-

jenje duhovnega stanu, da bi mogel lažje odgovarjati pred Bogom.

A ker je vsak posamezen človek podvržen strasti, vrhutega tudi duhovna vlast ni nasledna, potem je najbolji način, da se ustanovi zborna duhovna uprava, katera ima mnogo prednosti pred oblastjo jednega duhovnika. V samem duhovnem ustavu se govori o vsem, kar se tiče vere. Pregarjalo se je vse, kar je radi nevednosti obožavala starina; pokazano je na praznoverje, katero je trebalo izkoreniti; predložena je izdaja posebnih knjižic za narodni poduk v veri; zapovedano je, utemeljiti razne šole; razlagane so nadduhovnom in duhovnom njih dolžnosti; omenjeno o beračih postopačih, o duhovnih obredih, o razkolnikih in dr. Sploh duhovni ustav je jeden najvažnejih zakonov Petrovske dobe.

Duhovni zbor je nazvan Sveti sinod, v katerem je moralo biti 12 članov ali tudi več; med njimi so morali biti trije škofi, a ostali so mogli biti arhimandriti, opati in veliki duhovni. Spočetka se je moral sinod boriti s senatom in mogočnimi ljudmi, prepirati se in pravdati ter poročati carju. Toda ni se v prvem času samo prepiralo, nego se je tudi delalo. Sinod je razposlal zapoved, da bi duhovniki odvrčali svoje župljane od raznih ukorenjenih brezbožnih običajev; zapovedal, da se denar za sveče, po cerkvah

prodane, ustanove ubožnice, ter negovati v njih bolne siromake; dovolil pravoslavnim ženiti se z drugoverci, samo da otroci iz teh zakonov ostanejo pravoslavni, in še mnogo drugega.

Dokler so se objavljale in uvajale vse te in mnoge druge večje in manje spremembe, se je nadaljevala vojna, a obenem se dogovarjala na Alandskih otokih (med Švedijo in Finlandijo) s Švedi glede primirja. Ruska pooblaščenca sta bila Brijus in Osterman, švedska pa Gillemberg in Gerc. Gerc je bil vsemu temu delu začetnik in pokrovitelj, zato ga Švedi niso trpeli ter govorili javno, da je izdajalec, ker se je predal ruskemu carju. Precej s početka so se švedski pooblaščenca izjavili, da kralj rad pristane na mir, če mu car vrne vse osvojene zemlje, a ruski poslanci so odgovorili, da je car zavzet za mir, če more pridržati vse za se, kar je Švedom otelega. Potem so začeli drug (drugemu po malo popuščati, toda razprava se je odtegovala, pomikala se le korak za korakom, a slednjič popolnoma prenehala, ko je bil koncem leta 1718. Karol ubit pri oblegi mesta Friedrichshalla.

Karol ni imel pravega naslednika; pravico na nasledstvo je imel sin stareje njegove sestre, vojvoda Holsteinski, ali pa mlajša sestra Ulrika Eleonora. Karola so večkrat radi tega opominjali, toda on je odgovarjal: »Vselej se najde glava,

kateri pride prav švedska krona.« Na srečo Švedov se je vsa zadeva uredila brez večjih nemirov: na prestol se je vsela Ulrika Eleonora, odpovedavši se samovlade. Gerca so usmrtili ter sklenili pomiriti se z vsemi razun Rusije, s katero naj se vojna nadaljuje, če ne bode sam car popustljivejši v svojih zahtevah. Posle tega so Švedi na Alandu tratili čas, samo da uspejo, skleniti mir z drugimi svojimi sovražniki. Peter pa je sklenil poplašiti Švede ne samo s besedami, nego je pripravil silno brodoge ter ga poslal v juliju leta 1719. proti švedski obali. General Lasi in admiral Apraskin sta se vstavila nedaleč Stokholma, na dveh mestih, in vsa okolica je začela goreti. Zgoreli sta dve mesti, 135 vasij, 40 mlinov, 16 skladišč in 9 tovarn za železo; zaplenjena je bila ogromna množina železa, hrane za ljudi in konje, a kar se ni dalo odpeljati, je bilo potopljeno v morje. Toda Švedi so ostali v kljub temu trdovratni, in dogovori na Alandu so prenehali.

Vojna je za čas prenehala, zato so se začeli v Evropi nujni dogovori; vsak je gledal na zgoden čas, da obrne dela bojevnikov v čim večjo svojo korist. Niso zaostajali za drugimi tudi poslanci Petra; z lokavostjo in spretnostjo izkusnih pravnikov so izpolnjevali voljo svojega vladarja; kjer je bilo silno, tam so pokazali volčje zobe, kjer potrebno, pa lisičji rep. Že nekoliko let se je tako

bojevalo med Rusijo in Angleško; angleški kralj je skušal, vzdigniti proti Rusiji druge države, toda brez vspeha, in tudi zdaj je poslal, da preplaši Rusijo, v Baltijsko morje silno brodovje. Tudi to ni pomoglo; Lasi in Apraksin sta opustošila švedske obale, kakor smo že omenili. Sledečega leta se je prikazalo angleško brodovje iznovič. Ker je zdaj Peter pričakoval resnega napada, je zapovedal, učvrstiti Kotlin; toda Angleži niso napadali, nego samo strašili. V tem času so se zopet ruski polki izkrkali na švedskem zemljišču, požgali dve mesti, 41 vasij, nekoliko mlinov, ujeli 14 ladij in 600 glav živine; razen tega je knez M. Golicin razbil majhno švedsko brodovje pri Grenhamu.

Poleg Angleške se je zavzela Francoska, da pomiri Petra s Švedijo, ali brez groženj in žuganja; toda tudi to ni pospešilo dela niti za las: Peter ni nič odstopil. Švedi so uvideli, da je bil načrt Gerca — pomiriti se z Rusijo in bojevati se z drugimi — najbolji in da je bilo vse, kar so žrtvovali drugim radi miru, popolnoma zgubljeno. Zdaj je ostala samo še jedna rešitev: okaniti se nade na tujo pomoč ter začeti zopet dogovore s carjem Petrom.

V aprilu leta 1721. sta bila poslana v finlandsko mesto Nistadt poprejšnja pooblaščenca, Brjus in Osterman, ter sta našla tamkaj že tudi

švedske ministre. Švedi so začeli pojasnovati, da so se poprej borile proti Švediji štiri države, zdaj pa se je ona z dvema pomirila, tudi s poljskim kraljem sklene kmalu mir, z angleškim pa se nahaja v zvezi, zategadelj je potrebno, da se predlože nove pogodbe miru. Rusi niso bili s tem sporazumni, rekoč, da Rusija od zaveznikov svojih ni imela skoraj nobene pomoči; da se more car Peter vojskovati sam, da od Angleške ne bode Švediji nobene pomoči, kar je razvidno iz poprejšnjih let. Vneli so se dolgi prepiri; Švedi so se zaklinjali, da si dajo poprej odseči obe roki, nego podpišejo mirovni dogovor, kakoršnega zahtevajo Rusi. Kakor nalašč jim je priplulo angleško brodovje na pomoč v Baltijsko morje, vendar je ta prihod pokazal, da ruski pooblaščenci govoré resnico. General Lasi se je iznovič izkrcal na švedsko obalo, opustošil pobrežje na 300 verst, požgal tri mesta, 19 župnij, 79 trdnjavskih stolpov, 506 vasij, nekoliko tovarn ter zaplenil mnogo živine.

Švedski pooblaščenci so postali bolj popustljivi, toda koristi svoje države so branili vendarle uporno. Leto je šlo h koncu, dogovori pa so še vedno trajali.

3. septembra je odpotoval vladar po opravilih iz Petrograda v Viborg. Na Lisjem Nosu sreča glasnika, ki je hitel v Petrograd; glasnik

prepozna vladarja ter mu poda zvezek pisem. Car razpečati in prebere; to je bilo poročilo Brjusa in Ostermana o sklepu miru: Liflandija, Estlandija, Ingrija, del Karelije s Kaksholnom in del Finlandije z Viborgom se združujejo za večne čase z Rusijo. Peter je komaj verjel svojim očem: Švedi so odstopili vse, kar je on komaj mislil. Ker je bilo že pozno, se je vrnil car v Dubke in tam prenočil.

Drugi dan se je ves Petrograd preplašil: car se je vrnil nepričakovano na lahki ladji, plul po Nevi in streljal iz topov, a trobljač je trobil. Na Troickem trgu se je zbrala množica naroda, prišli so tudi imenitni ljudje. »Mir, otroci, mir,« je govoril Peter, približaje se obali. Radostni kriki naroda so se razlegali od vseh strani ter spremljevali vladarja do Troicke cerkve. Opravila se je zahvalna pesem; vladar je odšel potem na trg, kjer so že stali čebri z vinom in pivom. Viši čini so ga prosili, da sprejme čin admirala od rdeče zastave; vladar je privolil ter za tem pozdravil narod: »Zdravstvijte pravoslavni,« je rekel on, »in zahvalite Boga, da je on dokončal dolgo vojno ter nam daroval s Švedijo srečen večni mir.« Na to vzame čašo z vinom ter napije v zdravje narodu. Novi glasni kriki so doneli od vseh strani, s trdnjave so odmevali strelji iz topov, a na trg postavljeni polki so začeli streljati iz

pušk. Po mestu je jahalo 12 dragonov z belimi prevezami čez pleča ter naveščivalo sklep miru, pred njimi so jahali in trobili trobljači.

Peter se je v dveh pismih zahvalil Brjusu in Ostermanu za velike zasluge, ki sta jih stekla za domovino, a Vasilju Dolgorukemu je pisal v Pariz: »Učenci dokončujejo nauke navadno v 7 letih; naša šola pa je trajala trikrat tako dolgo, vendar se je, slava Bogu, tako dobro dovršila, kakor ne more bolje biti.«

10. septembra, ob 8 zjutraj, se je zbralo na Troickem trgu 1000 praznično oblečenih oseb. Vladar je bil s svojimi bližnjimi dvorniki v cerkvi; ko se je dovršila svečana služba božja, stopi tudi on iz cerkve ter udari sam na boben. Praznično oblečeni ljudje spusté migom s sebe plašče, in trg je zabliščal od raznih oblek. Pomikali so se vsi tihim hodom; Peter je šel spredej, oblečen kot holandski mornar; pred njim trije Arabci trobljači. Carica je jahala na konju, oblečena v prsniku in jopi iz črnega baršuna z obšivom iz rdečega tofeta ter držala v roki košarico. Drugi so bili v kitajskih, indijskih, perzijskih in španskih oblekah; bili so tudi Turki, židje in starodrevni vojaki, celo poganski Bog vina Bahuš v tigrovi koži. Veselje je trajalo cel teden, zvečer je bila tudi razsvetljava. Peter se je veselil kot otrok, pel pesmi, plesal po mizah.

20. oktobra je prišel vladar v senat ter objavil, da v zahvalnost za milost Božjo prizanaša in daje svobodo obsojenim hudodelnikom ter odpušča vse davčne zaostatke, ki so se nakopičili od početka vojne do leta 1718. Teh zaostatkov je bilo nekoliko milijonov rubljev. Še tisti dan se je zbral senat v drugič, brez Petra, in sklenil, kako se mora vladar pozdraviti in se mu zahvaliti za velika dela, ki so se zdaj dovršila z mirom. 22. oktobra je bil Peter pri svečani službi božji v Troicki cerkvi z vsemi velmožami. Služba božja je končana, zdaj se začno čitati pogodbe miru, že podpisane od švedskega kralja, moža Ulrike Eleonore. Potem spregovori propoved Teofan Prokopovič; on našteje vsa od Petra dovršena podjetja in znamenita dela ter konča s tem, da je po pravici vladar vreden, da se imenuje o č e d o m o v i n e, i m p e r a t o r (car) in V e l i k i. Pristopijo k Petru senatorji; v njihovo ime spregovori kancelar grof Golovkin. On pravi, da je edino z vladarjevim neumornim trudom in ravnanjem ruski narod oživel ter bil pridružen društvu drugih evropskih narodov; radi tega se usoja senat v imenu vseh ruskih podložnikov najudaneje zaprositi vladarja, da bi on sprejel ime o č e t a d o m o v i n e, V e l i k e g a i n i m p e r a t o r a vse Rusije. Dovršivši govor zakliče Golovkin trikrat »živio,« za njim ponove ta klic

senatorji, za senatorji vojska in narod, ki se je gnetel na trgu; zvonovi zazvone, bobonice, troblje in bobni zadoné, puške zapraskečejo, topovi zagromé iz trdnjave in raz 125 galij, stoječih na Nevi. Vladar odgovori: »Močno želim, da bi ves naš narod spoznal, kaj nam je Bog storil s prošlo vojno in s sklepom tega miru. Najprej treba Boga zahvaliti z vsemi silami, toda v nadi na mir ne sme oslabeti vojaško delo, nego treba skrbeti za splošno korist, da bi narodu kaj odleglo.« Na to se odpoje zahvalna pesem, potem pa je bil obed v zgradi senata za vse častnike; po obedu razdeli vladar spomenice in prične ples ob bogati razsvetljavi z umetnim ognjem, kakoršnega še niso videli. Prazniki se pa s tem še niso končali: iz Petrograda je šel car v Moskvo in tamkaj so se ponovile petrograjske svečanosti z maškerado, pojedinami, razsvečavami in umetnim ognjem. Razun tega je bil prirejen redek vhod v staro prestolnico: pomikale so se na podstavkah nalašč zbite male ladje. Sprevod se je začel pri vasi Vsesveti in se pomikal po Tverski ulici; spredaj se je vozila pozlačena galija, urešena z umetno rezbarijo; v podnožju so sedeli veslači z vesli v rokah. Za galijo se je pomikala fregata s tremi jamborji in 16 bakrenimi topovi in mnogimi mornarji, s topovi so včasi vstrelili, mornarji so kričali »urá.« Dalje so se talokale

ladje z vladarjem, vso njegovo rodovino in dvorjaniki; carska ladja, daljša nego štiri sežnje, je bila oborožena z 8 topovi; kjer je bilo mogoče, pomagala so konjem jadra. Od zadaj so se pomikale manje ladije s praznično oblečenimi. Godba je igrala, topovi pokali, narod kričal zabavaje se z dozdam nevidljivim prizorom.

Ni čudno, da je car tako praznoval Nistadtski mir. Dolga vojaška šola se je končala z nenavadnim mirom, na kateri je vsa Evropa gledala z zavistjo ali pa s strahom. Osamljena Rusija, dozdam ločena od prosvetljene Evrope, je zavzela po boju prvo mesto na severju, pregnavši z njega Švedijo. Povzdignila se je v Evropi nova država, država slovanska, pravoslavna, s katero se je moralo od tega časa računati in poslušati njen glas.

XIII. Petrov raj.

Od tega časa so šla Petru Velikemu dela od rok ter se hitro in brez zadržka razvijala, posebno še, če so spadala k važnim in priljubljenim. Tako veliko in priljubljeno delo je bilo tudi utemeljenje nove prestolnice, mesta Petrograda, ki ga je vladar nazival svojim paradižem ali rajem. Od tega časa je Petrograd rasel, more se reči,

ne po dneh, nego po urah. Zapovedano je bilo, naseljevati v novo mesto ljudi raznih činov in stanov; iz same Moskve je bilo preseljeno 12.000 rodovin. Preseljevali so se dvorjani, trgovci, obrtniki, vozniki; zaznamljali se niso ubogi, niti z maloštevilno rodovino, nego taki, ki so imeli trgovino, obrt, tovarne, sploh znatno premoženje.

Что у душечки у красной дѣвицы
Не дождиѣкомъ бѣлое лицо смочило,
Не морозомъ бѣлое личико ознобило.
Смочило бѣлое лицо слезами,
Ознобило ретиво сердце кручиной.
Тужить, плачеть по миленькомъ дружечкѣ;
По ласковомъ-привѣтливомъ по словечкѣ:
Хорошъ-пригожъ мой миленькій уродился,
Онъ не долго со мною, съ дѣвицей, поводился:
Какъ сказана милому другу царская служба,
Показана широкая путь-дорожка
Ко славному ко городу Петербургу.*)

One, ki si sčasoma niso mogli pomoči na novem mestu ter zgubili svoje premoženje, je bilo zapovedano, poslati jih na poprejšnja prebi-

*) Čto v dušečki (dušica) u krasnoj djevici
Ne doždíčkom (dežkom) bjeloje lico smočilo,
Ne morozom (mrazom) bjeloje ličko oznobilo (ozeblo).
Smočilo bjeloje lico sluzami,
Oznobilo retivo (neutrudljivo) serdce kručinoj (s tugo).
Tužit-plačet (toži in joka) po milenkom družčke (drugn);
Po laskovom-privjetljivom (prijazni) po slovečke (besedici):
Horoš-prigož (dober in lep) moj milenkij (ljubi) urodilsja (usrečil se)
On ne dolgo so mnoju, s djevicej povodilsja (občil):
Kak skazana milomu drugu carskaja služba,
Pokazana širokaja put-dorožka (cesta)
Ko slavnomu ko gorodu Peterburgu.

vališča. Mnogi so zbežali sami, tako da so se morali včasih za njimi pošiljati posebni gonci, ki so jih gonili nazaj. Doseljevali so se pa tudi svojevoljno: sluge h gospodi, trgovci radi dobička, ker je bila v Petrogradu velika draginja; prihajali so v novo mesto Švedi in Fini iz požganih mest Finlandije; naseljevali so se tudi tujci, ker so jim dajali velike sloboščine. Dobrovoljnih naseljencev v novi, bedni in zapuščen kraj je bilo slednjič malo, posebno se ni moglo računati na delavce. A ravno teh so največ potrebovali: zidala se je trdnjava, trebalo je graditi tudi druge državne zgrade. Radi tega se je pošiljalo, počenši od leta 1704., zaporedoma skoz 15 let v Petrograd vsako leto po 40.000 delavcev, in sicer vsakega pol leta 20.000 njih; jemali so jih s početka celo iz Sibirije. Delavci so se morali na potu prehraniti s svojo hrano, a v Petrogradu so jim dajali na račun državne blagajne žita in denarja, po pol rublja in po celi rubelj na mesec za človeka. Med potom so mnogi ubežali, drugi pomrli ali radi boleznimi zaostali, tako da jih je mnogo manje delalo nego jih je bilo popisanih; zategadelj se od leta 1710. ni toliko dela dovršilo, pa so po pogodbi pobirali od dvorov mesto delavcev denar.

Mesto se je zidalo hitro, hiša se vzdigovala za hišo; vendar pa se je vse to delalo na brzo

roko, ker ni bilo niti delavcev niti gradiva, a vladar je hitel. Lesa je bilo ob Nevi in v bližnjih mestih mnogo, vendar večidel za drva, a prave lesovine malo, celo je bila gnila in neobstojna. Lesene hiše so se kmalu pokazile, tako da so se morale podpirati, na stenah so bile luknje, a strop je propuščal vodo; večkrat je v hišah imenitnih in važnih oseb na zabavah kapala na goste s stropa dežnica. Ker se je les mnogo rabil, so postajale šume krog mesta prav redke; izšel je strog ukaz, da se les ne sme sekati v mestni okolici; cena je lesu poskočila strašno, pa je bilo vsled tega še teže graditi. Kamna tudi ni bilo; leta 1710. so začeli zidati hiše od ostankov trdnjave Nienšanca, postavljene so bile opekarne in nekoliko časa je bilo ustavljeno zidanje hiš od kamena po vsi Rusiji, samo da se dobi dosti kamena za zidanje Petrograda.

Zemlja pod novim mestom je bila močvirna in grezovita, ob deževju je postala grez neprehodna in ulice so se morale mostiti. Začeli so iskati kremen daleč okoli; veljeno je bilo vsem voznikom, ki so vozili v Petrograd robo, in ladjam, ki so plule tje kaj, da nabirajo po potu kamenje, kolikor je bilo zapovedano, in da ga nakopičijo v mestu. Moščenje ulic na Primorski strani je napredovalo dosti hitro, ali je zato kamen za moščenje posestnike hiš stal silno mnogo.

S početka je bil položen temelj mestu na desnem bregu Neve, na sedanji Petrograjski strani kjer je bila postavljena hiša Petrova; potem pa je Peter uvidel, da je bolje, da je glavni del mesta na levem bregu, tam, kjer je zdaj admiralско poslopje. Da bi privabil semkaj naseljence, je dal postaviti za se na oglu, med Nevo in Fontanko, letni dom, ki zdaj stoji (s prizidki) v Letnem vrtu, in tudi zimski dvorec, blizu sedanjega. Vladarjeva dvorca sta bila majhna, v tem času je bilo v Petrogradu celo lepših in večih. Kasneje se je vladar odločil, da dobi bolji del mesta na Vasiljevskem osredku, a na Admiralskem obrežju državna poslopja. Vasiljevski osredek je dal prerezati na prekope po obrazcu Amsterdama; potem je zapovedal bogatim graščakom in vlastelinom, da si zidajo tukaj svoje hiše v razmerju s svojim premoženjem; tudi so se morale mnoge hiše premestiti z Admiralskega osredka in Moskovskega konca na Vasiljevski osredek. Delo pa vendar ni napredovalo, in vladarjevi ukazi se niso izpolnili; tedaj pa je naložil, da se razkrijejo strehe in poderó stropi na hišah neposlušnih, dokler jih ne prenesó na določeno mesto. Vendar pa vladar ni dosegel, kar je hotel; odpravivši se v tuje kraje, ni ga bilo dolgo v Petrogradu, a ko se je povrnil, je videl, da prekopi na osredku niso tako prerezani, kakor je bilo za-

povedano in da je bilo sploh vse delo pokvarjeno. On se je lotil popravka, ali dela so zaostajala, in za njim čisto prenehala in prekopi zasipani.

Proti koncu carstvovanja Petra Velikega se je Petrograd že tako razširil in uredil, da je postal podoben mlademu evropejskemu mestu. Raztezale so se široke ulice, če tudi z velikimi prazninami med hišami; na Admiralskem osredku so bile vse, a na drugih krajih mnoge izmed njih pomoščene s kamenom. Najlepša sedanja ulica, Nevski prospekt (pogled), je bila v tem času dolga, pusta cesta, ograjena po straneh z drevjem, šumicami in lužami; nasipali so jo in v redu držali vjeti Švedi. Po ulicah se je pazilo na snažnost; zagrozilo se je vsakomur s hudimi in ostrimi kaznimi, metati na ulico smeti in puščati vanjo domačo živino, kar je bilo za rusko mesto velika novost. Uličnih svetiljk dolgo ni bilo; uveli so jih leta 1721. in sicer prav malo, vendar pa pri vsem tem glavni deli mesta niso ostali po noči v nepregledni tmuni. Niso ostali v prostem stanju niti bregovi Neve; večidel bregov je bil zabit z lesenimi koli, zamašen z butarami in zasipan z zemljo in s sipom. Da se ohrani v celosti in popolnosti najlepši kras Petrograda, velika reka Neva, je bilo strogo zabranjeno, metati v njo blato in smeti, na kar je moralo redarstvo najstrožje paziti. Po malih pritokih in prekopih ni

bilo dovoljeno, voziti celo po zimi, da se ne bi zablatili gnojem.

Razume se, da niso izpolnjevali vse zapovedi vladarjeve in tudi ne vselej, dasi je bilo uvedeno redarstvo, izdane mu stroge zapovedi in postavljen celo generalni redarstveni predstojnik. Redarstvo je imelo dela čez glavo, zato ker se je uvajal čisto nov red; ono je moralo znati za vsakega tujca, za vsakega bolnika, ki je imel kužno bolezen, pregledavati vedno peči in kopeljnice radi odvrnitve požarov, in še marsikaj drugega, o čemer dozdej po ruskih mestih niso slišali. Radi tega je bilo redarstvo vrlo strogo ter se ni rado z vsakim upiralo, nego je po navadi tistega časa vodilo stroge preiskave: skoraj vsak dan je generalni redarstveni predstojnik pretepал s knuto po šest in še več ljudij. Vendar pa ono ni moglo na vse dospeti: nobena ulica ni imela imena, in na hiše niso postavljali številkniti napisov; tujcu je bilo prav težko, najti stan osebe, katero je iskal.

Vkljub vsem prizadevam Petra Velikega za naselitev Petrograda vendar v prvih dvajsetih letih ni bilo še mnogo stalnih mestnih prebivalcev; moglo jih je biti 25.000 do 30.000. Zgrade so bile večidel od ilovice in lesa, vendar se je v tem času postavilo tudi že mnogo zidanih hiš, posebno po obrežju Vasiljevskega osredka. Na

ulico so bila obrnjena stanovanja, po dvoriščih pa so se postavljali hlevi in štaglji. Cerkva je bilo 25; največa je bila Petropavlovska v trdnjavi z zidanim stolpom. Najlepša hiša v mestu je bila Menšikova na Vasiljevskem osredku, z velikim vrtom, ograjenim z dragoceno ogrado, s pomorščnico in vodovodom. Ta hiša s poznejšimi prigradki je ostala do dandanes. Tudi admiralsko poslopje je ostalo tamkaj, kjer se nahaja še zdaj; postavljeno je bilo po črtežih in zapovedi vladarjevi do poslednje malenkosti; pri tem poslopju so bile bogate zaloge raznega gradiva, potrebnega za ladje. Trdnjava se je zidala prvo leto brez prestanka; na koncu carstvovanja Petra je bila na pol iz zemlje na pol zidana. Naproti trdnjavi na Troickem trgu so se vršile svečanosti in tudi smrtne kazni. Tukaj je car ob praznikih po službi božji zahajal v bližnjo gostilno kaj pojest in popit čašo žganja z barkadorji in mornarji. Bilo je še nekoliko drugih trgov: na Caričini livadi se je vojska vadila in pregledovala, kakor še dandanes; admiralski trg je ostal neposut ter se razširjal kot zelena livada. Tukaj se je shajal na praznike narod na zabavo — mojstri, delavci, kmetje, ter tukaj bili boj s pestmi po stari ruski navadi. Peter Veliki se ni dotaknil starih običajev, če niso bili

protivni novemu redu, zato petrograjsko redarstvo ni branilo narodu zabavati se z rokobori.

Tržišč je bilo tudi nekoliko; bilo je več redov prodajalnic, trg za kože in raznovrstne kupčije in nekaj izlog. Redarstvo je pazilo, da so bili prodajalci živeža čisto oblečeni, v belih oblekah, in da so prodajali svežo robo, vendar se pa ta zapoved ni izpolnjevala. Posebno slab je bil ribji trg; v Nevi je bilo mnogo okusnih rib, ali ribičev ni bilo, in zatorej se je na trgih prodajala večidel mrtva, zaduhla in smrdeča riba. Pod Petrogradom je raslo vrlo mnogo gob; siromašno ljudstvo jih je uživalo slane v veliki množini, posebno ko se je podražilo žilo in druga hrana, kar se je večkrat dogodilo.

Dasi je bilo za Petra mesto še mlado, so se vendar v njem utemeljile razne šole, bolnišnice, ubožnice; bilo je nekoliko tiskarn, velika knjižnica, gledališče, zgrada za redke znamenitosti. V to zgrado je zahajal vladar pogostoma, ker je bil velik prijatelj takih zbirk; jedenkrat je tamkaj sprejel celo nekega tujega poslanca. Da privabi petrograjske prebivalce v to zgrado, je zapovedal, da se izda na leto 400 rubljev za pogoščenje obiskovalcev, in sicer s kavo, vinom in žganjem. Gledališča vladar ni ljubil, vendar pa je zahajal vanj za primer drugim ter je celo zapovedal, da

se naredi v njem za njega in za njegovo rodovino posebna loža. Često so se držali sestanki pri samem vladarju v Letnem vrtu. Vrt je bil mnogo večji nego sadanji ter je videl v tem času mnoge svečanosti; tukaj se je praznovalo kronanje vladarjevo, obletnica poltavske bitke, carski godovi. V vrtu so bili vodometi, po kletkah so bile zaprte redke zverine in zamorske ptice; v oranžerijah so rasle limone, kitajske naranče, lavorike in druge rastline vročega podnebja. Svečanosti so se navadno začenjale ob petih ter trajale do polnoči. Gostili so po stari navadi: hočeš nočeš, a pojdi če moreš, ker so vrata zaprta z zapahom. Vse se je zabavalo, mnogi so plesali na mostovžu, ki je vodil na Nevo; gostov se je zbralo vselej mnogo, bili so tukaj duhovni, dvorski in vojaški dostojanstveniki, možki in ženske, bivala je tudi carica gospodinja z vso rodovino.

Vladar je uvel v Petrogradu tudi asambleje zaporedoma pri raznih njemu poznatih ličnostih. Ob treh je prišel generalni redarstveni predstojnik Devier, da zapiše, kdor ne pride, potem so se zbirali gostje, a ob 6. zvečer je po navadi dohajala carska rodovina. V jedni sobi so plesali, v drugi igrali na kocke in šah, v tretji kadili tobak, pili pivo, vino in razne hladilne pijače. Pod

omamljivim glasom godbe se je veselo in izvedeno razgovarjalo; slišal se je razgovor v raznih jezikih; švedski častniki, holandski mornarji, ruske krasotice, vsi so se zbirali v jednom društvu; lojene sveče so gorele motno v tobačnem dimu. Vladar se je razgovarjal bodisi s katerim mojstrom, trgovcem, svetovalcem, ali je pa igral na kocke in šah; on se je ponašal, kakor da je z vsemi jednak, brez vsakih činov, in je strogo pazil, da se uredba asamblej vzdrži vedno jednaka. Če je kdo pogrešil proti uredbi, je nosil pogostoma sam vladar krivico velikega orla ter pazil, da ga je dotični izpraznil brez izgovora do dna. Do polnoči so se vsi razšli.

Razun takih asamblej je izmislil Peter Veliki še druge na vodi. Utemeljivši Petrograd na vodnati reki, na samem vходу v morje, je hotel privaditi petrograjske prebivalce na vodo, spremeniti jih v primorce ne samo po imenu nego tudi po delu. Zato za celega carevanja Petra Velikega ni bilo na Nevi mostov; pojavili so se podjetniki za postavljanje mostov ter obetali bogato mostnino od prehajačev; toda njih ponudbe so odbili. Na Fontanki, naproti Letnemu vrtu, je bilo urejeno ladjišče za izdelovanje in popravljanje veslenic in majhnih jadrenic. Te ladije so se razdajale premožnim hišnim posestnikom in bogatim

ljudem raznih stanov zastonj za vse čase pod to pogodbo, da jih vzdržujejo in da ž njimi doplovejo gospoda na Nevo, na shodišče, v trdnjavo, kadarkoli bode zapovedano. Taki zbori so bivali skoraj vsake nedelje in na druge praznike; zbirali so se po zastavah, katere so razobešali na 6 mestih, in po strelu iz trdnjave. Kdor ni doplul, ta je plačal 3 rublje za kazen, za drugičkrat 6 rubljev, za tretjokrat 9 rubljev, in čim dalje tim več. Zgodilo se je, da je vladar pozval na shod nevsko brodovje tudi na delavnik, kadar je vlekel dober veter; kazen se je včasi pomnožila; jedenkrat je bilo zapovedano, vzeti po 50 rubljev. Taki shodi na vodi so trajali po 3—4 ure; nevsko brodovje je prirejalo razne vaje, na nekaterih ladjah je igrala godba, z drugih so pa streljali iz svojih malih topov; prizor je bil vrlo lep, in narod je trumoma gledal z bregov. Vendar pa je bilo vrlo malo radovoljcev za take zabave, a zbirali so se samo od strahu zbog carskega gneva in kazni, kajti ta zabava se je spremenila včasi v težavno službo: brodovje je plulo na vzburkano morje, neglede na hud veter ali na slabo vreme. Tako je zbral vladar leta 1723. meseca oktobra brodovje ter ga sam povel proti Kotlinu. Ko so prišli na visoko morje, je nastopila noč in prisiljeni mornarji so pristali na

nočišče v Gaberni luki, pri nevskem ustju. Drugo jutro je bilo deževno, jak veter je vlekel z morja, toda na znamenje vladarjevo so vsi odpluli proti Kotlinu. Celi dan so se borili neizkusni mornarji po vzburkanem morju, premrti od zime, in še le zvečer se je posrečilo bredovju priti do Kotlina. Sledečega leta 8. oktobra se odpravi brodovje, neglede na sneg, po Nevi v Šlisselburg ter se povrne šele šesti dan.

Toda vladarju je bilo vse to še premalo, kajti on je bil velik ljubitelj vožnje po vodi. Zgodilo se je, da je vladar zapovedal na početku zime, ko je stal že led na Nevi, neka mesta pa so bila še brez ledu, poriniti tjekaj ladjo, ter se je vozil po tem mestu z jadri. Vozil se je po zimi tudi po širokem očiščenem drsališču na ladji z jadri, ki je bila postavljena na podstavke.

Petrograd je mogel videti vladarja v delu in veselju. Svečanosti so bile pogoste, ker je Peter rad praznoval vsak radosten dogodek: obletnice poprejšnjih zmag, nove zmage, spuščanje ladij v morje, godove v carski rodovini in dr. Vladar je bil sicer vrlo varčen v domačem življenju in v državnemu gospodarstvu, toda za take slučaje mu ni bilo žal denarja. Za gostbo pri spuščanju vsake ladje se je izdalo 1000 rubljev, a za umetalni ogenj in za radostno streljanje se je po-

tratilo več. Peter sam je redko kdaj gostil več društvo doma, ker njegovi dvorci so bili mali; gostbe so se dajale bodisi v poštni zgradi, kjer je zdaj Mramorni dvorec, ali pri bližnjih vladarjevih ljudeh, največkrat pri Menšikovu. Na svečanosti pa niso bili samo pozvani gostje, marveč ves narod, kajti streljanje, umetalni ogenj, razsvetljava, maškerade, razni svečani in prijetni prizori so bili pristopni vsem. Razume se, da je gledalcev bilo dosti, kajti vse te igre so bile ne- navadne. In tako so imeli petrograjski prebivalci prav mnogo ugodnih zabav, četudi Peter pri izboru teh zabav ni bil posebno prevdaren. V Petrogradu je pokazival neki tuj jak človek svojo silo. Jedenkrat je sporočil mestnemu občinstvu, da pokaže do zdaj nevideno umetnost in da pride k predstavi sama carska rodovina in dvor. Zbrana je bila dvojna plača, kajti zbralo se je vrlo mnogo radovednega ljudstva. Kar se najavi, da je danes 1. aprila in da po carski zapovedi ne bode predstave.

Petrograjci so videli vladarja vsak čas, ker on ni rad sedel doma; hodil je v admiralstvo, v senat, obiskoval razne mojstre, tovarnarje, trgovce, prispele ladje. Zahajal je pa tudi med najpriprosteje siromašne ljudi; vsak, kdor se je odločil, zidati v Petrogradu hišo, je mogel prositi Petra

Velikega prostor za stavbišče, in nobenemu ni odrekel. Prosili so ga tudi na krstitke in svatbe; vladar je šel, če je le mogel. Jedenkrat se je odpravil vladar na obed k nekemu poznatemu velikašu; srečal ga je priprost mornar ter rekel: »Bog mi je dal sina, a tebi, vladar, mornarja; blagovoli me obiskati pa biti kum.« Vladarju se je mudilo, toda ko je slišal, da mornar ne prebiva daleč in da je za krst vse pripravljeno, je šel, bil kum, izpil čašo žganja, poskusil kolače z mrkvo, poljubil porodnico, ji položil pod vzglavje dva cekina ter odšel na obed.

Peter je nosil vedno priprost sukneni kaftan, hodil pogostoma v zašitih čevljih in se je lepše uredil le za svečanosti, posebno za svatbe. Vozil se je po vodi najčešče v odprti ladji, po suhem pa v dvojadi. Nekoč Petrograjci niso verjeli svojim očem, ko so videli vladarja v bogati šesteroprežni kočiji; za njim je jahal oddelek telesne straže. Vozil se je pa takrat naproti dvema poslancema, knezu Dolgorukemu in grofu Golovkinu, ki sta se vračala iz Pariza in Berlina, kje sta izpolnila vneto, spretno in razumno vladarjevo službo. On se je ž njima sešel nekoliko vrst od mesta, ju posadil v svojo kočijo na prvo mesto, se vozil po glavnih ulicah v dvorec, kjer so se že poprej zbrali svetovalci ter se jima tukaj pred vsemi zahvalil za službo.

Petrograd je rasel ter se hitro razvijal, toda Rusijo je to mnogo stalo. Kraj je bil beden in nenaseljen; mesto se ni moglo s svojimi silami niti urejevati niti prehraniti, a razen mesta so se urejevali tudi bližnji kraji: Peterhof, Kotlin in drugi. Vladar se je jako trudil, da naseli Ingrijo; celo pobegli kmetje, ki so semkaj zašli, se niso izročevali njihovim graščakom. Priveli so od vseh strani službene ljudi raznih činov ter jim izročili zemljo s kmečkimi dvori. Toda zemlja se je pri vsem tem počasi naseljevala, in kraji v bližini mest so ostali večidel pusti; celo za poštno vožnjo so se morali graditi posebni dvori, ker ni bilo nikjer večjih zgrad. Žito se je moralo v te kraje dovažati, pa ga je večkrat zmanjkalo; bedni in delavni ljudje so bili prisiljeni, hraniti se z zeljem in repo ter niso večkrat dolgo časa videli kruha. Vsled siromaštva in pomanjkanja hrane so se razširile bolezni, ljudje so hudo umirali; pri zidanju trdnjave in drugih državnih zgradah v Petrogradu je pomrlo za carevanja Petra Velikega gotovo 100.000 ljudi. Da bi olahkotil privoz žita in drugih potrebščin v mesto, je odločil vladar, zvezati Nevo z Volgo z nepretrganim vodnim prekopom ter zapovedal, izkopati Višnevolocki prekop od reke Cne do reke Tverce. Toda to je bilo malo; Ladožko jezero je bilo poznato iz-

davna po svojih nevihtah, na njem se je potopil vsako leto tretji del ladij; posebno nesrečno je bilo leto 1718., ko je propalo več nego 1000 bark. V takih slučajih je moral Petrograd gladovati, pričakovaje hrane na saneh iz daljine od 1000 do 1500 vrst. Da bi se ognil Ladoškemu jezeru, je zapovedal vladar, kopati prekop od Velhova do Neve.

Что не гуси, братцы, и не лебеди
Со лузей-озеръ подымалися;
Подымалися добрые молодцы
Все бурлаки понизовые
На ханавушку на Ладожску,
Ма работú государеву.*)

Delo se je začelo leta 1719., delalo je vsako leto 12.000 kmetov, a včasi tudi vojaki; vsled bede in bolezni jih je pomrlo mnogo, vendar Peter ni uspel, da dokonča ta prekop pred svojo smrtjo, ker je bil dolg čez 100 verst.

*) Čto ne gusi (gosi), bratci, i ne lebedi (labodi)
So luzej-ozet (livadnih jezer) podimalisja (vzdigovali se);
Podimalisja dobrije molodci
Vse burlaki ponizovije (delavci na Volgi)
Na kanavušku (prekop) na Ladožku,
Na rabotu gosudarevu (delo vladarjevo).

Мы канавушку копали,
Все ю проклинали:
На канавушку на коняхъ,
А съ канавушки-то пѣши.*)

Druga nadloga je pretila Petrogradu od morja. Čim je zavél jak veter proti teku Neve, se je začela reka vzdigovati, se razlivati čez bregove in zatapljati mesto. Po nizkih krajih se je voda razlivala skoraj vsako leto, včasi tudi večkrat na leto, posebno v jeseni. Biva to tudi še zdaj, ali manje nego poprej, ker je bilo površje reke prej više, zdaj pa se je zemlja od zidnega sipa povišala, in mnogi prekopi odvajajo vodo, kadar naraste v povodnjih. Nekdaj je zemlja bila nižja, in še do dandanes so se zato ohranila znamenja v imenih Mokruša, Bugorki (hribi), Kozje blato. Leta 1706. je Petrograd tako zalilo, da je v vladarjevih zgradah stala voda tri četrt aršina nad podom. Leta 1713. sta bili dve povodnji in leta 1715. jedna; leta 1721. je odnesla voda vrtove in podrla mnogo hiš; roba, spravljena po kleteh, se je vsa izpridila; škode je bilo čez 7 milijonov

*) Mi kanavušku kopali,
Vse to proklinali (preklinjali):
Na kanavušku na konjah,
A s kanavuški-to pješi (peš).

rubljev. Po ulicah se je moglo ob času povodnji voziti skoraj povsodi na ladjah. Izšel je ukaz, da naj se pred povodnjijo odžene živina v šumo, na viša mesta; tjekaj so pošiljali tudi konje iz cesarskih konjušnic. Leta 1723. je bila nova povodenj, voda je narasla takrat še više.

Petrograjski prebivalci so morali na vse ostro paziti, pa jih je vselej, kadar je voda rasla, navdajal strah, ker so to nezgodo znali včasih upotrebiti hudobni in nevarni ljudje, ter tako še povečali nemir. Na Troickem premišču je rasla ob tem času velika smreka; v Petrogradu se je govorilo, da so na tem kraju pred utemeljenjem mesta, leta 1701. na sveti večer, videli praznoverci veliko luč kakor požar. Šli so na mesto požara ter opazili, da na drevesu po vseh vejah gore voščene sveče. Praznoverci so nasadiii sekiro na dolgo topovišče ter začeli sekati nižje veje; ko je bila zarez za velika, je ugasnil ogenj bliskoma in sveče so propale. To pripoved si je zapomnil neki kmet in začel leta 1720. prerokovati, da 23. septembra se vzdigne voda z morja ter doseže do zareze na drevesu; pri tej priložnosti bode pokončano mesto za nova, busurmanska podjetja. Povodnji ni bilo, prerok je dobil zasluženo kazen, a drevo je dal vladar posekati.

Petrograd ni trpel samo od vode nego tudi od ognja, navadne bede na Ruskem: ni minul teden brez požara. Požarna straža je bila dobro urejena: v njo so bili vpisani vojaki, tesarji in činovniki; vsi so bili razdeljeni po četah in vsakdo je moral priti k požaru s sekiro, malim vedrom, ali z drugim orodjem po propisu. Huda kazen je zadela onega, ki se je ogibal požarni službi. Sam vladar je dohajal k požarom ter delal svo-jeročno na tako nevarnih mestih, da je pri drugih pobujevalo strah in grozo. Neki tuji samovidec je zapisal, da tako urejeno požarno stražo, kakoršna je bila v Petrogradu, je bilo najti še težko kje v Evropi. In če tudi je gorelo v Petrogradu pogostoma, vendar ni zgorelo skoraj nobenkrat več nego dve hiši.

V Petrogradu je živelo in delalo mnogo prostega naroda, ki je bil zgrnjen iz raznih mest. Med te ljudi so prišli slednjič tudi nezanesljivi, a beda in lakota ste pomnožili lopove. Krali so na tržiščih, po dnevu trgali z mimogregočih klobuke, podžigali hiše, po noči kopali iz grobov mrtve ter jih ropali, a pred redarstvom so se skrivali po bližnjih šumah. Vsled tega so bile radi splošne varnosti postavljene na koncu vsake ulice pregrade, zapirali so jih po noči ob 11 uri ter puščali do zore; pešcev brez svetilnic niso

propuščali, razen zdravnikov, duhovnikov in babic. Ni bilo varno na ulicah tudi radi zverin. Po bližnjih šumah je bilo mnogo medvedov, volkov, risov ter so še včasih doklatili tudi v mesto. Leta 1714. so požrli volki stražarja pri Letnem dvoru, drugega so izmrcvarili tako hudo, da je umrl. Nekoliko kasneje so volki napali neko žensko celo po dnevu ter jo pojeli nedaleč Menšikovega dvorca.

Tako Petrograd ni bil posebno podoben rajju, kakor ga je veličal Peter Veliki; toda Petru je bil po duhu zares raj. V davnih časih je zapustil veliki knez kijevski Andrej Bogoljubovski (1157—1174.) Kijev ter utemeljil na novi zemlji novo mesto,^{*)} da se reši zbornih običajev in poredkov, ter uvedel druge poredke kneževske, vladarske. Peter Veliki je osnoval na daljnem, neprijaznem morskem pobrežju novo mesto, da se ogne zakoreninjeni nevedni starini, postavi novi red, poišče nauke, stopi v Evropo. Na novem mestu se ljudje sprijaznijo z vsako novotarijo lažje, zato ker se semkaj prinesena smatra za nekaj tujega. To se je zgodilo v Petrogradu: novi običaji in poredki so se tukaj sprejemali hitreje

^{*)} Suzdalj.

nego v Moskvi; ljudje so se sprijaznili ž njimi lažje nego v sredini Rusije. V Petrogradu ni bilo treba nič predelovati, nego se je moralo delati vse na novo, kar je mnogo lažje, hitreje in pospešneje. Na nevskih močvirjih se je vršila obnova in vsled tega so postala ona za Petra raj. Razumi se, da vsaka novotarija tudi tukaj ni prodrla v globino ruskega naroda, nego jih je bilo videti bolj od zunaj; neglede na to je vendarle Petrograd mnogo pomenil: on je jako preporodil Rusijo ne samo za vladanja Petrovega, nego tudi za njim. Bistroumni vladar je to dobro razumel, pa je zato povzdignil novo mesto za prestolnico ter se trudil na vse načine, da ga čim bolje ukrasi in uredi; tudi malenkosti ni propustil v to svrho. Ko je opazil, da je ob bregovih Neve prav malo tičev pevcev, jih je zapovedal naloviti v Moskvi in njeni okolici, jih prinesel v Petrograd in jih tukaj izpustiti na svobodo. Da postanejo lesene hiše v Petrogradu trdneje in gorkeje, jih je zapovedal mašiti s kropom poparjenim mahom. Nobena skrb za Petrograd ni bila Petru prevelika, in sicer zato, ker ni stalo skoraj nobenemu, niti bližnjim njegovim ljudem, mnogo do nove prestolnice. Ni se jim priljubila zato, ker niso trpeli novotarij Petrovih, pa so jih, četudi tajno, obsojevali najostreje. Drugim se ni omilil Petrograd zato, ker

so bili navajeni živeti po svojem načinu, tukaj pa je bila v vsem napetost in nevolja: mestno življenje z asamblejami na suhem in na vodi je odbijalo ljudi od službe. Tretjim je bilo težavno radi majhnega premoženja; na deželi, kjer je bilo mnogo gotovega, se ni bilo težko prehraniti, v Petrogradu pa se je moralo kupiti vse za denar, in vse je bilo trikrat dražje nego v Moskvi. Mnogim ni bilo po volji novo mesto, vsi so mu želeli propast ter silno grajali, da je vladar naredil Petrograd kot čevelj ter ga pozlatil, a Moskvo da je obul v cikle. Še dolgo, 20 let po Petru, se ljudje grdih običajev in razuzdanih navad niso čutili v Petrogradu doma in so iskali priložnosti, kako bi se izselili od tukaj.

XIV. Poslednja leta.

Rusija zavzema sredino med Evropo in Azijo; za trgovino je tak središnji položaj ugoden. Peter je to razumel; da zveže Rusijo z Evropo na zapadu, ni se zbal težavne vojne, a prav tako je mislil zdaj storiti na iztoku. Zato je odpravljaj poslance v daljni Kitaj ter zapovedal poslati jeden oddelek vojske v Hivo in Buharo pod zapovedništvom

kneza Čerkaskega. Čerkaskemu je bilo naloženo, da poižvé o zlatonosnem pesku, o jedkih rastlinah in drugi robi; da preišče, kako tečejo in kam se izlivajo reke; da napelje reko Amu-Darjo, kolikor je mogoče, v poprejšno strugo, da bi postala za ruske trgovce vodna pot iz Kaspijskega jezera v srednjo Azijo; odpravil je zanesljivega trgovca v Indijo, da preišče pota v to deželo. Tudi še mnogo drugega je bilo ukazano Čerkaskemu; Peter Veliki je mislil o tem, kar se je izvršilo v našem času, čez 150 let. Knez Čerkaski je prispel z malo zgubo do Hive, toda hivinski kan ga je dobil s prevaro v svoje roke, mu odsekal glavo in, nagativši jo s travo, postavil pred vrata; druge njegove ljudi pa so si prisvojili Hivinci. Čez tri leta, namreč 1720., je odpravil kan poslanca s pismom k Petru Velikemu; vladar je ukazal zapreti poslanca v trdnjavo, kjer je tudi umrl.

Poskus vladarjev se je končal brezvspešno v srednji Aziji; obrnil se je na drugo stran, k Perziji ter se odločil, da si zagotovi Kaspijsko morje. Zdaj, ko je bilo veliko delo končano, namreč v Baltijsko morje odprta Rusom slobodna pot, je bilo mogoče lotiti se drugega dela, dasi ne tako važnega, ali za Rusijo vendar jako koristnega. Kaspijsko morje je bilo Rusom znano od zdavnaj,

a od leta 1717. jim je bilo slobodno trgovati po celi Perziji po posebnem dogovoru. Toda v Perziji se je porodil nemir, ki se je širil od leta do leta, ter je prišlo do tega, da so uporniki osvojili glavno mesto Perzije Jopahan. Na Kavkazu je vladalo ob tem času mnogo neznatnih kanov in knezov; ker se niso bali šaha, napadeta dva od njih perzijsko mesto ter poplenita v njem vse bogate hiše. Zadeti so bili tudi Rusi; njih trgovine v predmestju so bile razgrabljene, sodniki pregnani, drugi pobiti; zgube se imeli trgovci pol milijona. Vladar je upotrebil to prilžnost ter zapovedal nemudoma poslati semkaj vojsko, da ne bi dospela soseda Perzije, Turška, osvojiti bregov Kaspijskega morja. Kmalu potem je odšel sam k vojski. S Katarino je odšel iz Moskve v maju leta 1722; do Kolomne se je vozil po suhem, a potem le po vodi, po Moskvi, Oki in Volgi. Na potu se je večkrat ustavil; pregledaval tovarne, delavnice, znamenita mesta, obedoval pri nadduhovnikih in drugih njemu znanih ljudeh; v Astrahanu je bil cel mesec, pričakovaje vojsko, potem pa je odplul z brodovjem v Kaspijsko morje in čez nekoliko dnij se je izkrcal na breg v Agrahanskem zalivu.

Vojna ni bila huda niti krvava, ali je bilo Rusom vendar mnogo trpeti od lakote in hude

vročine. Do 300 ljudij je zbolelo od solnčnega vnetja; izdana je bila zapoved, da se ne sme hoditi brez kape, tudi ne ležati na goli zemlji in spati samo pod streho. Vročina je bila tako velika, da si je dala cesarica ostriči glavo. Potem pa so prišle nevihte: burja je poškodovala natovarene ladje in moka se je zmočila, druge ladje s hrano niso mogle prispeti. Vladar je postavil v osvojenem mestu Derbentu posadko, ostali vojski pa je zapovedal, vrniti se v Astrahan, a sam je pohitel v Moskvo. Drugo leto je Perzijance pobil polkovnik Šipov, in general Matjuškin je osvojil mesto Baku. Šah perzijski je odstopil Petru mesti Derbent in Baku z oblastmi (kraji) Giljan, Mazanderan in Astrabad, in Peter mu je obljubil, pomagati s svojo vosko v borbi proti upornikom.

Vladar ni boravil dolgo na perzijskem pohodu, in ravno v tem času je nastal hud prepir med imenitnimi ljudmi, v samem senatu. Menšikov si je prisvojil mnogo prebitečnih zemelj in prebivalcev k svojemu nedavno darovanemu posestvu na Maloruskem; Šafirov se je vzdignil proti temu ravnanju, Skornjakov-Pisarov se je zavzel za Menšikova; nastal je prepir, krik in oponos. Šafirov je branil pravico, ali za to se je sam ujel na drugi način: hotel

je bratu nakazati protipostavno preveliko plačo. To se mu ni posrečilo; od togote je začel Šafirov v senatu prepir in oponašanja, karal in žalil Menšikova in druge senatorje ter sploh ravnal skrajno nepristojno. Začelo se je nečuvveno delo, pošiljala so se vladarju in vladarici pisma, tožbe in ovadbe. Vladar je prispel s pohoda vrlo nezadovoljen ter zapovedal posebni višji sodniji, da preišče to zadevo. Sodnija je odkrila razne druge krivice Šafirove ter ga obsodila na smrt.

Smrtna kazen je bila napovedana za 15. dan februarja leta 1713.; ves Kremlj je bil nabit z narodom. Šafirova so pripeljali na starih saneh in v starem kožuhu, odpeljali ga na pod, prebrali smrtno obsodbo, sneli mu vlasulje in kožuh; Šafirov se je nekolikokrat prekrižal, pokleknil in položil glavo na ploč. Rabelj je zamahnil s sekiro in udaril v drvo; carski tajnik Makarov je objavil, da vladar radi velikih zaslug daruje Šafirovu življenje ter smrtno kazen zamenjuje s pregnanstvom v Sibirijo. Šafirov je vstal; bil je silno pobit, in od silne duševne razdraženosti mu je pretela smrt od kapi, toda zdravnik mu je še za časa pustil kri. »Bolje bi bilo, da mi prerežete veliko žilo, da bi se rešil najedenkrat vseh muk« je spregovoril od zla potrti Šafirov. Mnogi so ga od srca pomilovali, posebno tuji poslanci, in

sicer zato, ker je bil dober in umen človek, dasi drugače čez mero nagel, in ker se je moglo na njegovo besedo osloniti kakor na kamenito goro.

Ni zadela beda samo Šafirova: Skornjakov-Pisarev je bil uvrščen med proste vojake; Dolgorukemu in Galicinu, privržencema Šafirova, so bili odvzeti vsi čini, ukazan jima hišni zapor ter naložena denarna globa. Toda vladar je cenil službe vseh teh ljudij ter jim zmanjšal kazni. Šafirova so poslali v Novgorod mesto v Sibirijo ter strogo nanj pazili; tukaj je živel v velikem siromaštvu, kajti dobival je na dan za vso rodovino le 33 kopejk. Skornjakov-Pisarev je bil poslan za nadglednika pri kopanju Ladožkega prekopa; njemu je bil kmalu povrnjen čin polkovnika ter izročena polovica odvzetih vasij. Tudi Dolgoruki in Galicin sta dobila zopet svoje čine ter bila izpuščena izpod straže, a kasneje so jima oprostili tudi velik del denarne globe.

Grozila je nevarnost tudi knezu Menšikovu, ki je bil še bolj nečistih rok nego drugi. Odkrite so bile njegove krivice glede prisvajanja posestev in ljudij na Maloruskem, za temi so prišle na dan še druge. Menšikov se je obrnil na carico, Katarina je tudi močno prosila zanj pri carju. Peter je rekel: »Menšikov je začel v grehu, v grehu je

rojen in v prevari dokonča gotovo tudi svoje življenje«, vendar pa mu je odpustil za zdaj radi velikih njegovih zaslug. Padel je tudi še jeden znamenit človek, nadfiškal Nesterov. On je bil postavljen, da zatre razne nepravde, a sam je delal velike krivice in jemal podarke. Njega so obsodili na smrt ter ga tudi usmrtili.

Prispevši iz Moskve v Petrograd, je sklenil vladar, proslaviti polnoletnost ruskega brodograjskega, ki se je rodilo pred očmi vrstnikov carjevih ter se v kratkem času razvilo v grozno silo. Ukazano je bilo, pripeljati čolnič, na katerem se je vozil Peter po vodi v svojih otroških letih. Meseca avgusta leta 1723. se je zbralo in razvrstilo v Kronšlotu vse brodograjske; vladar se je peljal v čolniču-dedku mimo vseh ladij in galij; sprejemali so ga in pozdravljali z neprestanim streljanjem, mornarji pa so kričali »urà«. Ta svečani prizor se je dovršil z veselo gostijo.

Dva meseca kasneje se je vršila v Kotlinu nova svečanost — naprava trdnjave. Opravila se je najprej služba božja, potem pa položil temelj trdnjavi, katero so prozvali Kronstadt; prve tri ruše je položil sam vladar, druge tri pa vladarica, za njo so polagali ostali dostojanstveniki; ves ta čas so grmeli topovi iz Kronšlota.

Sledečega leta se je slavila v Petrogradu cerkvena slovesnost: prenesli so se ostanki svetega velikega kneza Aleksandra Nevskega (1252—1263). Na bregovih Neve je zaslužil sveti knez pridevek Nevskega, pa se je spodobilo, da tukaj počivajo tudi njegovi ostanki. Iz Vladimira so jih prinesli v Šliselburg; za prenos v Petrograd pa je odredil vladar dan 30. avgusta leta 1724. Trije strelji iz trdnjave so naznanili prebivalcem prestolnice svečanost; nevsko brodovje se je začelo zbirati pri samostanu. Na omenjeni dan je priplula bogato ozaljšana galija s sv. ostanki; približala se je k bregu, in vladar s svojimi svetovalci je vzdignil krsto ter je odnesel na suho. In od tega časa počivaju ostanki svetega kneza v Aleksandro-Nevski Lavri (samostanu). Drugi dan je bil v samostanu velik obed; posle obeda je odplulo vse nevsko brodovje, na čelu mu Peter na svojem čolniču-dedku, doli po reki. Pribrodivši do trdnjave je predal vladar čolnič, kjer se je ohranil do dandanes.

Nekoliko mesecev pred tem je bival vladar zadnji krat v Moskvi, tudi pri veliki svečanosti. Peter Veliki je bil že zdavnaj v tistih letih, ko je človeku potrebna obitelj, da se oddahne sredi nje na telesu in duši od dela in skrbi ter najde doma mir in odmor po hrumu in nemiru. Ta mir je

našel vsled složnega, živahnega in gibkega značaja carice Katarine. S takim možem, kakršen je bil Peter I., se je bilo ženi težko sporazumeti, ali Katarina se je znala podati, umela s čim ugoditi ter se prileči njegovomu krutemu značaju, ona mu ni popuščala niti v malenkostih brez razloga, a znala je vendar čuvati svoj upliv, a pri takih delih, katera niso spadala nji, se ni mešala. Radi tega jo je imel Peter jako rad in z leti jej je bil tako privržen, da mu je postala neobhodno potrebna ne samo po srcu nego tudi po razumu. On jo je imenoval »dušica moja najsrčnejša, Katerinuška«, in se dolgočasil brez nje; jedina Katarina ga je znala pomiriti, pregovoriti, spremeniti gnev na milost. Petra je večkrat popadel gnev tako hudo, da je bil vsem strah in trepet; pred takim napadom so mu po navadi grči stezali lice in še posebno usta. Tedaj ga je Katarina laskavo posadila poleg sebe, prijela za glavo ter ga polahko češljala; on je zaspal, a ona je tako sedela po dve uri, ne spregovorivši niti besedice; Peter se je prespal ter bil popolnoma zdrav. Sploh je postala Katarina Petru neobhodno potrebna, in on je sklenil, nagraditi jo za vse dobro, kar mu je ona storila. Meseca novembra leta 1723. je izdano carsko pismo, v katerem je navedeno, da je bila Katarina v minuli vojni vla-

darju velika pomočnica pri vseh delih, da je mnoga vojaška podjetja smatrala za svojo zabavo, a v prutskem pohodu se obnesla ne kakor ženska nego kakor možki; radi tega hoče Peter po običaju drugih krščanskih držav tudi on kronati svojo soprogo.

To je bila novotarija; dozdej še ni bila kronana nobena ruska carica razun Marine Mniškove, žene lažnjivega Dimitrija. Svečanost se je vršila v Moskvi 7. maja leta 1724. V predvečerje je šel Peter z nekaterimi senatorji k nekemu angleškemu trgovcu, kjer se je sešel tudi z mnogimi imenitnimi duhovniki, in pri gostbi se je izjavil, da bode kronal Katarino zato, da jej da pravo na upravo države. Drugi dan se je dovršilo kronanje. Ko je Peter položil krono na glavo Katarini, so jej polile lice solze; primivši z desno roko državo, je hotela ona z levo objeti in poljubiti kolena svojega soproga vladarja. Tako zatrjuje jeden tuji poslanec, in more se mu verovati, saj je Katarino zadela velika sreča, in za vse te bila obvezana le Petru Velikemu. Po kronanju so se vrstile sjajne svečanosti zaporedoma več dnij. Ko je šel vladar z vladarico v Petrograd, je bilo ukazano vsem imenitnim ličnostim, ki niso imele službe v Moskvi, tudi gospem in gospodičnam, da gredo tjekaj, a moskovskemu za-

povedniku je bilo celo zapovedano, da jih sam sili na odhod. Kakor je videti, je Peter Veliki računal, da se ne povrne za dolgo časa v Moskvo; toda sojeno mu je bilo, da se ne vrne nikdar več.

Za notranje državno urejenje se ni vladar tudi zdaj nič manje zanimal nego poprej, da pač še raje bolj nego poprej; Peter je delal kakor na speh. Mnogo, kar se je že zdavnaj na novo uvelo, je pokazalo že svoje nasledke. Uredila se je med drugimi tudi dvorjanska družba, po tedanjem »šlahotstvo« (plemstvo). Do Petra ni bilo dvorjanstva, nego le služebni ljudje, obvezani vladarju služiti, za kar so dobivali od vladarja nagrado-posestva, dedine. Na službo so se oni zvali, kader je grozila vojna, v mirnem času pa so jih potrebovali tudi za razna državna dela, toda le redko kdaj in v majhnem številu. In četudi so oni bili vezani na službo, vendar so se je pogostoma ogibali, posebno vojaške, ker je seveda lepše in ugodneje živeti mirno v vasi. Petru seveda tak red ni bil všeč. Kajti za njegove vlade je prišlo na vsakega mnogo več dela nego za poprejšnjih vladarjev. On je zahteval, da se službeni ljudje, iz katerih se je sestavljalo plemstvo, nahajajo pri vladarjevem delu ne samo včasih nego neprenehoma, v mirnem in vojskinem času. Jedni so morali iti na učenje, drugi v vojaško službo, tretji

sprejemati državne službe po izvolitvi. V vojaško službo je stopil dvorjanin kot prost vojak, kakor poslednji kmet, kar se poprej ni zgodilo, in sicer že s 15. letom. Sploh dvorjanstvo ni imelo na-proti drugim stanovom nobenih priboljškov nego mu je bilo celo v mnogih zadevah težje nego drugim. Niti s podložnimi kmeti niso vladali sami dvorjani, te pravice je dobilo dvorjanstvo mnogo kasneje posle Petra. Na bezposlene dvorjane se je strogo pazilo, huje nego na tlačane zato, ker je bilo dvorjanov malo, a dela za njih mnogo. Da se oni ne bi ogibali službe, je uredil zato vladar posebno službo znanika. Leto 1721. je bilo ukazano, popisati vse dvorjane, ki niso bili v službi, ter jim zapovedano priti ob novem letu v Moskvo ali v Petrograd. Kdor se ni prijavil, tega ime je bilo obešeno na vislice pod silnim bobnanjem. Dvorjanska služba je postala mnogo težavnejša nego poprejšnih služebnih ljudij, četudi je bil davek njihov zdaj kakor poprej drugačen nego drugih stanov.

Kakor dvorjanstvu tako se je uredil na novotudi položaj kmečkega stanú. Do Petra je bil kmet prikovan k zemlji, na kateri je živel in od katere je dajal davek, zdaj pa je postal podložen vlastelinu, kateremu je obdeloval zemljo. Vsled zloporabe, ki se je počasi spreminjala v običaj,

je bilo tako v resnici do Petra, toda zdaj je postal ta običaj postava, in sicer po pregledu, izvedenem po ukazu vladarjevem leta 1719. Obdačenih je bilo naštetih skoraj 6 milijonov duš, v tem številu 172.000 trgovcev, a neobdačenih okoli 2 milijona; od teh je bilo dvorjanov četrti del. Davek se je prenesel z zemlje na kmeta, to je, uvel se je po dušah, da ne bi v skroviščih nobeden živel neobdačen in da ne bi bilo toliko potepuhov in postopačev. To pregledno poročilo je postalo za narod to, kar je bil znanični popis za dvorjanstvo. Kakor vlastelini tako so morali tudi njih podložni služiti državi. Postala je kmečka nevolja večja in teža nego je bila poprejšnja; toda ni se pokazalo to precej, nego še le posle Petra, ki nasilnikom ni zaprinašal, niti jim dopuščal, da nakladajo kmetom nove tegobe, zato ker so jih že brez tega trle hude dolžnosti.

Med novimi dolžnostmi je bil tudi nabor vojaški; to dolžnost je uvel Peter že davnej, leta 1705., in čimdalje tim bolj se je širila, kajti začeli so pobirati v vojake Mordvine, Čeremise in Tatare; jemali so jih tudi izmed vojaške dece, kdor je bil goden. Vojaškega nabora je osvobodil vladar samo trgovce, in sicer po svoji navadi ne zastonj, da se ne bi jednim breme zljajšalo na škodo drugim; trgovcem je bilo plačati po

100 rubljev za rekruta, — za tedanjo doba velika vsota.

Nad vse ljudi in njih dela je postavil Peter Veliki zakon; vso svojo neomejeno moč je upotrebljal za to, da bi uvel mesto stare samovolje, nasilja in krivic v svoji državi pravo in nepristransko silo zakona. On je govoril: »brezvspešno je zakone pisati, če se ne držé, ali če se ž njimi igra kakor s kartami, izbiraje bojo k boji.« A ko je videl, da so krivice in nepošavnosti vedno jednako velike, je postavil vladar pri senatu državnega nadpravdnika, kateremu je bilo nadzorovati, da je senat izpolnoval postave, in zabranjevati nepravične odredbe. Državni nadpravdnik je bil posrednik med senatom in vladarjem; Peter ga je nazval svoje »oko«. Za tak nadzor nad zbori in sodnimi stoli so bili ustanovljeni uradi pravdnikov. Vendar pa vladar ni sam imenoval nadpravdnika niti pravdnika, nego jih je dajal izvoliti senatu, ker mu je mnogo zaupal ter mu leta 1722. še razširil njegove pravice in oblast.

Denarja za državne potrebe je vedno zmanjkovalo, leta 1722. se je pa še žito silno podražilo, tako da so začeli ljudje umirati od lakote. Da ostane v blagajni več denarja, je bilo zapovedano za nasledje leto, da se izplačujejo činovniki po pisarnah in zborih mesto z denarji s si-

b irsko in drugo robo. Razun tega je bilo ukazano pridržati vsem služebnim ljudem, razen tujih mojstrov in nižih činov, četrti del plače; celo za bodoče je bilo tako ukazano, kadar nastane velika potreba. Ni se zmanjšala skrb vladarjeva za obrt, tovarne in razne delavnice. Plavžarjem in tovarnarjem so se dajala razna polajšanja: jednega so oslobodili vojaške službe, drugemu so oprostili davek s prikladami; jednega je vladar pomilostil, drugemu dovolil, držati begunce. Enkrat je vladar pomilostil ključarskega mojstra, Francoza, ki je bil obsojen radi ubojstva na galijo, ter zapovedal, pridržati ga v Petrogradu, da poučuje Ruse v ključarskem delu.

V skrbi za povečanje narodnega in državnega imetka je Peter Veliki gledal bolj nego prej, da bi služili temu splošnemu delu tudi samostani. Bilo je zabranjeno, utemeljevati nove samotije in samostane ter sprejemati ljudi v mnihe pred tridesetim letom. Na zapuščena mesta je bilo ukazano, nameščati doslužene vojake in razne siromake, katere so morali mnihi negovati, drugi pa so morali obdelovati zemljo. Tudi redovnice so morale negovati stare in bolehnne žene, odgojevati sirote in najdenčke, podučevati deklice v naukih in ročnem delu. Da se izučé za nadduhovnike učeni mnibi, je bilo zapovedano, uteme-

ljiti duhovno učilišče v Petrogradu in Moskvi. Ukazano je bilo, odpreti akademijo, kjer so učili jezike, razne druge nauke in znatne umetnosti, prevajali knjige in vežbali učitelje za šolo. Vendar se vse to za Petra ni moglo izvršiti. Da postanejo otroci duhovnikov sposobni in naobraženi svečeniki, je nalagal Peter v prejšnjih časih, podučevati one, ki so želeli, ali leta 1723. je izdal ukaz, da se vzamejo v šolo oni, ki se morejo učiti, a kdor ne gre sam rad, tega treba prisiliti.

Peter Veliki je moral večkrat spreminjati svoja poprejšna dela, menjaje boljše na slabše radi tega, ker ni bilo sposobnih ljudij, ali radi zastarele in zakoreninjene starine, katere so bili navajeni ter je niso mogli zapustiti. Velik napredek je bil storjen pri sodnijah; vendar pa se je pokazalo, da mnogo uvedenega ni bilo za tedanji čas niti za tedanje ljudi. Nikakor ni bil všeč prosti novi sod jezičnikom in pisarjem, katerim je bilo mogoče loviti ribo le v motni vodi. Vzdignil se je krik proti novotariji, in delo je zakašnjavalo po novem redu huje nego po starem. Tako je uvel vladar poprejšnih letih po mestih posebne sodnije, podrejene zborni sodnji in ne gubernatorjem; toda leta 1722. je moral te sodnije odpraviti ter izročiti zopet vse razprave gubernatorjem in vojvodam. Zborne sodnije pa je

vladar pridržal, in da reši maloruski narod nasilja kazaških starešin, je ustanovil po smrti hetmana Skoropadskega malorusko zborni sodnijo. Pri zbornih sodnijah se je nabralo radi pomanjkanja domačih ljudij mnogo nesposobnih tujcev; vladar je ukazal, izločiti jih in najslabeje odstraniti. Izključeno jih je bilo mnogo, a novih ni bilo vzeti od nikoder; 100 mest je ostalo praznih.

Volitve so se uvajale povsodi i v državljanski i v vojaški službi; vladar je pozorno pazil na to delo. Večina jih je smatrala za se kot težko dolžnost, katero je vladar izmislil posnemaje tujce; zato so pošiljali dvorjani pogostoma mesto sebe k volitvam svoje pisarje. Peter je ukazal, da morajo biti pri volitvah zemski komisarji sami vlastelini in domači prebivalci; oni imajo soditi in kaznovati komisarje, v čemerkoli se pregreše. Peter je sam rad sedel v senatu, kadar so se vršile volitve, ter podučeval, kako je treba ravnati, da se volijo ljudje pravilno in nepristrano. V zbornicah, pisarnah, sodnicah je bilo mnogo nereda, krika, zmerjanja in celo pobojev; vladar je zapovedal, pristojno ponašati se na vseh takih mestih in za krivce naznačil kazni, celo smrtno kazen.

Od starine se je na Ruskem vojaška in državljanska služba mešala; službeni ljudje so

pred vsem drugim opravljali vojaško službo; vendar so morali včasih, če je bilo potrebno, vršiti tudi razne opravke in naloge državljanske službe. Morebiti da so bili služebni ljudje radi tega v jedni in drugi službi nesposobni, pa je mislil zato že car Feodor, urediti to zadevo drugače, vendar tega ni izvel. Za Petra pa se je država preustrojela od zgoraj do zdolaj ter uvajalo mnogo novih poredkov; po teh poredkih ni bilo nič več mogoče mešati službe kakor poprej. Peter je oddelil državljansko službo od vojaške ter zapovedal, sestaviti popis po činu. Čini so bili tudi pred Petrom, ali samo vojaški in dvorski, a zdaj so bili dodani tudi državljanski, pomorski in rudarski; število činov je bilo povečano ter dani novi naslovi vojaškim in dvorskim dostojanstvenikom. Vsakemu činu je bila opredeljena posebna dolžnost, radi katere je bil činovnik tudi imenovan. Glavni razloček med poprejšnjim poredkom in sedanjim je bil v tem, da se je do Petra temeljilo povišanje činovnikov pred vsem na rodu, zdaj pa se je odprla pot celo do najvišjih činov vsakemu, kdor se je pokazal za službo spretnega in sposobnega. Bilo je tudi v tem zlo; činovništvo se je moglo pomnožiti ter osnovati izmed sebe stan »birokracijo«, sprejevši v svoje roke velika in manja državna dela.

Tako se je tudi kasneje zgodilo, sicer ne po krivnji samega Petra, nego radi tega, ker se je pozneje popis po činu spremenil v drugačnem smislu.

Razen činov je uvel Peter tudi nagrado za posebne zasluge s počastnimi naslovi: kneževskim, grofovskim in baronskim. Do njega je bil na Ruskem jedini k n e ž e v s k i naslov; ali se ni podeljeval nikomur kot nagrada; Peter je dal prednost običaju, katerega so se držali v Evropi skoraj povsodi.

Po ureditvi sinoda so se izdavalı mnogi ukazi glede cerkvenega ustrojstva. Izpražnjena duhovna mesta je bilo župljanom popolnjevati po izvolitvi. Otroke cerkvenikov in duhovnikov, ki niso hoteli hoditi v šolo, je bilo ukazano, uvrščevati v isti red s tlačani. Da ne bi trpela slava božja radi preobilnih cerkev in množine duhovnov, je bilo ukazano, nepotrebne cerkev zapreti in ne postavljati novih brez sinodskega ukaza. Izdana so bila razna pravila o službi božji po cerkvah. Rusi so vso vero polagali v cerkveno službo, v klanjanje, darovanje sveč in dr. Vladar je zapovedal, napisati knjigo, v kateri se razjasnjuje razlika med nespremenljivim zakonom božjim in obredom. Sploh je imel syeti sinod mnogo dela, a vladar je skrbel, da se to delo pospeši. Radi

tega je odredil, da ima tudi sinod nadopravnika kakor senat, in ustanovil odvetnike za dela duhovnih sodnij.

Vladarjevo zdravlje je bilo že davnaj slabo, trebalo je poskrbeti, komu izroči državo. Carjevič Peter je umrl maloleten, drugi Peter, sin carjeviča Aleksija, je bil še majhen, in na njega so polagali vse svoje upanje privrženci starine. Vladar je izdal početkom leta 1721. zakon o nasledstvu. V zakonu je urejeno, da »je dano na voljo podložnim vladarjevim, voliti si za naslednika takega sina, kateri ne bi zapravlil nasledsva; zatorej se daje radi varnosti in celosti države na voljo vladajočemu carju imenovati sebi naslednika in, ako se pokaže nevreden, zameniti ga zopet z drugim, da bi otroci in potomci imeli na sebi uzdo.« Koga si je vladar namenil sebi za naslednika, ni znano; more se misliti, da svojo soprogo / Katarino. Pa naj že bo kakor hoče, vladar je hotel, da njegovi podložni na to njegovo voljo prisežejo. Narod je prisegel, vendar so se pa na nekih mestih našli nepokorneži. Razkolniki so govorili, da gotovo zavlada Šved in da prisegajo Švedu. Med mnihmi se je razširil glas, da si je vladar izbral na svoje mesto Nemca, za katerega omoži svojo hčer. A Peter je odgovoril ravno takrat na pismo

vojvode Holsteinskega, ki je snubil jedno njegovih hčera, takole: »Obvezati se ne morem prej, nego bodo vaše stvari urejene, kajti ko bi jaz zdaj to storil, bi bil prisiljen to storiti proti volji in koristi svoje domovine, katera mi je več nego življenje moje.«

Novo carstvo in novi car.

V zgodovini je poznato, da ne more vsak narod postati prosvetljen in naobražen. Dogodilo se je večkrat, da je začel narod, duševno uvenel in nesposoben za velik napredek, počasi giniti ter je tudi popolnoma izumrl, čim je stopil v odnošaj in zvezo s prosvetljenim narodom. Njemu ni mogoče podnesti svetlobe prosvete, kakor ne more bolno oko prenašati dnevne svetlobe. Zategadelj ga ne more prosvetliti, noben vladar, če je še tako velik, ako ni v samem narodu zdravega življenskega duha. Tako ne bi bil tudi Peter Veliki spremenil Rusije v evropsko državo, ko ne bi v ruskem narodu, četudi pod preraslo skorjo nevednosti, surovosti in zastoja, tlel živi duh, prirojen njemu od početka in samo potlačen vsled velikih nezgod. Peter je kot pravi Rus presodil s svojim bistrim umom, da je njegov narod jak in krepek svojim duhom, podučljiv in da ne

zaostaje za nobenim s svojimi sposobnostmi. Zato se je lotil Peter obnove svoje države odločno in brez prenehanja, da bi po mogočnosti dogotovil večji del še za svojega življenja ter tako učvrstil novi red tudi za bodočnost. Pri tako hitrem delu in v tako kratkem času ni bilo mogoče nobene stvari popolnoma dogotoviti; jedno je bilo komaj začeto, drugo nekako osnovano, a tretje malo urejeno. Toda ni se vse jednako sprejelo; za kar je imel narod več volje in pripravnosti, tega se je tudi bolje poprijel; za kar je pa manje maral, pa slabše; celo sam vladar, ki se je lotil vsega obenem, je imel za neke stvari več skrbi, za druge pa manje.

Posebno se je povzdignilo na Ruskem za Petra vojaštvo. Rus ni bojaželjen, toda odločen, strpljiv pri delu, zdržljiv v ugodnostih, zna gledati smrti v oči brez strahu, se redko podaje v predrznost, ali še redkeje gubi pogum. Takšen je bil on vselej, in če je stara ruska vojska vojevala slabo, je bilo to samo radi tega, ker jej je manjkal dober ustroj, poduk in red. Vojska Petra Velikega ni bila že čisto nič podobna poprejšnji ruski vojski ter se je razlikovala od nje kakor nebo od zemlje, dasi jej je še mnogo manjkalo v poduku in uredbi naproti boljim evropskim vojskam. Tujci tega časa niso skoparili s pohvalo

o ruski vojski, posebno pehoti; tudi topništvo je bilo dobro in obskrbljeno z izurjenimi ljudmi; konjica je bila slabeja. Urejenju dobre vojaške sile je pomoglo posebno to, da je osnovana vsa vojaška služba na strogem redu, a pokornosti in podložnosti se je ruski narod naučil v težki šoli prošlih vekov. Pri koncu carevanja Petra Velikega je štela redna vojska 210.000 mož, a za polovico toliko je bilo maloruskih, donskih, jaickih in drugih kazakov.

Še težavneje nego vojsko na suhem je bilo zasnovati pomorsko silo, zato ker je sploh ni bilo in ker ruski narod, razun nemnogih pomorskih prebivalcev, ni bil naklonjen pomorstvu. Zato vladar ni vložil v nobeno reč toliko skrbi in truda kakor v brodovje. Brodovje je bilo Petra Velikega pravi ljubimec, ki mu ni prišel nikdar iz misli. Pri nobeni svečanosti ni pozabil vladar, napiti zdravice ruskemu brodovju; pobočniki so ga morali na to opomniti in dvorskemu tra-pežu Dakosti je bilo obljubljeno 1000 rubljev za vsakrat, kadarkoli bi vladar pozabil nazdraviti bro-dovju. Proti koncu Petrovske dobe je bilo na Ruskem že večje in dobro brodovje, za katero niso posebno mnogo potrošili, ker se je vse gra-divo za njegovo izdelavo dobivalo na Ruskem. Vsega se je štelo 48 redovnih ladij in 787 galij

in morskih ladij razne jakosti in imen, na njih 28.000 mornarjev. Med ruskimi ladjami je bilo mnogo takih, ki niso zaostajale za velikimi angleškimi, in četudi mornarska služba sploh še ni bila priljubljena, vendar se je služba na galijah obavljala jako dobro.

Jako se je povzdignilo na Ruskem tudi rokodelstvo, obrtno in tvorniško delo. Vladar je iz tujih dežel naročeval razne mojstre in Ruse pošiljal na nauke ter zapovedal, prevajati knjige o rokodelstvu. Pomagali so mu tudi vjeti Švedi; v sami Sibiriji se jih je nahajalo od 9 do 10 tisoč. Za svoje vzdrževanje so se oni bavili z raznimi rokodelstvi in podučevali mnoge Ruse. Sam vladar je znal skoraj vse sam in če tudi se ni mogel v vsem do kraja izučiti, je vendar znal dati vsaj dober svet. Ob koncu njegovega carevanja je delalo na Ruskem 230 tovarn raznih strok. Bile so tovarne za svilo, za pasarsko robo, za igle, za platno in druge razne tkanine. V državnih uradih so zdaj rabili le domač papir, dočim so ga pred Petrom morali dovažati iz tujih krajev; trgovina s cunjami za papirnice je dajala mnogim kruh. Po trditvi nekega tujca izdelki ruske platnene robe niso bili slabši od holandijskih. Sukna se je izdelovalo mnogo, pri vsem tem vendar manje nego so ga trebali; igel, vrvi, kož in ne-

katere druge robe se je narejalo toliko, da se je mogla izvoziti v druge kraje. Kožarnice z dobriimi izdelki kož so se razširile po celi državi. Toda skoraj najbolje od vsega se je povzdignilo železarstvo. V prejšnjih časih so železo in medenino uvažali največ iz Švedije, a leta 1718. so natopili že svojega vlitega železa in medi čez 7 milijonov pudov.

Početkom severne vojne je manjkalo solitra, sumpora, smodnika; pod konec pa je bilo vsega dosti.

Do Petra so skrbeli moskovski vladarji, da se sekajo šume in spreminjajo v njive in pašnike, kajti od obdelane zemlje je dohajal davek v državno blagajno. Peter je videl v tujih zemljah, kako tam čuvajo šume, ter je začel tako delati tudi doma, posebno je pazil na hrast ter je celo sam sadil želod. Za Petra je položen na Ruskem temelj pravilnemu gozdarstvu, ter so začeli rabiti za gorivo premog in šoto. Za Petra se je začelo tudi sadjarstvo, a vinogradarstvo se je razširilo; sam vladar je delal v vinogradih, dal nasaditi vinograde v mnogih donskih stanicah (obselitvah) ter naročeval trte z Rajne in z Ogerskega. Tudi so se lotili v malem svilogojstva in začeli sejati tobak.

Urejeno je bilo nekoliko žrebišč; v Holmogorah se je gojila goveja živina holandske pasme, katera se smatra še dandanes na Ruskem kot najbolja. Posle Petra so ostale tri ovčarnice, bilo je nekoliko izurjenih ovčarjev domačih in tujih; na Maloruskem se je naštelo že takrat do 150.000 ovc najboljše tuje pasme. Za morsko obrt, za ribji lov, razumno solenje rib je skrbel vladar ter gledal, da se spopolni delo ter je v marsičem uspel.

V kmečkem gospodarstvu se je malo spremenilo, ostalo je skoraj vse pri starem, razun setve lanu in konoplja. Peter je sicer poskrbel da se pomnože polja, toda le bolj pri državnih in dvorskih kmetih.

Vsled vseh teh dobrih sprememb se je razširila tudi trgovina, in sicer tem bolje, ker se je odprl trgovini nov pot po Baltijskem morju. Leta 1724. je prišlo v glavne ruske luke tega morja 750 tujih ladij; Riga je trgovala tako dobro, kakor je to komaj bivalo pod švedskim gospodstvom.

Sploh se je začel še le za Petra v rusko državno gospodarstvo vpeljavati dober red, ki so se ga naučili v Evropi in s prosvetljenim izkustvom. Šele za Petra se nahaja znesek v državnem proračunu za naobrazbo, za šole. Odprto je nenavadno mnogo učilišč ter natisnato mnogo

več knjig nego poprej; Rusi so se hodili učiti tudi tega dela v tuje kraje, in vladar je strogo pazil, da oni niso tam lenarili brez koristi. On jih je sam izpraševal ter delil vsakemu po za- slugah, ne glede niti na bogastvo niti na rod. Enkrat pride iz tujih dežel več mladih Rusov; Peter jih začne izpraševati ter opazi, kako se muza okoli jednega dvorjanina njegov sluga. Na vprašanje odgovori sluga, da je rojen Kalmik in da je v tujih deželah poslušal in gledal pri pod- uku svojega gospodarja ter se marsikaj naučil. Vladar začne izpraševati Kalmika in uvidi, da se je on naučil le iz tolmačenja, dočim njegov go- spodar ni skoraj nič znal. Peter Veliki je ime- noval Kalmika za častnika, a gospodarja mu je predal pod njegovo zapoved kot prostega mor- narja. Kalmik se je nazval Kalmikov ter se pov- zdignil do visokega čina.

Vladar je skrbel posebno za razširjenje po- rabljivih nauk, katere je zahtevala že sama po- treba za obrtnost, tovarne, ladjedelstvo in drugo. Toda on ni ostal samo pri vsakdanji potrebi; po samostanih so se zbirali rokopisi, risale starine, za stare človeške lobanje naznačevale visoke cene; vladar je mislil tudi zbrati in tiskati v po- sebni knjigi ruske pregovore in modre izreke, kar se je storilo še le v našem času; hotel je

prevesti sveto pismo na ruski jezik, ter ga po ceni prodajati, kar je tudi delo naših dni. Gojile so se za Petra tudi umetnosti, posebno graditeljska; zidane zgrade, dozdej prav redke, so se začele množiti. Glasbe pa car ni posebno volil, in za njegove dobe se ona še ni smatrala kot neka potreba naobraženih ljudij, kakor zdaj, vendar se je pri vsem tem začela gojiti. Mnogo več uspeha je bilo pri slikarstvu. Do Petra je bilo na Ruskem dovolj samo slabih slikarjev svetih podob, za Petra so se pojavili pravi slikarji. Bogati ljudje so začeli kupovati slike; tudi vladar je bil njih ljubitelj, posebno pomorskih in takozvanih flamandske šole. Enkrat je v Amsterdamu prišel k nekemu Rusu in opazil za mizo njegovega sina, štirinajstletnega dečka, ki je, zagledavši carja Petra, skrnil kos popirja v žep. Vladar mu je zapovedal, da mu pokaže list: deček je risal holandsko sliko. — »Morda bi rad slikal?« ga vprašal vladar. — »Rad, ali se nimam pri kom učiti.« Peter ga je dal v nauk, in čez nekoliko let je postal deček, Nikitin, jeden najboljših ruskih slikarjev onega časa. On se je vrnil iz tujih krajev po noči ravno pred veliko nedeljo; vladar je izvedel o tem, šel po službi božji k njemu, ga pozdravil s spremstvom, se poljubil ž njim medsebojno ter se mu zahvalil za učenje.

Z notrajnim delom carja Petra se je zblížala Rusija z Evropo, in marsikateri Rus je prenehal bati se vsega, kar je od tamkaj dohajalo. Začeli so se zglašati dobrovoljci za nauke in roditelji dajati otroke v šolo brez sile; našli so se tudi taki, ki so žrtvovali vse za svoje naobraženje; Rusi so začeli zahajati svojevoljno v tuje kraje radi naukov. Vse to je bila maličica, ali je pomenilo mnogo: neprebojna stena med Rusijo in Evropo je bila predrta. In četudi so v Evropi zavidali Rusiji, ali se je bali, ali gledali na njo prezirno, je vendar niso mogli zdaj nič več popolnoma prezreti kakor poprej: ruska vojska je bila silna ter ni imela nič slabših zapovednikov kakor drugi; ruski poslanci in ministri niso zaostajali za evropskimi; čuteč svojo silo se je začela Rusija zglašati za prebivalce na Turškem, ki so jej bili enaki po veri in narodnosti. V ruski državi se je zdaj naštelo 17 do 18 milijonov naroda, mesto 11 ali 12 milijonov, kolikor jih je bilo na početku Petrovega carevanja; dohodki državni so narasli od 3 do 10 milijonov rubljev in sicer v 15 letih. Rusija zdaj ni več potrebovala tujcev kakor poprej, izbirali so si jih oprezno ter jih držali v službah prav malo; vladar je razumel, da morejo Rusiji služiti samo Rusi častno in verno, in ne iz jedine koristi. On ni postavljaj tujcev

na najvišja dostojanstva ter je celo gledal, da se v tvorniških in obrtnih podjetjih nameščajo sami Rusi, pa se v tem času nahajajo zares med tvorničnarji večidel samo rusko imena.

Mnogo je storil Peter, toda daleč ne vsega, kar je hotel in na kar je računal. Stari običaji, nravi in poredki so živeli; na Ruskem še do zdaj niso izumrla praznoverja in običaji od časov poganstva. Navidezno je bilo vse obnovljeno: uvela se je nova uprava — sinod, senat, zbori, zastopstva; v raznih službah so bili nameščeni izvrstni ljudje; vojska ni bila niti najmanje podobna poprejšnjim nerednim četam; na morju je plavalo novorojeno brodovje: doma se je krojilo in zidalo po tuji šegi; moški so hodili z ženami na zabave, asambleje in v gledališče; povsodi je bilo videti evropsko nošnjø; čuli so se razgovori, kakoršni se poprej ne bi bili trpeli; čitali so se ruski časopisi, kadil tobak, poslušala glasba. Vse je imelo izgled evropejski, toda skoz bliščobo je predirala poprejšnja surovost, prosivalo zastarelo zlo, strčele navade in običaji niti najmanje evropejski. Služebni ljudje, činovniki obritih brad, v nemški obleki, so po starem običaju gulili prositelja ter krali iz blagajne. Pri zborni upravi je naraslo število oblasti, narasla je tudi za njih večja plača, toda s tem so se

pomnožili tudi prepiri in pravde, ali so pa oblasti dohajale med seboj navskriž. Čimdalje od Moskve in Petrograda tem manje so se razločevale nove uredbe od starine: celo strašni carski gnev ni odučil ljudij samovolje in še posebno oderuštva. Enkrat je bil vladar silno razkačen, ko je videl, da blagajno plenijo od vseh strani, ter rekel senatskemu nadpravdniku Jagužinskemu: »Napiši ukaz, da bode obešen oni, ki ukrade toliko, za kolikor se more kupiti vrv.« Jagužinski mu je odgovoril: »Mi vsi, vladar, krademo, samo nekateri več in previdneje, a drugi manje; na ta način moreš ostati sam, brez podložnih.« Vladar se je nasmejajal.

Silno se je opazala stara surovost v domačem in društvenem življenju. Piri so bili sploh brezmerni; pri svatbah so se vršili najprosteji običaji; ženina so vodili spat le popolnoma pijanega. Drugi so se ponašali v treznem stanju spodobno, ali v pijanosti se je pokazala precej njihova prava čud, začela se je zdražba, psovanje in slednjič pretep. Ni se po tedanjem govorilo zastonj šumen (šumeč) mesto hmelen (pijan). Enkrat se je na gostbi pri Remodanovskem prav hudo sprl Dolgoruki z domačinom; oba sta se pograbila za lase ter tolkla drug drugega s pestmi cele pol ure; nikdo ju ni miril. Ali niso se samo

v pijanosti predstavljali običaji popolnoma protivni evropejskim. Pred obedom ali južino je marsikdo lezel čez pokrito mizo in s čevljem stopil ravno v sredino sklede; nikdo se ni temu čudil. Dvorjaniki so se na dvoru vlegali na postelje s čevlji na nogah, tako da je moral car proti temu izdati ukaz. Sestro kneza Menšikova je snubil Devier; ta pa je bil tako razžaljen, da ga je dal zvezati in hudo prešibati.

V šolah so se učili zajedno deset in dvajsetletni; učencem se je dajala plača za učenje, kakor za službo; kdor se je več učil, temu se je plačalo tudi več. Na pomorski akademiji v Petrogradu je bil nameščen sluga, ki je tepel poredneže z bičem; za velike prestopke je bila odmerjena kazen s pletenim bičem. Nekateri učenci so bili že oženjeni; ravnatelj akademije vendar ni dovolil oženiti se pred 25. letom. Plača je sčasoma izostajala ali se pa zamenjevala z robo, pri prodaji robe so vendar učenci preveč gubili. Vsled tega ni hodilo leta 1724. radi bosopetosti in glada 85 učencev po 3 do 5 mesecev v akademijo; izmed njih se je prehranilo 55 s prostovoljnim delom, nekateri pa tudi s tatvino. Učenci so bežali iz šol, kakor vojaki iz službe; iz morske akademije je nekega leta pobegnilo od 400 ljudij 176 učencev, iz perejaslavsko-rjazanske računske

šole od 96 celo 59. Vojaki so bežali iz vojske trumoma; zato so jih vžigali po rokah, kovali v železje, zapirali v temnice. V razumevanju vere se je marsikaj spremenilo na bolje, vendar pa je v glavnem ostalo vse pri starem, posebno med priprostim narodom. Razkolniki so se silno pomnožili, bilo jih je na sto tisoče, morda celo milijon. Selski duhovni so bili bedni in slabo nahajani, nahajalo se je celo v Moskvi dosti nevednih duhovnov. Novemu carstvu je manjkalo denarja za vsakdanje potrebe, vsled tega se je dobivala tudi plača neredno; ob smrti vladarjevi ni dobila vojska v Petrogradu plače celih 16 mesecev. Pogostoma so žalili tujce z nerednim plačanjem; Rusi, ki so se nahajali v tujih krajih radi naukov, so se tožili večkrat, da jim preti smrt od glada. Ceste so bile slabe. Neki tuji poslanec se je vozil iz Moskve v Petrograd 6 tednov; dolgo se je moralo čakati na postajah radi pomanjkanja konj. Po cestah se je tudi napadalo in ropalo.

Mnogo hudega je bilo v novem carstvu, toda drugače tudi ni moglo biti. Ne mahoma in ne lahko se prenavlja država in prosvetljuje narod; staro se bori z novim na smrt, novo premaguje korak za korakom in živi po cela stoletja bok o bok s starim. Peter je prerobil preseko, načrtal

cesto in s čvrsto roko je popeljal po njej državo in narod, ne zgubivši pri tem poguma. Kakor je težko popotniku, hoditi po neutrti stezi, po hribih, strminah in globelih, tako težko je bilo tudi Rusiji napredovati za Petra Velikega. Ni bilo časa gladiti in ravnati pota; pred vsem je bilo potrebno, zabraniti povrnitev na staro, in Peter je v tem zmagal. Za njega je Rusija postala evropejska država, usoda njena se je zvezala z usodo prosvetljenega krščanskega sveta za vse čase. V tem obstoji veliko delo Petra, v tem živé njegove misli in osnove.

Delo Petra ni bilo delo nasilja, kakor so govorili in govore njegovi protivniki, kajti on ni stvarjal onega, kar za njegov narod ni mogoče in potrebno. Obnova je bila vpijoča potreba, in in ona se je začela že pred Petrom, toda plašljivo in tavaje; Peter pa jo je izvel smelo, najedenkrat. V jednom ukazu iz leta 1723. govori tako-le: »Naš narod je kakor dete, ki se noče nikdar drugače lotiti čitanja, dokler se ne prisili, kateremu se zdi s početka dolgočasno, a kedar se nauči, potem je hvaležno, kar se vidi iz vseh dosedanjih del. Saj je vendar vse z nevoljo storjeno, in vendar se slišijo že zahvale.« Ravnal pa je on zato tako, ker je poznal sile in sposobnosti svojega naroda ter veroval v njegovo bo-

dočnost. Toda stara Rusija je nakopičila v sebi skozi dolgo dobo toliko bolezni, da so se morala upotrebiti silna zdravila, ki pa vkup s koristijo prinašajo tudi škodo. Peter ni poznal vselej mere; po svoji kruti in nestrpljivi čudi je včasih zahteval več nego je bilo mogoče, zadaval je s tem nepotrebne težave ter škodil sam svojemu delu. Krive so tega tudi ovire in zapreke, katere so mu povsodi postavljali njegovi sovražniki. Kadar se dva borita ter upotrebita vse sile, da nadvlada drug drugega, tedaj včasih jeden drugega pokonča proti svoji volji. Peter se je boril ves čas svojega carovanja. S Švedi se je boril brez nesreče, zato, ker so oni bili javni sovražniki ter ga napadali v ravnem, častnem boju; toda v notranjem svojem delovanju ni zadel na tak odpor. Tukaj so bili sovražniki mnogoštevilni in tajni, neuspehi pogosti, uspeh pa komaj viden. Pаметen kmet tega časa, Posoškov, je rekel o Petru, da mu to, kar on sam na goro z vleče, milijoni z gore od vlečejo. Vse to je jezilo čutiljivega Petra, in on je zato včasih posegel čez mero. Raditega je spremenil nekatere svoje osnove in dela še za svojega carovanja; nekaj njih pa je zapustilo slabe nasledke do dandanes. Tudi med navadami Petra Velikega je bilo takih, ki so bile na opanos njegovim delom. On je rad bival na

gostbah pri svojih prijateljih, a za gostbe je treba mnogo denarja, in prijatelji so se lotevali oderuštva. Slednjič bi bili oni morda tudi brez gostij ostali oderuhi, ali tedaj ne bi bili imeli nepotrebne povoda, izpričevati se pred vestjo in odvezovati roke za nepostavnosti.

Treba je pri tem omeniti, da so naproti današnjemu času tedanji običaji bili surovi tudi v Evropi, četudi so bile evropejske države in narodi daleč pred Rusijo in Rusi. Vlade so izbirale v vseh delih načine, ki so bili udobnejši in krajši, ne razsojevaje, so li dobri ali slabi. Vsled tega niso bila mnoga izmed hudih del in krutih ravnanj Petra v bitnosti tako surova in nenavadna, kakor se nam zdaj to zdi. Pa tudi ni prišlo nikjer na nobenega človeka toliko nenavadnega dela, kolikor ga je prevzel na se Peter Veliki, a čim več imaš dela opravljati, tim neizogibnejši so pogrški. On je bil zares delavec svojega naroda; nastala je govorica, da on ni jedel zastonj kruha, da je delal huje nego delavec na ladji, da je bil jako učen, vse znal, do vsega prišel, le opank ni znal plesti. On je bil Rus od pete do glave, z vsem svojim srcem. V njem je bilo vse viteško; velika duša v jakem telu, živahna in široka čud; smelost — začeti in dokončati vsako delo; priprostost in živa naučljivost uma; nenavadni

preračun — nemudoma lotiti se v vsem najpotrebnejega in najkoristnejega. Ni po drugih pozvedoval o pravih potrebah svojega naroda, nego se je upoznaval ž njimi na mestu, osebno, ter zato potoval v svojem veku desetkrat do dvajsetkrat več nego katerikoli vladar na zemlji. Zanj je bilo na prvem mestu delo, a ne človek; le-ta je imel tem večjo vrednost, čim sposobnejši je bil za delo. Radi tega so se povzdignili za njegovega carevanja mnogi ljudje nizkega rodu do visokih častij. Menšikov je bil prostega rodu, Šafirov sin luteranskega pastorja, Osterman beden nemški dijak, ki je pribežal na Rusko. Peter Veliki je imel nenavaden dar za presojevanje sposobnih ljudij, in on jih je zares nabral ne samo za svoje carovanje. Enkrat se je sprl na ladji vladarjev vojak-sluga v pijanem stanju z mladim Nemcem, ki je služil za pisarja pri admiralu. Nmec se je potožil pri vladarju. »Pijano delo« je odgovoril Peter ter ni hotel stvari preiskovati, toda umno lice Nemca je pobudilo v njem pozornost; on mu odstrani s čela lase, pogleda živo v oči ter vzame Nemca k sebi v pisarno za zunanje stvari. Ta Nmec je bil Osterman, kasnejši znameniti minister. Skoraj prav tako je našel Peter med ljudmi še mnogo drugih.

Peter Veliki je bil zares veren pravoslavni kristjan, ali ne po stari ruski navadi, ko se je

pobožnost spremenila v obred, a živa vera prešla v običaj. Sveta vera se ne menja nego stoji nespremenljiva skozi vse veke, toda pobožnost razumevajo ljudje v raznih časih različno. Za Petra je nastopila Rusiji nova doba, vsi so morali delati do iznemoglosti svojih sil, in od posvetnih ljudij se je zahtevalo posvetno prizadetje, a ne mniško. Radi tega pobožnost Petra Velikega ni mogla ostati takšna, kakoršna je bila za njegovega očeta in deda. Toda on ni rušil ustanov pravoslavne cerkve, nego je samo zahteval, da se daje cesarju cesarjevo, a Bogu božje. On je večkrat govoril, da slabi služabniki božji ne morejo biti dobri služabniki vladarja in domovine, in da oni, ki se trudi proti zakonu božjemu, ne more nikdar vspeti. Na praznike in v predvečerja njihova je bival Peter pri službi božji, je vrlo rad na koru pel z drugimi pevci, a sveto pismo je nazval najbolji zaklad izmed vseh knjig. Po vojaški postavi se je zapretil s kaznijo vsem, ki niso hodili k službi božji; za časa službe božje je bilo ukazano, zapirati trgovine in gostilne, zabranjene so bile tudi nemirne zabave. Vladar je redko kdaj postil, ker ni mogel prenašati niti ribe niti postne hrane; carigrajski patrijarh mu je dal odvezo, da je mogel jesti v postu mesne jedi, razen v tednu pred obhajilom (veliki teden.)

Branitelji starine so se najhuje srdili, češ, da je zamena svetega patrijarha s svetim sinodom brezbožna, toda v tem ni nobene brezbožnosti, kajti zborna uprava v cerkvi je odgovarjala od početka duhu pravoslavja. Mnogi so še dolžili Petra, češ, da se je on povzdigoval nad ustanove in vrhovne oblasti cerkve, izmislil kneza nadduhovna s šaljivim zborom in vsled tega tudi razna pravila in zabave. Toda zraven kneza nadduhovna je Peter ustanovil tudi kneza cesarja, mu izkazoval carsko čast, se podpisoval njegovim najponižnejim podložnim, se vozil ž njim v kočiji, a sedel na drugem mestu; kadar je prišel k njemu, je izstopil pred vrati ter šel čez blatno dvorišče peš. Ko bi bil v knezu nadduhovnu z zborom izpostavljal smehu višje duhovne čine in zborne, potem bi to pomenilo, kakor da je v knezu cesarju osmešival svojo carsko vest, a to ni moglo biti. V sami stvari je pa to-le: V tedanjem surovem času niso imeli biti razsodni, posebno ne v šalah in v zabavah, ker taka razsodnost prihaja od dobre odgoje, katere Rusi takrat niso imeli. Peter Veliki je bil vkljub bogati svoji nadarjenosti vendar le človek svojega časa ter je celo manje razumel nego mnogi drugi, kaj je zares zabavno in kaj prosto; zatorej njegove zabave in šale za današnji čas niso razumljive.

Le na mestih je zavel iz njih skriti razum: Peter je zasmehoval nekatere stare običaje, obleke, mnogokratne poklone, na široko pripovedajoče pisanje in dr., a s svojim ponašanjem naproti knezu cesarju je pokazival primer, kako je treba služiti vladarju in domovini.

Ne sme se dožiti Peter kot protivnik pravoslavja niti radi njegovega ravnanja s samostani, redovniki in redovnicami. Dvesto let pred njim je učil skoraj isto prepodobni Nil Sorskij. On je trdil, da je samo ono premoženje postavno in ugodno Bogu, katero je dobljeno z lastnim trudom; da morajo biti mnih nesebični, ker so se oni odrekli svetu, a premoženje je posvetno delo; zato se ne spodobi samostanom upravljati s seli in koristmi od njih. Opiraje se na dela drevnih svetih očetov je zavračal Nil licemerce, ki so razširjali poročila o lažnih čudežih, znamenjih in prikazih v sanjah, ter pobijal mnihe, ki so vsekamor zahajali in se povsodi klatarili. Kmalu za Nilom Sorskim je učil Maksim Grek, da je Bogu ugodno samo delavno življenje mnihov, da morajo jesti kruh, ki so si ga sami z lastnim trudom preskrbeli, hraniti uboge in služiti drugim, a ne gospodovati nad njimi. Maksim Grek je govoril, da mnih ne ugajajo Kristusu z dolgimi molitvami in črnimi rasovnimi, če so obenem navdahnjeni

z lakomnostjo. On je karal one, ki so mislili, da se more steči samo v mništvu večno življenje, in učil, da krščanska pobožnost je v zdržljivosti od vsake zlobe in grešnih strastij. Proti Nilu Sorskemu in Maksimu Greku so se takrat vzdignili skoraj vsi; tudi proti Petru je bilo mnogo tajnih protivnikov; toda car Peter je imel silno vlast v svojih rokah, in on je izvel to, kar ste zahtevali pravica in korist.

Neprijatelji Petrovi so ga obdolžili krvološtva in okrutnosti. Vladar je bil zares strog, grozen, ter se ni odlikoval z mehkim srcem; toda muk in kaznij ni on izmišljal, nego one so prešle gotove k njemu iz stare Rusije. Tudi drugod v Evropi jih še niso popustili. Švedom izročeni Patkul je pretrpel strašno kazen na kolesu, t. j. njemu živemu je polomil rabelj roke in noge. Ta doba je bila nemilosrčna, strogost se je nahajala v običajih in postavah. Oče Petra Velikega je bil blagodušen, dober in krotek vladar; toda za njegove vlade niso bile muke in kazni zato nič lažje. Carovanje Petrovo se more zares zvati prevrat; vladar je moral upotrebiti vso moč samodržavne vlasti in lotiti se vseh takrat navadnih načinov, da izvede ono, kar je zasnoval; na njegovem mestu se ni dalo drugače ravnati. Bili so zares tudi slučajji, ko se je Peter hudo razsrdil,

in takrat je zastala kri v žilah od strahu. Toda kri zastaja nam včasih tudi še sedaj; a v tedanjih časih ni bilo to nič čudnega. Vladař se je srdil tako silno radi tega, ker so mu postavljali tajni sovražniki pri vsakem koraku zapreke, na tihem kovali urote, in ker delo njegovo ni napredovalo. Črn oblak se je spustil na Petra; on se je zapiral ter ni puščal po cele dni nikogar k sebi, a čim so krivca ujeli, se je začela krvava preiskava, postavile vislice, kolci, plohi..... Moremo strogo obsojati tedanje čase ter hvaliti Boga, da so minuli, toda ne smemo dolžiti največjega izmed vladarjev za to, ker je on bil v marsičem človek svojega veka in svojega naroda.

Petru so tudi oponašali, da je po smrti carjeviča Alekseja piroval in živel po stari navadi, kakor da se ni nič zgodilo. Toda Peter je tako ravnal tudi po smrti ljubljene mu sestre Natalije, sina Petra in v vseh drugih slučajih. On se je tako vglobil v svoje veliko delo, da ni mogel dolgo žalovati, posebno ne radi stvari, ki se niso dale nič več popraviti. To pokazuje na priprostost njegovega čuvstva, toda to je še daleč do okrutnosti in krvoločnosti. In dasi se nprav Petrova z leti ni ublažila, marveč je postala še suroveja in vihroveja, so postali vendar kazenski zakoni za njegovega carovanja milostivejši. Poprej se nikdo

ni oproščeval muk; Peter je dopustil mnogo izjem, razun prestopkov proti državi in ubojstev; ukazal je, da se ne sme brez važnih vzrokov in brez suma nikdo mučiti, a čisto je zabranil muke v manjih prestopkih. On je odpravil krivično izterjevanje dolga; ponarejevalcem denarja so od zdaj sekali glave, a nič več jim zalivali grla z raztopljenim svincem; v vojski so bile uvedene mesto knute manje hude šibe. V postavi o sodnijskih razpravah je rečeno, da je »bolje osvoboditi deset krivih nego li jednega nedolžnega na smrt obsoditi.« Le-ta človekoljubna misel se ni mogla roditi v glavi krvoločneža in mučitelja.

Peter je včasih obračunal s krivci s pomočjo biča; delal je on to v jezi in srditosti, a zadovoljivši srcu, se je zopet umiril. Enkrat se je vozil z nadredarstvenikom Devierom po Petrogradu; na nekem prekopu se je podrl vrlo slab most. Peter se je razsrdil, skočil z voza ter udaril Deviera z bičem. Pri srcu mu je zdajci odleglo, se zopet vsedel na voz in mirno rekel Devieru: »Vsedi se, bratec!« Najmiliji njegov počitek je bilo strgarsko delo; v Petrovo strugalnico ni smel nihče, razun če ga je zval, niti sluge vladarjevi. Tukaj je jedenkrat razsrjeni vladar v navzočnosti mnogih bičal svetovalce; ranjeni so odšli od tukaj na videz veseli, češ, da se ni še kaj

hujega pripetilo; Peter sam ni omenjal te sodbe, a da jo skrije pred drugimi, je pozval ranjene na obed.

Vladar je bil jako resnicoljuben; nič ga ni tako razdražilo, kakor laž. Večkrat je znal reči: »Kdor živi na široko, ta ne dela s svojim imetkom.« Take je pozival večkrat k sebi ter jih izpraševal, niso li obogateli od oderuštva. Pred ostroumnim vladarjem je bilo težko skriti resnico; če je oderuh priznal in se kesal, mu je odpustil car za prvokrat; če je pa tajil, je zapovedel Peter preiskovati in s krivcem ravnati brez milosti. In v vseh drugih delih ni trpel laži. Neki mlad Rus, Nepljujev, ki je bil poslan v tuje zemlje na nauke, se je povrnil v Rusijo: vladar ga je izprašal in dodelil k ladjedelstvu. Bližnji vladarjevi ljudje so mu govorili: »Bodi točen, bodi spreten, ali pred vsem govori resnico; Bogvaruj zlagati se, tudi če je kaj hudega; car se razsrdi najhujše radi laži.« Nepljujev se kmalu prepriča, da so ga učili dobro. Enkrat pride na delo in vidi, da je vladar že tamkaj; Nepljujev se preplaši, hoče zbežati domov ter se prijaviti bolnim, ali spomnivši se dobrega sveta, odide ravno k vladarju. »Kriv sem, vladar,« je rekel on, »včeraj sem ostal dolgo na gostbi, vsled tega sem danes zaspal in zaskanil. Peter ga prime za rame; Nepljujev se

prestraši, boječ se hudega, toda on čuje laskavo besedo: »Hvala ti, malček, ker govoriš resnico; Bog odpušča, a kdo bi babici ako ne vnuk.«

Vkljub svoji nagli čudi se je umel Peter vendar zdržati, kadar so dokazovala dela in kadar je on videl, da nima prav sam. Ko je Peter pri neki zgodi v Kronstadt vodil mornarske vaje, je bil z nekimi ladjinimi zapovedniki jako nezadovoljen ter jih je zapovedal zapreti. Admiral Sivers se je ž njim radi tega silno in ostro sprl ter trdil, da je nastalega nereda deloma kriv tudi sam vladar in ne sami zapovedniki. Peter se ni niti najmanje razsrdil na Siversa, in vsi so se čudili njegovi zdržljivosti. Za dela na Ladožkem prekopu so bili naznačeni prebivalci iz dveh gubernij. Ta odredba je bila podpisana od senata in potrjena od vladarja. Knez Jakob Dolgoruki, katerega ni bilo takrat v senatu, pride vanj drugi dan, zahteva iznovično razpravo, začne obsojati ukaz ter ga v prepiru z drugimi senatorji ovrže. V tem času pride v senat tudi Peter, a seznavši, o čem se je razpravljalo, se silno razsrdi na Dolgorukega ter ga vpraša, kako se on usoja storiti tako težek prestop? Dolgoruki mu pa odgovori: »Obe guberniji ste trpeli v zadnji vojni huje nego vse druge, zato bi bilo bolje zbrati delavce iz drugih gubernij, iz vsake nekoliko,

tudi bi se mogli poslati na delo vjeti Švedi.« Spregovorivši tako se je izpričal Dolgoruki radi svojega drzkega ravnanja ter prosil odpuščenja. Vladar mu je odpustil, velel biti odsihmal opreznim ter izpolnil svet Dolgorukega. Enkrat je poslal Peter meseca septembra jednega svojih bližnjih, Rumjancova, v Ladogo, in mu zapovedal, da ne pusti v Petrograd onih bark, ki so vkljub ukazu narejene po starem načinu, a dovoli pot le onim, ki so sestavljene po novem črtežu. Ko pride Rumjancov na mesto, opazi, da so skoraj vse ladje starega črteža. Prevoz je zapoznil, nastopila je že kasna jesen, a v Petrogradu je ostalo malo žita, tako da bi mogla biti po zimi lakota, če se ladje ne propustijo. Rumjancov se je odločil na svojo odgovornost, ne izpolniti ukaza, ter je propustil vse barke. Vladar ga je poslušal ter mu vse odpustil.

Sploh Peter ni pozival na račun, če so njegovi zaupljivi ljudje ravnali po svoji razsodnosti, ali on je to od njih zahteval na vsak način, razjašnjevaje, da njemu samemu ni mogoče vse tako prosoditi kakor onemu, ki opravlja posel. Enkrat je on Šeremetevu napisal: »Daj vkup z drugimi generali svet, kako bi se dala vojna dokončati, samo naj se v tvojem pismu nikakor ne nahajaj »kakor izvoliš.« On se je vsekakor

trudil, da ne bi izpolnjevali podložni njegove volje iz same poslušnosti, nego tudi iz razsodnosti, in zategadelj je v svojih ukazih razjašnjeval, kako in zakaj je storjeno in zapovedano storiti tako in ne drugače. Do Petrovega carovanja se ni tako ravnalo.

Vladar je visoko cenil sposobnosti ljudij, a vrh tega si je znal najti zares sposobne za vsako delo; razumel si jih je tudi pridržati ter jim spregledoval radi koristi razne prestopke in slabe nasade. Prizanašnost Petra se more presoditi najbolje iz slučaja s Štefanom Javorskim. Ko je prebival carjevič Aleksej v tujih krajih leta 1712., je propovedal Javorski na dan sv. Alekseja, božjega ugodnika. Ne imenovaje naravnost vladarja se je izrazil vendar proti postavolomnemu človeku, rušitelju božjih postav, ki krši vse, zapusti svojo ženo, ne drži postav; propovednik je omenil o zmešnjavah na Ruskem, o želji za zaželjenim mirom, kateri se pa ne podeljuje zato, ker tam ne more biti miru, kjer ni pravice; imenoval je tudi carjeviča Alekseja kot jedino nado Rusije. Cerkev je bila polna pobožnih poslušalcev, med njimi so se nahajali senatorji in drugi svetovalci; vladarju so o vsem sporočili. Peter zato Javorskemu ni zameril, samo je omenil, da se sam propovednik ni držal pravila, ker je kazal nanj narav-

nost v cerkvi, kajti po sv. evangelju je potrebno: najprej jednemu, potem pa s pričami.

Pri vsi svoji surovosti je bil vladar v občenju priprost in uljuden. Če je bilo treba vsesti se za statve v tovarni, je storil to nemudoma ter pokazal, kakor je treba tkati; obedoval je s tesarji; ako je prišel h kakemu mojstru, je popraševal natančno, kako bi moglo delo koristneje napredovati; obiskal je trgovca, porazgovoril se o potrebah ter dal dober svet. Enkrat pride v svilarnico Polujaroslavca; gospodar je ravno spal. Peter ga ni dal probuditi, nego je odšel gledat delo. Polujaroslavac se kmalu prespi, a zvedši, da je v tovarni car, pohiti k njemu ter ga prosi za odpuščenje, da ni prišel raneje. »Jaz nisem prišel k tebi, da te vznemirjam, je odgovoril Peter, »zato se nimaš tudi za kaj izpričevati.«

Vladar je bil jako varčen ter ni mogel trpeti razkošja in zapravljivosti, zato se mu je tudi posrečilo vzdržati dvajsetletno vojno, a da ni naredil dolga. Dočim je bil dvor carice urejen precej bogato, ne slabše od dvorov nemških vladaric, je držal vladar zase le nekoliko vojaških slug. Na ves dvor se je potrošilo skozi celo leto 50 do 100.000 rubljev; čez leto dnij po Petru se je izdajalo za dvor že 700.000 rubljev. Nosil je čisto priprosto obleko iz prostega ruskega sukna; doma

ga niso videli nikdar v ponočni suknji. Leta 1723. je bil Peter pri sprejemu perzijskega poslanca v istem kaftanu, v katerem je pred 6 leti obiskal francoskega kralja. Za svojo službo je on sprejemal plačo po činu ter zapisoval v poseben zapisek, na kaj je trošil ta denar; tak popis se je ohranil za 11 let. Za razne svečanosti, za umetalni ogenj in za radostna streljanja ni žalil denarja, toda trpeti ni mogel, kadar so radi njega tratili denar priprosti, siromašni ljudje. Na početku njegovega carovanja je živel v Tuli reven kovač Nikita Demidov, kateri je tako ugodil Petru s svojim orožarskim delom, da je postal kasneje nečuveno bogat. Enkrat pride vladar k njemu, ko je bil še nepoznat kovač; leta prinese gostu dragega renskega vina. Peter ga pokusi in reče: »Ne spodobi se tebi, Demidič, držati tako drago vino.« »Ali jaz ga, vladar, z rodovino ne pijem, kupil sem ga le za tebe« odgovori Demidov. »Odnesi ga nazaj in daj mi čašo našega ruskega, prostega.« Ko se je Peter nahajal vdrugeč v tujih krajih, je opazil, da se pri menjavi ruskega denarja s tujim gubi vrlo mnogo na ceni. Vladar je dal senatu ukaz, da nakupi cenó prodavani vosek, ga odpoljati 1000 pudov na saneh v Arhangel'sk, a od tukaj na ladiji v Holandijo na prodaj.

Peter Veliki je nosil najraje kodraste lasi ter se ni rad pokrival s kapo; po leti jo je nosil za

njim po ulicah sluga. Obedoval je doma le redkokdaj, nego večidel v gostilnicah ter se vsedel na prvo prazno mesto; njegov kuhar je položil na mizo nekoliko črnih hlebčkov in lasten vladarjev nož, vilice in leseno žlico. Najljubše njegove jedi so bile: žolica, limburški sir, kapusna juha, gnjat, retkev, pečena raca s slanimi limonami in ogurci. On je jedel vedno s tekom ter je popil rad čašico janeževca; pil je kvas, razno vino, zlasti pivo. On je mogel precej piti, ali mu ni škodilo; bližnje njegove ljudi so nosili s pirov domov, Peter pa ni nikdar pameti zgubil in drugi dan je bil že zgodaj pri delu. Obedoval je ob 11 ali o poldne, spat se je vlegel ob 10, vstajal je pa prav zgodaj. Včasi se je ponoči probudil, zahteval od sluge skrilno ploščico ter pisal na njo kar si že bodi na pamet. Ranim jutrom se je bavil strgarskimi, stolarskimi in črtežnimi deli; vrezoval na bakrene ploče slike, posebno morske bitke, v katerih je zmagal; za obnemoglega, bolnega kneza Golicina je naredil naslonjač na kolesih. Sploh je Peter ljubil ročno delo, ž njim se je odpočival od državnih odpravil, kajti brez dela ni mogel biti uikdar. On je izdelal mnogo raznih stvarij, ki so se ohranile do dandanes.

Pri vsem svojem bistrem umu je imel Peter nekatere slabosti priprostih ljudij. Dogajalo se je,

da je zapisoval sanje ter veroval, da nekaj pomenijo. V Holandiji se je učil izdirati zobe ter plačal vsakomur, komur jih je izdrl; nosil je seboj omarico ter se ponujal bolnikom na pomoč. Enkrat je srečal Čuhonko, katero so boleli zobje, s svojim orodjem jej izdere zob. Drugikrat je neki ženski, ki je imela vodenico, odstranil vodo ter se hvalil, da pred njim ni mogel tega storiti neki angleški kirurg. On je sebe držal za dobrega kirurga, a svoje nezgode je pozabljal.

V vojski se Peter ni nikdar postavljaj kot prva ličnost, nego je vso čast pripisoval svojim četam in zapovednikom; ko je poročal o bitkah, v katerih je sodeloval sam, je govoril le »mi.« Slave ni on iskal nikdar; slavo svojo je videl on v koristi, v jedini koristi; zato je njegova slava tako velika in čvrsta, da bode še živela, ko minejo veki.

Peter bi si bil stekel še mnogo več slave in koristi svoji ljubljeni Rusiji, da mu je Bog podelil starost. Toda konec življenju Petra Velikega se je že približal. Vladar je poboljeval že zdavnaj in pogostoma, včasih celo prav močno, vendar je zopet nekako okreval, ko je večkrat pohajal Olonecko zdravišče. Meseca septembra leta 1724. je hudo obolel, toda v oktobru je vendarle šel razgledavat dela na Ladožkem prekopu; potem se je odpravil v Olo-

necko železno tovarno, kjer je skoval med drugimi delavci s svojo roko železno palico, težko tri pude; od tukaj je odšel v Staro Ruso ter pregledal solovarnico. Povrnivši se v Petrograd koncem oktobra, je odšel kmalu potem v Sestorecko tovarno, ki je stala na finlandskem bregu, nedaleč Petrograda. Ko se je vozil proti selu Lahti, je zapazil, da je zalezal iz Kronstadta ploveči čoln z vojaki na sipino. Bilo je burno vreme; vsled silnih valov je bil čoln na sipino in ljudje so padali v morje. Vladar je poslal tjekaj ladjo na pomoč, toda čolna niso mogli vzdigniti s sipine; vladar je šel sam tjekaj, toda njegovo šalupo je odbijalo morsko slapovje. Tedaj skoči on iz šalupe ter začne do pasa v mrzli vodi stoječ z drugimi vzdigovati čoln in reševati ljudi. Po dolgem delu so rešili čoln in ljudi, toda Peter se je hudo prehladil ter ujel mrzlico.

K telesni boleznim so se pridružile še neugodnosti in nezadovoljstvo, in Peter se ni oporavljal. Včasih mu je odleglo; takrat je zahajal k službi božji, obiskaval svoje bližnje, hodil na asambleje, zanimal se z opravi, potem pa mu je bilo zopet huje. V prejšnjih časih je on prav rad hodil na svetke*) k blagoslavljenjem v po-

*) V osmini treh kraljev hodijo staroverski duhovni hiše blagoslavljat ter sprejemajo zato darove.

znate in bogate hiše ter darove njihove oddajal za bolnice; v tem letu pa ni mogel opravljati blagoslavljenja in 17. januarja l. 1725. se je vlegel v postelj.

Стояла тутъ кроватушка тесовая,
 Разостлана на ней перинушка пуховая,
 Поставлено взголовьице высокое,
 Положена подушечка парчевая,
 Разкинута одвяло соболиное.
 Лежить надежа-православный Царь
 Всей ли Россіи Петръ Алексѣевичъ:
 „Охъ вы гой еси князья со боярами,
 „Всѣ старшіе, любезные фельдмаршалы!
 „Вы пьете, вы ѣдите готовое,
 „Цвѣтное платье вы носите припасеное,
 „Ничего вы не знаете, не вѣдаете:
 „Мнѣ же, Царко, худо можется,
 „Худо можется мнѣ, Царю, юнецъ идетъ“.*)

*) Stojala tut krovatuška (posteljica) tesovaja (stesana),
 Razostlana (postlana) na njej perinuška (pernica) puhovaja (ruhasta),
 Postavljeno vzgolovjice visokoje,
 Položena podušečka (blazina) parčevaja (od zlate tkanine),
 Raškinuto (odkrito) odjevalo (odeja) sobolinoje (sobolovo).
 Ležit nadežda (nada) pravoslavnij car
 Vsej li Rossii Peter Aleksjejevič:
 »Oh vi goj (hejsa) jesi (ste) knjazja so bojarami,
 »Vse staršije, ljubeznije feljdmaršali!
 »Vi pijete, vi jedite gotovoje,
 »Cvjetnoje (pisano) platje (obleka) vi nosite pripasenoje (pripravljeno),
 »Ničego vi ne znajete, ne vjedajete:
 »Mnje že, Carju, hudo možetsja (hudo biti),
 »Hudo možetsja mnje, Carju, konec idet.«

Telesni zdravnik Blumentrost je pisal dvema znamenitima zdravnikoma Evrope in prosil za svet; zbral je tudi petrograjske doktorje, toda vladarju ni odjenjalo. Peter Veliki je zapovedal, postaviti blizu svoje spalnice hišno kapelico, kjer so ga izpovedali in obhajali. Sile so ga sčasoma tako zapustile, da ni mogel nič več sedeti v postelji; bolečine so bile tako silne, da se je njegov krik slišal na ulico, in sicer iz drugega nadstropja skozi dvojna okna. Kmalu pa ni mogel tudi nič več kričati, nego je le ječal. Nadduhovni Teofan in Teofilakt ter čudovski arhimandrit so stali pri vzglavju ter tolažili trpečega z besedami sv. evangelja; Peter jih je poslušal, povzdigoval oči k nebu, včasi vzdignil desno roko; iz osušenih njegovih ust so se komaj slišale besede: »Verujem, upam...« Zapovedano je bilo, osvoboditi z galej vse hudodelce, razun največih; oslobojeni so bili skoraj tudi vsi po vojaških postavah na smrt in galeje obsojeni. Vladarja so djali v sv. olje, zjutraj 27. januarja že ni mogel skoraj nič govoriti. On je poskusil napisati svojo poslednjo voljo, toda ni mogel, — oslabela roka je padala na odejo; iz napisanega so mogli razpoznati samo besede: »oddajte vse...« Velel je poklicati svojo hčer, Ano Petrovno, toda ko je prišla k njemu, ni mogel spregovoriti nobene besede. Po

noči na 28. januarja je prejel po drugikrat sv. obhajilo, prečastni Teofilakt je začel čitati molitev za umirajoče, in okoli šeste ure zjutraj je izdihnil Peter Veliki svojo dušo.

Katarina je bila neprenehoma pri soprogu ter mu je zatisnila tudi oči.

Predsmrtna volja vladarjeva je ostala nepoznata. Carjev tajnik Makarov je povedal svetovalcem, da je vladar nedolgo pred poslednjim potovanjem v Moskvo pokončal oporoko, katero je bil napisal nekoliko let pred tem in da se je potem večkrat pripravljaj, da napiše drugo, vendar pa tega ni storil. Na prestol je stopila vdova Petra Velikega, carica Katarina I., zato ker je bila kronana že za življenja svojega soproga.

Počeni od 30. januarja so dohajale trume naroda izkazovat Petru Velikemu poslednjo čast in mu poljubljat žuljavo roko. Žalost je bila velika in splošna; za mrtvim so toliko žalovali, kolikor so se bali in uvaževali živega; vsak je čutil gubitek velike sile, katera je odletela ter se nikdar več ne povrne.

Померкъ, померкъ нашъ свѣтлый мѣсяцъ,
Потемнѣло солнце красное,
Потяжелѣла служба царская:
Что не стало у насъ Царя Вѣлаго,
Царя Вѣлаго, Петра Перваго.

Подымайтеся вы, буйны вѣтры,
Разсыпьте же вы, желты пески,
Ты откройся гробова доска,
Развернися золота парча,
Ты возстань-проснись, ты нашъ батюшка,
Ты нашъ батюшка, православный Царь.*)

Početkom meseca marca se je obavil svečani pogreb; telo prvega ruskega carja so prepeljali v Petropavlovsko cerkev. Opravila se je svečana služba božja, in potem je govoril Teofan Prokopovič pogrebni govor. Govor je bil sicer kratek, oda Prokopovič ga je govoril skoraj celo uro, zato ker je jok prisotnih skoraj vsak čas prekinil govornika: Kaj je to, je začel Prokopovič: »kaj smo mi doživeli, Rusi, kaj vidimo, kaj delamo? Petra Velikega pokopujemo!« Končal je z uteho: »kakoršno je on svojo Rusijo naredil, takšna tudi bo; naredil jo je dobrim priljubljeno, pa bode

Pomerk (merknil), pomerk naš svetlij mjesjac,
Potemnjelo solnce krasnoje,
Potjaželjela (teško postala) služba carskaja:
Čto ne stalo u nas Carja Bjelago,
Carja Bjelago, Petra Pervago.
Podimajtesja (vzdignite se) vi, bujni vjetri,
Razsiptes (razsipljite se) že vi, želti peski (žolti pesek),
Ti odkrojsja (odkri se) grobova doska
Razvernisja (odgrni se) zolota parča (zлата tkanina)
Ti vozstan — prosmis (vstani probudi se), ti naš batjuška,
Ti naš batjuška, pravoslavnij car.

priljubljena; naredil jo je sovražnikom strašno, pa bode strašna; naredil jo je za ves svet slavno, pa tudi ne bode prenehala slavna biti... Zapustil nas je z razpadom svojega telesa, duh svoj je zapustil nam«.

Prokopovič je povedal resnico: duh Petra živi v Rusiji i dandanes. Do današnjega dne se izvršujejo v njej njegove osnove, in ona gre isto pot, na katero jo je on navel. Pot postaje vedno bolj trnovita, toda na njej se opazuje še zdaj povsodi sled dela Petra Velikega. Resnično je pisal takrat Nepljujev, ruski poslanec na Turškem: »na karkoli v Rusiji pogledaš, vse ima Petra za početnika, in kar se bode odsihmal delalo, se bode črpalo iz tega izvora«.

Končujem z besedami istega Nepljujeva: »da zjedini Gospod dušo njegovo, ki se je toliko trudila za splošno dobro, s pravičnimi«.

Večni mu spomin, večna mu slava!

Književno naznanilo.

Za svoje p. n. gg. naročnike imamo pripravljenih več znamenitih del svetovne slave in veljave. Pred vsem omenjamo, da imamo tri velika dela slavnega H. Sienkieviča, čegar »Križarje« so naši naročniki oduševljeno sprejeli. To so:

1. »Potop«, jako obsežen zgodovinski roman iz poljske prošlosti. Obsegal bo okoli 1600 stranij.

2. »Brez dogme«, novejši roman, tudi obširen, ki je zbudil po vsem svetu veliko občudovanje.

3. »Na polju slave«, obsežno delo, ki šele izhaja v poljščini ter se sproti prevaja v slovenski jezik. —

Prosimo gg. naročnike, da nam pridobivajo novih naročnikov, kajti mi bi radi dali ta jako obširna dela naročnikom v večjih snopičih nego običajno, n. pr. vsaj 100 stranij v obliki »Križarjev« za 1 sn. ali 15 kr. To bi bilo mogoče, ako bi dobili vsaj še 300 novih naročnikov. Ako po dva dosedanja naročnika vkup pridobita jednega novega, bo dosežen ta namen. Prosimo!

Uredništvo in upravištvo.

